

Heila werlden frögdens Herran / Tidigt och af hiertans grund ;
Kommer ifrån orter fierran / I som ståår i hans förbund. 76

DEN SVENSKA PSALMBOKEN

Heila werlden frögdens Herran / Tidigt och af hiertans grund ;
Kommer ifrån orter fierran / I som ståår i hans förbund.

TEXT- OCH MUSIKKOMMENTARER

ader fram medh lust och frögd / Siunger Gudh i Himmels högd. 6

Volym 3

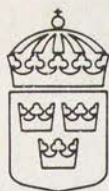
Heila werlden frögdens Herran / Tidigt och af hiertans grund ;
Kommer ifrån orter fierran / I som ståår i hans förbund. 76

Slutbetänkande av 1969 års psalmkommitté

ader fram medh lust och frögd / Siunger Gudh i Himmels högd. 6

SOU

1985: 18

Statens offentliga utredningar

1985:18

Civildepartementet

Den svenska psalmboken

Volym 3

Slutbetänkande av 1969 års psalmkommitté
Stockholm 1985

Omslag Ad Sum Magnus Günter
ISSN 0375-250x
ISBN 91-38-08761-8
minab/gotab Stockholm 1985

Innehåll

Förklaringar	5
Text- och musikkommentarer	7
Litteraturförteckning	207
De nya numrens motsvarighet i 1937 års psalmbok och Psalmer och visor 76 resp 82	209

Förklaringar

Denna del av psalmkommitténs betänkande innehåller kommentarer till ett stort antal psalmtexter och melodier med syfte att ge bakgrund och motiveringar till kommitténs åtgärder.

I de fall kommentarerna är signerade betyder IS kommitténs expert, fil dr Inger Selander; EB är Esbjörn Belfrage. För icke signerade kommentarer svarar Harald Göransson.

Kommentarerna åtföljs vanligen av hänvisningar till de psalm- och koralböcker vari psalmerna och deras melodier har ingått. De förkortningar som härvid använts är följande:

- 1695 Then Svenska Psalmboken 1695
 1697 Koralspsalmbok till föregående
 1819 Svenska Psalmboken, af Konungen gillad och stadfäst år 1819
 1820 Svensk Choralbok, av Kongl. Psalm-Kommitén gillad och antagen år 1819, utarbetad av J Chr Fr Haeffner, tryckt år 1820
 1921 Koralbok, innehållande musiken till Den svenska psalmboken av år 1819 och till Nya psalmer av år 1921
 1937 Den svenska psalmboken, av Konungen gillad och stadfäst år 1937
 1939 Den svenska koralboken, av Konungen gillad och stadfäst år 1939
 Dps Den danske salmebog 1953 (Danska kyrkans psalmbok)
 EKG Evangelisches Kirchengesangbuch 1950, med psalmer och melodier gemensamma för de olika tyska Landeskirchen, inkl Östtyskland
 NK Nordisk koralbok 1961, utarbetad av en nordisk koralkommitté i syfte att åstadkomma likalydande versioner av de för Norden gemensamma koralerna
 Z Johannes Zahn, Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder, Gütersloh 1889 – 93, en uppslagsbok innehållande det tyska beståndet av koralmelodier i deras äldsta kända versioner jämte varianter

Dessutom hänvisas ibland till sångböckerna

- PoS Psalm och sång, för Svenska Baptistsamfundet, Örebromissionen 1967
 SoP Sånger och psalmer, för Svenska Missionsförbundet 1951
 ST Sionstoner, för Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1972

Två andra aktuella samlingar, vartill ofta hänvisas, är det norska psalmboksförslaget NOU 1981:40 samt dess finlandssvenska motsvarighet 1983.

De till allmänt bruk godkända alternativa melodierna i *Koralbokstillägget 1964* och i *Väckelse tidens melodier 1969* återfinns enklast i melodipsalmboken, de förra vid varje psalm under beteckningen "alt. melodi", de senare på s 815 ff.

1 Gud, vår Gud, vi lovar dig

Texten

Te Deum, en av kristenhetens äldsta och ståtligaste lovsånger, finns i original i 1937 års psalmbok som nr 603. Med sin gregorianska melodi är den dock endast utförbar av kör och kommer därför ytterst sällan till användning.

År 1771 skrev den österrikiske katolske prästen Ignaz Franz en metrisk, rimmad parafras av sången, Grosser Gott, wir loben dich, till en enkel, folklig melodi, lämpad för församlingssången. Den spreds så småningom över stora delar av den kristna världen, och dess segertåg fortgår alltjämt: den upptas nu bl a i både de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen. Till Sverige kom sången redan 1928 i en starkt förkortad omdiktning av baptistpastorn N J Nordström, Store Gud, ditt namn ske pris, som infördes i flera frikyrkliga sångböcker. 1980 skrev Olov Hartman på psalmkommitténs uppdrag en ny version, som direkt parafrazerar den latinska originaltexten. Den har redan blivit mycket sjungen och omtyckt – den fick i enkäten 1983 det mest positiva omdömet av samtliga nummer i Psalmer och visor 82 – och vi har inte tvekat att placera den som nr 1 i vårt förslag till den kommande psalmboken. Samtidigt föreslår vi att 1937:603 utgår.

Melodin

Melodin har tidigast spårats till staden Sagan 1772 och därefter till Katholisches Gesangbuch, Wien 1774. Den omformades ganska snart och förekommer fortfarande i något skiljaktiga versioner i de kyrkor och samfund världen över som använder den. Den här återgivna versionen är vanligast och torde vara den mest stabila.

EKG (i flera Anhänge, t ex Rheinland, Westfalen und Lippe nr 489) Z 3495 (en sen version från 1819).

5 Nu tacka Gud, allt folk

Musiken

Den traditionella och överallt använda melodin av J Crüger till denna text förekommer i nutida tradition i två former (bägge återges i EKG och NK): A = Crügers originalversion med punkteringar och från 1939 avvikande melodiform, B = senare tradition utan punkteringar och med 1939 års melodiska form. 1697 års koralpsalmbok har ännu formen A, men i takt med det allt långsammare koraltempot blev det givetvis mer och mer omöjligt att behålla punkteringarna; 1820 övergick man till formen B.

År 1921 gjordes en kompromiss mellan de båda formerna: den senare traditionens melodiska form behölls men punkteringarna återinfördes. Som i så många andra liknande fall var 1921 här för tidigt ute: 1939 togs punkteringarna åter bort och melodin återgavs i Haeffners utjämnade form.

Vi menar att 1921 års idé är mogen att tas upp igen. I försökshäftet Revision av 1937 års psalmbok, läge november 1978, framlade vi en form som liknar 1921 års, vilken mottogs positivt och som nu föreslås. Samma form har PoS. Melodin sänks ett helt tonsteg.

Som framgått av ovanstående sammanhänger punkteringarna med ett rörligare tempo i psalmsången. Utförs melodin i alla breve-takt, dvs med taktslaget på varje halvnot i stället för i den tidigare 4/4-takten, kommer punkteringarna att kännas naturliga och ger då melodin en rytmisk spänst som svarar väl mot textens karaktär. Iakttas detta, torde den tveksamhet som uttalades inför rytmen av 1982 års kyrkomöte vara obefogad.

1697:305 1820:197 1921:272 EKG 228 NK 81 Z 5142

6 Lova Gud i himmelshöjd

Texten

Jesper Svedbergs psalm "Lofwer Gud i himmels högd" är en parafraas över Ps 150. Wallin bearbetade psalmen och fogade in rader som "Varje själ till honom böjd" och "Ljuvt bland helga sångers tal", formuleringar som bryter av både mot den ursprungliga psalmens stil och mot vad som känns som naturlig psalmstil i dag.

Vid bearbetningen har Britt G Hallqvist sökt nå fram till en naturlig språkform och samtidigt knyta an till Svedbergs innehåll och formuleringar. Jämför v 1 enligt 1695: "Lofwer Gud i himmels högd/ Med stor gamman, lust och frögd,/ Änglar och hwar menniska from,/ Lofwer i hans helgedom." – Guds församling uppmanas här sjunga tillsammans med änglarna, något som

är karaktäristiskt för Svedberg. I v 3 finns en rikare instrumentering 1695. Vid bearbetningen har man emellertid inte velat ha med instrument som är okända i dag (regal) eller leder tankarna fel (pipa). "Jehova" som infördes av Wallin har man nu tagit bort. Det är en form av det gammaltestamentliga gudsnamnet som man i dag vet grundar sig på ett missförstånd men som för Wallin var naturlig att använda. Jämför 1695 v 4: "Lofwer honom allan stund,/ Högt och utaf hiertans grund,/ Uppå harpor och regal,/ Pipor, trummor och cymbal." (IS)

1695:112 1819:271

Musiken

I 1697 års koralpsalmbok hänvisas denna text till en ålderdomlig melodi (112), som även Haeffner behöll 1820 (271). Samma melodi förekommer även i 1921 till en annan text (29) men har försvunnit ur svensk tradition.

Redan 1858 föreslog P Pettersson i sin koralpsalmbok melodin 1939:14 till texten; samma melodi har 1921 och än i dag psalmböckerna PoS, ST och SoP. Även 1939 hänvisar till den, även om Lagergréns nr 11 där införts som första alternativ.

Starka historiska och ekumeniska skäl talar alltså för att återgå till melodin 1939:14 (vars text nu föreslås utgå).

Lagergréns melodi föreslås däremot kvarstå till 571, och den används även till begravningspsalmen "När jag lever har jag dig", 308; den kopplas alltså nu till texter av en helt annan karaktär. Se även under 99.

1921:271 1939:11 Z 1256

8 Lova vill jag Herran

Texten

Psaltarparafrazen "När jag nu min bön utgjuter", som har tillskrivits Gustaf Ållon, förekommer i tryck första gången i Svedbergs psalmbok, 1694. Med samma strofer men med utbyte av enstaka ord ingick psalmen i 1695 års psalmbok.

Det bibliska underlaget är Ps 28. I v 1–5 ber psalmisten om att inte bli straffad tillsammans med ogärningsmän, men han önskar dock att dessa skall få sitt straff. De följande verserna är en lovsång till Herren som hjälpt sitt folk. Ållons psalm avslutas liksom psaltarpsalmen med förbön för folket. Innehållsligt finns det en naturlig gräns efter v 5.

För 1819 års psalmbok bearbetades psalmen av Wallin och v 1–5 med bönen om de gudlösas bestraffning uteslöts. Verserna 6–8 blev så till en

självständig psalm, "Lova vill jag Herran, Herran". – Psalmen upptogs i 1937 års psalmbok med ändring av någon ordform.

Britt G Hallqvists omarbetning syftar till att språkligt och innehållsligt göra psalmen mer levande för vår samtid. Hon har närmat sig formuleringar från Svedbergs och 1695 års psalmbok.

Jfr v 2:5–6 "Som mig til thet goda drager; Och thet onda mig förtager."

Jfr v 2:6 "Och betacka med min wisa" (Svedberg)

"Och stedz tacka med min wisa" (1695).

I v 3 har hon däremot gjort en friare bearbetning. Ållon-Wallins psalm speglar en gången tids kungafunktion: kungen som ledare och representant för folket och handhavare av rättsskipning. Britt G Hallqvist har försökt ta vara på andemeningen i psalmen och gjort en nytolkning utifrån aktuella förhållanden. (IS)

1695:45 1819:264

12 Brist ut, min själ, i lovsångs ljud

Texten

Fanny (Frances) Crosby (1828–1915) som skrivit denna lovsång för gudstjänsten är troligen den mest produktiva gospelsångförfattaren. Hon uppges ha skrivit drygt 8 500 sånger. Redan som nyfödd blev hon helt blind. Hon fick sin utbildning vid blindinstitutet i New York, där hon senare blev lärare. Från 1851 tillhörde hon metodistkyrkan i vars verksamhet hon tog aktiv del. Hon gifte sig med en blind musiker, Alexander van Alstyne, men som sångförfattare är hon mest känd under sitt flicknamn. Maken tonsatte en del av hennes dikter men flertalet har fått melodi av andra musiker.

Eftersom Fanny Crosby är en av de mest kända författarna av gospelsång kan det vara befogat att här nämna något om denna art av sång. Den kännetecknas av enkelhet i stil både textligt och musikaliskt. Upprepningar är vanliga, särskilt i form av refräng. Den är känslösam, ofta med personlig adress. Ordförrådet är ganska litet och syntaxen okomplicerad. Både text och melodi visar likheter med samtida sällskapsvisa, och det är förmodligen en av anledningarna till dess popularitet. Man kände igen sig. Ofta har text och melodi tillkommit som en enhet. Enkelheten var en medveten strävan; man ville nå så många som möjligt med det evangeliska budskapet. Vanliga ämnen var omvändelse, ledning och förtröstan, pilgrimsvandringen och hemlandet. De som skapade denna stil saknade inte utbildning och flera av dem var professionella musiker. Det var fråga om ett nyskapande av andlig sång, där man tog avstånd såväl från den lite slappa folkliga stilen i

söndagsskolsång och "campmeetingsongs" som från den traditionella koralens och hymnens stramare och värdigare stil.

Gospelsångerna bidrog till att skapa en speciell stämning i de stora väckelsemötena i Amerika under 1800-talets senare hälft. Många av Fanny Crosbys sånger sjöngs i väckelsepredikanten Dwight Moodys massmöten av sångsolister som Ph Phillips Bliss och I Sankey. Refrängerna sjöngs då av den stora kören tillsammans med mötesdeltagarna. Genom dessa massmöten nådde gospelsångerna en stor spridning.

Sången "Brist ut, min själ" är en översättning av Erik Nyström för *Svenska Missionsförbundets sångbok* 1893. Som förlaga har han själv angivit "Break forth" av Fanny Crosby, en sång som inte tycks ingå i de mer spridda amerikanska eller engelska sångböckerna och sålunda verkar ha vunnit mer burskap i Sverige. Den ingår nu i sju församlingssångböcker.

Sången presenteras här i en bearbetad version tillsammans med den melodi av Robert Lowry till vilken sången blivit känd. Lowry hörde till gospelsångkompositörerna och har tonsatt ganska många av Fanny Crosbys sånger. (IS)

13 Min Gud, när jag betänker

Texten

Flera sånger av Nils Frykman ingår i föreliggande psalmboksförslag. Förutom "Min Gud, när jag betänker", som redan ingår i *Psalmer och visor* 76 och som kanske är hans bästa sång, finns ytterligare fem: Vår store Gud gör stora under, Fröjdas vart sinne, O sällhet stor, Min framtidsdag är ljus och lång, Nattens skuggor sakta vika. De har samtliga mycket stor spridning i frikyrkosångböckerna.

Nils Frykman (1842–1911) som var folkskollärare i sin hembygd Sunne i Värmland greps av den nyevangeliska väckelsen och uppträdde som lekmanpredikant. Då han anslöt sig till den waldenströmska försoningsläran, deltog i nattvardsfirande som inte leddes av präst och inte ville låta döpa sina barn i Svenska kyrkan, kom han i strid med skolrådet och biskopen. Som lärare måste han underordna sig den kyrkliga myndigheten eller avgå. Frykman valde att lämna sin lärartjänst. Efter att ett par år ha verkat som predikant på heltid fick han kallelse att bli pastor i Chicago och utvandrade då med sin familj.

Frykman har ofta kallats den kristna glädjens sångare. Hans sånger ger uttryck för en ljus gudsförtröstan. De är enkla och osentimentala. Ofta skrev han också melodierna själv, men han använde sig gärna av kända folkliga melodier som han anpassade.

Sången "Min Gud när jag betänker" trycktes i *Wermlands Allehanda* den

25 maj 1876, samma år som en väckelse gick fram i Sunnebygden. Sången är typisk för nyevangelismens nådesförkunnelse och frälsningsglädje. Sångens ämne är försoningen och den glädje som man upplever redan här. Gud är den bästa vännen (v 4). Men trots att Faderns helighet och rättfärdighet inte kommer till direkt uttryck finns ändå en medvetenhet om syndens yttersta konsekvenser och domens allvar: "Om du ej nåd mig givit, Jag måst i döden gå." (v 2).

Vers 1 är här lätt bearbetad. (IS)

16 Kom, låt oss nu förenas här

Texten

Till de hymner av Isaac Watts som alltjämt är levande i engelska och amerikanska kyrkor hör "Come let us join our cheerful songs". Watts har här haft en fornkyrklig hymn som underlag. "Come let us join" publicerades i *Hymns and Spiritual Songs* 1707 i bok 1, som har överskriften "Jesus Christ, the Lamb of God, Worshipped by all the Creation" med hänvisning till Upp 5:11–13.

Tillsammans med den i vårt land använda melodin och med en tilldiktad refräng förekommer sången i *The Revival Tune Book*, som är tryckt i London omkring 1850. Denna sångbok tycks Gustaf Palmqvist ha använt sig av, då han översatte sången för *Pilgrims-Sånger* (del 2 1862). Hans översättning är ganska fri, och han har anpassat innehållet till det övergripande temat i *Pilgrims-Sånger*, väckelse och frälsning. Den engelska versionen ansluter sig mycket nära till Uppenbarelseboken 5:9, 11–13, med de övertoner från Kristushymnen i Filipperbrevet kap 2 och lovpsalmen 148 i Psaltaren, som sedan klingar med i Uppenbarelseboken. Palmqvist har brutit den engelska textens enhet och även på andra sätt försvagat sångens struktur och bildspråk genom utbyte av ett par av Watts strofer mot egna nydiktade. Palmqvists översättning bearbetades för Svenska Missonsförbundets sångbok (*Sånger och psalmer*) 1948 och denna bearbetning har sedan upptagits även i andra sångböcker.

Föreliggande version är en nyöversättning i nära anslutning till Watts text. Den insjungna melodin och refrängen har man behållit, eftersom detta hör till sångens svenska identitet. Den första strofen är i det närmaste oförändrad. (IS)

17 Ge Jesus äran, frälsta mänsklighet

Melodin

Melodin till denna psalm är hos oss tidigare känd med en adventstext, Dotter Sion, fröjda dig, och det har från vissa håll framförts invändningar mot att använda den till den här presenterade texten. Dessa invändningar bör emellertid vika inför det faktum att melodin – ursprungligen hämtad från Händels oratorium Judas Mackabeus – i hela den övriga kristna världen sjungs till Budry's här översatta *A toi la gloire*, betecknad som "den franska protestantismens Marseljäs".

18 Allena Gud i himmelrik

Texten

Denna liturgiska psalm "Allein Gott in der Höh sei Ehr" är en av våra äldsta reformationspsalmer och lär ha tillkommit redan 1522. Dess författare, Nicolaus Decius (Tech) (1485–1546), som tidigt övergick till den evangeliska tron, var verksam både som präst och lärare och som kantor. Han har själv omformat hymnens gregorianska melodi till en mer församlingsmässig andlig visa. Psalmen är en förtyskning och vidarebearbetning av mässans "Gloria in excelsis Deo" och går tillbaka till urkristen tid, ytterst till texten i Luk 2:14. Decius har också utnyttjat lovsången "Laudamus te", som redan i den romerska mässan integrerats med "Gloria". Den fjärde versen (= v 3 i bearb 1980), som är en bön och lovsång till den helige Ande, har tillfogats senare, ovisst av vem, men den förekommer i det äldsta trycket av psalmen 1526. Genom denna tilldiktning förvandlades psalmen till en treenighetspsalm. Reformationsteologin genomsyrar psalmen, och man kan peka på enskildheter som är signifikativa, t ex "Allena Gud", vidare betonandet av Guds nåd, den personliga adressen (för oss), framhävandet av nuet. Central är den andra strofen om försoningen, vilken avslutas med kyrieropet "erbarm dich unser aller" (förbarma dig över oss alla). Jämför *Laudamus*, 1937:602!

Den första kända svenska versionen ingår i en psalmbok från 1567 och är en nödtorftig försvenskning av Arvid Pedersøns danska tolkning. Samma version, med några förändringar av böjningsformerna, intogs i 1695 års psalmbok. Wallin bearbetade psalmen, särskilt den femte versen, och denna gestaltning har psalmen alltjämt i vår nuvarande psalmbok.

Den nu presenterade bearbetningen innebär framför allt en förkortning av psalmen, varigenom dess karaktär av treenighetspsalm blir tydligare. I första och sista verserna har endast smärre språkliga justeringar gjorts. Den andra strofens text har delvis närmats till 1695 års version. Från den tyska texten har Kyrie-ropet införts i sista raden. (IS)

22 Dig skall min själ sitt offer bära

Musiken

Koralbokstilläggets melodi bedömdes negativt i SCB-undersökningen, troligen beroende på den tidstypiska halvnotsupptakten (som knappast är motiverad i denna melodi) samt första frasslutet (som väl uppfattades som litet tvärt avhugget). I anslutning till EKG föreslår vi nu att melodin inleds med endast fjärdedels upptakt och att första frasen får en punktering, som effektivt förbereder och motiverar förkortningen av första frasslutet. Denna form bedömdes positivt då den framlades i försökshäftet *Revision av 1937 års psalmbok*, läge november 1978. Samma form har PoS, de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen 1981 och 1983 (det norska dock utan punktering) samt – i de här relevanta partierna – även EKG.

1820:28 1921:323 1939:12 EKG 237 NK 92 Z 2781

24 Med tacksam röst och tacksam själ

Musiken

Här föreslår vi koralbokstilläggets melodi, nämligen J Crügers originalmelodi till denna text (= EKG, NK, *Koralmusik II*, *Kyrkvisor för barn*), som har slagit väl ut. Alla frikyrkliga sångböcker som har texten har också denna melodi.

EKG 231 NK 83 Z 207

32 O gläd dig Guds församling nu (Var man må nu väl glädja sig)

Texten

”Nun freut uns lieben Christen g’mein” spreds på flygblad 1523 och är kanske Martin Luthers första psalm. Den vittnar om en mycket stark personlig

upplevelse av Guds oförskyllda nåd och av rättfärdiggörelsen genom tron. Psalmen är skriven i en enkelt berättande, folklig balladstil med inslag av dialog som bidrar till att öka den dramatiska kraften. Det bibliska underlaget är Romarbrevet, särskilt kap 7 och 8. I den centrala sjunde strofen finns mystikens innerliga uttryck för gemenskap mellan Kristus och själen, ”jag är din och du är min” (Höga Visan 2:16). (Se den tyska prosaövers nedan.) En svensk översättning, ”Hwar man må nu wäl glädja sig”, ingick i *Swenske songer eller wijisor* 1536. Översättaren – kanske Olaus Petri – har förhållit sig mycket fritt till sin förlaga. De starka uttrycken för glädje, jubel, ja, dans, i första strofen har tonats ner. Av tredje strofen, som handlar om de goda gärningarnas värdelöshet som medel till frälsning, finns inte mycket med. Den viktiga sjunde strofen saknas, likaså den tionde med dess anknytning till missionsbefallningen.

Nästan oförändrad togs psalmen in i 1695 års psalmbok. För psalmboks-förslaget 1816 bearbetades psalmen av O Forsell och efter översyn togs denna version in i 1819 års psalmbok. I förhållande till 1695 års version är förändringarna inte särskilt stora. Man kan dock lägga märke till skärpningsen av det etiska kravet i v 7, ”bättringsstig”. Denna version ingår i vår nuvarande psalmbok.

Psalmkommittén presenterar här en nyöversättning, som tar tillvara mycket mer av den tyska psalmen både till innehåll och stil. Se särskilt v 1,6 och 8 i Frostensons nytolkning (motsvarar i den tyska psalmen v 1,7 och 10).

Den tyska texten i EKG 239 lyder i prosaöversättning:

- 1 Nu gläd er, käre kristne tillsammans,/ och låt oss dansa av glädje./
så att vi frimodigt och alla gemensamt/ sjunger med lust och
välbehag/ om vad Gud kostat på oss/ och om hans ljuvliga
underbara gärning/ som har stått honom dyrt.
- 2 Jag var fången under Satan,/ förlorad var jag i döden,/ min synd
plågade mig natt och dag./ den som jag var född i:/ jag sjönk också
djupare ner i den./ det fanns inget gott i mitt liv./ synden hade
besatt mig.
- 3 Mina goda gärningar hade inget värde./ det var (helt) förstört
med dem./ den fria viljan hatade Guds dom./ den var död för det
goda./ ångesten drev mig att förtvivla./ så att inget annat än
döden fanns kvar för mig./ jag måste sjunka till helvetet.
- 4 Då ömkade sig Gud i evigheten/ över mitt gränslösa elände./ han
tänkte på sin barmhärtighet./ han ville skaffa mig hjälp./ Han
vände sitt Fadershjärta mot mig./ det var sannerligen allvar för
honom./ han offrade det bästa han hade.
- 5 Han sade till sin käre Son:/ tiden är inne att förbarma sig./ far dit,
mitt hjärtas dyrbara (alt: kära) krona/ och bli den fattiges
frälsning/ och hjälp honom ur syndens (alt: syndernas)nöd/ döda
för honom den bittra döden/ och låt honom leva med dig.

- 6 Sonen blev lydig mot Fadern,/ han kom till mig på jorden/ genom
en ren och späd jungfru;/ han skulle bli min broder./ Han höll sin
makt mycket hemlig,/ han gick i min fattiga gestalt,/ han ville
fånga Satan.
- 7 Han sade till mig: håll dig till mig,/ det skall nu gå lyckligt (alt: väl)
för dig;/ jag ger mig själv för dig,/ så vill jag kämpa för dig,/ ty jag
är din och du är min,/ och där jag är, där skall du vara./ Fienden
skall inte skilja oss åt.
- 8 Han (=Fienden) kommer att utgjuta mitt blod/ och att ta mitt
liv,/ allt detta tar jag på mig för din skull,/ håll fast vid detta med
stark tro./ Mitt liv uppslukar döden,/ min oskuld bär din synd,/ så
har du blivit salig.
- 9 Till himlen till min Fader/ far jag från detta livet;/ där vill jag vara
din mästare,/ vill ge dig Anden,/ som skall trösta dig i bedrövelse,/
och lära dig att känna mig (alt: förstå mig) väl/ och leda dig i
sanningen.
- 10 Det som jag har gjort och lärt,/ det skall du göra och lära./ så att
Guds Rike förökas/ till hans pris och ära;/ och akta dig för
människornas stadgar,/ därigenom förstörs den ädla skatten,/
detta är mitt testamente till dig. (IS)

1695:219 1819:46 EKG 239

Musiken

Det kan tyckas egendomligt att vår nuvarande melodi, som förmodligen har skrivits av Luther själv, inte alltid har varit självklar till denna text i svensk tradition. Olaus Erici's sångbok omkr 1600 har den ursprungliga och numera allmänt använda melodin från Achtliederbuch 1524 som första alternativ men även melodin 1939:118. Den senare melodin förekommer däremot som enda alternativ i 1697 och 1820. Visserligen dyker den första melodin upp i andra delen av Haeffners koralbok 1821, men ännu den annars så framsynta Petterssons koralpsalmbok 1858 har enbart 1939:118, vilket tyder på en ovanligt stark tradition för denna melodi.

Först 1921 fastslås officiellt den nuvarande, allmänkyrkliga melodin som enda alternativ. Vi föreslår, liksom Koralmusik 1957 och koralbokstillägget 1964, denna melodi med dess medryckande originalrytm som har slagit synnerligen väl ut. Samma form har EKG, NK, PoS och ST.

1821:28 1921:46 EKG 239 NK 26 Z 4427

33 O Jesus Krist, som mänska blev (O Jesus Krist, som mandom tog)

Texten

Denna psalm om betydelsen av Jesu mänskoblivande har länge ansetts vara en originalpsalm av Olaus Petri, men det är tveksamt om det verkligen förhåller sig så. J Feuk gissar på Martin Luther som författaren. (Se J Feuk, "Var Olaus Petri psalmförfattare?" i *Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok 1971.*) Första kända trycket finns i *Någre gudelige visor 1530*, men troligen fanns psalmen med redan i häftet från 1526. Psalmen har vissa likheter med Lutherpsalmen "Nun freut uns lieben Christen g'mein" (Var man må nu väl glädja sig) och genomströmmas av samma frälsningsglädje. Broderskapet med Kristus framhålls här på ett särskilt sätt, ett broderskap som tillägnas genom tron. Psalmen är centralt evangelisk och anknyter till flera bibelställen, bl a Rom 8:29 ff. I stort sett oförändrad infördes psalmen i 1695 års psalmbok, men för 1819 års psalmbok bearbetades den av Adlerbeth och senare av Wallin. Den största förändringen gjordes i v 3, där rättfärdiggörelsen genom tron kom att kompletteras med krav på lydnad för Jesu lära. I denna version överfördes psalmen till vår nuvarande psalmbok.

I föreliggande bearbetning har v 3 och 5 förts närmare den äldre versionen. I v 5 har brodersbilden återinförts. Ingressen har ändrats p g a det ålderdomliga ordet "mandom". Även i övrigt har en del ålderdomliga ord och fraser ersatts. (IS)

1695 nr 120

3 Och så sade tu oss thet till,
Wi skolom hafwa trona;
Ty tu äst både god och mild
Och wil oss alla skona,
Om wi sätte wår tro ther på,
At thet skal med oss wara så,
Som tu oss säger före.

5 Pris ware tig ewinnerlig,
Som oss then nåd bewiste,
At wi äre Guds barn med tig
O käre broder Christe!
Så må nu hwar man wara glad,
Och prisa Gud i allan stad;
Han är wår käre Fader.

1695:120 1819:49

Musiken

Melodin, som i övrigt fortlevat i en mycket enhetlig tradering alltsedan 1525, har i Norden råkat ut för en "omsjungning" av sista frasen, som förändrats

från formen i EKG till vår nuvarande, säkert på grund av likheten med fras nr 2. I NK gjordes ett försök att återföra melodin till originalet, men vi finner det utsiktslöst att gå emot den nordiska traditionen som är fast rotad i både Danmark, Norge och Finland. Melodin föreslås alltså oförändrad; dock noteras den, liksom andra liknande melodier från samma tid, i dubbla notvärden och med mensurstreck i stället för taktstreck (se härom betänkandet s 169).

1697:120 1820:49 1921:49 1939:40 EKG 118 NK 33 Z 4438a

35 Din spira, Jesus, sträckes ut

Musiken

Denna tyska folkmelodi, först tryckt i Klugs sångbok 1533, har fortlevat i en stabil tradering utom beträffande fraserna 5 och 6, som har åtskilliga varianter. Just här har emellertid utbildats en specifikt svensk tradition, som kan följas ända från Olaus Erici's sångbok omkring 1600 och som nära överensstämmer med 1939 års melodi (se härom betänkandet s 167).

Vi föreslår därför – mot EKG, NK och koralbokstillägget 1964 – 1939 års melodi oförändrad men i koralbokstilläggets rytmiska utformning.

1697:219 1820:35 1921:118 1939:118 EKG 120 NK 40 Z 4545

36 O Kristus, oss benåda (Förlossningen är vunnen)

Texten

Psalmkommittén föreslår att Elisabet Kreuzigers psalm "Herr Christ, der einig Gotts Sohn" (Herren Kristus, Guds ende Son), som i vår nuvarande psalmbok har ingressen "Förlossningen är vunnen", får ingå i den nya psalmboken i två olika versioner.

Den ena versionen utgöres av verserna 3–5 i 1937 års psalmbok, "O Kriste, oss benåda". I Åströms bearbetning, som vi har kvar i 1937 års psalmbok, har

dessa verser fått en mycket självständig karaktär, och de har sjungits mycket. Här föreslås att dessa tre verser behålles oförändrade som en särskild psalm, dock med ändring av ordformen "Kriste" till "Kristus",

Den andra versionen är en nytolkning av Olov Hartman, "Vår Herre Krist var Sonen". Se nr 352. (IS)

Musiken

Se 352.

38 För att du inte tog det gudomliga

Musiken

Till denna Hartmantext från 1970 komponerade Ingmar Milveden samma år en melodi som förelades 1975 års kyrkomöte. Den mottogs där med viss tveksamhet; i särskilda utskottets betänkande anfördes: "Melodin konstlad – ljusare anslag hade varit önskvärt. Slutet för tungt med hänsyn till text. Melodin bearbetas."

Varken tonsättaren eller vi fann det emellertid möjligt att ändra på melodin som upptogs oförändrad i Psalmer och visor 76. I RI-enkäten 1982 anses melodin av många som svårsjungen, men egendomligt nog är lekmännen – i motsats till präster och kyrkomusiker – klart positiva till att både text och melodi införs i en kommande psalmbok. Särskilt positiva är de som hört eller sjungit melodin många gånger, vilket tyder på att den vinner i längden. Milvedens melodi har också på många håll fått varma försvarare som menar att den är kongenial med texten.

I en motion till 1982 års kyrkomöte yrkades att en alternativ melodi av Börge Ring från 1975 skulle införas i Psalmer och visor 82, vilket efter kyrkomötets hemställan till regeringen också skedde. Denna lättsjungna melodi fick mycket positiva omdömen i enkäten 1983 rörande Psalmer och visor 82. Till sin art är den en vismelodi som kommer till sin rätt i ett arrangemang för gitarr eller piano men däremot knappast lämpar sig för ackompanjemang på orgel.

Här föreligger alltså två melodier, som stilistiskt kan sägas representera varsin ytterlighet: å ena sidan en komposition som av många betecknas som svårsjungen men också som kvalitativt högtstående och kongenial med texten, å den andra en melodi med visans omedelbara appell och lättillgänglighet, som kanske dock delar schlagerns villkor att leva intensivt men kort. Emellertid har ytterligare en melodi kommit in i bilden, en tonsättning av Sven Inge Frisk från 1983, som intar ett slags mellanläge mellan de båda nyssnämnda: den är tillgänglig, den deklamerar texten

invändningsfritt och den är spelbar såväl på orgel som i arrangemang för gitarr eller piano.

I nuvarande läge, då det är omöjligt att avgöra hur dessa melodier efter en längre tids prövning kan komma att förhålla sig till varandra i fråga om användbarhet och slitstyrka, har vi stannat för att föreslå alla tre till införande i psalmboken. Det bör framhållas att detta är en unik åtgärd som syftar till att bereda Hartmans värdefulla text en säker användning i skilda sammanhang och i skilda avnämargrupper. Melodierna placeras då lämpligen i kronologisk ordning: a) Milveden, b) Ring, c) Frisk.

42 Se, Jesus är ett tröstrikt namn

Texten

Denna Jesuspsalm går tillbaka på en rimmad ostrofisk bön i en tysk andaktsbok av B Förtsch, *Geistliche Wasserquelle* (företalet daterat 1609). Vem som författat bönen "Jesus ist gar ein süser Nam" är okänt, men eftersom det inte finns några motbevis mot att Förtsch är författaren har hans namn fått följa psalmen. Den tyska bönen, som har tydlig julkaraktär, har som överskrift "Reim Gebet Am Neuen Jarstage. Von dem tröstlichen Namen Jesu" (Rimrad bön för nyårsdagen. Om Jesu tröstrika namn). Besjungandet av Jesu namn och makten i detta namn går tillbaka på medeltida bruk och blir senare mycket vanligt i pietismen, i herrnhutismen och i 1800-talets väckelserörelser.

Den tyska bönboken översattes till svenska av den i övrigt okände Haquin Ausius, (*En andeligh Watukälla*, tr 1641). Den ganska fria översättningen, "Jesus, thet är ett tröstrikt Namn" är en förkortning, i det att de 4 sexradningarna blivit till 4 fyraradningar. Lovprisandet av det lilla Jesusbarnet har inte kommit med, och därmed har psalmen mist sin julkaraktär.

För Svedbergs psalmbok bearbetades psalmen av prosten Jacob Boëthius och fick då ingressen "Si, Jesus är ett tröstrikt namn". Vem som svarade för bearbetningen till 1819 års psalmbok är okänt. Då infördes dop- och nattvardsmotiven i vers 4.

Den justering som psalmkommittén nu presenterar har delvis utförts med tanke på den omrytmiserade melodin, som kräver andra betoningar. Det första ordet i varje rad får genom tonförlängningen en viss tyngd och för att undvika betoningen "Igenom" har raden ändrats till "Vi genom Jesus får Guds nåd". Den bearbetade versionen är emellertid lika sångbar till den haeffnerska, rytmiskt utjämnade melodin. (IS)

Musiken

Melodin kommer från den reformerta utgåvan av psaltarparafrafer 1545 (väl ursprungligen en fransk folkvisa) och trycktes i Sverige först i Gyllenhielms *Schola captivitatis* 1632. Som ovan nämns är textbearbetningen anpassad till den rytmiska melodiformen i koralbokstillägget 1964. Samma form har den danska koralboken, NK och det finlandssvenska psalmboksförslaget 1983.

Då emellertid denna psalm ofta sjungs i sammanhang där orgel eller yrkesmässig ledning av sången saknas, föreslår vi även den utjämnade formen som b-melodi.

1697:307 1820:198 1921:250 1939:66 EKG 282 NK 55 Z 750

43 Jesus är min vän den bäste

Musiken

Melodin komponerades av G Düben till en världslig text ("Stämmer opp, I sångarinner", i S Columbus *Odae Sveticae* 1674). J Arrhenius använde melodin till denna sin psalm i *Psalmeprofwer* 1689, varifrån den togs upp i 1697. Originalmelodin är i tidens stil försedd med talrika punkteringar och ursirningar, vilka givetvis avlägsnades av Haeffner 1820. I 1921 års koralbok bearbetades melodin av Otto Olsson till närmare likhet med originalet, men den återfördes 1939 till Haeffners utjämnade form. En ny bearbetning gjordes av H Göransson till koralbokstillägget 1964, vilken har mottagits positivt och nu föreslås som enda form.

1697:245 1820:8 1921:213 1939:120

44 O giv mig tusen tungors ljud

Texten

Charles Wesley (1707–1788), som ursprungligen var präst i anglikanska kyrkan, blev tillsammans med sin bror John ledare för den väckelse som

ledde till uppkomsten av metodistkyrkan. Charles Wesley räknas som den störste evangelikale psalmdiktaren i England, inte bara genom sin produktion utan framför allt i egenskap av nydanare av engelsk hymn. Hans psalmer bildar en stomme i metodistpsalmböcker världen över, och de har också funnit vägen till andra samfunds sångböcker.

I psalmboksförslaget är Charles Wesley representerad med tre psalmer, "O Guds kärlek", (86) "Herre, din dag var också lik en vanlig dag" (290) och "O giv mig tusen tungors ljud". Den senare är självskriven i alla metodistpsalmböcker. Den skrevs den 21 maj 1739 på årsdagen av Charles Wesleys omvändelse och publicerades året därpå i *Hymns and Sacred Poems* under rubriken "For the Anniversary Day of one's Conversion". Den 18-strofiga sången började då "Glory to God and Praise and Love". Med början på den sjunde strofen har den stått som första nummer i alla engelska metodistpsalmböcker sedan 1780. Ett urval av nio strofer hade då gjorts av brodern, John. Psalmen har sedan länge förekommit i många olika versioner av växlande längd, men alla tycks börja med den ursprungliga sjunde strofen.

Psalmens ämne är lovsång till Gud över omvändelsen samt beskrivning av dess konsekvenser. Omvändelsen var som bekant ett nyckelbegrepp för bröderna Wesley. Det måste vara fråga om en personlig upplevelse, och den borde kunna fastställas till en viss dag. Men lika viktig var omvändelsens konsekvens: ett helgat liv. Kännetecknande för livet efter omvändelsen är frihet, en frihet från bundenhet i synden till ett liv i helgelse. Det är fråga om en integrering av tron med personlighetens kärna. Det är denna personliga erfarenhet av omvändelse och befrielse psalmen i sin helhet handlar om.

Till svenska överfördes psalmen för *Psalmer och Lofsånger*, 1870, metodistkyrkans första i Sverige utgivna sångbok. Den har där anslaget "Upp att med tusen tungors ljud". För 1951 års utgåva av Metodistkyrkans psalmbok har den bearbetats och fått inledningen "O giv mig tusen tungors ljud". Samma ingress finns i Frälsningsarméns sångbok, men det är fråga om en helt annan översättning, delvis också av andra strofer. Ytterligare en översättning finns i Baptistsamfundets sångbok alltifrån 1880, "O att med tusen tungors ljud".

Alla tre översättningarna är försedda med olika melodier. Någon melodi som omedelbart förbinds med denna sång finns inte heller i engelska eller amerikanska sångböcker. Metodistkyrkans arbetsgrupp har här valt bland använda melodier den som man anser bäst tar vara på textinnehållet.

(15)

47 Säg, känner du det underbara namnet

Texten

Allan Törnberg (1907–1956) intog under många år en ledande ställning inom pingstväckelsen i Sverige. Efter studentexamen arbetade han några år som banktjänsteman, innan han 1928 greps av väckelsen och anslöt sig till pingströrelsen och gick in i arbetet som evangelist. Senare blev han pastor i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, pingströrelsens största församling i Sverige, vilken alltid spelat en ledande roll. Törnberg var också verksam som författare av religiös litteratur, som sångdiktare och kompositör.

De båda sånger som psalmkommittén fört in i föreliggande förslag torde vara Törnbergs mest kända: "Säg, känner du det underbara namnet" och "Gud är trofast". Han har själv tonsatt dem.

Sången om Jesusnamnet publicerades först i *Sångens Härold*, 1936 nr 1. I Bibeln står ofta Gudsnamnet för personens makt eller helt enkelt för personen själv. Se t ex Ps 54:3 "Gud, fräls mig genom ditt namn", 75:2 "Ditt namn är oss nära". Sånger om Jesu namn hör samman med den innerliga Jesusfromhet som är särskilt utmärkande för pietism, herrnhutism och 1800-talets nyevangeliska väckelse liksom för pingstväckelsen. (Jfr kommentaren 42, "Se, Jesus är ett tröstrikt namn".)

Törnbergs sång har nära anknytning till flera bibeltexter. Se t ex för v 1 Rom 9:17, för refrängen Rom 10:13 (= Joel 2:32) och för v 2 Matt 12:21. Sången som helhet kan relateras till Kristushymnen i Fil 2. (IS)

50 Kom, skaparande, Herre god

Texten

"Veni Creator Spiritus" (Kom skaparande) hör till de medeltida latinska psalmer Luther översatte, men psalmen fanns redan tidigare på tyska i flera versioner. Den latinska pingsthymnen tillskrivs Rabanus Maurus (766–856), verksam vid klostret i Fulda, senare ärkebiskop i Mainz. Troligen har melodin uppstått samtidigt med texten, dvs omkring 820. Luthers översättning följer ganska troget den latinska förlagan, vars bibliska huvudtext är Jes 11:2f, uppräknningen av Andens gåvor (sjufaldiga, enl Vulgata). Kännetecknande för Luther är infogandet av Ordet i v 4. Det är väsentligt för hans teologi, att Anden och Andens gåvor är förbunda med Ordet.

Ingressen till "Veni Creator Spiritus", som har sitt ursprung i den latinska översättningen av Ps 104:30, är bevarad i Luthers tolkning men inte i den svenska. Den svenske översättaren (man har gissat på Olaus Petri) handskades ganska fritt med den tyska texten, och han tycks också ha använt

sig av den latinska. Psalmen intogs i *Swenske songer eller wijsor* 1536 och har sedan dess ingått i det närmaste oförändrad i våra officiella psalmböcker fram till 1819. Wallins bearbetning rörde såväl språk som innehåll. Ålderdomliga uttryck och dunkla bilder togs bort. Till det nytillkomna hör tanken på döden (v 5) och bilden av vägen till Gud (v 6), vilket är ganska karaktäristiskt för Wallin. Denna version överfördes oförändrad till 1937 års psalmbok.

Frostensons nyåtergivning innebär ett närmande till Luthers psalm och den äldre svenska versionen (1695). Vers 6 har emellertid utgått såsom ej nödvändig för sammanhanget.

Jämför Frostensons tolkning, särskilt v 2, 3:3-4, 4, 5:3-4 och 6, med den ordagranna prosaöversättningen av Luthers psalm nedan (enl EKG). I likhet med den tyska psalmen slutar den här föreslagna svenska versionen med en lovprisning till treenigheten, medan slutperspektivet i vår nuvarande version (1937) vänds mot människan och psalmen mynnar ut i en bönesuck, "O Gud, vår suckan ej försmå". (IS)

EKG 97

- 1 Kom, Gud Skapare, Helige Ande,/ besök dina människors hjärtan,/ fyll dem med den nåd, du vet de behöver/ du som från begynnelsen känner dina skapelser.
- 2 Ty du kallas tröstaren,/ den Allahögstes dyrbara gåva,/ en andlig smörjelse oss given (slösad på oss),/ en levande källa, kärlek och eld.
- 3 Tänd ett ljus i vårt förstånd,/ ge oss kärlekens eld in i hjärtat,/ din kraft och nåd bevare och styrke/ vårt kött som är svagt det vet du ju.
- 4 Du är med den sjufaldiga gåvan/fingret på Guds högra hand/ du ger och låter din Faderns ord gå vidare/ genom tungor i alla länder. ("finger" bild för Guds handlande, vägledning, tecken.)
- 5 Driv bort fiendens list ifrån oss,/ din nåd må skapa frid hos oss,/ så att vi gärna följer din ledning/ och undviker det som skadar själen.
- 6 Lår oss känna Fadern väl,/ därtill Jesus Kristus, hans son,/ så att vi blir uppfyllda av tro,/ och förstår dig, bådas Ande.
- 7 Lov ske Gud, Fadern och Sonen/ som uppstod från de döda/ och tröstaren/ alltid i evighet.

1695:180 1819:133 EKG 97

Musiken

Huvudmelodin i 1939, troligen svensk, är en femradig melodi till en fyrradig text, vilket nödvändiggör en textligt omotiverad upprepning av en versrad. Trots detta har den länge använts i Sverige, den förekommer i Kangasala-

handskriften 1624, Ålem 1645, Mönsterås 1646 m fl. 1939 sökte man lösa problemet med den bristande kongruensen mellan text och melodi genom att sätta melodins fjärde fras inom parentes, vilket dock knappast bidrog till att minska förvirringen.

Vid färdigställandet av 1939 års koralbok tycks man i sista stund ha kommit till insikt om att texten överallt annars i den kristna världen sjungs till en annan melodi, vilken infördes sist i koralboken, efter avdelningen Hymner och sånger. Denna ursprungligen gregorianska hymnelodi har alltsedan medeltiden sjungits till hymnen "Veni Creator Spiritus". Den trycktes i en mera församlingsmässig, "koraliserad" form i Erfurt 1524 och i Klugs sångbok 1533. Även denna melodi har hos oss sjungits vid sidan av 1939:133a; de ovan nämnda handskrifterna upptar bägge melodierna.

1939:133b rytmiserades i Koralmusik 1957 i anslutning till den internationella brukliga formen (Klug, EKG) och togs därefter upp i koralbokstillägget 1964. Den föreslås i den formen som enda melodi till 50.

1939:133a 1697:180 1820:133 1921:133 1939:133

1939:133b 1820:396 1939:133 (efter avd Hymner och sånger) EKG 97
NK 3 Z 294/95

51 Kom, helge ande, Herre Gud

Texten

Liksom flera andra Lutherpsalmer har även "Komm, Heiliger Geist" (tr 1524) sin utgångspunkt i en medeltida sång, nämligen antifonen "Veni sancte Spiritus accende", vilken redan under senmedeltiden fanns i flera tyska översättningar. – Den latinska antifonen förekommer jämte svensk översättning i psalmböcker alltifrån 1543. (1937:132). – Första versen hos Luther är närmast beroende av en tysk översättning från Basel (tr 1514), medan de båda andra verserna är nydiktning. Innehållsligt ligger denna psalm ganska nära Luthers andra pingstpsalmer.

En svensk översättning av psalmen ingick i en psalmbok från 1562 (fullständigt bevarad text i en psalmbok från 1567). Samma text, som troget återger den tyska förlagan, finner vi i 1695 års psalmbok. Wallin gjorde en bearbetning för sitt psalmboksförslag 1816, vilken togs in i 1819 års psalmbok och kvarstår oförändrad i vår nuvarande. Särskilt den första versen är omarbetad av Wallin och anknytningen till den gamla latinska antifonen saknas, kanske med avsikten att undvika upprepning, eftersom antifonen jämte svensk översättning återfinnes strax intill i psalmboken.

Psalmkommittén presenterar här två versioner av denna psalm.

Den ena versionen är en bearbetning av Britt G Hallqvist, och den går ut

på att bevara den insjungna versionen. Endast språket är något moderniserat.

En psalm har flera identiteter: den eventuella originalversionen på annat språk än svenska, den äldsta svenska översättningen, senare översättningar och bearbetningar från olika tidsperioder. I regel har psalmkommittén varit nödsakad att välja en av dessa. Här presenterar man två texter. Frostenson har i sin version sökt återge psalmen dess lutherska identitet (nr 480), medan Britt G Hallqvist i sin bearbetning velat bevara den wallinska identiteten.

(15)

1695:181 1819:134 EKG 98

Luthers psalm i översättning:

- 1 Kom, Helige Ande, Herre Gud!/ uppfyll med din nåds rikedom/
dina trognas hjärta, själ och sinne/ tänd i dem din brinnande
kärlek./ Herre, genom glansen från ditt ljus/ har du församlat till
tron/ ditt folk bland alla världens tungomål./ Det skall vi sjunga
om, Herre, till Din ära./ Halleluja:/.
- 2 Du heliga ljus, ädla skatt,/ låt Livets Ord lysa för oss/ och låt oss
rätt lära känna Gud,/ av hjärtat kalla honom Fader!/ Herre,
bevara (oss) för främmande lära,/ så att vi inga andra mästare
söker/ än Jesus med rätt och tro/ och med hela vår förmåga litar
på honom./ Halleluja:/.
- 3 Du heliga eld, ljuva tröst,/ hjälp oss nu att glada och med
tillförsikt/ stadigt förbli i din tjänst,/ låt motgång inte driva oss
bort./ Herre, bered oss genom Din kraft/ och ge det svaga köttet
styrka (ändå friare: gör oss svaga starka)/ att vi här strider
ridderligt/ och genom död och liv når fram till dig./ /Hallelu-
ja:/

Musiken

Melodin är ursprungligen en medeltida tysk folksk visa. 1524 omformades den i anslutning till Luthers textbearbetning. Melodin påträffas i Sverige först i Olaus Erici's sångbok omkring 1600 och upptas sedan i de flesta av 1600-talets handskrifter i en form som ytterst nära överensstämmer med originalet från 1524 – mot slutet av århundradet, och särskilt i 1697 års koralpsalmbok, uppträder vissa melodiska utsirningar. Alltsedan Haeffner 1820 förekommer koralen hos oss i en rytmiskt utjämnad och melodiskt starkt förenklad form.

Redan i Koralmusik II, 1960, lanserades den rikare, allmänkyrkliga formen i EKG, som står nära 1524 års original och som också upptogs i koralbokstillägget 1964. Då melodin i den formen har en lätt cesur efter den sjätte tonen från början räknat, bearbetade Frostenson texten med hänsyn till detta ("Kom, helge Ande,/ Herre Gud", "Guds kärleks låga,/ nådens port", resp "Du eld från himlen,/ ljuva tröst"), varigenom en fin kongruens

uppnåddes mellan melodi och text (se 480). Britt G Hallqvists varsamma bearbetning av Wallins textversion (51) har av naturliga skäl inte kunnat ta hänsyn till detta.

Vi föreslår därför att Frostensons text med dess nära anknytning till Luthers också får den rikare musikaliska form som Luther själv använde. Samma form har, förutom EKG och NK, såväl den danska koralboken (med en obetydlig avvikelse) som de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen. Hallqvists text kan däremot förbindas med den enklare melodin i 1939 (dock förses båda melodierna med hänvisning till varandra). 1939 års melodi är emellertid i sin rytmiskt utjämnade form till den grad besvärlig ur andningssynpunkt att man 1939 uttryckligen rekommenderade en fördubbling av slutttonerna i varje fras. Detta ger dock den ursprungligen så kraftfulla visan en egendomlig, ledlös blandning av 4- och 5-takt. Vi föreslår i stället att alla fraser utom den första får börja med kort upptakt.

Båda melodierna föreslås dessutom sänkta ett heltonssteg.

1697:181 1820:134 1921:134 1939:134 EKG 98 NK 18 Z 7445a

52 Herre, se vi väntar alla

Texten

Som huvudförfattare till denna bön om Anden får man anse Eric Bergqvist (1855–1906), men sångens tillkomsthistoria är komplicerad. Bergqvist är jämte Emil Gustafson Helgelseförbundets viktigaste och mest kände sångförfattare. Efter sin omvändelse ägnade sig Bergqvist liksom Gustafson åt evangeliskt arbete. Dessa båda mäns sånger har i hög grad satt sin prägel på samfundets sångbok (*Förbundetstoner*), men få har funnit vägen till andra samfundssångböcker. Till de mest spridda och kända av Bergqvists sånger hör "Herre, se vi vänta alla".

Sitt ursprung kan denna sång sägas ha i en översättning av en sång av John Newton, "Saviour visit Thy plantation" (publ i *Olney Hymns* 1779). Översättningen "Jesus, se till din plantering" som publicerades i *Stridsropet* den 9 januari 1886, var försedd med en refräng av William Booth. Särskilt inom Frälsningsarmén, där refrängsjungandet har spelat en mycket stor roll, har det varit vanligt att man fogat refränger till äldre texter. Med utgångspunkt i refrängen, ("Gjut din Ande"), temat och ingressen skrev Bergqvist en ny sång "Herre, se till din plantering", vilken han publicerade i sitt häfte *Barna-sånger* 1887. Några år senare skrev han emellertid en ny sång på samma tema, "Herre, se vi vänta alla", och övertog refrängen från den äldre sången. Denna sång publicerades i hans sångsamling *Solskenet*, 1904.

De versioner av sången "Herre, se vi vänta alla" som nu ingår i frikyrkosångböckerna och som sinsemellan är något olika består av Bergqvists två eller tre strofer jämte en eller två från baptistpastorn Elias Hanes tilldiktning av sången publicerad i sångsamlingen *Grundtoner* 1910. Refrängen har förblivit oförändrad.

Sången presenteras här i en bearbetad version. De två första stroforna är hämtade från Bergqvists sång från 1904, medan den sista strofen hör till Hanes sång. Refrängen är övertagen oförändrad också här. (IS)

56 Gammal är kyrkan, Herrens hus

Texten

I psalmen "Kirken den er et gammelt Hus" som skrevs till reformationsjubileet 1836, uttryckte N F S Grundtvig sin kyrkosyn. Kyrkan är ett gudstjänsthus, där ordet förkunnas och sakramenten förvaltas och klockorna kallar till gudstjänst. Men den egentliga kyrkan är den troende församlingen, de levande stenarna: "Dem som i Kraften af Guds Ord/Troen og Daaben førene". Den andliga kyrkan har sitt hem i den synliga, men den andliga består även om människors byggnadsverk störtar samman.

I de inledande raderna anspelar Grundtvig på ett gammalt danskt ordspråk, en pedagogisk kompositionsteknik som han gärna använde sig av: "Kirken den er et gammelt hus, og Fanden er en skalk." Den onde vill skrämja människor med att kyrktaket kan störta in över dem. Men Grundtvig går utöver ordspråkets syftning på den konkreta byggnaden och spelar redan i inledningen med den dubbla betydelsen av ordet "kyrka".

Bibelanknytningen är mycket stark i psalmen. Den viktigaste symbolen, templet av levande stenar, är hämtad från 1 Pet 2:4-5 och Ef 2:20-22. Psalmerna bearbetades och förkortades tidigt för danska psalmbokförslag, och i den nuvarande danska psalmboken saknas liksom i den svenska v 4 och 9 (i den svenska också v 5). Den fjärde versen handlar om livets ord och den sista versen (9) återknyter till tanken på den osynliga kyrkan. Den sista raden är mycket typisk för Grundtvigs teologi; "Ordet kun helliger Huset." Den anknyter på samma gång till reformationsjubileet genom att accentuera ordets betydelse. Genom uteslutningen av dessa verser och än mer i den svenska versionen (1937) nertonas tanken på den osynliga kyrkan, och psalmen blir därigenom i mindre grad uttryck för Grundtvigs kyrkosyn. Inlednings- och avslutningsstrofen har kommit att handla om kyrkan som gudstjänsthus. Psalmerna har blivit mer enhetliga och kanske mer användbara för kyrkligt bruk.

Den första svenska översättningen svarade Severin Cavallin för (tr 1873 i *Några ord om Svenska Kyrkopsalmboken och några bidrag till hennes*

omarbeting). Psalmen uppmärksammades sedan av unglyrkorörelsen. Evers översättning från 1906 som upptogs i Nya psalmer 1921 och sedermera i vår nuvarande psalmbok, är silad genom unglyrkorörelsens teologi. Kyrkan, byggnaden, blir ett vittnesbörd om fädernas tro och den historiska kontinuiteten. Den femte versen, "Dit har med far och mor vi gått" har vi fått i en mycket självständig omtolkning. I den svenska översättningen handlar psalmen ännu mer än i den danska psalmbokens förkortade form om den synliga kyrkan.

Psalmkommittén har vid revisionen valt en medelväg, och Britt G Hallkvist har i sin bearbetning tagit hänsyn både till den grundtvigska texten och till den svenska version som nu är insjungen.

För jämförelsens skull citeras Grundtvigs psalm nedan i den version den har i den nuvarande danska psalmboken (nr 280), vilken bearbetaren närmast har haft som förlaga. (IS)

Dps 280

- 1 Kirken den er et gammelt hus,
står, om end tårnene falde;
tårne fuldmange sank i grus,
klokker end kime og kalde,
kalde på gammel og på ung,
mest dog på sjælen træt og tung,
syg for den evige hvile.
- 2 Himlenes Gud vist ej bebor
huse, som hænder mon bygge,
arkepaulunet var på jord
kun af hans tempel en skygge;
dog sig en bolig underfuld
bygged han selv af støv og muld,
rejste af gruset i nåde.
- 3 Vi er Guds hus og kirke nu,
bygget af levende stene,
som under kors med ærlig hu
troen og dåben forene;
var vi på jord ej mer end to,
bygge dog ville han og bo
hos os i hele sin vælde.
- 4 Samles vi kan da med vor drot
selv i den laveste hytte,
finde med Peder: her er godt!
tog ej al verden i bytte;
nær som sit ord i allen stund
er han vort hjerte og vor mund,
drot over tiden og rummet.

- 5 Husene dog med kirkenavn,
bygte til Frelserens ære,
hvor han de små tog tit i favn,
er os som hjemmet så kære;
dejlige ting i dem er sagt,
sluttet har der med os sin pagt
han, som os Himmerig skænker.
- 6 Fonten os minder om vor dåb,
altret om nadverens nåde,
alt med Guds ord om tro og håb
og om Guds kærlighets gåde,
huset om ham, hvis ord består,
Kristus, i dag alt som i går,
evig Guds Søn, vor genløser.
- 7 Give da Gud, at hvor vi bo,
altid, når klokkerne ringe,
folket forsamles i Jesu tro
der, hvor det plejed at klinge:
Verden vel ej, men I mig ser,
alt hvad jeg siger, se, det sker,
fred være med eder alle!

57 Sin enda grund har kyrkan (Guds kyrkas grund är vorden)

Texten

Bland den unge anglikanske prästen Samuel John Stones dikter över de olika artiklarna i den apostoliska trosbekännelsen, vilka han skrev som hjälp åt sin församling, ingår en hymn om den heliga, allmänliga kyrkan, "The Church's One Foundation" (tr 1866). I dikten återspeglas den samtida kyrkliga diskussionen mellan företrädarna för ortodox och liberal bibeltolkning, föranledd av biskop Colensos kommentar till några bibelböcker. Stones lärodikt är en partsinlaga för företrädarna för den ortodoxa tron, men psalmen har en allmängiltighet och en ekumenisk grundhållning som höjer den över det tidsbundna och partiska. Den har därför blivit mycket spridd och omtyckt i olika kyrkor och samfund. Redan år 1868 upptogs den i *Hymns Ancient & Modern*, den anglikanska kyrkans psalmbok, och denna version, som innebär en reduktion av de sju verserna till fem, har sedan blivit den officiella texten.

Den första svenska tolkningen tycks ha gjorts av Anna Ölander, "Guds kyrkas fasta grundval" (tr 1900), som upptogs i KFUM-sångboken *Uppåt* och i *Sionstoner* (1906 års ed). Till grund för texten i vår nuvarande psalmbok ligger en mycket fri tolkning av J A Eklund, "Nu fridens grund på jorden" (tr 1911). I denna dominerar det för unglyrkorörelsen karaktäristiska kamp-seger-motivet. Eklund överarbetade själv psalmen för sitt psalmboksförslag 1934, men först med Beskows bearbetning för februariförslaget 1936 fördes psalmen närmare originalet. Innan den intogs i 1937 års psalmbok överarbetades den ytterligare av T Fogelqvist. En likaledes fri tolkning, som ingår i några andra samfundssångböcker, gjordes av Paul Ongman, missionssekreterare i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, "Det byggs ett heligt tempel" (tr 1928).

Psalmen presenteras här i en mycket fri tolkning av Olov Hartman. Han har gett följande kommentar:

De strofer som J A Eklund har nydiktat och fört in i psalmen har starkt omarbetats, eftersom den ekumeniska situationen i dag är en helt annan än på hans tid. Frågan vilken kyrka "som skall vinna" har idag inte samma relevans. Det ekumeniska samtalet förs nämligen nu inte bara mellan kyrkorna. Ytterligare en part har anmält sig: "världen". Problemet, är inte längre *en* kyrka, utan *en* värld – eller ingen. Och där vore en avgörande seger vunnen om det åtminstone fanns en kyrklig enhet.

Detaljer:

v 1: "a new creation" kunde översättas med "en nyfödd skapelse", eller "hans nya skapelse" men "den nya skapelsen" klingar bättre och är en djävare eskatologi som likväl är biblisk; jag tänker på t ex Jak 1:18 där kyrkan är "förstlingen" av Guds skapelse.

Beträffande ordet "brud" har jag tidigare undvikit det eftersom det är förstört av vulgärspråket. Jag tycker emellertid nu att bilden är alltför urbiblisk för att försakas. Slangspråket ändras snabbt men Skriften består. Versen är något ändrad i förhållande till den engelska textens formulering som inte gör rättvisa åt försoningens universalitet, utan framställer det som om bara kyrkan var köpt med Guds blod.

v 3: här kvarstår Eklunds anmärkning om motsatsen mellan kyrkans fridsbudskap och hennes inbördes ofrid.

v 4: relevanta bibelställen Matt 5:13, 2 Pet 3:11, Apg 4:32, 1 Tim 3:15, 4 Mos 35:6.

v 5: i denna vers omnämnes nu hela Treenigheten. (IS)

Den engelska texten i HA&M 255 lyder:

- 1 The Church's one foundation
Is Jesus Christ, her Lord;
She is his new creation
By water and the word:
From heaven he came and sought her
To be his holy bride,
With his own blood he bought her
And for her life he died.

- 2 Elect from every nation
Yet one o'er all the earth,
Her charter of salvation
One Lord, one faith, one birth;
One holy name she blesses,
Partakes on holy food,
And to one hope she presses
With every grace endued.
- 3 Though with a scornful wonder
Men see her sore oppressed,
By schisms rent asunder,
By heresies distressed,
Yet saints their watch are keeping,
Their cry goes up, 'How long?'
And soon the night of weeping
Shall be the morn of song.
- 4 'Mid toil and tribulation,
And tumult of her war,
She waits the consummation
Of peace for evermore;
Till with the vision glorious
Her longing eyes are blest,
And the great Church victorious
Shall be the Church at rest
- 5 Yet she on earth hath union
With God the Three in One,
And mystic sweet communion
With those whose rest is won:
O happy ones and holy!
Lord, give us grace that we,
Like them, the meek and lowly,
On high may dwell with thee.

Musiken

Vi föreslår att denna kyrkopsalm sjungs till Samuel S Wesley's överallt annars i den kristna världen använda melodi från 1864 till texten The Church's one foundation. I vårt land har fem samfund denna melodi.

58 Hjärtan, enigt sammanslutna

Musiken

Vi föreslår att här prövas den melodi som hört till denna text alltsedan den herrnhutiska brödraförsamlingens dagar och som ännu används i Tyskland. Dock hänvisas även till 43.

EKG 217 Z 6699

64 En dyr klenod, en klar och ren

Musiken

Melodin, möjligen av folkligt ursprung, först tryckt i Wittenberg 1526 med texten "O Herre Gott, dein göttlich Wort", har tidigare i Sverige förekommit i Roslagskulla 1693 och i Haeffner 1820 (till andra texter). Den friska och medryckande melodin till en av de klassiska tyska psalmerna om Guds ord lanserades först i Koralmusik 1957 och togs därifrån upp i koralbokstillägget 1964. Den har slagit väl ut och föreslås här, dock sänkt ett helt tonsteg. Även hänvisas till 367.

1820:497 EKG 117 Z 5690

68 Jag tror på Gud som med sitt ord

Musiken

Se under nr 407.

74 Du som gick före oss

Melodin till denna psalm komponerades ursprungligen för att ingå som återkommande koral i en passionstonsättning, som emellertid avbröts på ett tidigt stadium. Melodin blev så liggande i närmare tio år, innan den återaktualiserades inför en TV-produktion, "Uppbrottets mässa" 1968, efter en idé av Harald Göransson och med musik av Sven-Erik Bäck. Det var ett försök att återskapa den traditionella högmässan i ny musikalisk, textlig och strukturell utformning. Åt Olov Hartman uppdrogs då att till Bäckes melodi skriva en parafraas eller utläggning av mässans "O Guds Lamm". Mässmomentet fick snart en ganska stor spridning som nattvardspsalms, oftast sjungen av kyrkokörerna.

Det är självklart att en 12-tonsmelodi av denna svårighetsgrad inte genast kan vinna insteg i församlingssången, vilket ju också 1982 års undersökning visar. Det faktum att psalmen där ändå fått en så pass positiv bedömning, liksom att den redan tagits upp i flera andra kyrkors psalmböcker och av många bedömare betecknats som en av de finaste psalmer som skapats i vår tid, bestyrker vår tro att psalmen en gång kommer att utgöra en omistlig del av vår psalmskatt.

78 O Jesus Krist, dig till oss vänd

Musiken

Haeffner påpekar i bägge de nedan anförda koralboksutgåvorna (1808 och 1821) att texten tillhör den tyska Görlitz-melodin från 1648, till vilken den sjungs både i Tyskland och övriga Norden. Vi föreslår därför denna melodi med rytmen som i koralbokstillägget 1964. Samma form har EKG och det norska psalmboksförslaget 1981 (i Finland är texten utesluten). Danmark och NK har samma melodi med förkortade upptakter. Dock hänvisas även till 42.

1808:419 1821:13 EKG 126 NK 79 Z 624

80 Hur ljuvt det är att komma

Musiken

Här föreslås två melodier: a) den nuvarande b-melodin, som nyligen identifierats som en komposition av J G Lotscher för Evangeliska Brödräfsamlingens "Choral Bok Til Andeliga Sånger", Sthlm 1795 (se härtill B Persson, Nytt ljus över känd koral, 1979), b) I Dannströms melodi från 1881, som förekommer i samtliga tio frikyrkliga psalmböcker som har texten. Båda melodierna föreslås sänkta ett helt tonsteg, till C-, resp B-dur. 1939 års a-melodi utgår.

A-melodin: 1921:561b 1939:306b

83 Som klaraste vattinflöden (O Kriste, du föddes av kvinna)

Texten

Karl-Gustaf Hildebrand skrev denna psalm till sin egen vigsel, och den är därför mycket personlig. Originallets första strof "Som klaraste vattinflöden" uteslöts av dåvarande psalmkommittén, innan psalmen införlivades med 1937 års psalmbok. Psalmen kom därigenom att börja med v 2, vars första rad ändrades för att bättre tjäna som psalmens ingress: "O, du som är född av kvinna" blev till "O Kriste, du föddes av kvinna". Psalmen har nu återfått den första strofen, men den insjungna första raden av v 2 har behållits. I enlighet med psalmkommitténs principer att inte behålla vokativformer har dock "Kriste" ändrats till "Kristus".

Det har alltid varit ett musikaliskt problem att verserna har olika antal stavelser och att inte alla rader börjat med obetonad stavelse, trots att melodin har upptakt. På psalmkommitténs önskan har Hildebrand nu bearbetat psalmen och gjort den metriskt regelbundnare för att få den mer sångbar.

Ändringen av sista raden i v 2 innebär en återgång till ursprungstexten, "den eld som är hel och sann" (inte "klar och sann" som i 1937 års psalmbok). I sista strofens första rad, "Som lågan slår upp ur veden", innebär ändringen likaså en återgång till originalet. (IS)

87 Våga vara den du i Kristus är

”En ganska välkänd psalm med en uppskattad text och något mindre uppskattad melodi,” sammanfattas bedömningen i 1982 års undersökning. En majoritet vill dock bevara både text och melodi i den kommande psalmboken.

På arbetsgruppen Sampsalms önskan införs dock även en melodi av T Erséus som b-melodi.

95 Ditt verk är stort, men jag är svag

Musiken

Melodin är en tysk andlig vismelodi från 1576, omformad i Prag 1595 och av M Praetorius 1610 (Z 247a, resp b). Hos oss påträffas den först i Kangasala-handskriften 1624 och fortlever sedan genom 1600-talet i en ganska ostabil tradering med många varianter; alla börjar dock på samma sätt, nämligen just så som vårt förslag visar. Det är alltså ganska tydligt att den punktering av fjärde och femte tonerna i den första frasen som finns i både Prag- och Praetorius-versionerna inte slog igenom hos oss. Hade utgivarna av Kyrkovisor för barn 1960 och koralbokstillägget 1964 haft detta klart för sig, hade man säkert inte följt Praetorius version (och EKG). Likaså ger Praetorius bindebågar i andra och fjärde fraserna en onaturlig textunderläggning, och hans sextaktsfigurer i den tredje frasen kommer oväntat på detta enda ställe i den eljest jämna taktarten.

Eftersom det knappast kan bli tal om att behålla den rytmiskt utjämnade och melodiskt förändrade formen i 1820 och 1939, har vi redan i Psalmer och visor 82 (nr 878) valt att följa den danska koralbokens version, som förefaller vara en klok medelväg mellan Prag- och Praetorius-formerna och som dessutom stämmer överens med den svenska 1600-talstraditionens utformning av den första frasen.

Vi föreslår därför denna form, som ligger väl till för den svenska texten.

1697:352 1820:416 (ej med i 1921) 1939:411 EKG 342 Z 247a,b

99 Gud, vår Gud, för världen all

Texten

Haqvin Spegels parafras över Ps 72, "Gud gif Konungen tin doom", tillkom mellan 1680 och 1682. Spegel håller sig mycket nära bibeltexten men tolkar den givetvis utifrån ett nytestamentligt perspektiv, dvs psalmen uppfattas som en profetia om Kristus och hans rike. Men här finns också utrymme för den i samtiden vanliga uppfattningen om kungadömet av Guds nåde; den jordiske konungen betraktas som Guds representant insatt av och underställd honom. Den för 1695 års psalmbok bearbetade första strofen lyder: "O Gud! tin rättvisa dom Gif alltid konungenom, Och den stora konungs son, Som regerar i Sion." Psalmen kom inte med i 1819 års psalmbok. Med de 21 verserna reducerade till 12 och starkt bearbetad möter psalmen i psalmboksförlagen 1889 och 1896. Denna bearbetning som sannolikt stammade från J L Runeberg låg till grund för A F Runstedts bearbetning för 1911 års förslag. Efter ytterligare bearbetning och med återupptagande av den avslutande lovsångstrofen togs psalmen in i 1937 års psalmbok.

Anders Frostenson som svarar för föreliggande bearbetning har inte gått tillbaka till Spegel och den äldre bibelöversättningen, vilket skulle gett oss en psalm som blivit mindre användbar för nutida gudstjänstbruk. Det är snarast fråga om en förkortning och bearbetning av 1937 års version. Men han har också tagit hänsyn till förslaget till nyöversättning av Psaltaren, och det finns i hans gestaltning en språklig enkelhet och direktet som påminner om Spegel.

(15)

1695:71

Musiken

Spegels text hade i 1697 en nu inte längre använd melodi och uteslöts i den wallinska psalmboken. När den återupptogs 1921 anvisades den till melodin 1939:14; först 1939 infördes Lagergréns betydligt vekare melodi.

Vi föreslår den vida kraftfullare 112, men hänvisar även liksom 1939, till melodin 6. (Beträffande Lagergréns melodi, se kommentaren under nr 6).

100 Tillkomme ditt rike

Musiken

Här föreslås G Wennerbergs melodi, som alltsedan 1870 har tillhört denna text och som används i samtliga frikyrkor som har texten. Melodin föreslås dock sänkt ett helt tonsteg. Hänvisning görs även till 557.

1921:542

101 Vår store Gud gör stora under

Texten

Denna segersång tillkom under ett väckelsemöte i Sunne, där Frykman predikade, och den anspelar direkt på vad han var med om. (Utförligare presentation av Frykman i kommentaren till Min Gud när jag betänker, nr 13.) Åren 1876 och -77 var det väckelse i bygden och många omvändelser skedde: "Vår store Gud gör stora under/.../Han sopar bort de falska grunder"... "skördetimmen inne är". Sången är rik på bibelanspelningar och i framställningen av frälsningen integreras Nya och Gamla testamentet. Ett uttryck som "bjud syndare till arken" är ganska typiskt för frikyrkosångerna och hör samman med den typologiska bibeltolkning som var en självklarhet i nyevangeliska kretsar. Som så många andra väckelsesånger slutar den med en uttalad förväntan om Kristi snara återkomst.

Det var med denna sång Frykman debuterade som sångförfattare i den evangeliska veckotidskriften *Sanningsvittnet* (red av Carl Boberg) år 1877. Melodin är hämtad från Joel Blomqvists *Melodier till Sions Nya Sånger* 1873 men är troligen mycket äldre.

För psalmboksförslaget har sången bearbetats: "bröder" i v 3 har blivit till "alla" och "att hämta hem sin köpta brud" har ändrats till "ta de sina hem till Gud". (IS)

103 Bered en väg för Herran

Texten

Frans Mikael Franzéns adventpsalm publicerades första gången i det häfte med provpsalmer som han utgav tillsammans med Wallin 1812 och som innebar hans genombrott som psalmdiktare. Hans psalmer är oftast starkt kristocentriska och kommer mycket nära bibelordet. Stilen är episk-lyrisk med starka visuella drag. Uppslaget till denna psalm kan han ha fått av en psalm om samma ämne i 1695 års psalmbok, "Fröjda tig tu Christi brud". Men ännu mer har han påverkats av Popes dikt "Messiah, a sacred Eclogue", som han översatte 1797. Inledningsstrofen visar ett mycket klart beroende av denna dikt. Adventpsalmen är liksom påskpsalmen "Vad ljus över griften" mycket åskådlig. Synintrycken tycks ha spelat stor roll vid tillkomsten av många av hans dikter. Till konkretionen och den medryckande stilen i adventpsalmen bidrar presensformen, som han genomgående använder här och som han övertagit från Popes dikt. Psalmen manar till beredelse inför Kristi nu förestående ankomst. Psalmen utsattes för kritik och omarbetades kraftigt 1817, och omkvädet fick då den nuvarande formen med verbet i imperfektum, "Välsignad vare han som *kom* etc".

Bearbetaren Britt G Hallqvist har varsamt bytt ut verbens pluralformer, en del ålderdomliga ord och konstruktioner och återinfört presens i omkvädet, vilket är viktigt för helhetsupplevelsen av psalmens evangeliska nu. Sista strofen är helt omarbetad av hänsyn till den historiska utvecklingen. Jerusalem är inte längre öde. Det väsentliga innehållet i strofen har återgivits men med andra ord. Jordiska riken och tempel omstörtas, men Kristi andliga rike består. (IS)

1819:53

104 Gläd dig, du Kristi brud

Texten

Denna psalm om Jesu intåg i Jerusalem har mycket av bibelvisans enkla berättande stil och närhet till evangelietexten. Troligen härstammar den från 1500-talet och den är med all sannolikhet dansk. Nödortfött försvenskad i en handskrift från omkring 1570 möter vi den senare i tryck 1642. I denna form intogs den i 1695 års psalmbok ("Frögda tigh du Christi Brudh"). S J Hedborn publicerade en nyöversättning 1812 och omformade den första versen i brudmystikens anda, "Var glad du Christi brud/ Som längtar efter Gud", men i övrigt har han bevarat mycket mer av den äldre versionens åskådlighet än Wallin i sin tolkning. I 1819 års psalmbok har vi närmast Hedborns översättning i en av Wallin överarbetad form med ingressen "Gläd dig, du Kristi brud". Psalmen överfördes utan bearbetning till 1937 års psalmbok.

Med små medel har nu bearbetaren, Britt G Hallqvist, moderniserat språket, återinfört mer av den äldre textens åskådlighet och närmast psalmen till det bibliska stoffet.

Bilden av Jesus ridande på åsnan (jfr Sakarja 9:9), som fanns med i psalmens äldre versioner men som Hedborn tog bort, finner vi nu på nytt i andra strofen. Jämför 1695: "En åsna honom bär/ Som dock en Konung är". I stället för "Han aktar hos dig gästa" får vi i v 4 "I dag vill han dig gästa", vilket tydligare anspelar på berättelsen om Sackeus (Luk 19:5) och samtidigt ger ett rakare tilltal till oss som sjunger psalmen. Den av många missförstådda frasen i omkvädet, "Pris och ära/ vår Konung vi hembära", har bytts ut med bevarande av rimmet, "Pris och ära/ vår Konung är nu nära".

(IS)

1695:116 1819:51

Musiken

J Regnarts melodi (ursprungligen till en världslig text), i Sverige först i Ålem-handskriften 1645, föreslås här enligt koralbokstilläggets melodi, som har slagit väl ut. Samma form har PoS och ST.

1697:116 1820:51 1921:51 1939:41 EKG 239 NK 62A Z 2160-64

108 Gå, Sion, din konung att möta

Texten

Johan Erik Nyström (1842–1907) växte upp i ett av den rosenianska fromheten präglad hem. Själv kom han att under olika perioder tillhöra och arbeta för Baptistsamfundet och Svenska Missionsförbundet. År 1866 disputerade han på ett grekiskt drama och följande år blev han lärare vid Baptistsamfundets teologiska seminarium, Betelseminariet, i Stockholm. Under denna tid utgav han bl a en biblisk ordbok. Åren 1878–1881 var han verksam som Israelmissionens missionär. År 1885 blev han vald till riksdagsman för den religiösa falangen av det liberala partiet. Detta uppdrag lämnade han 1888 för att bli missionär för Missionsförbundet i Algeriet, där han var i arbete till sin död 1907.

Nyström skrev många böcker men för eftervärlden är han mest känd som sångförfattare och översättare. Till hans mest betydelsefulla insatser på området hör översättningen av den amerikanske sångarevangelisten Ira D Sankey's repertoar (*Sacred Songs and Solos*), som han utgav häftesvis tillsammans med en del svenska sånger under titeln *Sånger till Lammets lof* (1875–1881). Flera av dessa sånger hör till de klassiska väckelsesångerna såväl i den engelsktalande världen som i vårt land.

Adventssången "Gå, Sion, din konung att möta" skrev Erik Nyström för Svenska Missionsförbundets församlingssångbok 1893. Han var en av nyckelpersonerna vid utarbetandet av denna sångbok. Refrängen och melodin övertog han från Mary Elisabeth Servoss' lovsång "Be glad in the Lord and rejoice", som ingick i *Sacred Songs and Solos* 1881. Sången har där överskriften "Rejoice in the Lord, O! Let the righteous be glad! Yea, let them exceedingly rejoice. Psalm LXiii 3". (I svensk översättning v 4 av nämnda psaltarpsalm.)

Refrängen "Rejoice, rejoice Be glad in the Lord and rejoice" översatte Nyström så gott som ordagrant, men stroferna är hans egen diktning. Den engelska lovsången har ingen anknytning till advent och inte heller finns något brudmotiv (se v 2). Nyström införde gärna detta motiv i sina bearbetningar och översättningar. I detta fall ligger det nära till hands att anta påverkan från adventspsalmen "Gläd dig, du Kristi brud".

Sången är en de få adventssångerna med frikyrklig härstamning som nått större spridning. Melodin är komponerad av James McGranahan, en av de mer kända komponisterna av gospelsång under 1800-talets senare hälft.

Texten har bearbetats för föreliggande psalmboksförslag. (IS)

112 Världens Frälsare kom här

Texten

Med hänsyn till sitt ursprung kan denna psalm kallas vår äldsta. Den går tillbaka på en adventshymn av Ambrosius "Veni redemptor gentium" (Folkens Frälsare, kom). Ambrosius som brukar kallas den latinska hymnens skapare – i varje fall har han gett den dess karaktäristiska form – förstod att använda församlingssången som hjälpmedel i kampen för trons renhet (mot arianismen). Denna hymn har tillkommit under 300-talet samtidigt som den nicénska trosbekännelsen. Huvudtankarna från andra artikeln känns igen i hymnen: Kristi enhet med Fadern och hans människoblivande, att han utgått från Fadern, farit ned till dödsriket och återvänt till Faderns tron. Medan intresset i fornkyrklig teologi och liturgi i första hand gällde Kristi väsen och hans livsväg, låg huvudintresset i reformationsteologin vid hans verk som återlösare. I Luthers tolkning av hymnen, "Nun komm, der Heiden Heiland" (Kom nu, hedningarnas Frälsare), betonas julens under starkare (de nu ur EKG uteslutna v 2, 3) och Kristi kommande som en historisk händelse. I tyska psalmböcker har psalmen sedan århundraden placerats som adventspsalm, och den var länge den enda.

Den första svenska översättningen, vilken ingår i *Swenske songer eller wijsor* från 1536, följer närmast den latinska texten, sådan den använts i Sverige. Denna äldre översättning intogs i 1695 års psalmbok bland julpsalmerna. För 1819 års psalmbok bearbetades den av Wallin, och i samma version ingår den i vår nuvarande psalmbok.

Den av psalmmittén presenterade bearbetningen följer närmast den avkortade versionen av Lutherspsalmen i den nuvarande tyska psalmboken. (Jfr prosaöversättningen nedan.) Psalmen klingar nu ut i en lovsång till treenigheten liksom i de latinska och tyska versionerna och i 1695 års psalmbok. Formuleringen i v 4 rad 1 "Natten går nu mot sitt slut", vilket syftar på Kristi återkomst, det andra advent, ansluter sig till nyöversättningen av Nya testamentet (Rom 13:12). (IS)

Prosaöversättning av Luthers psalm, EKG nr 1:

- 1 Kom nu, hedningarnas (alt: hednafolkens) frälsare./känd som jungfruns barn./så att hela världen förvånar sig över/att Gud har ordnat en sådan födelse åt sig.

- 2 Han gick ut ur sin furstliga boning,/den fullkomliga konungliga salen,/till sin härstamning (alt: sin natur) både Gud och människa, en hjälte;/han skyndar att ila sin väg.
- 3 Hans bana kom från Fadern/och återvänder till Fadern,/den gick ner till helvetet/och åter till Guds tron.
- 4 Din krubba lyser ljust och klart,/natten skänker där ett nytt ljus./Mörker får inte komma dit in,/tron förblir alltid i ljuset.
- 5 Pris vare (eller: låt oss lovsjunga) Gud Fadern,/pris vare Gud hans ende Son,/pris vare Gud den Helige Ande/alltid och i evighet.

1695:121 1819:58 EKG 1

Musiken

Den gregorianska hymnmelodin till "Veni redemptor gentium", även den möjligen skapad av Ambrosius, omformades i Tyskland 1524 till en rytmisk koralvisa, vilken med sin trosvisst "marscherande" rytm passade väl samman med den ljusa tonen i Luthers översättning. (Det är intressant att notera hur man på den tiden, långt före de opitzska verslagarna, kunde acceptera en textrytm som efter en senare tids begrepp gick stick i stäv med den musikaliska rytmen: Nun komm dér Heidén Heilánd; inkongruensen kompenseras dock av melodiska höjningar vid textaccenterna, och i Tyskland bevaras denna textbörjan än i dag.)

I Sverige fortlevde visan både i den gregorianska och i den rytmiska formen; bägge är ungefär lika vanliga i 1600-talets svenska och finländska handskrifter. Den gregorianska melodiformen är närmast lik svenska koralen 608, vers 1, och den kom att upptas i 1697. Den rytmiska formen fick däremot fast fot i Tyskland, och den upptogs i Haeffners koralbok 1820, dock utan punktering eller melismer. 1921 och 1939 följde den tyska formen men utan punktering och med den mellersta melismen placerad på fel ställe i förhållande till 1524 års version.

Den tyska 1500-talsformen, alltjämt använd i EKG, fasthölls benhårt i de av 1600-talets många svenska och finländska handskrifter som inte brukade den gregorianska versionen. Samma form föreslås i NK samt i de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen 1981, resp 1983. Starka historiska och ekumeniska skäl talar alltså för att samma form införs också i Sverige.

1697:121 1820:58 1921:58a 1939:58 EKG 1 NK 4 Z 1174

113 Det är en ros utsprungen

Texten

Denna julpsalm har ingen lång tradition hos oss. Första gången den togs med i ett svenskt psalmboksförslag var 1917, då den placerades i ett tillägg med andliga sånger.

Psalmen har sitt ursprung i en katolsk julvisa, "Es ist ein Ros entsprungen", som tillsammans med melodin finns i ett tryck från 1588. Huvudpersonen i denna 23-strofiga sång är Maria, som liknas vid en ros, Rosa mystica, i anslutning till utläggningen av Höga Visan 2:1. Då psalmen omtolkades för protestantiskt bruk blev Maria i stället rosenbusken som bär rosen, Kristus. Profetian i Jes 11:1 om skottet från Isais avhugna stam förenas med den gamla rossymbolen, som omtolkas till Kristussymbol. Sålunda omvandlad till en Kristuspsalm finns den återgiven av Michael Praetorius i *Musae Sioniae*, ett stort samlingsverk för kyrkomusik, tryckt år 1609. Medan de båda första stroforna härstammar från den gamla katolska sången är den tredje strofen tillförd av en okänd tysk författare och finns i tryck från 1831. Dessa tre strofer ingår i nuvarande EKG.

Den svenska versionen, en översättning av Thekla Knös från 1867, har också en fjärde strof, en bönestrof, som hämtats från den gamla katolska julsången.

Psalmen är lätt bearbetad i här föreliggande version. Det svårförståeliga "Jesse" (=Isai) i v 1 har bytts ut mot "David", ett namn som är mer bekant och i sammanhanget lika användbart. Ytterligare några ålderdomliga ord och ordformer har ersatts, t ex "mände" i v 3 rad 3, "jämnens" i v 4 rad 2. Ändringen av rad 4 för psalmen närmare den tyska texten. (IS)

EKG 23

114 Stilla natt, heliga natt

Musiken

Texten till denna berömda julsång skrevs på julaftonen 1818 i skolhuset i Arnsdorf av den katolske prästen J Mohr, och melodin komponerades samma dag av organisten på platsen, Fr Gruber. I original skiljer sig melodin något från den nu överallt använda, vilket upptäcktes för några år sedan. Endast en österrikisk utgåva av den katolska Gotteslob har dock tagit upp denna originalform; koralboken till Gotteslobs internationella "Stammausgabe" har, liksom övriga av oss kända nutida psalmböcker, behållit den brukliga formen.

Melodin upptogs hos oss i Sionstener 1889 (till annan text med därav beroende lätt melodiändring) och därefter i 1921. Båda utgåvorna behåller punkteringarna i de båda sista fraserna, vilka däremot togs bort i 1939.

Vi föreslår att dessa punkteringar återinförs, då melodin utan dem gör ett matt intryck på dessa ställen. Samma form har Hamburg-utgåvan av EKG och det finlandssvenska psalmboksförslaget 1983.

1921:515 1939:52

119 Var hälsad, sköna morgonstund

Musiken

Med hänsyn till psalmens traditionella plats i julottan eller i juldagens tidiga högmässa föreslår vi här den rytmiskt utjämnade melodiformen, som samtidigt sänks en helton.

Samma form föreslår vi till trettondagspsalmen 132, som under kyrkoåret följer ganska nära efter 119, här dock med hänvisning till den rytmiska formen i 319 och 483. Se vidare under 483.

122 Nu dagen är kommen

Texten

John Francis Wade (1711–1786) anses numera vara upphovsman till både text och musik till denna över hela den kristna världen kända psalm. Han verkade under större delen av sitt liv som musiklärare och notkopist i Douay i Frankrike, ett centrum för liturgisk förnyelse på denna tid. Manuskript med psalmen har återfunnits i en rad college-bibliotek i England, det äldsta från ca 1750. 1946 upptäcktes ett ännu äldre manuskript från år 1746, varför psalmen måste ha tillkommit senast detta år.

Wades originalpsalm har emellertid blivit föremål för tilldiktningar vid två tillfällen, dels 1822 av abbé E J F Borderies, som levde i exil i England under franska revolutionen och sedermera blev biskop i Versailles, dels av en anonym diktare, vars tillägg återfinns i Paroissien Romain, Paris 1868. För överskådlighetens skull meddelas här hela den latinska texten, inklusive tilldiktningarna, tillsammans med den numera vanliga engelska översättningen, till största delen utförd av Francis Oakeley 1845.

1	Adeste fideles,
laeti triumphantes,
venite, venite in Bethlehem;
natum videte
regem angelorum,
<i>venite, adoremus Dominum.</i>	1	O come, all ye faithful,
joyful and triumphant,
O come ye, o come ye to Bethlehem;
come and behold him
born the King of angels:
<i>O come, let us adore him, Christ the Lord.</i>
2	Deum de Deo,
lumen de lumine,
gestant puellae viscera:
Deum verum,
genitum, non factum...	2	God of God,
Light of light,
Lo! he abhors not the virgins womb;
Very God
begotten, not created...
3	En grege relicto
humiles ad cunas
vocati pastores adproperant;
et nos ovanti
gradu festinemus...	3	See how the shepherds,
summoned to his cradle,
leaving their flocks, draw nigh with lowly fear;
we too will thither
bend our joyful footsteps...
4	Stella duce Magi
Christum adorantes
aurum thus et myrrham dant munera:
Jesu infanti
corda praebeamus...	4	Lo! startled chieftains,
Magi, Christ adoring,
offer him incense, gold and myrrh;
we to the Christ-Child
bring our hearts oblations...
5	Aeterni parentis
splendorem aeternum
velatum sub carne videbimus;
Deum infantem
pannis involutum...	5	The splendour eternal
of eternal Godhead
veiled with infirmities of flesh we see:
hiding his glory,
swaddling clothes he weareth:...
6	pro nobis egenum
et foeno cubantem,
piis foveamus amplexibus:
sic nos amantem
quis non redamaret?...	6	Child, for us sinners,
poor and in the manger,
fain we embrace thee with awe and love;
who would not love thee,
Lovin us so dearly?...
7	Cantet nunc Io!
chorus angelorum:
cantet nunc aula coelestium,
Gloria
in excelsis Deo...	7	Sing, choirs of angels,
sing in exultation,
sing, all ye citizens of heaven above;
Glory to God
in the highest!...
8	Ergo qui natus
die hodierna
Jesu tibi sit gloria:
Patris aeterni
verbum caro factum!...	8	Yea, Lord, we greet thee,
born this happy morning,
Jesu, to thee be glory given;
Word of the Father
now in flesh appearing...

Av de åtta stroferna utgör nr 1, 2, 7 och 8 Wades originaltext. Stroferna 3, 5 och 6 är Borderies tilldiktning och v 4 är den anonyma från 1868.

De fyra originalstroferna förekommer vanligen ensamma i protestantiska psalmböcker, liksom i ekumeniska, såsom *Cantate Domino* och *Laudamus*. Vers 1 samt de fyra tilldiktade stroferna upptas däremot vanligen i katolska samlingar. Variationer ges dock, ibland med endast tre strofer, någon gång – t ex i engelska psalmböcker – med upp till sju strofer, i senare fallet dock endast som alternativ till det fyrstrofiga originalet.

I svensk översättning har psalmen länge sjungits som körsång. I *Hymnarium för Svenska kyrkan* 1914 förekommer sålunda en mycket fri översättning i tre strofer med textbörjan "Församlens, I trogna". Psalmens originalverser plus vers 5 i uppställningen ovan översattes av Eva Norberg för samlingen *Carols vid Betlehem* 1974. En anpassning till originaltextens meter gjordes 1976, och psalmen intogs – med endast de fyra originalstroferna – i PoV 76. Efter en ytterligare översyn 1984 framläggs psalmen här, nu på översättarens önskan även med den femte strofen från översättningen 1974.

Musiken

I manuskripten, liksom i de tidigaste tryckta källorna meddelas melodin i gregoriansk notation, men från senare hälften av 1700-talet börjar den uppträda i modern notering. Melodin har jämn takt utom i ett enda fall då den återges i tretakt. Den version som här framläggs är den numera överallt vedertagna.

124 En jungfru födde ett barn i dag

Texten

Enligt somliga forskare är Olaus Petri sannolikt författare till denna julpsalm som finns med i psalmböckerna från 1530. Möjligen har första versen ingått redan i ett litet psalmböck från 1526, men av detta finns inget bevarat. Som melodi anges den latinska julpsalmen "Dies est letitie" (Detta är glädjedagen), och den svenska texten är beroende av denna psalm. Olika översättningar, omdiktningar och vidarebearbetningar fanns på folkspråket. Troligen har den svenske översättaren eller författaren varit beroende av den tyska versionen av den latinska psalmens andra vers, som Luther uppskattade mycket ("Ein Kindelein so lobelich/ist uns geboren heute": Ett litet barn som vi bör lova/är fött åt oss i dag. Jfr den danska psalmen "Et lidet barn så lysteligt"). Till den svenska psalmens övriga två verser har stoff använts från den latinska psalmens sjunde vers. Denna svenska psalm kommer emellertid mycket närmare bibeltexten än den latinska psalmen och dess folkspråkliga överföringar. Psalmen kan ses som exempel på förmågan hos reformationstidens psalmdiktare att ta vara på folkliga sånger från den katolska kyrkan och omarbeta dem i enlighet med den lutherska reformationsförkunnelsen med dess respekt för bibelordet.

Den latinska första strofen har använts som antifon (växelsång), och troligen har även den svenska översättningen haft samma funktion. Att psalmen varit använd och omtyckt framgår av att den nämns i kyrkoordningar och handböcker från 1500- och 1600-talen. Om psalmens stora popularitet vittnar också det förhållandet att både den latinska texten och den svenska förekommer i psalmböcker ännu under 1690-talet och av att versmåttet dessutom används för versifieringar av andra bibelberättelser.

Nästan utan ändringar upptogs psalmen i 1695 års psalmbok. Men för att den skulle kunna överföras till 1819 års psalmbok var en revidering nödvändig. Troligen har den varsamma bearbetningen gjorts av Wallin. Det folkviseaktiga och ålderdomliga i stilen har bevarats. Till 1937 års psalmbok överfördes psalmen obearbetad.

Eftersom psalmen har en så stark ställning och mycket av dess charm ligger i den ålderdomliga, folkviseartade stilen, som är mycket ömtålig för bearbetning, har psalmkommittén valt att bevara psalmen i den form vi vant oss vid. (IS)

1695:127 1819:60

125 Från himlens höjd jag bringar bud (Av himlens höjd oss kommet är)

Texten

Luthers barnvisa för julfirandet, "Vom Himmel hoch da komm ich her", har dramatiska inslag och en naiv ton som visar anknytningen till tidens sed att uppföra julspel vid krubban. Det bibliska underlaget är Luk 2. De första fem verserna sjunges av en ängel som förkunnar det glada budskapet. I v 6 svarar alla och barnen tänkes gå med herdarna till krubban. Från och med v 8 följer en tillbedjan och betraktelse, ett slags korsets teologi för barn. Vers 13 återknyter till inledningen med änglasången.

I v 14 talas om sång och dans, och strofen kan möjligen ha sjungits till ringdans. Det leder associationerna till den dansvisa, "Ich komm aus fremden Lande her", vars melodi förekommer i tidiga tryck tillsammans med Luthers julvisa. Det var en skransvisa, som sjöngs vid ungdomens danslekar, och den kan enligt somliga forskare ha spelat någon roll för Luther, då han diktade julvisan. Det finns viss likhet mellan första strofen i visan och Luthers julsång.

Den svenska översättning som levt vidare, utfördes av ärkebiskop Olaus Martini (d 1609). Det första kända trycket är från 1617, "Af Himmels högd iagh kommen är". Lätt förändrad upptogs psalmen sedan i 1695 års psalmbok. Den svenska versionen är mindre åskådlig och naiv än den tyska. Vi har fått en psalm för vuxna. Ännu längre från Lutherpsalmen kommer den version Wallin tog in i 1819 års psalmbok. Flera personer, bl a Christoffer Dahl och Samuel Ödmann bearbetade psalmen, och man gjorde närmast en kompilation. Men vem som står för den slutliga utformningen vet man inte. Kanske Wallin. Den lättflytande, välljudande versen tyder på det.

Psalmkommittén presenterar här en bearbetning av Alf Henrikson. Vi har fått en modernare, språkligt mer lättillgänglig och därmed mer användbar psalm. Samtidigt har Henrikson återinfört en del av den naiva och konkreta, se särskilt v 9 och 14. Hos Luther nämndes oxen och åsnan i v 9, hos Henrikson finns "stallets boskap" med. I v 14 som är en fri återgivning av den tyska texten nämns nu vaggsången vid krubban. (IS)

1695:123 1819:63 EKG 16

Musiken

Luthers julvisa för barn var ursprungligen en sk kontrafakt, dvs man använde en känd folkvisemelodi vars textbörjan genom en obetydlig förändring förvandlades från profan till andlig: "Aus fremden Landen kom ich her" blev "Vom Himmel hoch da komm ich her" (Klug 1533, Z 344a). Som ovan nämns övergavs snart denna melodi. 1537 prövades en annan, Z 345, som inte heller slog igenom. Först 1539 tillkom den nuvarande melodin, som ganska säkert är komponerad av Luther själv.

Melodin har därefter fortlevat i en mycket stabil tradering utom hos oss beträffande den sista frasen. Dess ursprungliga tonföljd (c h a g g e d c) fasthölls i 1600-talets svenska och finländska handskrifter ända fram till

århundradets slut, då melodin fr o m Roslagskulla 1693 och Rid darholm 1694 fick den nuvarande formen, vilken alltsedan dess har brukats i Sverige. Den ursprungliga melodiska slutfrasen återfinns, förutom i EKG, NK och den katolska Gotteslob 1975, också i Danmark, Norge och Finland. I Koralmusik 1957 gjordes ett försök att återinföra den, men den svenska traditionen var för stark, och med koralbokstillägget 1964 föreslår vi nu det specifikt svenska melodislutet. De förkortade upptakerna behålls givetvis.

1697:132 1820:63 1921:63 1939:63 EKG 18 NK 19 Z 346

127 O du saliga

Texten

Denna kända julsång är ursprungligen en italiensk Maria-visa med texten "O sanctissima, o piissima, dulcis virgo Maria". Sången medfördes från Italien av Herder i slutet av 1700-talet och publicerades i Tübingen 1807 med överskriften "Till jungfru Maria. En siciliansk sjömannsång". Herder hade där översatt texten till tyska med början: O du heilige, hochgebenedeite, süsse Mutter der Liebe". Först 1816 förvandlades sången genom J Falks bearbetning från Maria-visa till julsång: "O du fröhliche, o du selige, gnadenbringende Weihnachtszeit". Därtill fogades ytterligare två verser av den tyske juristen J C H Holzschuher. I den formen översattes texten till svenska 1859 och upptogs i Sionstoner 1889.

Musiken

Både Sionstoner och 1921 förlägger den melodiska melismen på första stavelsen i "sa-aliga" och "he-eliga", medan 1939 lägger melismen på sista stavelsen i samma ord (i analogi med "sanctissima-a" och "piissima-a"). Vi menar att det förre är naturligare vid den svenska texten; det torde också svara mot det vanliga utförandet. Vi föreslår därför melismen placerad på detta sätt. I övrigt ingen förändring.

1921:516 1939:53

130 En stjärna gick på himlen fram

Texten

Denna julsång har en lång historia och är beroende av flera förlagor. Dess ursprung är en latinsk julsång från 1300-talet, "Puer natus in Betlehem", som i likhet med andra folkliga sånger förekom i ett flertal varianter. Redan före reformationen översattes den till folkspråken och sjöngs "till skiftes", dvs växelvis av kör och församling på latin och folkspråket. I 1562 års psalmbok ingår texten i en latinsk version som vers för vers följs av en svensk översättning. I det närmaste samma svenska text, förmodligen en översättning via tyskan, följer omedelbart efter den latinska texten i 1695 års psalmbok, "Ett barn är födt i Betlehem" (nr 145). Nästa nummer i denna psalmbok är en annan svensk version av samma latinska psalm, "Ett barn är födt af jungfru reen". Detta är en bearbetning av Jesper Svedberg av Laurentius Jonae Gestritius' översättning av en tysk variant av "Puer natus". Gestritius' psalm, som har inledningen "Itt lijtet Barn är oss födt nu", trycktes bland hans år 1619 publicerade psalmöversättningar. För 1816 års psalmboksförslag bearbetades och förkortades denna psalm av Wallin. Genom att han uteslöt de fem första verserna och lät psalmen börja med den sjätte strofen om stjärnan fick den mer karaktär av trettandedagspsalm än tidigare. Vidare införde han ett "halleluja" efter rad 1 i stället för omtagningen av slutet av första raden. Oförändrad överfördes psalmen till 1819 års psalmbok och sedermera till vår nuvarande psalmbok endast med ändring av några ålderdomliga ordformer.

Bearbetningen griper tillbaka på originalet till stil och innehåll men utgår från den förkortning av psalmen Wallin gjorde (1695 nr 146 v 6–12). Så har det "Halleluja" som Wallin införde efter rad 1 i varje vers fått utgå till förmån för uppreandet av slutorden (slutordet) i första raden, vilket bättre stämmer med den folkliga viston.

Offertanken är mer accentuerad hos Gestritius än i 1695 års psalmbok och hos Wallin. Frostenson, som svarar för bearbetningen, har därför velat ge ett klarare uttryck åt denna. Jämför Gestritius v 8 och 10:

"The kommo och til Bethlehem./ till Bethlehem./ Offrade honom Offer reen./
Alle, Alleluja." "Honom skole wij offra och./ wij offra och, Tackoffer, ewigt
prijs och loff./ Alle, Alleluja."

Frostenson menar att framhävandet av att vi skall offra åt Gud är värdefullt i en psalm som används den dag då missionsoffret tas upp. (IS)

1695:146 1819:67

Musiken

Denna förreformatoriska julvisa sjungs till två olika melodier, vilka – som fallet i 349 – kan ha ingått i en och samma flerstämmiga sats (båda finns i *Piae Cationes* 1582). Den melodi som använts i Sverige har så småningom fått just 1939 års form (redan så gott som exakt i 1697). Vi föreslår att den behålls oförändrad, dock sänkt ett helt tonsteg.

1697:145 1820:67 1921:67 1939:67 NK 1 Z 192b

131 Stå upp, o Sion, och lovsjung

Texten

J O Wallins psalm för Trettondedag jul har bearbetats språkligt av Britt G Hallqvist. Ålderdomliga ord och uttryck har bytts ut och tunga konstruktioner lösts upp. Samtliga verser har behållits. Psalmkommittén har så långt möjligt velat bevara psalmernas ingresser, eftersom dessa har med psalmernas identitet att göra. Men här har den ålderdomliga ordformen "Statt" bytts ut. Den ganska omfattande språkliga revisionen har motiverats med att vi har få trettondedagspsalmer och att innehållet i denna är centralt för dagens texter. Psalmen behövs och bör därför få en språkligt mer lättillgänglig form.

(IS)

1819:68

Musiken

I svensk tradition finns denna förreformatoriska julvisa i två melodiska versioner, den ena i en ursprunglig, "ren" form, nr 606 i koralbokstillägget 1964 (= NK), den andra i en mera utsirad version, nr 68 i 1939 (= 1697). Vi föreslår att båda behålls, den förra till 605, den andra till 131, vilken alltså kvarstår oförändrad. Båda föreslås dock sänkta till Ess-dur. Se även under 605.

1697:130 1820:68 1921:68 1939:68 NK 15B Z 4947

132 Nu segrar alla trognas hopp

Musiken

Se under 119.

133 Himlen är så härligt blå (Härlig är Guds himmel blå)

Texten

Denna enkla bibelberättande trettondagpsalm för barn, "Dejlig er den Himmel blå", skrev Grundtvig redan 1810, och det är hans första fullödiga psalm. Den trycktes i ett veckoblad året därpå med en programförklaring, där han vände sig mot den officiella danska psalmboken. Man hade väjt för det historiska och konkreta och ersatt det med det allmänna, abstrakta och idémässiga. Inte ens i en julpsalm fick man nämna ord som Betlehem, stall och ängel. Grundtvig försvarade den historiska psalmen: liksom evangeliet är historiskt och berättande skall psalmen vara det. Det var ett program som han kom att realisera i en mångfald psalmer.

Grundtvig bearbetade den 19 verser långa psalmen vid flera tillfällen, och han lät också publicera en avkortad form med fyra, senare sju verser. Det är den senare versionen som ligger till grund för S Cavallins översättning, publicerad 1837, som ingår i vår nuvarande psalmbok. Den sista versen är en tilldiktning av Cavallin.

Eftersom psalmen ofta sjungs av barn är en språklig bearbetning särskilt nödvändig. Sven Christer Swahn har gjort en nyöversättning av de gängse sju verserna hos Grundtvig. Den kommer Grundtvigs naiva stil och åskådliga framställning mycket närmare än Cavallins översättning. Samtidigt har det blivit en modern barnvisa, som bättre bör kunna appellera till barn.

(IS)

Musiken

Här föreslås den i psalmens hemland Danmark brukade melodin från omkring 1840. Då den först lanserades i försökshäftet Revision av 1937 års psalmbok, läge november 1978, mottogs den med en viss tveksamhet, men de positiva reaktionerna övervägde. Hänvisning görs till Widéens melodi 1939:512.

Gläns över sjö och strand

Musiken

1939 års a-melodi av I Widéen från 1916 föreslås kvarstå som b-melodi, medan som a-melodi införs Alice Tegnér's kända och inte minst i skolorna sjungna tonsättning från 1919 (upptagen i Kyrkovisor för barn 1960). Tidigare b-melodi utgår.

B-melodin: 1939:517

136 Du går, Guds Lamm, du rena (Du går Guds Lamm, du milda)

Texten

Wallin har skrivit "Du går, Guds Lamm, du milda" med utgångspunkt från en passionspsalm av C C Sturm, "Sieh Gotteslamm wir fallen" (1780?). Men han har förhållit sig fri till sin förlaga. Jesus är hos Wallin mild, bedrövad, rörd av vårt elände. Stora delar av Sturms psalm har en annan ton. I första strofen skallar jublet över besegradet av döden mot himlen. I psalmens fortsättning möter vi den lidande Jesus, men han framställs starkare, inte så passivt lidande som hos Wallin.

Psalmkommittén presenterar psalmen i två versioner och föreslår att båda kommer med i psalmboken.

Den ena versionen är en nytolkning av Olov Hartman, "Guds Lamm, dig hälsar skaran" (nr 353).

Den andra versionen av psalmen utgöres av 1937 års version med mycket lätt justering av Anders Frostenson. I första strofen har den ålderdomliga formen "Gudi" försvunnit och satskonstruktionen har förenklats. Genom att adjektiven "milda" och "rena" fått byta plats försvinner den veka tonen i anslaget (nu: "Du går, Guds Lamm, du rena").

Ändringen i andra strofen beror på att den nuvarande formuleringen, "Dock rörd av vårt elände/Du kvalen snart ej kände", ger uttryck för doketism. Jesus framställs inte som en verklig människa, som känner plågor. Dessa rader ändrades efter diskussion på 1930-talet, men Arthur Engberg återinförde Wallins formulering.

Anledningen till att kommittén här föreslår att psalmen också bör finnas kvar i en i det närmaste oförändrad version är att den är så insjungen, och enligt SCB har en mycket hög användning. (IS)

Musiken

Se 143.

137 Den kärlek du till världen bar

Musiken

W Tans'urs melodi ur *The Harmony of Zion* 1734, som först upptogs i 1939 års koralbok, har i original en något annorlunda rytmisk utformning som återfinns i många nutida anglosaxiska koralböcker, t ex den amerikanska *Lutheran Book of Worship*, nr 483. Vi har dock ingen anledning att ändra på den hos oss väl insjungna formen, som förekommer redan i *Sionstoner* 1889.

1939:74

138 Jesus, du mitt liv, min hälsa

Texten

Ernst Christoph Homburg (1605–81) inledde sitt författarskap med lyriska dikter, dryckes- och kärleksvisor, de senare enligt tidens sed i herdediktningens förklädnad. Enligt egen utsago förde honom lidandet till Jesus Kristus, som sedan blev enda ämne för hans diktning. Den innerliga tacksägelsepsalmen till Jesus som Frälsare och Försonare, "Jesu meines Lebens Leben", publicerades 1653 och försågs sedermera med egen melodi av W Wessnitzer (tr 1661). Homburg har haft en förebild till denna psalm i en bön i Arndts *Paradisgärtlein* (tr 1612). I motsats till många andra 1600-talspsalmer om Jesu försoningslidande saknar denna psalm åskådlighet; lidandehistoriens olika faser är endast vagt antydda: törnekrönt, slagen, hånad etc. Den antitetiska kompositionen är ett med temat: varje fas av Jesu lidande ger åt människan motsvarande gott: Jesus dog för att omintetgöra "min" död, blev slagen och bunden för att "jag" skulle befrias från syndens kedjor, blev sårad för att "jag" skulle bli helad etc. Genomgående är det personliga perspektivet; allt skedde för "min" skull. Detta framställningssätt är vanligt i tidens passionpsalmer. Den antitetiska kompositionsprincipen är ett barockdrag, men detta stildrag är också utmärkande för Bibeln. Vi finner det i den Jesajatext refereratet ovan alluderar på (Jes 53:5).

Psalmen översattes mycket följsamt av E L Norenus och publicerades 1675. I de första bevarade trycken är också ingressen troget återgiven, "Jesu tu mit Lijwes Lijfwe, O min Dödz död". Formeln "Jesu, meines Lebens Leben, meines Todes Tod", som har talrika förebilder i psalmdiktningen, har sitt ursprung i Bibeln (Gal 2:20 och, enl Vulgata, Hos 13:14). I 1695 års psalmbok intogs psalmen efter någon bearbetning. För psalmbokförslagen 1765 och 1793 gjorde man kraftiga omarbetningar, medan Wallin i det närmaste återställde psalmen till lydelsen i den gamla psalmboken. Han nöjde sig med varsamma språkliga justeringar och fick rytmen att flyta bättre. Wallins bearbetning överfördes till 1937 års psalmbok.

J A Hellström har haft som målsättning för sin bearbetning "att försöka behålla naiviteten och innerligheten i originalpsalmen men förenkla de språkliga konstruktionerna; detta gäller inte minst omkvädet. Vers 4, slutversen, har, bortsett från omkvädet, behållits nära nog oförändrad, bl a eftersom den är så älskad och insjungen". Innehållet i verserna 3-7 har dragits samman i vers 3 här, en koncentration som enligt Hellström medverkar till att understryka psalmens tema, "spänningen mellan vad jag var skyldig att lida - och vad Jesus faktiskt led - så att jag blev fri".

(IS)

1695:152 1819:76 EKG 65

139 Den stunden i Getsemane

Texten

Detta är en sång för den speciella gudstjänst, kallad Getsemaneafton, som traditionellt firas i flera samfund på skärtorsdagskvällen. Den är skriven av Edward Payson Hammond (1831-1910), som efter teologiska studier i Amerika och Skottland verkade som evangelist. Uppslaget till "My Jesus, I would ne'er forget, that hour I spent with Thee" fick han under ett besök i Getsemane i samband med en resa till Mellanöstern 1866. Det finns en stark inlevelse i skeendet som säkerligen har med detta besök att göra.

Till svenska sångböcker kom sången först via en norsk översättning, "Hin time i Getsemane". Från norskan översattes sången av Carl Boberg och den trycktes i tidningen *Sanningsvittnet* 1895. Senare har flera översättningar gjorts.

Texten presenteras här i en omarbetad form som vidgar det starkt subjektiva, personliga perspektivet genom att v 2 och 3 hålls i tredje person. Refrängen är omarbetad så att upprepningarna eliminerats och slutraden har getts större tyngd: "I nattens bön hans vilja blev/med Faderns vilja ett."

(IS)

140 Du bar ditt kors, o Jesu mild

Musiken

Melodin hör ursprungligen till en psalm av C F Nachtenhöfer, "So gehst du nun, mein Jesu, hin, /den Tod für mich zu leiden", tryckt i Darmstädtisches Gesangbuch 1699.

I Sverige togs den upp av Haeffner 1808 och fick då behålla mycket av originalets rytmiska utformning. I 1921 och 1939 är melodin däremot totalt utjämnad, vilket medför betydande andningsproblem. Vi föreslår – för en gångs skull! – en återgång till Haeffners form, där vi endast vill tillfoga originalmelodins punktering i den sista frasen. Det finlandssvenska psalmboksförslaget har praktiskt taget identiskt samma form.

1820:89 1921:89 1939:89 Z 7631

141 Han på korset, han allena

Musiken

Melodin hör av ålder samman med Heermanns psalm "Zion klagt mit Angst und Schmerzen", vars översättning i den svenska psalmboken, "Sion klagar med stor smärta", dock föreslås utgå. I sin utjämnade form är melodin definitivt icke andningsvänlig; den ursprungliga rytmen är dock alltför komplicerad för nutida församlingssång. Vi tror oss emellertid ha funnit en lämplig lösning av melodirytmen, som i många avseenden följer originalet men undviker dettas svårigheter. I den formen bör denna värdefulla melodi bli utmärkt väl sångbar.

Samma melodi har utanför Svenska kyrkan endast ST till denna text, medan fyra andra samfunds sångböcker har sv koralen 244. Av den anledningen föreslår vi även en hänvisning till den senare melodin.

1697:289 1820:79 1921:123 1939:82 EKG 402 Z 6550

142 Skåda, skåda nu här alla

Musiken

Den svenska melodin av Th Ihre föreslås oförändrad, dock sänkt ett halvt tonsteg.

1697:156 1820:92 1921:92 1939:92

143 Guds rena Lamm, oskyldig

Musiken

Denna gamla melodi, i Sverige belagd redan i Hög-handskriften 1541, förekommer i många varianter, varav två huvudgrenar har fortlevat till våra dagar, en nordtysk och en sydtysk (båda i EKG). Sverige och Danmark har närmast bevarat den nordtyska formen, medan den sydtyska har vunnit hävd i Norge. Den svenska versionen är i sin nuvarande utjämnade form inte andningsvänlig och inte heller estetiskt i klass med många äldre former. De försök att restaurera melodin – bl a i NK och i försökshäftet Revision av 1937 års psalmbok, läge november 1978, nr 86 – har emellertid inte slagit väl ut. Eftersom ingrepp i denna melodi tydligen upptas negativt, föreslår vi att 1939 års melodi kvarstår oförändrad.

1697:150 1820:86 1921:94 1939:94 EKG 55 NK 49A Z 4360/61

144 O huvud, blodigt, sårat

Texten

Arnulf av Löwens passionshymn, "Salve caput cruentatum", har sitt ursprung i de betraktelser över den korsfästes lemmar som utvecklades i den bernhardinska mystiken. Paul Gerhardts överföring till tyska, "O Haupt voll Blut und Wunden", ger mer än den latinska hymnen uttryck för betraktarens tacksamhet och förundran inför Kristi lidandes mysterium. Upplevelsen av glädje och innerlig gemenskap tar sig starkare uttryck.

Psalmen finns överförd till svenska redan 1676 i en andaktsbok av E Norenus. Flera översättningar gjordes för privat utgivna andaktsböcker och hymnsamlingar, vilket tyder på att psalmen var omtyckt. För 1767 års provpsalmbok användes huvudsakligen en översättning av C M Bellman. En version av Samuel Ödmann infördes i 1793 års provpsalmbok, "Ditt huvud, Jesu, böjes", och denna text togs in i 1819 års psalmbok. Ödmanns tolkning ger emellertid knappast rättvisa åt psalmen, eftersom han väjt både för innerligheten och för åskådligheten hos Gerhardt. I 1937 års psalmbok har första och sista versen av denna version bevarats som en självständig psalm (nr 92). Dessutom infördes en nyöversättning av E Linderholm, "O Huvud, blodigt, sårat", vilken kommer Gerhardts psalm betydligt närmare i konkretion än den ödmannska tolkningen.

J A Hellströms revision av denna psalm inskränker sig till avlägsnande av ålderdomliga ord och ordformer. Genom infogande av sista versen från psalmens ödmannska version, (1937:92) "Dig tackar allt mitt hjärta" (här som v 4) når man ett närmande till den gerhardtska psalmens personliga ton. Därmed har man också låtit de båda översättningarna smälta samman till en enda psalm. (IS)

1819:91 EKG 63

Musiken

Hasslers ursprungligen världsliga melodi till texten "Mein G'müt ist mir verwirret/das macht ein Jungfrau zart", välkänd i hans körsättning från 1601, torde i sin originalform upplevas som alltför svår för församlingssången och kanske också alltför nära knuten till originaltexten. Inte ens på tyskspråkigt område har den helt slagit igenom: den frikyrkliga Gemeindelieder 1978, liksom den katolska Gotteslob 1975, har den i utjämnad form. Vi föreslår därför att originalformen från koralbokstillägget 1964 utgår och att 1939 års form behålls, dock sänkt ett helt tonsteg.

1697:393 1820:395 1921:91 1939:95 EKG 63 NK 68 Z 5385a

145 När världens Frälsare jag ser

Texten

"When I survey the wondrous cross" skrevs av Isaac Watts som en nattvardshymn under passionstiden. Sången, som hör till klassikerna i engelsk hymndiktning, publicerades först i Watts samling *Hymns and Spiritual songs*, 1707. Temat är egentligen inte Kristi lidande och död på korset utan vad som anges i överskriften, "Crucifixion to the world by the Cross of Christ", Gal 6:14. Människans svar på Kristi utgivande kärlek är en total överlåtelse: "Love so amazing, so divine,/ Demands my soul, my life, my all". (Jfr v 4 i föreliggande översättning.) Starkast är detta tema emellertid utvecklat i originalets fjärde strof: "Then I am dead to all the globe,/And all the globe to me." Denna strof tycks oftast ha utelämnats av sångboksredaktörer och översättare. Man kan ha skyggat inför att ta med dessa oerhört starka ord.

I svensk översättning finns sången i den av baptisterna Per och Gustaf Palmquist utgivna *Pilgrimssånger*, 1859. Senare har flera översättningar gjorts. Den version som psalmkommittén här presenterar är en ganska fri nyöversättning av Anders Frostenson, tidigare publicerad i *Psalmer och visor* 76. (IS)

149 Detta är den stora dagen (Denna är den stora dagen)

Texten

Gustav Ållons psalm "Thenne är den stora dagen", som togs in i Svedbergs psalmbok 1694, är en mycket fri omdiktning av Johann Francks påskpsalm "Dieses ist der Tag der Wonne" från 1653. Franck var en av de mest betydande diktarna under 1600-talet, men det är bara hans psalmer som har bestått. Denna segerhymn har ett rikt och brokigt bildspråk och bygger på typologisk bibeltolkning: Kristi seger förebådas av de gammaltestamentliga hjältarna Simson, Goliat och Daniel. Stilen är livlig och dramatisk med tilltal och utrop.

I den svenska efterbildningen är dödsmotivet mer förhärskande och i stället för typologin beskrivs människans situation under dödens välde. Den sista versen (9) har ingen motsvarighet i den tyska texten. Ållons återhållsamma efterbildning blev accepterad för 1695 års psalmbok, vilket knappast en trognare översättning skulle ha blivit. För 1819 års psalmbok gjorde Wallin en lätt överarbetning, som man i stort sett övertog 1937, men man uteslöt den sjunde versen ("Hvässe döden sina tänder").

Frostenson har återgett psalmen dess seger- och jubelton och i v 1 kommer han nära den tyska texten (i övers "Detta är glädjens dag,/ detta är glädjefesten/ då Herren, Livets sol,/ låter sina strålar gå ut./ Kristus har brutit sig igenom graven/ och har nu uppstått från döden.") Men i övrigt har inte hans strävan varit att göra en nyöversättning och den sista versen är helt oförändrad. Psalmen har dock kortats ner till fem verser. (IS)

1695:174 1819:112

157 Den korta stund jag vandrar här

Musiken

Franzéns psalm publicerades först i Franzéns och Wallins Prof-Psalmer 1813 med överskriften "Den Gode Herden". Med sin lågmälda och innerliga ton passade den väl samman med den melodi av B Waldis som den fick överta från 1697 års koralpsalmbok (= 1939:115). A Adell har till och med menat att psalmen borde återges den melodin (i Svensk gudstjänstliv 1958) – kanske dock den klassiska tyska herdepsalmens melodi (EKG 178) hade passat ännu bättre.

Nu blev det ju så att psalmen 1921 tilldelades den nuvarande melodin av J Crüger från 1653, vilken i sin tur är en bearbetning av en hundra år äldre

hugenottmelodi (= 589 b). Om denna glada melodi möjligen inte är alldeles kongenial med Franzéns psalm, är det dock ett värde att den bevaras, eftersom dess tidigare huvudtext 1937:282, "Min högsta skatt", nu föreslås utgå. Den crügerska melodin har blivit älskad och gärna sjungen, inte minst i sin ursprungliga rytmiska och melodiska utformning som lanserades i Koralmusik II, 1960, och i koralbokstillägget 1964 och som här föreslås, dock sänkt ett helt tonsteg.

1697:252 1820:186 1921:186 1939:119 EKG 233 NK 85 Z 4545

159 Till härlighetens land igen

Musiken

J H Scheins melodi från 1628 (efter en förlaga av B Gesius 1605) dyker i Sverige upp i Roslagskulla-handskriften 1693 till texten "Gud Fader uthi Himmelryk", men försvinner därpå för att sedan inte upptas förrän av Haeffner 1820 till Wallins himmelsfärdpsalm.

Roslagskulla-melodin överensstämmer helt med Scheins form. Frånsett en tidstypisk föruttagningston upptas melodin oförändrad i EKG och därefter i den danska koralboken 1954, i NK, i Koralmusik III, 1964, i koralbokstillägget 1964 samt i det finländska psalmboksförslaget 1983 (Norge har den inte).

Vi föreslår den därför i den allmänkyrkliga formen enligt koralbokstillägget; dock kvarstår även 1939 års form som b-melodi.

1820:113 1921:113 1939:125 EKG 321 NK 75 Z 2383

163 På lidande byggd är Guds kyrka (O Gud, för de trogna martyrer)

Texten

Prosten Samuel Gabrielsson var djupt engagerad i psalmboksfrågan och gav ut flera samlingar med psalmer, egna och andras. Han deltog också i debatten

med flera skrifter, och för prästmötet i Västerås 1937 skrev han avhandlingen *Svenska psalmbokens förnyelse*. Martyrpsalmen "O Gud, för de trogna martyrer" finns med i den samling med hembygdsdiker och psalmförsök som han lät publicera 1929, *Sånger till cittra och psalmodikon*. Som melodi anvisas till Sv ps 492, "Nu tystne de klagande ljuden". I 1934 års psalmboksförslag togs psalmen med något nerkortad (7 av de 10 stroferna ingår). Med sex strofer ingår den i vår nuvarande psalmbok. Språkligt griper Gabrielsson tillbaka på en äldre psalmstil och han kommer också nära 1917 års bibelöversättning genom ordformer som "I strålen", "haven", "haden".

Den psalm som kommittén föreslår är skriven av Lars Thunberg på grundval av Gabrielssons psalm. Språket är enklare men har ändå en högstämndhet som svarar mot ämnet. Thunberg har tagit tillvara mycket av innehållet i den äldre psalmen men har samtidigt vidgat perspektivet. Genom valet av ordet "rättvisa" i stället för "rättfärdighet" (v 2) kan i psalmen innefattas inte bara dem som kämpar för sin tro i strängt religiös mening utan dem som kämpar för rättvisa på alla nivåer av samhälleligt liv. Det är den enda psalm, där ordet "tortyr" förekommer. (IS)

Musiken

Se 624.

164 Salig du, och högt benådad

Denna parafra av Magnificat, Marias lovsång, har mottagits med ett ganska svalt intresse; särskilt melodin har uppfattats som "problematisk" i 1982 års undersökning. Vi föreslår därför en ny och mera tillgänglig melodi av den finländske tonsättaren Kaj-Erik Gustafsson; texten har med den melodin upptagits i det finlandssvenska psalmboksförslaget 1983.

Sedan psalmen skrevs har dess aktualitet ökat genom att 4 söndagen i Advent i den nya evangelieboken förvandlats till Maria-dag. Det bör dock framhållas att Magnificat-texten i original återfinns som nr 683 i avdelningen Psaltarpsalmer och andra sånger ur bibeln.

167 Gud låter sina trogna här

Texten

Sitt intresse för änglarna delade Jesper Svedberg med många i sin samtid. Läran om skyddsänglarna var en levande tradition från kyrkofäderna förmedlad bl a genom andaktslitteratur såsom t ex Scrivers uppbyggelseböcker. – Att intresset för skyddsänglar levt kvar i folkfromheten runt sekelskiftet och långt fram på 1900-talet visar den stora spridningen av oljetryck med sådana motiv.

Svedberg har haft en tysk psalm som förlaga till de fyra första stroforna, G Reimanns "Aus lieb lässt Gott der Christenheit" (tr 1639). Den femte strofen är hans egen tilldiktning. De bibelställen som ligger till grund för psalmen är framför allt Ps 91:11 ff, 43:8 och Heb 1:14. Som ett bevis på Guds kärlek finns änglarna de kristna till tjänst (v 1), de hjälper dem mot allt ont (v 2), de vägleder dem så att de inte kommer till skada ("Att wi vår fot ej stöta", v 3), de skyddar mot satans angrepp (v 4) och Herrens ängel ger dem kraft i dödsstunden (v 5). Den sista versen måste Svedberg emellertid ändra, innan psalmen kunde godkännas för 1695 års psalmbok: "Tin engel" byttes ut mot "Tin ande".

I 1819 års psalmbok finns psalmen i kraftigt bearbetad form av Wallin och denna version ingår i vår nuvarande psalmbok. Psalmens omkväde anknyter nu inte längre till Mikaelidagen ("Nu er the helga englars dag") utan till människans olika åldrar och mynnar ut i ett evighetsperspektiv.

Psalmkommittén föreslår att psalmen får ingå i den nya psalmboken i två versioner, en bearbetning av den svedberg-wallinska psalmen av Frostenson (nr 167) och en nytolkning av Hartman (nr 489).

I Frostensons version finns det wallinska omkvädet med. Frostenson menar att den wallinska åldersindelningen liksom änglaskildringen fungerar bra på Mikaelidagen, barnens och änglarnas dag, då ofta familjegudstjänster hålles. Wallins anspelning på Getsemanekampen har behållits i v 4 (Luk 22:43). Men slutraden i v 5 har liksom hos Spegel formats till en bön.
(IS)

1695:195 1819:35

Musiken

Se 35.

169 I himmelen, i himmelen

Musiken

Den av allt att döma svenska melodin, först i Roslagskulla-handskriften 1693, föreslås oförändrad så när som på en smärre rytmisk förändring till större andningsvänlighet. Därtill fogas som b-melodi den s k Skattungby-melodin, som har blivit känd och omtyckt, inte minst genom dess förekomst i Rune Lindströms "Himlaspelet".

A-melodin 1697:410 1820:486 1921:486 1939:144

170 Den stora vita skaran där
(Den stora vita här vi se)*Texten*

Den pietistiskt sinnade biskopen Hans Adolf Brorson är Danmarks mest betydande psalmdiktare under 1700-talet. Den populära allhelgonapsalmen "Den store hvide flok" ingick bland sångerna om evigheten i den efter hans död publicerade *Svane-sang*, 1765.

Strofformen i denna psalm är unik med sina oliklånga rader, något som tyder på att Brorson skrev den till en given melodi. Särskilt sångerna i *Svane-sang*, vilka inte var avsedda för församlingssång utan för den privata andakten, uppvisar en rikedom av stroffer och ger goda exempel på hans musikalitet och versifikatoriska förmåga. Psalmens inleds med en suggestiv beskrivning av skaran inför tronen i anslutning till Upp 7:9 ff, en text som också utnyttjas i de följande stroferna. Genom att Brorson lyft fram det gammaltestamentliga stoff som finns latent i denna text får psalmen en innehållslig fördjupning.

Festen i himlen blir så en fullbordan av den judiska lövhyddehögtiden: "Nu holde de ... Hos ham en evig Løfsals Fest". Jämför Sakarja 14:16-21, där lövhyddehögtiden har eskatologisk syftning. Liksom den judiska lövhyddehögtiden firades som en tacksägelsefest till minne av att Herren hjälpt folket under ökenvandringen, så firas i himlen en fest inför Gud och Lammet för dem som bevarat tron genom jordelivets prövningar.

Förmågan att med knappa medel teckna en åskådlig bild är kännetecknande för Brorson, likaså det visionära draget: "Den store hvide Flok vi se". Psalmens ger också exempel på den stora spännvidd som är utmärkande för Brorsons psalmstil och som kan vålla översättningsproblem. Se t ex ingressen till tredje strofen: "Til Lykke, Kiempe-Samling, ja./ O tusinfold til Lykke da".

”Den store hvide flok” översattes först av E Linderholm 1909 och upptogs efter bearbetning i 1921 års tillägg och sedan ytterligare överarbetad i 1937 års psalmbok. Jämsides härmed förekommer flera andra översättningar i de frikyrkliga sångböckerna.

Frostensons bearbetning är närmast att betrakta som en nyöversättning. Tidigare svenska översättningar fångar knappast den stilistiska spännvidden och de enskilda bildernas åskådlighet. Det är inte en självklart lätt uppgift att översätta från ett närliggande språk, och Brorsons språkliga genialitet är mycket svår att överföra.

Psalmen återges nedan i den form den har i nuvarande danska psalmboken. (IS)

Dps 661

- 1 Den store hvide flok vi de
som tusind bjerge fuld af sne,
med skov omkring
af palmesving,
for tronen; hvo er de?
Det er den helteskare, som
af hin den store trængsel kom
og har sig to't
i Lammets blod
til Himlens hellighed!
Der holder de nu kirkegang
med uophørlig jubelklang
i høje kor,
hvor Gud han bor
blandt alle engles sang.
- 2 Her gik de under stor foragt,
men se dem nu i deres pragt
for tronen stå,
med kroner på,
i Himlens præstedragt!
Sandt er det, i så mangel nød
tit tårestrøm på kinder flød,
men Gud har dem,
straks de kom hjem,
aftørret på sit skød;
nu holder de, hvor liv er bedst,
hos ham en evig løvsals-fest,
og Lammet selv,
ved livets elv,
er både vært og gæst.
- 3 Til lykke, kæmpesamling, ja,
o, tusindfold til lykke da,
at du var her
så tro især

og slap så vel herfra!
Du har foraget verdens trøst,
så lev nu evig vel, og høst,
hvad du har så't
med suk og gråd,
i tusind engles lyst!
Opløft din røst, slå palme-takt,
og syng af himmel-kraft og -magt:
Pris være dig
evindeligt,
vor Gud og Lammet sagt!

171 För alla helgon, som i kamp för tron

Musiken

Vår a-melodi av J Barnby från 1869 tycks i stort sett ha upphört att användas i anglosaxiska länder, där man i stället ganska allmänt har en melodi av R Vaughan Williams; i några koralböcker förekommer även Barnby som alternativ.

Vi föreslår Barnbys melodi i original (= 1921, PoS 642), samt som b-melodi Vaughan Williams, som dock sänks ett helt tonsteg. 1939 års b-melodi utgår.

A-melodin: 1921:525 1939:147

175 Den signade dag

Texten

Den äldsta version som finns bevarad av denna sk kristliga dagvisa ingår i en handskrift från Vadstena kloster, daterad till mitten av 1400-talet. Enligt somliga forskare utgör visan en sammansmältning av två olika sånger, en morgonsignelse, dvs en bön om beskydd mot det onda, och en lovsång till jungfru Maria. – En annan teori är att visan är en sammanställning av många av varandra oberoende böner. – Mariastroforna saknas givetvis i de

efterreformatorka versionerna, vilka samtliga, inbegripet versionen i 1695 års psalmbok, kan återföras på den text som upptagits i *Den danske psalmebog ...* Aff H Thomissøn, 1569.

Psalmens ursprung och datering, tidigaste form och användning utgör alltför mycket omdiskuterade och svårlösta problem. Även beteckningen dagvisa, vilken följt psalmen från Thomissøns psalmbok, har tytts olika. Den vanligaste uppfattningen är att dagvisa betyder morgonsång, eventuellt en sång endast avsedd för söndagen, några menar särskilt för juldagen. Den tycks emellertid ha räknats som morgonpsalm i Sverige och Danmark efter reformationen.

Psalmen ingår niostrofig bland morgonpsalmerna i 1695 års psalmbok. Wallin omarbetade psalmen för 1819 års psalmbok och gav den en romantisk färgning med inslag av plikt-moral. Genom omarbetningen av v 2 och den nydiktade v 3 förstärks psalmens julkaraktär. Nyskriven är också v 6 som ger uttryck för sträng plikt-moral ("verka med allvar och flit"). – Wallins bearbetning ingår oförändrad i 1937 års psalmbok.

Olov Hartman har i sin bearbetning gått bortom Wallins version och anslutit sig till äldre versioner, framför allt till 1695 års psalmbok, men även till Thomissøns psalmbok, såsom i den femte versen. Fågeln, strömmen och linden förekommer i flera äldre versioner av denna s k naturstrof, om vilken en ingående diskussion har förts bland forskare.

Här återges i utdrag Hartmans egen kommentar till nytolkningen och till den wallinska versionen:

Wallin har tillrättatlagit dagvisan efter sin tids världsbild och krav. Han har tagit bort strofen om korset; på så sätt har psalmen fått den julkaraktär den i dag har i allmänna medvetandet. Vidare lyser tidens misstänksamhet mot en lat nådeförtröstan igenom – det gäller att verka – se de av Wallin nydiktade verserna.

V 3 [hos Wallin] handlar om hur olika julen upplevs av fromma människor och av "världens fåfängliga trälar". I stället har här återinförts den gamla v 4, den som handlar om korset. [...] V 6: verkan är kvar men tolkat i enlighet med Rom 12:1 om vår gärning som gudstjänst.

I v 8 var verkan en väg till den trogna tjänarens belöning. Där fanns ingen salighet och nåd allena.

Här görs nu i stället den förut underförstådda tillämpningen av stroforna om Kristi födelse och hans kors: det är fråga om hela Kristi liv, och om vårt. Hela vårt liv är genom hans liv en nådens tid, en nådens dag – man talar ju ännu om "nådens år" så och så. Detta var ännu tydligare när solen direkt och inte genom klockan fick mäta tiden och härska över dagens alla timmar. Så var det också Kristus, Sol invictus, den segrande solen, som gjorde dagen till en nådens dag och livet till en nådatid. Så att han också fick göra vår död till vad den i evangelium är, en natt mellan två dagar.

I sista versen har hänvändelsen till Heliga Trefaldighet som fanns i förwallinska versioner fått komma tillbaka.

(IS)

176 Din klara sol går åter opp

Texten

Denna morgonpsalm med förankring i Matt 5:45 är en originalpsalm av Wallin, och den publicerades först i *Förslag till förbättrade kyrkosånger*, 1814. Det är en välkänd psalm, för många oupplösligt förbunden med skoltiden, och psalmkommittén har därför i möjligaste mån velat bevara den. Vers 3 har getts en nytolkning, orden "dygd och flit" och "måtta i begär" har ersatts med andra formuleringar, som ändå kan sägas ligga i linje med de ursprungliga. (IS)

1819:420

185 O Kristus, du som ljuset är

Musiken

Den medeltida hymnen "Christe qui lux es et dies" förekommer i flera översättningar och med två olika melodier, dels en medeltida hymnmelodi (EKG 353, Z 343), dels en yngre melodi från 1400-talet (EKG 354, Z 384). Den första av dessa (= 1939:445) finns hos oss redan i Een liten Songbook 1553; i fortsättningen meddelas ofta båda melodierna. 1697 har endast den yngre melodin (364); den wallinska psalmboken har överhuvud inte texten (dock sjungs 501 till den yngre av Christe qui lux-melodierna). När texten åter infördes i 1921 upptogs den äldre, medeltida hymnmelodin i en rytmiserad form. I koralbokstillägget 1964 infördes samma melodi i dess gregorianska form.

Vi föreslår att båda dessa former behålls och placeras i kronologisk ordning: a) den gregorianska formen, b) den rytmiska.

1921:648 1939:445

186 Nu vilar folk och länder (Nu vilar hela jorden)

Texten

Paul Gerhardt strävade inte efter berömmelse som världslig diktare, men många av hans psalmer har av eftervärlden skattats högre än det mesta av vad samtidens diktare skrev. Han tycks inte heller ha gett ut några egna psalmsamlingar utan lät sina psalmer ingå i de olika upplagorna av Johann Crügers *Praxis pietatis melica*, där "Nun ruhen alle Wälder" (Nu vilar alla skogar) finns med från 1653. Flera av hans psalmer har i likhet med denna en enkelhet som ibland kallats folkviseartad, men ett närmare studium visar att de är mycket konstmässigt uppbyggda med modest tillämpande av barockens stilideal. Esbjörn Belfrage har visat hur denna psalm är beroende av två olika traditioner: den antika stiltraditionen, som förts vidare genom retoriken och meditationstraditionen. (Belfrage, *1600-talspsalm*. Föreliggande kommentar vilar på Belfrages framställning.) – Redan i antika dikter framställs människan i kontrast till eller i samklang med naturen. Till mönstret för meditationen hör betraktandet av hur allt faller till ro inom naturen och tolkningen av detta på ett andligt plan, så som sker i stroforna 1 till 7 hos Gerhardt. Antingen kontrasteras det andliga mot det som sker i det yttre såsom i v 1 och 2 eller finns i stället en parallell såsom i v 3: som stjärnorna lyser på himlen så må själen lysa, då den lämnar denna jämmerdal. Detsamma är förhållandet i v 6 där sänggåendet jämförs med nedbäddandet i graven. Kompositionen med parallella led eller kontraster är hämtad från retoriken. Sättet att överföra naturföreteelser till ett andligt plan är mycket vanligt i äldre andlig diktning, så t ex i Arndts mycket spridda andaktsbok *Fyra Böcker om een sann Christendom*, där man får hjälp att läsa i Naturens bok. Alla skeenden i naturen får där en andlig tolkning.

Psalmen slutar med en bön om välsignelse, v 8–9, som inleds med en anspelning på Matt 23:37 och Ps 91:4, samma bibelställen som ligger till grund för upptakten i Lina Sandells kända aftonpsalm "Bred dina vida vingar, o Jesu, över mig".

Spegel översatte psalmen ganska fritt och den ingår i *Manuale* från 1686. Den svenska versionen är enklare än originalet. Naturbeskrivningen är mer inspirerad av Bibeln än av antik dikt, och psalmen har som helhet mer karaktären av bön. Något bearbetad togs den in i 1695 års psalmbok. Wallin företog en lätt bearbetning för 1819 års psalmbok och endast några smärre ändringar har sedan gjorts för vår nuvarande psalmbok. Psalmen hör till dem som haft stor användning i husandakten. Den förmedlar en stämning av ro och vila, och natten inger inte skräck så som ofta är fallet i äldre psalmer, detta trots att flera strofer har drag av dödsmeditation.

Britt G Hallqvist har i sin bearbetning i stort sett bevarat de tre sista stroforna som har utpräglad bönekaraktär, medan bearbetningen är mer genomgripande i stroforna 1–6. Behovet av språklig förnyelse har gett bearbetaren anledning att gå tillbaka till Gerhardts original och översätta på nytt. När så har varit möjligt har också i denna del av psalmen Spegels formuleringar använts. (IS)

Musiken

H Isaacs berömda melodi från omkring 1500 – "Innsbruck-visan" – har inte minst i Sverige vidareförts enligt en mycket ostabil tradering: 1697 har två olika versioner, 249 och 375, och Haeffner 1820 inte mindre än tre (!), 373, 433a och 433b, varav den historiskt och estetiskt minst tillfredsställande kom att fortleva hos oss. (Om melodins historiska utveckling, se H Göransson, Några anteckningar till Innsbruck-visans öden i Norden, Chorus et Psalmus, Helsingfors 1979.)

Det var därför naturligt att man vid utarbetandet av koralbokstillägget 1964 ville söka sig tillbaka till någon äldre, stabilare tradition. Man fann då att en form av B Gesius från 1605, som oförändrad återfanns i Roslagskullahandskriften 1693 och i EKG, hade upptagits som alternativmelodi i både Danmark, Norge och Finland. Denna form, som hade introducerats hos oss redan i Koralmusik 1957, infördes följaktligen i koralbokstillägget.

Denna melodiform är emellertid ingalunda lättsjungen, och den lyckades i praktiken inte slå ut den haeffnerska formen i 1939. H Göransson väckte då tanken att man skulle gå ännu längre tillbaka i tiden och helt resolut ta upp Isaacs originalmelodi som – frånsett den konstmässiga slutfrasen – var mycket lättsjungen och passade utmärkt väl till den svenska texten. I Göranssons bearbetning presenterades Isaacs melodi i ett försökshäfte och mottogs mycket positivt. Det visade sig också att tanken legat i tiden: oberoende av det svenska experimentet publicerades motsvarande lösningar i den tyska katolska Gotteslob och i den amerikanska Lutheran Book of Worship. Sedermera följde de norska och finlandssvenska psalmbokförslagen efter. Endast i fråga om den svårrestaureerade slutfrasen föreligger obetydliga olikheter; dock är den svenska och den amerikanska formen identiskt lika, och den finlandssvenska har endast en obetydligt avvikande rytm på slutet.

Vi föreslår alltså den form som framlades i SOU 1981:50, s 218, och som redan är gemensam för Norge, Finland, de tyskspråkiga katolikerna samt lutheranerna i USA och Canada. Samtliga dessa har den isaacska formen ensam, utan alternativ, till huvudtexten; endast Norge och Amerika har även en form liknande vår i 1939 till andra texter med samma versmått. Vi föreslår dock den haeffnerska formen i 1939 som b-melodi.

1697:249,375 1820:373,433a,433b 1921:442 1939:442 EKG 361 NK 10
Z 2293a-f

188 Så går en dag än från vår tid

Texten

Första strofen av denna psalm är vad som återstår av en världslig bröllopsång med text och musik av A Krieger i hans *Neue Arien*, Dresden 1667. Till denna strof fogades senare tilldiktningar av J Neander och J F Herzog. Enligt J W Beckman är det Neanders text som närmast har inspirerat Wallin.

Musiken

Beträffande musiken säger J Zahn att "melodin till den andliga visan har blivit ombildad på flera sätt och visserligen icke till dess fördel". I Z 212b redovisas också en lång rad varianter, varav en låg till grund för Haeffners version 1820. Hos Haeffner är melodin dock rytmiskt utjämnad. Denna form behölls i 1921 och 1939.

Vi har inte velat utesluta denna hos oss insjungna version men vill som b-melodi tillfoga Kriegers vackra originalmelodi, som introducerades i *Koralmusik II*, 1960, i Kriegers egen sättning med dess instrumentalritornell. Här är melodin något förenklad i den andra frasen.

1820:434 1921:434 1939:434 EKG 364 Z 212a,b

189 Bliv kvar hos mig

Texten

Till den klassiska engelska sångskatten hör den anglikanske prästen H P Lytes (1793–1847) psalm "Abide with me", vilken sjunges vid de mest skilda tillfällen, alltifrån begravningar till fotbollsevenemang. Den intogs i en förkortad version (8 verser blev till 5) i första utgåvan av *Hymns Ancient & Modern* (HA&M) 1861 och infördes snart i olika samfundssångböcker, vanligen i förkortad version. Trots att det egentligen är en dödsberedelsepsalm används den oftast som aftonpsalm och som sådan är den placerad i sångböckerna. Aftonstämningen i första versen är symbolisk. En stark tradition gör gällande att Lyte skrev psalmen kort före sin död (1847), men troligen komponerade han endast melodin då. Psalmen sjunges emellertid inte till denna melodi utan till W H Monks från HA&M.

Psalmen har sin bibliska utgångspunkt och sitt anslag från Lukasevangeliets berättelse om Emmaus-vandringen (Luk 24:13–31). "Abide with us" är en suggestiv, innehållsmättad fras, som även upprepas som ett slags omkväde i varje verslut. Temat Herrens ledning och närvaro i mörkret anknyter bl a också till Ps 139:11–12.

Som så många andra anglosaxiska sånger fann också denna hos oss först vägen till de fria samfundens sångböcker. Den första översättningen tycks ha gjorts av J E Nyström för Svenska Missionsförbundets sångbok, 1893. I vår nuvarande psalmbok ingår den i en tolkning av O Mannström. Han har i sin sjustrofiga version förstärkt Emmaus-motivet i den tredje versen, och i den femte har han lagt in ett dopmotiv, som inte finns hos Lyte.

I den gemensamma psalmboksdelen har psalmkommittén låtit Mannströms översättning ingå obearbetad. Kyrkomötet 1981 uttryckte en önskan att denna psalm skulle stå kvar oförändrad, eftersom den har ett starkt igenkänningsvärde. – Denna version är också insjungen i många av de övriga samfunden.

Men kommittén har också gett i uppdrag åt Anders Frostenson att bearbeta psalmen. Frostenson har valt att göra en nyöversättning som kommer närmare den engelska texten (enligt HA&M, som citeras nedan). I fjärde versen blir också anknytningen till Bibeln tydligare: "Var är, o död, din udd, din seger, var?" (1 Kor 15:54-55) (IS)

1937:447 (bearbetning 1983)

- 1 Bli kvar hos mig. Snart faller mörkret på.
Natten är här. Var, Herre, hos mig då.
När andra sviker, ingen stannar kvar,
är du den enda hjälp och tröst jag har.
- 2 Snabbt ebbat livet ut och drar sig bort.
All jordisk glans och glädje varar kort,
och ingenting är längre som det var.
Du är densamme, bli du hos mig kvar.
- 3 Frestaren viker, ondskan mist sin makt,
när jag mitt liv i dina händer lagt.
Led genom solskensklar och mulen dag.
Var stund din nåd, dig själv behöver jag.
- 4 När din välsignelse åt mig du ger,
då stillas gråten, jag ej ängslas mer.
Var är, o död, din udd, din seger, var?
Ej mer jag räds, när, Herre, dig jag har.
- 5 Låt korset lysa för min blick när sist
mitt öga sluts, o Herre Jesus Krist.
Då gryr ur natt en himmelsk morgon klar.
I liv, i död, bli Herre hos mig kvar.

H F Lyte 1847 A Frostenson 1983

HA&M 27

- 1 ABIDE with me; fast falls the eventide,
The darkness deepens; Lord, with me abide;
When other helpers fail, and comforts flee,
Help of the helpless, O abide with me.

- 2 Swift to its close ebbs out life's little day;
Earth's joys grow dim, its glories pass away;
Change and decay in all around I see;
O thou, who changest not, abide with me.
- 3 I need thy presence every passing hour,
What but thy grace can foil the tempter's power?
Who like thyself my guide and stay can be?
Through cloud and sunshine, Lord, abide with me.
- 4 I fear no foe with thee at hand to bless;
Ills have no weight, and tears no bitterness;
Where, is death's sting? where, grave, thy victory?
I triumph still, if thou abide with me.
- 5 Hold thou thy Cross before my closing eyes;
Shine through the gloom, and point me to the skies;
Heaven's morning breaks, and earth's vain shadows flee;
In life, in death, O Lord, abide with me.

Musiken

Vi föreslår här Monks melodi i dess originalrytm (= Väckelsetidens melodier 1969, PoS, ST), medan b-melodin i 1939 utgår (den återfinns till texten nr 461).

1939:447a

191 Den dag du gav oss, Gud

Musiken

Här föreslås som a-melodi den hos oss redan mycket sjungna och i anglosaxiska länder brukade melodin till denna text av C C Scholefield från 1874. Som b-melodi behålls 1939 års melodi av H Rung 1857.

B-melodin 1939:449

192 Nu sjunker bullret

Texten infördes först som läsepsalm i Psalmer och visor 76 men upptogs med musik i Psalmer och visor 82.

Melodin, som vanligen betecknas som svensk folkmelodi men ibland som norsk, förekommer i en rad sinsemellan ganska olika varianter (en har letat sig över till USA, Lutheran Book of Worship nr 326). Den här använda är en tämligen fri bearbetning av H Göransson. 1982 års version föreslås nu förändrad så att de båda strofernas andra hälft tas i repris.

197 Den blida vår är inne

Texten

Psalmen tillkom som en bearbetning av den Israel Kolmodin tillskrivna sommarpsalmen "Den blomstertid nu kommer". En omarbetning, "Den blomstertid är inne", gjordes av Wallin och Choraëus 1807. Resultatet fick snarast karaktär av vårpsalm. Denna psalm bearbetades sedan av Wallin för Psalmboksförslaget 1816 till en regelrätt vårpsalm, eftersom man hade behov av en sådan. Wallin behöll den ursprungliga strofformen, och det finns även andra likheter med Kolmodins sommarpsalm, men Wallin har dock räknat den till sina originalpsalmer.

Psalmen börjar i den konkreta situationen: naturens uppvaknande. Men redan i v 1 blir vårens skönhet en bild för oförgängligheten, en romantisk-platonsk tanke, som Wallin utvecklade utförligare i "Var är den Vän som överallt jag söker". I v 4–6 dominerar det teologiskt-moraliska innehållet. Naturens uppvaknande bör ha sin motsvarighet på det andliga planet i utvecklandet av kristliga dygder. I v 6 ses den kristna enheten som ett brödraförbund. På traditionellt sätt innefattas kvinnorna i detta. Psalmen slutar med ett evighetsperspektiv.

Frostensons bearbetning är egentligen i sin tur en omdiktning. I v 1–2 följer han Wallin nära, medan han i v 3–4 är mycket självständig.

I stället för att som Wallin uppfatta naturen symboliskt och dra teologiska och moraliska lärdomar av skeendet stannar Frostenson vid beskrivningen av våren. Guds skapelses skönhet fyller människan med tacksamhet och glädje. Vi har fått en psalm med en modernare naturuppfattning, och kanske kan den få en vidare användning än Wallins, t ex i skolorna. (IS)

199 Den blomstertid nu kommer

Texten

Denna psalm som framför allt förknippas med skolavslutningar, möter första gången i Svedbergs psalmbok 1694, varifrån den överfördes till 1695 års psalmbok. Traditionellt har psalmen tillskrivits Israel Kolmodin (1643–1709), en teologie professor i Uppsala och senare superintendent i Visby (1692–1709). Men Allan Arvastson har visat hur svagt underbyggd denna författarbestämning är (*Imitation och förnyelse*, 1971). Åtskilliga förebilder till psalmen kan spåras. Bland annat anknyter inledningen till en latinsk vårsång, som i sin tur är en omskrivning av en världslig visa. Genom melodin i såväl Svedbergs psalmbok som i 1697 års koralbok förbinds psalmen med en annan sommarsalm, "Migh gör stoor lust och glädie".

Psalmen har alltifrån början betecknats som en sommarsalm, men det är snarast en vårsalm; sommaren ligger framför. I de tre första verserna skildras naturen, men redan i andra versen märks ett undervisande drag, som förstärks i den tredje versen. Naturen påminner människan om Guds nåd, och fåglarnas lovsång är ett exempel att efterfölja. Tanken att naturen skall ge människan undervisning är vanlig i samtida uppbyggelselitteratur. I vers 4–5 förs vi över på det andliga planet. Naturens sommar bör motsvaras av en själens sommar. Den femte versen innehåller ett för vår tid mindre lättillgängligt bildspråk. Kristus kallas Saron's ros och lilja, symboler som går tillbaka på Höga Visan och brudmystiken. Vidare finns antytt att själen skall krönas med dygder liksom med en blomsterkrans, en i samtida bönbokslitteratur vanlig bild. I den sista versen vänds blicken åter mot den yttre verkligheten i bönen om välsignelse över årets skörd. Men psalmen avslutas med en bön om andlig föda.

Wallin bearbetade psalmen för 1819 års psalmbok och förbättrade rytmisering och accentförhållanden. Något omotiverat i sammanhanget införde han frasen "dämpa lustans brand" i v 4. Psalmen infördes utan ytterligare ändring i 1937 års psalmbok.

Britt G Hallqvist har i sin bearbetning bevarat de väl insjungna v 1–3. I den senare versen har hon endast bytt ut ett par ålderdomliga verbformer. Den femte versen med det från Höga Visan hämtade bildspråket har lyfts ut. Strofen är svår att bearbeta, och obearbetad kan den inte stå kvar för helhetsintryckets skull. I de båda återstående verserna har språket förenklats, och vi får en direkthet och innerlighet i känslan, som påminner om psalmens ursprungliga gestalt. (IS)

1695:317 1819:394

200 I denna ljuva sommartid

Texten

Paul Gerhardt (1617–1676) räknas som den lutherska kyrkans främste psalmdiktare. Han förenar i sina psalmer en objektiv och en subjektiv hållning; han tar sin utgångspunkt i Guds gärningar men ger uttryck för personlig upplevelse och innerlighet i känslan. Hans diktning hör till den tyska nationallitteraturen.

Gerhardts psalm om försommarens prakt, "Geh aus, mein Herz, und suche Freud", trycktes först i Crügers *Praxis pietatis melica*, 1653. Psalmen börjar med en målande beskrivning av ett mellaneuropeiskt försommarlandskap. En mångfald syn- och hörselintryck ger liv åt bilden. De växt- och djurarter författaren nämner finns också i Bibeln och ger därigenom associationer till det andliga planet, tex (turtur)duva, hjort, vinstock, får (och herdar). Som en allmän biblisk förebild skulle man kunna nämna psaltarpsalmen 104, lovsången till Skaparen. Avslutning på denna avdelning och övergång till nästa bildar strofen om människans spontana instämmande i fåglarnas lovsång. Men naturens skönhet väcker samtidigt längtan till det himmelska paradiset, Kristi trädgård. Så följer i slutstroforna den andliga tillämpningen. Naturens förnyelse blir en sinnebild för hur människan bör växa andligen och bli fruktbarande.

Psalmen har förebilder i äldre världsliga och andliga visor om naturens uppvaknande. I de andliga visorna pekar alltid naturen utöver sig själv och blir sinnebild för det andliga. Denna läsning av "Naturens bok" finns genomförd i Arndts Sanna Christendom och kanske har Gerhardt inspirerats av denna. Psalmen som översattes till svenska av Joachim von Düben (tr 1725), intogs 1732 i den svenska översättningen av Arndts bok. I 1855 års utgåva möter vi psalmen i en bearbetning, som ligger närmare 1937 års version. Först här finner vi egentligen den platoniserande tolkningen av v 9, den jordiska skönheten som avglans av den himmelska (1937 v 5).

Efter bearbetning och förkortning togs psalmen in i 1937 års psalmbok. Vad man utelämnat var framför allt några av de detaljrika naturbeskrivande stroforna. Tonvikten lägges därigenom mer på det andliga.

Britt G Hallqvists varsamma bearbetning gör psalmen mer lättillgänglig, och genom att hon i några fall har gått tillbaka till den tyska texten har psalmen också fått större konkretion. I v 4 ansluter hon sig mer till ett par strofer i den tyska texten än till den svenska översättningen, men i stället för näktergalen nämner hon trasten som hos oss är vanligare. Bilden av "andens vingar" saknar motsvarighet i den tyska texten, som inte heller har den negativa formulering som vi fått: "Vi skulle jag allena då i denna tid otacksam gå..." Också här följer den nya versionen närmare den tyska texten. Vers 6 har uteslutits och v 8 och 9 har dragits samman till nuvarande v 7 och bildspråket har förenklats. (IS)

201 En vänlig grönskas rika dräkt

Musiken

Vi föreslår att Gastorius' melodi byts ut mot den redan ofta sjungna och omtyckta melodin av W Åhlén från 1933.

211 Jesus kär, gå ej förbi mig

Texten

Denna bönesång av Fanny Crosby, "Pass me not, o gentle Saviour", skrevs 1868. (Fanny Crosby presenteras närmare i kommentaren till nr 12, "Brist ut, min själ".) Sången finns intagen i Sankey's *Sacred Songs and Solos* med följande bibelcitat som underrubrik "Whosoever shall call upon the name of the Lord shall be saved". Hänvisning ges till Apg 2:21, Rom 10:13 och Joel 2:32. Melodin är här den till sången allmänt använda av W H Doane från 1868.

Erik Nyström översatte sången för sitt första häfte *Sånger till Lammets lof*, 1875. Sången presenteras här i en bearbetning från 1962. (IS)

213 Att bedja är ej endast att begära

Musiken

Stina Anderssons text lär enligt uppgift ha skrivits till Ahnfelts melodi "Tänk när en gång det töcken har försvunnit". Rytmskt passar denna melodi dock dåligt, eftersom dess fjärde starkt betonade ton infaller på alldeles fel ställe i texten: "Att bedja *är* ej endast att begära". I 1939 tilldelades texten en melodi ur Genève-psaltaren 1551 (Z 900), som dock aldrig slagit igenom (den skulle fö behöva rytmskt restaureras, men dess originalrytm passar lika illa till texten som Ahnfelts melodi). En melodi som däremot har visat sig sångbar till denna text är Rolf Davidsons från 1950, vars rytm helt riktigt lägger betoningen på ordet "bedja".

Vi föreslår därför Davidsons melodi, som används till denna psalm i PoS, ST och SoP.

214 Lär mig att bedja av hjärtat

Melodin

Då melodin mottagits med en viss tveksamhet kompletterar vi den med en alternativ, visartad melodi av Carl Bertil Agnestic.

221 Skynda till Jesus

Texten

Som första nummer i Erik Nyströms *Sånger till Lammets lof* (1875–1881) står inbjudnings- och omvändelsesången "Skynda till Jesus" (Come to the Saviour, make no delay). Nyström översatte och utgav påpassligt Sankey's *Sacred Songs and Solos* som utkom häftesvis 1873 till 1888.

"Skynda till Jesus" är en enkel väckelsesång med refräng, för många troligen mest känd från söndagsskolan. Den ingår alltså i samtliga svenska frikyrkosångböcker. Såväl text som melodi har skrivits av George Frederick Root (1820–1895). Han började tidigt studera musik, såväl profan som religiös. Han öppnade musikskola i Chicago och utnämndes till doktor i musik vid universitetet i denna stad.

Texten är något bearbetad för föreliggande psalmboksförslag. (IS)

223 Jag vet en port som öppen står

Musiken

Melodin, av den amerikanske affärsmannen S J Vail (1818–83), komponerades till Lydia Baxters text 1872 och trycktes i Sankey's sånger 1873. Till Sverige kom psalmen i E Nyströms översättning redan 1875 och upptogs i Sionstoner 1889 i en översättning av Lilly Lundequist. Med Nyströms text infördes psalmen i 1921 med två melodier, en av Mozart (!) och, som b-melodi, Vails tonsättning. I 1939 upptogs endast den senare melodin, dock med den ursprungliga 6-takten utjämnad till 4-takt.

Vi föreslår Vails melodi i originalrytmen enligt Väckelsetidens melodier 1969. Samma form har de tre sångböckerna PoS, ST och SoP.

226 O gränslösa frälsning

Texten

Sången "O boundless salvation" av Frälsningsarméns grundare, William Booth, har monumental karaktär för armén världen över. Utanför Frälsningsarméns egna led tycks den däremot inte förekomma. Den tillkom under hösten 1893 och publicerades i arméns tidning *The War Cry* samma år och har översatts till de språk som talas i alla de länder där armén arbetar. En svensk översättning togs in i *Stridsropet* 1894.

Innehållet är en lovsång över frälsningen. Språket är enkelt för att budskapet skall nå fram. Den dominerande bilden är vattnet som renar, en symbolik som hör till de vanligaste i Frälsningsarméns sånger. (IS)

227 O du som ser, o du som vet

Musiken

T Walls melodi från 1933 bereder genom sin längd och sin rytmiskt utjämnade form avsevärda andningsproblem. Vi föreslår melodin i en rytmisk bearbetning av H Göransson 1967, vilken Wall har godkänt. Samma form har upptagits i det finlandssvenska psalmboksförslaget.

1939:527

230 Klippa, du som brast för mig

Texten

Augustus M Toplady (1740–1778) prästvigdes för anglikanska kyrkan men övergick till att arbeta i en reformert församling i London.

De fyra första raderna i den sång som gjort hans namn känt för eftervärlden, "Rock of Ages, cleft for me", trycktes i *Gospel Magazin* 1775 i anslutning till en artikel om livsresan. Den fullständiga texten infördes i samma tidskrift följande år som avslutning på en egendomlig artikel i dialogform. Först beskrivs nationalskuldens oerhörda omfattning sedan

jämföres därmed en människas skuld till Gud. "Rock of Ages" står som avslutning på denna artikel som framställer betydelsen av Kristi försoningsverk och rättfärdiggörelsen genom tro. Den första strofens förtätade bildspråk rymmer många bibelallusioner och anknyter även till äldre passionsmystik.

Rock of Ages, cleft for mee
 let mee hide myself in thee;
 let the water and the blood,
 from thy riven side which flowed,
 Be of sin the double cure –
 Cleanse me from its guilt and power.

Klippan är en vanlig gudssymbol i Gamla testamentet och på flera ställen liknas Gud vid en klippa, där människan kan söka skydd (jfr Jes 32:2). Men klippan som brast alluderar entydigt på utläggningen i I Kor 10 av berättelsen i 2 Mos 20 om hur Mose slog på klippan för att folket skulle få vatten att dricka. Den slagna klippan tolkas som en bild för Kristi lidande och död för vår synd. I medeltida och herrnhutisk passionsmystik symboliserar den brustna klippan Kristi sidosår till vilket själen tar sin tillflykt. Toplady drar aldrig ut parallellen på detta sätt. Hans bildspråk är på en gång rakare i sin bibelanknytning och diskretare utformat.

Sången skrevs egentligen med udd mot den metodistiska helgelseförkunnelsen men några spår av polemik finns inte, och sångens centralt evangeliska budskap har gjort den till en av kristenhetens mest spridda sånger.

Sången översattes till svenska av Betty Ehrenborg-Posse och publicerades i hennes *Andeliga sånger för barn* 1854. Några år senare infördes den i den troligen mest spridda samlingen *andliga sånger* under 1800-talet, Per och Gustaf Palmqvists *Pilgrimssånger*, 1859. Här har den förenats med en melodi av den amerikanske musikern Thomas Hastings (1784–1872), som i Sverige har blivit den vanliga. Flera översättningar och bearbetningar gjordes för andra sångsamlingar. Den bearbetning av Betty Ehrenborgs text som gjordes för 1937 års psalmbok har emellertid så småningom blivit den vanligaste.

Britt G Hallqvist har nu gjort en lätt språklig revidering. (IS)

Musiken

Psalmen har sjungits till flera olika melodier. När den upptogs i Sionstoner 1889 hade den en helt annan melodi än de numera brukade. I England sjungs psalmen vanligen till en melodi av R Readhead (1820–1901), i Amerika och Sverige till den amerikanska kyrkomusikern Th Hastings' melodi från 1830. Den senare melodin förekommer i en rad rytmiska varianter (1939 års rytmiskt utjämnade form kan lämnas därhän), alltifrån genomgående jämna åttondelsvärden till alltigenom punkterade sådana. Vi har här valt en mellanform, som torde återge det vanligaste och mest naturliga sångsättet.

237 Vår Gud är oss en väldig borg

Texten

Luthers välkända kamppsal, "Ein feste Burg", tar sin utgångspunkt i Ps 46, enligt Vulgatas översättning "Deus noster refugium et virtus" (Gud vår tillflykt och kraft). Det är inte fråga om någon parafra, och utöver psaltarpсалmen finns också stoff från Ef 6:10–12 (Guds vapenrustning), och anspelnigen på Upp 12:9–12 (Mikaels strid med draken) ger psalmen ett eskatologiskt perspektiv. Det är fråga om en kamppsal men den är egentligen inte så militant som man uppfattat den: den som strider mot det onda är Gud. Människan framställs som passiv. Om psalmens tillkomsttid finns delade meningar. Enligt somliga har den sitt ursprung i en bön Luther bad vid riksdagen i Worms. Det första trycket tycks stamma från 1529.

En svensk översättning, som länge ansetts vara av Olaus Petri, ingår i *Swenske songer eller wijsor*, 1536. Det är dock mindre troligt att denne gjort översättningen. (Jfr kommentaren till nr 33.) Den svenska texten avviker mycket starkt från den tyska. Översättaren har inte förmått – och i något fall kanske inte velat – återge den tyska psalmens kraftfulla energi. I vers 2 skildrar Luther en nödsituation som just är aktuell, medan den svenske översättaren beskriver den kamp som utkämpats på Golgata. Det är svårt att säga om politiska försiktighetsskäl ligger bakom denna omvandling från presens till perfekt. I varje fall blev psalmen på detta sätt mindre stötande för dem som hade intresse av att dämpa reformationsivern. Anmärkningsvärt är emellertid att Luthers framhävande av Ordets makt i psalmens sista rad inte återgivits i den svenska översättningen.

Utän väsentliga ändringar upptogs psalmen i 1695 års psalmbok. Flera omarbetningsförslag gjordes under 1700-talet. Wallin gjorde en nydiktning utifrån Ps 46, publicerad i hans psalmhäfte 1811. Det var hans avsikt att denna skulle ersätta den ålderdomliga, mindre användbara Lutherpsalmen. Men under påverkan av nyromantikens män gjorde Wallin några år senare en omarbetning som utgår från Luthers text. I denna version, som är mycket trognare mot Lutherpsalmen än den äldre svenska översättningen, intogs psalmen i 1819 års psalmbok och sedermera också i 1937 års.

Psalmen har alltså en stark ställning, men många ord och uttryck är ålderdomliga, vilket kunde motivera en revision. Det har också riktats kritik mot de stora orden i v 4 "äre alltid väl till mods/ fast vi våge gods/ och ära, liv och allt;/ ske blott som Gud befallt". Psalmkommitten har haft planer på en bearbetning, men det har visat sig svårt att få en tillfredsställande omarbetning av denna välkända psalm. Kommittén har därför valt att behålla den i den wallinska formen. Men dessutom presenteras en nytolkning av Olov Hartman, "Vårt fäste i all nöd är Gud" (nr 482). Denna ligger emellertid långt från Lutherpsalmen och bör betraktas som en självständig psalm. (IS)

1695:56 1819:123 EKG 201

Musiken

Melodin har rytmiskt endast obetydligt förändrats till större andningsvänlighet (i anslutning till EKGs "spätere Form"). Se vidare under 482.

239 Av hjärtat håller jag dig kär (Av hjärtat haver jag dig kär)

Texten

Martin Schalling, författaren till psalmen "Herzlich lieb hab ich dich, o Herr", slutade sin prästgöring som kyrkoherde i Nürnberg (d 1608). Han levde i en politiskt orolig tid och blev avsatt från sitt ämbete flera gånger och måste flytta, eftersom han kom i kläm mellan olika kyrkliga partier, trots att han inte själv var engagerad i striderna. Denna psalm, som kan sättas i samband med hans egna livserfarenheter, är fogad som en avslutande bön till en påskaftonspredikan över 2 Mos 12:1–14. Den är daterad 2 juli 1569. Något märkbart samband mellan predikan och psalmen finns emellertid inte. Psalmerna är en innerlig bekännelse till Jesus Kristus, men det är inte någon Jesus-psalm i senare århundradens betydelse. Hållningen är mer objektiv hos Schalling.

Den bibliska utgångspunkten för psalmen är Ps 18:2, men i v 1 finns också stoff från Ps 73:25, 26, 28. I slutet av v 3 återljuder de välkända orden från Job 19:26.

Psalmen vann spridning i Tyskland redan under första hälften av 1600-talet. Slutstrofen bildar som bekant slutet i Bachs Johannespassion.

Den svenska översättning som togs in i Svedbergs psalmbok och därefter i 1695 års psalmbok härstammar från Haquin Ausius från tyskan översatta andaktsbok *En Andelig Watukälla* (Basilius Förtsch, *Geistliche Wasserquelle*) tryckt 1641. Översättningen är mycket trogen mot den tyska texten.

Psalmen bearbetades av Wallin för 1819 års psalmbok. Bearbetningen som skedde enligt tidens smak, kom i några avsnitt att innebära ett avlägsnande från innehållet i den äldre versionen.

Den version psalmkommittén här presenterar är närmast ett collage av två versioner av Britt G Hallqvist och Anders Frostenson. Målsättningen har varit att få ett modernare, ledigare språk.

Samtidigt föreligger ett närmande till den tyska texten och den äldre svenska versionen.

Se v 1:10 "som återlöst mig med ditt blod" (tysk text i svensk prosaövers: "du som med ditt blod har återlöst mig").

V 2:8–10 "Mot ondskan mitt beskydd du är. Låt ingen motgång hindra mig/ att hålla fast vid tron på dig" (tysk text: "Skydda mig.../ för satans mord och lögn/ uppehåll mig i allt trångmål/ så att jag tåligt kan uthärda").

V 3:4–10 "Min kropp som läggs i jorden ned/ låt den få vila i din fred/ intill den sista dagen./ Väck upp mig då, benåda mig./ låt mina ögon skåda dig/ i glädje stor, o du, Guds son./ försonare på nådens tron." (tysk text: "Kroppen vilar i sin sov-kammare/ milt, utan kval och plåga/ till den yttersta dagen./ Uppväck mig då från de döda/ att mina ögon ser dig/ i all glädje, o Guds son/ min Frälsare och min nådetron").

(IS)

Musiken

Melodin förekommer i en mycket orolig och mångskiftande trädning – särskilt i rytmiskt avseende – alltsedan den först trycktes i Strassburg 1577. Till Sverige kom den relativt sent, den finns bara i en enda koralhandskrift före 1697. I 1697 har melodin genomgående korta upptakter. Haeffner sörjde för andningspauser på ett annat sätt, nämligen genom att förlänga varje fras sista ton till (i våra notvärden) halvnot + fjärdedelspaus med melodin i övrigt i fjärdedelar. Den rytmiska form EKG har valt har i början en oregelbunden rytm och efter repristecknet genomgående utjämnad rytm (frånsett den meningsfulla rytmiska tånjningen vid orden "Herr Jesu Christ"). I det finlandssvenska psalmboksförslaget har man utan stöd av historiska förlagor tillämpat en polskeartad rytm av samma typ som den i 1939:79. Från och med 1921 är melodin hos oss helt utjämnad, vilket medför avsevärda andningsproblem i denna långa melodi.

Vi har noga begrundat alla dessa bearbetningsformer och till sist stannat för att föreslå Haeffners rytm, dock med den nämnda och i många källor förekommande rytmiska breddningen vid orden "O Jesus Krist". Melodin föreslås vidare sänkt ett halvt tonsteg.

1697:290 1820:5 1921:221 1939:297 EKG 247 Z 8326

241 Bort med tanken, sorgsna hjärta (Bort, mitt hjärta, med de tankar)

Texten

P Gerhardts psalm "Weg, mein Herz, mit dem Gedanken" publicerades 1647 med överskriften "Tröstesång om boten, ur Luk 15". Den tar alltså främst sin utgångspunkt i de båda liknelserna om det förlorade fåret och den förlorade sonen. Psalmen översattes av P Brask 1690 och upptogs lätt bearbetad av Wallin i psalmboksförslaget 1814. Den wallinska versionen återkommer oförändrad i 1937.

I samband med att melodin restaurerades i Koralmusik I, 1957, föreslogs där denna text som huvudtext till melodin, samtidigt som psalmen förkortades till verserna 5–10, detta närmast för att lyfta fram herdemotivet. I en kommentar motiverades detta så:

Eftersom melodins nuvarande, liksom dess tidigare huvudtext (sv ps 77, resp 358) torde vara så föråldrad i stil och uttryckssätt, att den inte används i samma utsträckning som förr, har utgivarna här tilldelat melodin den kanske mest karaktäristiska av de texter, vartill den nu liturgiskt brukas, och som väl

ansluter sig till melodins ljusa och "pastorala" karaktär. Det vore emellertid önskvärt att denna ofta sjungna melodi finge en efter nutida krav värdig och liturgiskt användbar huvudtext.

Vi har i stort sett följt dessa rekommendationer. Psalmen har satts som huvudtext till denna melodi, samtidigt som den grundligt har bearbetats och språkligt moderniserats av J A Hellström och delvis förts närmare originaltexten. Enligt SCB-undersökningen används mest verserna 5–10; här har dock även v 1 med det ursprungliga botmotivet behållits. Härigenom blir visserligen herdemotivet i någon mån undanskymt, men å andra sidan framhävs då bättre det andra motivet i Luk 15 – om den förlorade sonen – vilket har inspirerat Hellström till ett alldeles fritt uppfunnet tillägg i v 3:

När från synd och svek du går,
Gud, din far, vid dörren står,
väntar dig med öppna armar
och i kärlek sig förbarmar.

I början av samma vers anknyter Hellström direkt till Gerhardts v 8:

Gott und alles Heer hoch droben,
dem der Himmel schweigen muss,
wenn sie ihren Schöpfer loben,
jauchzen über unsre Buss.

Psalmen har genom denna bearbetning blivit högst användbar både på 2 e Påsk ("Herren, vår herde") och på 3 e Tref ("Förlorad och återfunnen").

1819:192

Musiken

Melodin – ursprungligen en fransk folkmelodi – hör av ålder till den reformerta parafraseringen av Psaltarens 42:a psalm, "Ainsi que la biche ree", först tryckt i Genève 1551. Hos oss förekommer melodin först i Gyllenhielms Schola captivitatis 1632, i en rad handskrifter samt i 1697, med texten "Såsom hjorten trägit längtar".

Den rytmisk-melodiska originalformen behålls hos oss troget genom 1600-talet, endast i 1697 förekommer obetydliga avvikelser. Hos Haeffner är melodin förändrad och rytmen utjämnad. I den formen vidareförs melodin i 1921 och 1939. Först Koralmusik I, 1957, återgår till originalet, som också upptas i koralbokstillägget 1964 och som har mottagits mycket positivt.

Vi föreslår här denna allmänkyrkliga form som överensstämmer med EKG, den danska koralboken, NK samt de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen.

(Sedan den traditionella texten, "Såsom hjorten träget längtar", har utgått ur vårt förslag, hänvisas i dess ställe till originaltexten i Psaltaren 42, som här presenteras i två olika tonsättningar med församlingsomkväde, nr 658 och 659.)

1697:53 1820:77 1921:460 1939:77 EKG 319 NK 57 Z 6543

243 Vi kristna bör tro och besinna (Oss kristna bör tro och besinna)

Texten

Haqvin Spegel (1645–1714), vår störste psalmdiktare före Wallin, spelade en mycket viktig roll vid tillkomsten av 1695 års psalmbok. Många av hans psalmer tillkom under hans tid som superintendent på Gotland och utgjorde ett led i hans strävan att försvenska denna provins. För att psalmerna lättare skulle vinna insteg i församlingarna använde sig Spegel gärna av melodier kända från den danska psalmboken. Ofta har han också utnyttjat danska psalmer som förlaga.

Till dansk psalm- och koraltradition anknyter "Oss christne bör tro och besinna". Den publicerades första gången i Til-ökning till Kaysers Manuale, 1686, med melodihänvisning till "O Menniska wil tu betänkia". Denna psalm har en motsvarighet på danska, "O Menniske wilt tu betenke". Båda dessa psalmer återgår enligt E Belfrage på ett lågtyskt original. Den ovanliga strofformen är beroende av melodin, som ursprungligen kommer från en profan visa. Flera kommentatorer har visat på det folkvise- och balladartade i v 7, "See lilliorna hwilka uprinna/På markenne när hon är grön" etc. Uppslaget till detta tycks Spegel emellertid ha fått i den danska psalmen, vilket E Belfrage visat.

Wallin bearbetade psalmen ganska kraftigt och uteslöt 3 av de 11 stroforna (v 3, 6 och 10 hos Spegel och i 1695 års psalmbok).

Frostenson ankyter till Spegels mer direkta språkform, t ex i v 3 "Så sörjer ey för thetta lifwet", och i v 4, strofen om liljorna (jfr citatet ovan). Den insjungna v 1 har dock behållits i det närmaste oförändrad. Men det känns naturligare att börja psalmen med "Vi" än med "oss". – De åtta verserna hos Wallin och i 1937 års psalmbok har av Frostenson reducerats till sex.

(IS)

1695:211 1819:298

244 Säll är den som sina händer (Vad kan dock min själ förnöja)

Musiken

Melodin anses vara svensk; den förekommer inte i svenska källor före 1697. Dock företer den vissa likheter med den melodi som använts till Gerhardts "Kommt, ihr traurigen Gemüter" (sv ps 551, Z 6595), varför Haeffners uppgift att melodin härstammar från 1660-talet kanske har fog för sig.

1697 års version utjämnades givetvis hos Haeffner, men i 1921 och 1939 återupptogs den praktiskt taget oförändrad. Vi vill dock även återinföra de punkteringar som återfinns i 1697 och som enligt vår mening utgör ett väsentligt inslag i melodins karaktär. Trots att kyrkomötet 1982 ansåg dessa punkteringar "onödiga", vidhåller vi vårt förslag i SOU 1981:50, s 200.

1697:268 1820:78 1921:257 1939:400 (Z 6595?)

246 Här en källa rinner

Texten

William Cowpers (1731–1800) välkända hymn om försoningen, *There is a fountain fill'd with blood*, publicerades först i Conyers *Collection of Psalms and Hymns* 1772, och några år senare ingick den i *Olney Hymns* 1779, den psalmbok som haft störst inflytande på den engelska hymnens utveckling, enligt hymnologen Erik Routley. *Olney Hymns* utgavs av författaren William Cowper och den evangelikale anglikanske prästen John Newton. Den aktuella psalmen står där under rubriken *Praise for the fountain open* och har hänvisning till Sakarja 13:1 som i King James bibelöversättning lyder: "In that day there shall be a fountain opened to the house of David and the inhabitants of Jerusalem for sin and for uncleanness." Från denna bibeltext är huvudtanken och det svårtillgängliga bildspråket i första strofen hämtade. Med användande av typologisk bibeltolkning tyder Cowper denna källa som en bild för Kristi blod på korset.

There is a fountain fill'd with blood
 Drawn from Emmanuels vains;
 And sinners, plung'd beneath that flood,
 Loose all their guilty stains.

Då Betty Ehrenborg-Posse översatte psalmen för sitt andra häfte *Andeliga sånger för barn* 1854 gjorde hon en omskrivning av första strofen och över huvud har hon behandlat det engelska originalet mycket fritt. Hon har tonat ner blods- och sår-symboliken, de sju stroferna har hos henne blivit till tio och hon har även ändrat strofformen, vilket är ovanligt vid översättningar.

Under 1880-talet gjordes flera mer trogna översättningar för olika sångböcker. I flera fall har man emellertid utgått från den amerikanska s k gospelversionen, dvs psalmen har försetts med refräng. Frälsningsarmén bl a tog upp en sådan version, "Det finns en källa fylld med blod". Alltjämt har psalmen denna inledning och är refräng-försedd i några samfunds officiella sångböcker för gudstjänstbruk (Svenska Alliansmissionens, Helgelseförbundets, Pingstväckelsens och Frälsningsarméns sångböcker).

För Svenska Missionsförbundets sångbok 1893 gjorde Carl Boberg en översättning, "O, jag vet en källa", vilken numera finns i olika kombinationer med Ehrenborgs text i flera sångböcker (Svenska Missionsförbundets, Svenska Alliansmissionens, Helgelseförbundets, Fribaptisternas och Frälsningsarméns sångböcker).

I den fyrstrofiga version som ingår i 1937 års psalmbok är den första och sista strofen tämligen oförändrat övertagna från Ehrenborgs översättning, medan mellanstroforna är kraftigt omarbetade av Emanuel Linderholm för 1921 års tillägg, *Nya psalmer*. Vid sångboksrevisioner under 1950- och 1960-talen har flera samfund övertagit åtminstone första strofen från psalmboksversionen. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen som reviderade sin sångbok *Sionstener* så sent som 1972 presenterade emellertid psalmen i ytterligare en version.

Läget beträffande de svenska versionerna av denna psalm är alltså fortfarande ovanligt kaotiskt. Psalmen ingår med inledningen "Här en källa rinner" i 14 samfunds psalmböcker eller officiella sångböcker för gudstjänstbruk men i tio olika versioner. Dessutom finns som ovan nämnts den refrängförsedda varianten med inledningen "Det finns en källa fylld med blod" likaledes i något olika versioner i fyra av dessa sångböcker.

Psalmmittén har låtit psalmen ingå i psalmboksförslaget i 1937 års version, och Sampsalm har förklarat sig berett att acceptera denna, vilket är notervärt mot bakgrund av nuvarande förbistring. (IS)

Musiken

Melodin upptogs 1854 i Betty Ehrenborgs *Andeliga sånger för barn*, andra häftet. I *Sionstener* 1889 uppges den vara engelsk. I 1921 förekommer den i något förenklad form, varjämte den jämna takten i *Sionstener* förvandlats till 3-takt. I 1939 återfördes den till jämn takt.

Vi föreslår 1939 års version oförändrad, dock med sluttonen i fraserna 3 och 4 förkortad till en halvnot – de långa sluttonerna i 1939 torde sällan hållas ut till fulla värdet.

1921:507 1939:303

249 Blott en dag

Texten

Lina Sandells sång om förtröstan på Guds fadersomsorg hör till vårt klassiska arv från 1800-talets väckelserörelser. Sången publicerades först som sammanfattning och avslutning på en allegori om en klocka i den av Lina Sandell utgivna kalendern *Korsblomman* för 1866, tryckt 1865. Allegorins sensmoral

var att hur mycket man än har framför sig får man ändå bara ett ögonblick i sänder. – Den ursprungliga strofformen förändrades något för att passa till sångare-predikanten Oscar Ahnfelts melodi, då sången publicerades i ett av hans häften *Andeliga sånger* (1872). Men sången har också bearbetats innehållsligt, vilket Ragnar Värmon påpekat (Kyrkohistorisk Årsbok 1982). I den ursprungliga versionen jämförs Gud med en moder, "Han, som har mer än modershjärta", vilket har stöd i Jes 49:15. Då sången infördes i Ahnfelts samling har raden ändrats till "Han som bär för mig ett fadershjärta", och fadersbilden som inte finns med över huvudtaget i den första versionen har införts på ytterligare ett par ställen. Lina Sandell är beroende av den herrnhutiska traditionen i sin användning av modersbilden för Gud. Men detta bildspråk kan ha upplevts stötande, och hon kanske har uppmanats till denna ändring.

Sången infördes endast i tre av de äldsta frikyrkosångböckerna och har egentligen fått sin stora spridning först på 1900-talet. I ett officiellt psalmboksförslag togs den inte in förrän i februari 1936, då med språklig bearbetning i v 1:8–9 och v 2:6–7.

Endast några smärre språkliga justeringar av ålderdomliga ord och ordformer har nu företagits. I övrigt vill psalmskommittén bevara denna mycket använda och omtyckta psalm i dess kända form. (IS)

250 Är det sant att Jesus är min broder

Texten

Till den kanon som bildats av Lina Sandell-sånger hör denna sång om broderskapet i Kristus. Den publicerades först i tidskriften *Pietisten*, majnumret 1863, i anslutning till en betraktelse av Rosenius över samma ämne, med utgångspunkt i Rom 8:17, 18: "Men äro vi barn, så äro vi ock arvingar, nämligen Guds arvingar och Kristi medarvingar, om vi ej eljest lida med honom, för att också med honom bliva förhårligade." (Citerat efter 1917 års övers.) Rosenius anknuter här till flera bibeltexter, t ex Matt 28:10, Joh 20:17, Heb 2:12. Han fogade ofta en sång eller dikt till sina betraktelser. Kanske har han beställt dikten av Lina Sandell, som ofta skrev sånger på beställning. Kanske har han först hållit betraktelsen muntligt, och så inspirerat Lina Sandell till att skriva en sång över samma ämne.

Sången försågs med melodi av Oscar Ahnfelt, och någon annan melodi tycks aldrig ha använts. (IS)

251 Var jag går i skogar, berg och dalar

Texten

Flera sånger från väckelserörelser och frikyrkor anspelar på Jesu löfte till sina lärjungar om att alltid vara närvarande hos dem (Matt 28:20), men Carl Olof Rosenius sång om Den gode herden hör otvivelaktigt till de mest kända. Sången trycktes först i den av Rosenius utgivna tidningen *Pietisten* 1847 (nr 6). Sin stora spridning fick den genom Ahnfeldts *Andeliga sånger* (1868). Melodin anges där vara dansk, men dess ursprung är oviss.

Det bibliska underlaget för sången är framför allt hämtat från Johannes-evangeliet: kap 10:1-6 (v 1), 16:16-20 (v 2), 20:26-28 (v 3). Hänvisningarna gäller den ursprungliga femstrofiga versionen.

De tre sista stroforna (v 3-5) har Rosenius lånat (och bearbetat) från en herrnhutisk sångbok, *Samling af Äldre och Nyare Andeliga Sånger och Werser*, 1806. Dessa strofer är starkt präglade av herrnhutisk sårmyстик.

I den version som psalmkommittén införde i *Psalmer och visor 76* hade man valt vers 1, 2 och 5. Sampsalm har emellertid uttalat önskan om ett annat strofural och efter samråd presenteras föreliggande version. (IS)

252 Hela vägen går han med mig

Texten

Många av 1800-talets sånger från väckelsekretsar har som tema Guds ledning. Till de sånger i vilka vandringsmotivet är fullt genomfört hör Fanny Crosbys sång "All the way my Saviour leads me". Det förhållandet att författarinnan var blind har gett en särskild accent åt sången. Hon hade personlig erfarenhet av betydelsen av en pålitlig ledsagare. (Om Fanny Crosby, se kommentaren till "Brist ut, min själ, i lovsångs ljud", nr 12). Men som vanligt i dessa sånger har vandringsmotivet också anknytning till Israels ökenvandring, prototypen för Guds folks pilgrimsvandring. Se v 2: "Glädjekällor utur klippan springa fram som förr en gång" (jfr 2 Mos 17:6-7, 1 Kor 10:4).

Sången tillkom 1875 och fick samma år melodi av Robert Lowry, som då inledde ett betydelsefullt samarbete med Fanny Crosby. Stor spridning fick sången då den införlivades med Sankeys *Sacred Songs and Solos*. Den finns med i såväl Teodor Truvé's som Erik Nyströms översättning av Sankey-repertoaren och har inledningen "Varje steg min Jesus leder" respektive "Hela vägen går han med mig". Nyström gjorde senare ytterligare en översättning för *Svenska Missionsförbundets sångbok* 1893, "Hela vägen Herren Jesus leder mig".

Den version som här presenteras är en textlig översyn av Nyströms första översättning, vilken nu är den mest spridda. (IS)

257 Pris vare Gud! Allena han

Musiken

Melodin tillhör den stora grupp av Waldis-melodier ur hans psaltare från 1553 som letat sig väg till Sverige. Den uppträder hos oss redan i Olaus Erics sångbok omkring 1600 och därefter i de flesta av 1600-talshandskrifterna samt i 1697. Hos Haeffner 1820 är den rytmiskt utjämnad, dock med andningspauser; i 1921 tillfogades de åttondelsfigurer som återfinns i 1939, medan andningspauserna togs bort.

Andningspauser behövs i denna långa melodi, varför vi med utgångspunkt i Waldis original infogar sådana efter varannan melodifras.

1697:80 1820:225 1921:225 1939:309(329) Z 7652

261 Tack, min Gud, för vad som varit

Texten

I Frälsningsarméns sångbok ingår flera sånger av August Storm (1862–1914), men den som blivit mest känd utanför armén är denna tacksägelsesång. August Storm tillhörde under många år det ledande skiktet inom Frälsningsarmén. Innan han blev omvänd och anslöt sig till Frälsningsarmén hade han genomgått utbildning vid handels- och lantbruksskola och varit anställd som kontorist.

Dikten "Tack, min Gud" publicerades i *Stridsropet* den 5 december 1891. Alla raderna i de fyra stroforna börjar med "tack" och dikten är en lång uppräkningslista av vad man som Guds barn har att tacka för. Det som skapar ett spänningsförhållande och känns som en utmaning är att denna tacksamhet lika mycket gäller det svåra och obegripliga. Sången ger uttryck för förtröstan och underordnande under Guds vilja vad som än sker. Det är samma livshållning som Lina Sandell uttryckt i de kända raderna "Vad han tar och vad han giver Samme Fader han förbliver".

Dikten har tonsatts flera gånger och den har sjungits till ett stort antal melodier som lånats från skilda håll, t ex "Fjäril vingad", "Här är gudagott att vara" och den melodi från Wales som vi förknippar med "Halleluja! Sjung om Jesus" (nr 15). Den melodi som segrat så småningom, även inom Frälsningsarmén, har komponerats av den kringresande svenskamerikanske sångarepredikanten J A Hultman (tryckt 1910). De många melodier som använts till sången vittnar om dess popularitet. Så gör även det förhållandet att sångtexten tryckts upp på kort av vykortsformat och fungerat som en sorts andaktsbild. (IS)

262 O sällhet stor, som Herren ger

Texten

Till de mest spridda Frykmansångerna hör denna sång om barnskapets glädje och trygghet. Det är typiskt för de sånger som har skrivits under det slutande 1800-talets väckelsetider, att de ger uttryck för en salighet redan här och nu, en salighet som emellertid också visar hän mot det kristna hoppets fullbordan.

Melodin och refrängen har Frykman övertagit från en sång i Fredrik Engelkes samling *Lofsånger och Andeliga Wisor i nådene*, 1877, (Förlossningsdag, du sälla dag). Lån av refräng från en sång till en annan är ingen ovanlig företeelse i väckelsesånger från denna tid. Sången trycktes först i *Hemlandstoner* 1877.

Den ursprungliga v 2 har uteslutits i föreliggande version och v 4 har omformulerats. Den andra strofen bearbetades för Svenska Missionsförbundets sångbok 1951, och den versionen togs sedan in i flera samfunds sångböcker.

SoP v 2

Det är så gott att älska Gud,
som först har älskat oss,
så gott att vara Kristi brud
och slippa att förgås.
All världens fröjd en ände tar.
Guds källa flödar städse klar.

Man bytte ut raderna 5–6 "När världens fröjd en ände tar/Ha vi det bästa vinet kvar". Allusionen på vinundret i Kana och det himmelska gästabudet kom här väl abrupt; bilden utfördes inte. Bearbetningen blev emellertid inte särskilt lyckad. Raderna 3–4 "Det är så gott vara Kristi brud/Och slippa att förgås" i samma strof kan lätt uppfattas som uttryck för en oevangelisk egoism. I v 4 löd den ursprungliga texten "Nu slippa vi att sörja mer/För hem och dagligt bröd". Ordet "sörja" har här betydelsen "bekymra sig för" och detta har nu formulerats tydligare och i ordalag som anknyter till bibeltexten i Matt 6:25 ff: "Bekymra er då inte mer/För hem och dagligt bröd". (IS)

264 Mitt i en värld av mörker

Melodin

"En relativt känd psalm som uppskattas av stora andelar," lyder sammanfattningen av 1982 års undersökning. 1982 års kyrkomöte hänvisade till

psalmkommittén en motion (nr 35) som yrkade på att till melodin skulle fogas en alternativmelodi. En sådan åtgärd får dock knappast stöd i undersökningen, som redovisar en ganska positiv bedömning av melodin, i synnerhet bland dem som tidigare kände till den. Vi föreslår därför att Lars Mobergs melodi står kvar ensam.

265 Ingen hinner fram till den eviga ron

Musiken

Melodin är en svensk folkmelodi, först upptagen i J A Josephsons musiktidskrift *Zion* 1870 och därefter i *Sionstoner* 1889 samt i 1921 och 1939. Den alternativmelodi som infördes som b-melodi i 1939 har inte slagit igenom och föreslås därför utgå.

1921:576 1939:265a

268 Hur underlig är du i allt vad du gör

Texten

En av de sångförfattare som betytt mest för Helgelseförbundet är Emil Gustafson (1862–1900). Hans sånger utgör stommen i samfundets första officiella församlingssångbok, *Förbundstoner*, 1911, och även i den nuvarande utgåvan av sångboken utgör de ett betydande inslag. Helgelseförbundets mystisk-kvietistiska förkunnelse har en motsvarighet i Gustafsons sånger. Helgelsen är givetvis ett viktigt tema, och i både förkunnelse och sånger finner man likheter med det ideal för en Kristi efterföljare som Tomas a Kempis tecknat i sin klassiska andaktsbok. Att följa Kristus innebär tuktan och lidanden. Den troende har att stilla böja sig inför Herrens fostran. Detta är innehållet i många av Gustafsons sånger. Han var svårt prövad av sjukdom under långa perioder av sitt liv. Den lantbruksutbildning han påbörjade som 18-åring fick han avbryta av hälsoskäl, och han kom sedan att uteslutande ägna sig åt evangeliserande verksamhet.

Sången "Hur underlig är du i allt vad du gör" trycktes i Gustafsons sånghäfte *Betlehemsstjärnan*, 1886. Melodin finns först i musikupplagan till

hans andra sångsamling, *Hjärtesånger (Eko från landsbygden. Musik till Hjärtesånger, 1895)*. Det är en folkmelodi av okänt ursprung. Sångens tema är stilla förtröstan i lidandet. Stroforna 3–4 har tycke av dalmålning av Elie himmelsfärd. Gustafson hänvisar emellertid inte till 2 Kon 2 utan till Ps 68:18, där det talas om Guds många vagnar. Det är en naiv framställningsform som emellertid känns äkta.

Denna sång liksom några andra av Gustafsons sånger har också nått spridning utanför Helgelseförbundet. Den presenteras här i lätt språklig bearbetning. (IS)

272 Nu gläd dig, min ande, i Herran

Eftersom psalmen är en av 1900-talets klassiker både litterärt sett och för den enskilda andakten föreslås den få bli oförändrad, trots att den rymmer vissa ålderdomliga ord och ordformer.

273 Jesus, du mitt hjärtas längtan (Jesu, du min fröjd och fromma)

Texten

Bland Arrhenius' *Psalme-Profwer* 1691 ingick den från tyskan översatta "Jesu tu min tröst och fromma", en psalm om själens kärlek till och längtan efter Jesus. Beckman anför i sin psalmhistoria den tyska förebilden av en anonym författare, "Jesu, meine Lust unde Wonne", vilken ingår i *Lüneburgisches Gesangbuch* 1686. Arrhenius har i stort sett följt den tyska texten ganska väl, innerligheten är bevarad, men han har undvikit de i brudmystikens varma sfär hemmahörande bilderna och beteckningarna för Kristus, "Allerschönster Gnadensonne" (allra skönaste nådessol), "Allerliebster Helffersmann" (allra käraste hjälpare), "meiner seelen zier" (min själs smycke). Efter en bearbetning som innebar ett ytterligare fjärmande från den tyska förlagan upptogs psalmen i 1695 års psalmbok. Wallins bearbetning för 1819 års psalmbok innebar egentligen endast en språklig revision. Psalmen överfördes utan ändring till vår nuvarande psalmbok.

I föreliggande bearbetning har Frostenson knutit psalmen närmare den

tyska förlagan i v 3. Jämför den tyska texten i prosaöversättning: "Låt all min möda och strävan ha sin upprinnelse i Jesus. Hjälp mig så att jag inte bryr mig om något annat, bara älskar Jesus." Omarbetningen innebär att fokus förskjuts från omtanken om den egna saligheten, "Laga att jag flitigt samkar / det som evigt gagnar mig.", till hängivenhet mot Kristus, "Mera värd än allting annat / låt din kärlek bli för mig." Formuleringen har lagts nära Fil 3:3-8 enligt nyöversättningen av Nya testamentet. I v 5 har psalmen förts närmare Arrhenius' fria tolkning. Jämför raderna 3-4 som de lyder 1695: "När mig döden hädan tager, / Jag tå fins bland helgon tin". Frostenson har här velat ta vara på den äldre versionens slutperspektiv, där horisonten öppnas mot evigheten. (IS)

1695:144 1819:204

275 Led, milda ljus

Texten

John Henry Newmans (1801-1890) hymn "Lead, kindly Light" hör till de mest kända i den engelsktalande världen. Den tillkom 1833, kort före uppkomsten av den högkyrkliga rörelse som brukar gå under namnet Oxfordrörelsen och för vilken Newman, universitetslärare och predikant i Oxford, blev en av ledarna. Newman kom sedermera (1845) att övergå till romersk-katolska kyrkan, men de flesta av sina psalmer skrev han innan han konverterade.

Psalmens tema, Guds ledning, understryks, genom den upprepade bönen: Led mig. Ingressen "Led, milda ljus" för tanken till Kristus som världen ljus (Joh 8:12 m fl) och till Guds ord som en själens lykta eller ljus (Ps 119:105). Pilgrimsmotivet är utfört på ett personligt sätt och naturdetaljerna antyder ett engelskt landskap, färgat av romantisk nattstämning.

Då psalmen översattes för Svenska Missionsförbundets sångbok 1893 av J E Nyström och C Boberg formades den efter pilgrimssångernas schablonmönster, förenklades och adapterades efter väckelserörelsernas förkunnelse. Andra strofen kom att utformas till ett klart omvändelsemotiv (jfr SMF:s sångbok Sånger och psalmer från 1951). Denna översättning bearbetades något av J A Eklund och upptogs i hans psalmboksförslag 1934 i stället för den språkligt mer tungflytande översättning han själv gjort tidigare (ingår i Under korset och inför döden, 1922). Den version som slutligen upptogs i 1937 års psalmbok återgår emellertid på en trognare, men samtidigt ledigare översättning av B D Assarsson från 1922.

Omvändelsemotivet har emellertid införts också i Assarssons översättning, om än i mildare form än i den frikyrkliga versionen.

Psalmkommittén föreslår att den invanda versionen behålles men att Purdays melodi används. Denna är allmänt älskad och till den blev psalmen känd över hela den engelsktalande världen. För att Assarssons översättning skall passa till denna melodi har man ändrat några felaktiga betoningar.

I stället för 2:6 Jag stundens yra njöt på farligt spår stolt av min kraft.
 står nu: Stolt av min kraft jag njöt på farligt spår av stundens
 glans

"Stundens glans" kommer också närmare den engelska texten, som i dessa rader är svåröversatt: "I loved the *garish* day, and, spite of fears, Pride ruled my will."

Också i v 3:6 har en ändring gjorts av rytmisk-musikaliska skäl. "Som förr en gång de log i barnets syn" är att föredra framför "Så som de logo förr i barnets syn". (IS)

HA&M 266

Musiken

1939 infördes en nykomponerad melodi av O Lindberg till denna text. Vi ser dock ingen anledning att frångå den melodi av C H Purday från 1860 som föreslogs i Väckelsetidens melodier 1969 och som används i alla de åtta frikyrkosamfund som har texten.

279 Lev för Jesus, intet annat

Musiken

Här föreslår vi Th Söderbergs melodi från 1877, som används i elva frikyrkliga sångböcker (endast metodisterna har en annan). Dock görs hänvisning till 358.

283 Verka tills natten kommer

Musiken

L. Masons melodi från 1864 har i original genomgående punkterade åttondelar. Samma form har melodin haft i tidigare utgåvor av frikyrkliga sångböcker (t ex Svenska Missionsförbundets sångbok 1921), fast man senare har följt den mera utslätande versionen i 1921 och 1939. Fortfarande påträffas Masons originalrytm i såväl Pingströrelsens sångbok Segertoner som Frälsningsarméns sångbok, och den har även upptagits i det finlands-svenska psalmboksförslaget.

Vi föreslår denna form, som med sin marschartade rytm passar väl samman med Annie Coghills uppfordrande text. 1939 års b-melodi föreslås utgå.

1921:612b 1939:416a

290 Herre, din dag var också lik

Texten

Till de psalmer som anknyter till samhälls- och arbetsliv hör Charles Wesley psalm "Forth in thy name, O Lord, I go, My dayly labour to pursue". Den sexstrofiga sången trycktes först i *Hymns & Sacred Poems* 1749 under rubriken "Before Work". Den välkände engelske hymnologen Erik Routley anmärker i ett kommentarverk att psalmen är "perhaps the first and greatest of weekday hymns" (Routley, *An English-Speaking Hymnal Guide*, 1979). Sången hör alltså till de mycket spridda såväl i USA som i England, om än i något olika textversioner och till flera olika melodier. (Ch Wesley presenteras närmare i kommentaren till "O giv mig tusen tungors ljud", nr 44.)

Metodistpastor Arne Widegårds översättning från 1979, som ingår i PoV 82, tycks vara den första överföringen till svenska. Han har utgått från den vanliga femstrofiga versionen. I de flesta sångböckerna är den tredje strofen utelämnad ("Preserve me from my callings snare") och så är fallet även här. Widegårds översättning förhåller sig mycket fritt till förlagan. Psalmen har blivit modernare både till form och innehåll, men i denna gestalt synes den vara mer användbar. (IS)

291 Sänd av himlens sol en strimma

Den främsta anledningen till bearbetningen av denna psalm har varit att eliminera det som kunnat uppfattas som ensidigt manligt, så att även kvinnor lättare skall kunna göra psalmens ord till sina. Det gäller v 2 "allt som binder man vid man" och v 3 "Bröder, ur Guds kärlek ösen". (IS)

297 Härlig är jorden

Texten

B S Ingemanns alltjämt i hela Norden mycket sjungna pilgrimspsalmer översattes av Cecilia Bååth-Holmberg och trycktes i *Folkhögskolebladet* den 15 november 1884. Denna översättning ingår i stort sett oförändrad i 1937 års psalmbok. Psalmen har behållits i sin vedertagna svenska form med undantag av att verbens pluralformer ändrats till singularis. I v 1 och 2 medför detta inga andra ändringar, medan däremot första raden av v 3 får omkastad ordföljd: "Änglarna sjöng den" i stället för "Änglar den sjöngo". Texten har härigenom kommit närmare det danska originalet, "Englene sang den". (IS)

Dps 111

299 Ur djupet av mitt hjärta (I djupet av mitt hjärta)

Texten

Längtan till himlen är ett vanligt tema i H A Brorsons psalmdiktning, och längtan till Jerusalem, den himmelska staden är ämnet för psalmen "O Helligånd! mit hjerte", som publicerades i *Svanesang* 1765 efter författarens död.

I likhet med många andra av Brorsons psalmer kom denna att först upptas i väckelsekretsar i vårt land, innan den införlivades med vår psalmbok. Den översattes till svenska av sångare-predikanten Oscar Ahnfelts maka Clara,

som diktade till sju strofer om den himmelska saligheten, vilket svarade mot samtidens förkärlek för sånger om pilgrimsfärd och hemland. Psalmen trycktes i det femte häftet av Ahnfelts sånger, 1859. Vanligtvis har man på kyrkligt håll gjort egna översättningar oberoende av väckelsekretsarnas och frikyrkornas. Denna psalm upptogs emellertid först i 1921 års tillägg och sedan i 1937 års psalmbok i Clara Ahnfelts version efter en lätt bearbetning och med bibehållande av tre av de ahnfeltska verserna.

Psalmkommittén presenterar här en bearbetning (v 3–5 1937) av Frostenson, som har utgått från Brorsons originalpsalm. Pilgrimsmotivet har sålunda tonats ner, medan den för äldre tid typiska bilden av livet som en sjöresa tillvaratas bättre. Den trossvissa glädjen i slutstrofen av Clara Ahnfelts version motsvaras hos Brorson – och Frostenson – av en bön: "Befäst mig dog de tanker: /Jeg snart i Himlen står!" För jämförelsens skull återges här Brorsons psalm efter den nuvarande danska psalmboken, som stämmer med originalet: (IS)

Dps 645

- 1 O Helligånd! mit hjerte
den stad så hårdt attrår,
det søde hjem,
Jerusalem,
hvor al min nød og smerte
sit pas og afsked får.
O Helligånd! mit hjerte
den stad så hårdt attrår.
- 2 Men ack, de fare-vande!
Hvor kan jeg finde spor
blandt blinde skær,
mod strøm og vejr,
til frydeborg at landet
Jeg skal, jeg er derfor.
Men ack, de fare-vande.
Hvor kan jeg finde spor?
- 3 Befæst mig dog de tanker:
Jeg snart i Himlen står!
Gør troen kæk
mod bølgens skræk,
hold selv ved ror og anker,
du ved, hvad jeg formår!
Befæst mig dog de tanker:
Jag snart i Himlen står!

Musiken

Melodin är komponerad av O Ahnfelt och publicerades först i hans *Andeliga Sånger*, femte häftet, 1859. Via *Sionstoner* 1889 upptogs den sedan i 1921, där den ursprungliga rytmen med de många punkteringarna behölls, medan

den något oroliga melodiken i andra frasen förändrades till 1939 års form. I 1939 togs alla punkteringarna bort.

Dessa punkteringar är emellertid konstitutiva för denna melodi, och de flesta av dem behålls också i PoS, SoP och ST (alla versionerna är likalydande, frånsett att ST även behåller originalmelodiken i andra frasen).

Vi föreslår därför melodin i den form den har i PoS och SoP, varjämte den sänks ett helt tonsteg.

1921:669 1939:595

305 Var är den Vän som överallt jag söker

Musiken

Wallins psalm, som trycktes 1818 med titeln "Döds-Psalm", är skriven till J Crügers melodi "Herzliebster Jesu" (1939:81). Man lägger märke till hur fint texten följer melodins kurvatur med dess stegring i andra versraden ("när dagen gryr, min längtan blott sig öker") och den fallande rörelsen i den tredje ("när dagen flyr, jag än ej honom finner").

Med sina starka associationer till passionstiden passar dock 1939 års melodi mindre väl till denna text.

I frikyrklig tradition sjungs psalmen till en melodi av Alice Tegnér, som dock knappast är kongenial med texten. Populär har en folkmelodi från Malung blivit genom sånggruppen Fjedur; denna glada melodi är dock ännu mindre kongenial med texten, bl a saknas helt den nyssnämnda stegringen i andra melodifrasen, som endast är en upprepning av den första.

Skall man tänka sig en folkmelodi till denna i folklig sångtradition högt älskade psalm, föreligger faktiskt en mycket vacker och till texten väl passande folkmelodi från Mora.

I en rytmiskt justerad bearbetning av H Göransson föreslår vi denna melodi som a-melodi, medan som b-melodi kvarstår Crüger-melodin i Haeffners rytmiskt utjämnade form.

B-melodin: se under 459.

306 Saliga de som ifrån världens öden

Musiken

Här föreslås som a-melodi Fr F Flemmings mycket sjungna melodi från 1811, som förekommer i åtta frikyrkliga sångböcker (vi väljer formen i PoS 640). Som b-melodi föreslås Crügers sköna melodi från 1640 (= koralbokstillägg, EKG 375, Z 991), som passar utmärkt väl till texten. Hänvisning görs dock även till 92.

307 Från våra kära, från våra vänner (Skiljas vi må från vänner och fränder)

Texten

Frostenson har omarbetat sin egen psalm och gett den en mer talspråklig ton. Han förklarar att han hade "ett starkt önskemål att få bort första raden av v 1, både dess satskonstruktion och ordet 'fränder'. Det är ett ord som nu skapar distans. Det är inte bra i öppningsorden vid de tillfällen psalmen används. Ordet 'fränder' var inte så främmande på 30-talet". För att få bort det ålderdomliga ordet "hägna" i sista raden av v 1 har också de båda sista raderna omarbetats.

Den enda ändringen i v 2 är att "förtager" lösts upp till "tar från". I övrigt är psalmen oförändrad. (IS)

314 Ack saliga dag, som i hoppet vi bidar

Texten

Natanael Beskows psalm om Herrens dag, hoppets dag, skrevs 1886 under hans redaktörsarbete med Studentmissionföreningens sångbok. Denna psalm jämte sju andra av hans sånger och psalmer togs in i föreningens sångbok som utgavs 1887 med titeln *Missionssånger till de svenska församlingarnas tjänst*. Under sin skoltid i Stockholm hade han kommit i

kontakt med den nyevangeliska väckelsen. Farbrodern, som han då bodde hos, tillhörde väckelsekretsarna och predikade ofta i Blasieholmskyrkan, och Natanael brukade följa med honom. Där sjöng man mycket ur Sankey's sånger som bl a kännetecknas av en stark eskatologisk förväntan. Karaktäristiskt för den evangelikala anglosaxiska sången liksom för den inhemska nyevangeliska var också intresset för missionen, något som nära hörde samman med det eskatologiska draget; eftersom denna tidsålder snart skulle ta slut var det angeläget att man spred evangeliet. Natanael Beskows tidiga sånger och psalmer har tagit intryck av väckelsesångernas stil och i psalmen "Ack saliga dag" tycker man sig finna släktskap med dem i den glada förväntan som genomströmmar psalmen. Den var avsedd som en missionspsalm, och den vittnar om Beskows starka missionsintresse. Då han började sina teologiska studier var det hans avsikt att bli missionär, men han kom som bekant i stället att ägna sig åt ett betydande kulturellt och socialt arbete inom landet.

Psalmen intogs i *Nya psalmer* 1921, eftersom den svarade mot en önskan om psalmer som gav uttryck för nutida socialt rättfärdighetskrav i evangelisk anda. Den blev emellertid också känd utanför vårt land genom att den togs in i den psalmbok, *Communio*, som sammanställdes för ekumeniska mötet i Uppsala 1925 och i samband därmed översattes till franska, tyska och engelska.

Redan från början hade psalmen kritiserats för sin något oklara eskatologi och från vissa håll hade man uttalat tveksamhet inför tanken att denna världen skall bli Guds rike på ett synligt sätt. Det var särskilt andra strofen man fäste sig vid. Man undrade om Beskow anslöt sig till läran om tusenårsriket. Men för den unge Beskow var problemet inte antingen-eller: Guds fulla herravälde manifesterat *antingen* i denna världen *eller* i en ny värld. Kyrkomötets särskilda utskott uteslöt emellertid den andra strofen 1936, och den kom alltså aldrig med i vår nuvarande psalmbok.

I det förslag som psalmkommittén nu presenterar finns den andra strofen med. Emil Liedgren har kommenterat denna strof sålunda: "Den uteslutna andra strofen, som väl är den poetiskt vackraste, gav uttryck åt förhoppningar, som sannolikt tedde sig bättre motiverade 1886, ja ännu 1908, än 1936. — — Men det kristna hoppet är ju alltid i viss mån ett hopp, 'där ingen förhoppning fanns' (Rom 4:18), och det kan vara styrkande och upplivande att, även tvärtemot vad ögonen se, sjunga om seger - på trots." (Liedgren, "Natanael Beskows andliga sånger och psalmer." i *Djursholms kapell, femtioår.* 1948.) Man kan bara tillägga att det i dag kan vara ännu mera angeläget att påminna om det kristna hoppet.

De enda ändringar som företagits i förhållande till originalet är att verbens pluralformer ersatts med singularis. (IS)

317 Vakna upp! En stämman bjuder (Vaken upp! en stämman bjuder)

Texten

Wallin, som publicerade denna psalm i psalmboksförslaget 1816, har haft som förlaga en psalm av F G Klopstock från omkring 1800. Klopstocks psalm – som sedan länge är ur bruk i Tyskland – är en omdiktning av Nicolais berömda "Wachet auf! ruft uns die Stimme" (nr 634). Visserligen överger Klopstock själva grundmotivet i denna: liknelsen om de kloka och de oförståndiga jungfrurna i Matt 25, men den ljusa grundtonen är densamma och återklingar i många nästan ordagranna citat från Nicolai.

Wallins omdiktning har däremot ingenting mera gemensamt med Nicolai än melodin och själva inledningsraden som också inleder som Klopstocks psalm; uppenbarligen har Nicolais psalm varit obekant för honom. I fortsättningen citeras stundom Klopstock – "Erd und Meer und Felsen beben" har blivit "Jord och haf och himlar bäfwa" i vers 2 – men den genomgående hoppfulla grundstämningen hos Klopstock bryts hos Wallin av tanken på de ondas straff och av det typiskt wallinska framhävandet av jordelivets bedrövelser och längtan bort därifrån: "Jesu! mig din ankomst gläder,/ der jag i dina fotspår träder/ på törnestig, af sorger böjd. /-- --/ Ty skådar jag min graf med fröjd./ När, efter mödan trött,/ en stund jag sofwit sött / i dess skugga,/ du väcker mig..."

Psalmen upptogs oförändrad i 1937 års psalmbok. I vårt förslag har endast vidtagits en varsam språklig modernisering, som dock lämnat verbens pluralformer orörda.

1819:496 1921:496 1939:587

Musiken

Se under 634.

318 Nattens skuggor sakta viker

Texten

Kristi återkomst var ett vanligt tema i predikan och sång i det slutande 1800-talets väckelserörelse. I äldre sånger och över huvud i kyrkopsalmen förknippas Kristi återkomst med yttersta domen, men så är inte fallet i frikyrkosångerna. Utmärkande för behandlingen av temat det andra advent är i dessa en glädjefylld förväntan. Men även om glädjen dominerar finns

alltid ett allvarsmoment: man måste vara redo (se v 3). Den som inte är redo får inte del i himlens glädje. Det finns sålunda ett väckelsebudskap även i dessa sånger.

Det bibliska underlaget för denna mycket tidstypiska sång av Nils Frykman är liknelserna om de tio jungfrurna och om kungasonens bröllop samt utsagor om Kristi återkomst (se t ex Matt 24:24,30, Upp 1:7).

Sången trycktes först i tidskriften *Sanningsvittnet* 1889, året efter det att Frykman emigrerat till Amerika. (Utförligare om Frykman i kommentaren till Min Gud, när jag betänker, nr 13.) Melodin, som är komponerad av sångarevangelisten James MacGranahan, har övertagits från en sång som blev känd genom Sankey's *Sacred Songs and Solos*, 1881 (When the storms of life are raging).

Texten är nu något bearbetad. Men det ålderdomliga uttrycket i refrängen, "bruden siras", har man låtit stå kvar, då de försök till bearbetning som gjorts blev mindre lyckade. (IS)

322 Jag är en gäst och främling

Lina Sandell skrev sin psalm till en populär melodi med texten "Home, sweet home" ur den engelska tonsättaren H R Bishops opera "Clari, or the Maid of Milan", komponerad 1823. Psalmerna trycktes i O Ahnfelts Andeliga sånger 1868. I 1921 bevarades i stort sett den ursprungliga rytmen, som dock i viss grad utjämnades i 1939.

Vi föreslår att en del punkteringar återinförs, nämligen de som förekommer i PoS och ST och som torde motsvara det vanligaste sångsättet.

1921:654 1939:579

323 De kommer från öst och väst

Texten

Denna sång hör till de mest kända Frälsningsarmésångerna i Sverige. Den hör till de svenska sånger som översatts till flera språk. Den skrevs av Amanda Sandbergh (1873–1961), major och strängmusikinstruktör i Frälsningsarmén, medan hon befann sig på ett vilohem sommaren 1914. Men den

är inspirerad av vad hon upplevt på Frälsningsarméns internationella kongress i London strax innan. Hon har använt melodi och inledningsrad från den sång de amerikanska deltagarna sjöng och som var speciellt skriven för kongressen, "They come from East and West". Den medryckande melodin var hämtad från en profan sång.

Amanda Sandbergh beskriver här på en gång naivt och suggestivt den mäktiga folkvandringen till Lammets bröllopsal. Bruden betecknar här inte den enskilde som så ofta är fallet i frikyrkosångerna utan en väldig skara, Guds församling, som vandrar mot ett gemensamt mål, och man får en känsla av sprängda tidsgränser; människorna kommer från alla tider och alla länder.

Sången publicerades i *Stridsropet* nr 3, 1915, med överskrift från Upp 7:14 "Dessa äro de som hava kommit ur den stora bedrövelsen".

Texten presenteras här i bearbetad form. Refrängen står nu som v 2, vilket innebär att man kommer ifrån de många upprepningar som kan verka tröttande vid församlingssång. Refrängen har nämligen sjungits till samma melodi som stroferna. (IS)

325 I hoppet sig min frälsta själ förnöjer

Texten

De båda psalmerna 598 och 599 i vår nuvarande psalmbok, "Eja mitt hjärta, hur innerlig är fröjden" och "I hoppet sig min frälsta själ förnöjer", har samma ursprung, nämligen den anonyma danska psalmen "Eya mit Hierte ret inderlig jubilerer". Denna psalm förekommer i ett skillingtryck från 1639 och mycket har spekulerats kring författarfrågan. Det torde dock stå tämligen klart att de namn som meddelas i akrostikonform (begynnelsebokstäverna på varje rad) Ellen Andersdatter, inte gäller författaren utan den person psalmen tillägnats. Psalmen är hållen i en personlig, innerlig ton och har som grund Ps 45 tolkad utifrån en brudmystik som inspirerats av Höga Visan. Beskrivningen av tillvaron i himlen är hämtad från Upp 21. Till innehåll och stil har psalmen likheter med Nicolais psalm "Wie schön leuchtet der Morgonstern" (1937:32 "Hell morgonstjärna"). Allan Arvastson har också visat på likheter med samtida andaktslitteratur. (Artikeln "Psalmen 'Eja mitt hjärta' i den äldsta formen." I Svensk Teologisk Kvartalstidskrift 1956.)

Psalmen är inte enhetligt komponerad. Man kan dela in den i tre delar, där v 5-9 bildar mittdelen. Man har påtalat formella brister, men dess förekomst i många psalmböcker under 1600-talet tyder på att den varit mycket omtyckt. Den delvis mycket fria svenska översättningen, enligt Belfrage troligen utförd av Olaus Forsselius, trycktes i ett *Manuale* 1668. (Belfrage,

1600-talspsalm.) Forsselius' bearbetning har påverkat psalmens vidare utformning också i de övriga nordiska länderna. De fyra första stroforna följer den danska texten nästan ordagrant, medan v 5,9 och 10 får betraktas som nydiktning. Vers 7, 9 och 10 i den danska psalmen saknar motsvarighet i den svenska. I v 8, 12 och 15 är skillnaderna stora i förhållande till det danska originalet. Detta medför innehållsliga förskjutningar. Försoningen är klarare framställd enligt luthersk reformationsteologi i den svenska versionens v 6-9 och den katolskt inspirerade sår mystiken i v 8 har försvunnit. I v 10 och 11 skildras brudens skrud mycket mer åtskådligt i den svenska versionen. Den avslutande strofen andas stark förtröstan i den danska versionen, "Redeborn jeg er", medan den svenska börjar med en ödmjuk bön, "Beredder håll mig!".

Med några ändringar togs psalmen in i 1695 års psalmbok. En fullständig omarbetning företogs av prosten Brag 1767 ("I Gud jag fröjdas, min anda och själ sig gläder") och med några ändringar tog Wallin in den i sitt eget psalmboksförslag 1814. En bearbetning av Brags version infördes i förslaget 1816, men i 1819 års psalmbok infördes en helt ny omarbetning av den gamla psalmen, gjord av Wallin, "I hoppet sig min frälsta själ förnöjer". Denna mycket fria omdiktning fick så ersätta den gamla psalmen. För 1911 års förslag tog man på nytt upp den gamla psalmen i en bearbetning av Runstedt, och denna har vi i vår nuvarande psalmbok tillsammans med Wallins psalmen.

Kommittén har haft att välja på tre psalmer som samtliga återgår på den av Forsselius sannolikt översatta visan. Den version som närmast återger den ursprungliga visan är 1937:598. Om litteratur- och psalmhistoriska skäl skulle fölla utslaget, skulle den versionen förordas. SCB-undersökningen visade emellertid att den användes mycket mindre i församlingarna än Wallins bearbetning, 1937:599. Under en treårsperiod användes den mest brukade strofen av 598 (v 14) i 30 procent av församlingarna, de minst använda (v 9 och 10) i 16 procent. Under samma tid förekom den mest brukade strofen (v 7) av 599 i 61 procent av församlingarna, den minst brukade (v 4) i 48 procent. Wallins bearbetning har en mycket stark ställning.

Den tredje versionen är en bearbetning av Olov Hartman. Som han själv framhållit har han dämpat uttrycken för det individualistiska i den gamla svenska översättningen. Han har sökt sig bort från brudmystiken och från Uppenbarelsebokens bildspråk och lagt tonvikten vid uttrycken för innerlighet. Enligt kommitténs mening är den en av hans starkaste bearbetningar.

Det finns starka skäl som talar för alla tre versionerna, men kommitténs uppfattning har varit att en av dem måste strykas. Kommittén föreslår att Wallins mycket använda bearbetning får ingå i den nya psalmboken och likaså Olov Hartmans version. 1937:598 skulle därmed utgå. (IS)

326 Upp, psaltare och harpa

Texten

Av denna Wallinpsalm, som står som ingångspsalm i 1819 och 1937 års psalmböcker, behålles första och sista verserna, som är de mest använda och användbara. Dessa får stå oförändrade. De övriga stroforna med sina överrika bibelallusioner är svårförståeliga, om man inte har mycket god förtrogenhet med Gamla testamentet (t ex v 3 Sulamit, v 4 Kedars hyddor). Ur litterär synpunkt hör inte denna pompösa psalm till Wallins bästa. En bearbetning som bevarar det väsentliga i innehållet och det karaktäristiska för stilen är svår att åstadkomma. Därför är en avkortning att föredra.

(15)

1819:1

327 Lovad vare Herren

Texten

Psalmen "Lovad vare Herran" (tryckt 1686) hör till Haqvin Spegels gotländska psalmdiktning och har anknytning till dansk psalm- och koraltradition. Psalmen är en parafras på "De tre männens lovsång", som ingår i tillägget till Daniels bok i apokryferna och som innehållsligt ligger nära skapelsens lovsång i Psaltaren 148. Man kan här liksom i Spegels övriga naturpsalmer finna paralleller till hans stora skapelseepos *Guds verk och hwila*. Barockpoetens förkärlek för mångfald och starka effekter möter vi i rikt mått i denna psalm, men dessa stildrag är också utmärkande för den gammaltestamentliga poesin.

Psalmen upptogs oförändrad i 1695 års psalmbok men försågs med annan melodi. Wallin bearbetade psalmen kraftigt samt förkortade den. I originalet ansluter sig psalmens uppbyggnad till skapelseordningen i 1 Mos 1, vilket också är fallet med "De tre männens lovsång", men hos Wallin har denna ordning rubbats och därmed blir också anknytningen till Bibeln lösare. Med en lätt förändring av ordalydelsen i sista strofen ingår Wallins bearbetning i vår nuvarande psalmbok.

Bearbetaren, K-G Hildebrand, har enligt sin egen kommentar haft som målsättning "att komma Spegel närmare och att därmed – i jämförelse med 1819 och 1937 – ge det allmänna och magnifika mindre och det realistiskt åskådliga större utrymme". Men att helt återgå till Spegel har inte varit möjligt. "Dennes text är märgfull, naiv och oemotståndlig men i flera fall oanvändbar i praktiskt bruk."

De ålderdomliga imperativformerna "priser och berömmar" i omkvädet har bytts ut mot presens ("prisar och berömmar"). "Både Spegel och Wallin blandar imperativ- och presensformerna. Och innehållsligt kan man knappast betrakta imperativerna som omistliga", menar Hildebrand. Beträffande formen "Herran" (Lovad vare Herran) kan anmärkas att Spegel och 1695 års psalmbok har "Herren". Formen "Herran" har införts senare för att ge rim på "fjärran". (IS)

1695:503 1819:270

Musiken

Den melodi Spegel ursprungligen använde till denna text är tysk (EKG 57) men har tidigare förekommit i både Danmark och Finland. Melodin som härstammar från 1300-talet har emellertid fortlevat i en mycket ostabil tradition, särskilt beträffande slutet (med texten Kyrie eleison, ibland utvidgad till två- eller t o m trefaldigt anrop: Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison). Det förefaller begripligt att 1697 års män tvekade inför detta slut, vars originaltext ju också hade en helt annan innebörd än Spegels jublande omkväde "priser och berömmar...". Man valde också att framhäva omkvädet på så sätt att den tretaktiga melodin vid omkvädet gick över i jämn takt – ett drag som har bevarats i den finlandssvenska koralboken (397; i psalmboksförslaget 1983:275).

Vi föreslår emellertid 1939 års version oförändrad, dock sänkt ett helt tonsteg.

1697:303 1820:270 1921:270 1939:10 Z 8187a-h

328 Höga majestät, vi alla

Texten

S J Hedborns mäktiga lovsång, Te Deum, publicerades första gången i hans 1812 utgivna häfte *Psalmer*. Redan med det året före utgivna psalmhäftet hade han väckt uppmärksamhet genom en ny psalmstil, men häftet 1812 utgjorde hans förnämsta insats i psalmarbetet. Hedborn tog avstånd från upplysningstidens psalmideal med dess retoriskt-abstrakta stil, som är så framträdande i psalmförslaget 1793, och strävade i stället efter en på en gång folklig, enkel och sublim stil. Inspiration hämtade han från Bibeln, psalmboken (1695) och den pietistiskt influerade sångboken *Andelig Dufworöst* av Olof Kolmodin (1734). Men han var också påverkad av samtida litterära strömningar. Han publicerade flera poem i tidskriften

Phosphoros, som var romantikens språkrör. Hans psalmer är färgade både av romantikens och mystikens stil och åskådning.

"Höga majestät, vi alla" är skriven till Nicolais koral "Wachet auf!" (Vaker upp). I brev till psalmforskaren J W Beckman har Hedborn uppgett att Haeffner anvisat honom denna melodi. För att ge honom strofschemat hade Haeffner antecknat första versen av en tysk psalm, troligen Tersteegens "Halleluja!" (O Majestät, wir fallen nieder) men i den form som är den vanligaste, "Grosser Gott, wir fallen nieder" (Store Gud, vi falla ner). (Se E Liedgren, *Vox angelica*, 1917). Hedborns Te Deum har starka likheter med Tersteegens psalm. Men i skildringen av naturuppenbarelsen har han också tagit intryck av förromantisk svensk hymnpoesi.

Anknytningen till Bibeln är mycket stark i denna psalm. Den himmelska lovsången (v 1 och 6-7, i originalversionen v 7-8) har som underlag Jes 6 och Upp 4, medan naturens lovsång (v 2-4, i originalet v 2-5) an knyter till Ps 104 och 148, men därutöver finns en rikedom av bibelanspelningar.

I v 4 som talar om Guds omvårdnad om sin skapelse finns stoff från Matt 6:29 f. I v 5 betonas kontrasten mellan Guds höghet och människans obetydlighet, bl a genom rimparet ljus-grus, ljuset som representerar det högsta ledet i skapelsen och gruset det lägsta i materien. Hedborn använder sig här av platoniskt-romantiskt idégod. I denna strof talas också om Guds uppenbarelse genom inkarnationen. Vers 7 inleds med "välsignelsen" hämtad från 4 Mos 6:24-26. Den avslutas med lovsång till Gud av änglar och Guds församling i förening, och sålunda sammanknyts psalmens början och slut.

Hedborns psalm hade ursprungligen åtta verser men redan i provpsalmböckerna uteslöts den andra versen, "Gud! Ditt namn kring verlden skallar", vilket knappast kan anses som en förlust. En del ändringar svarade Hedborn själv för, medan andra gjordes av Wallin, innan psalmen togs in i 1819 års psalmbok. Utan ändringar överfördes psalmen till vår nuvarande psalmbok.

Psalmmkommittén har valt att presentera psalmen i en varsam bearbetning av Britt G Hallqvist. Den högstämnda hymnstilen har bevarats men en del ålderdomliga ord och uttryck har bytts ut, särskilt i v 5 och 6. Avslutningsstrofen som är en av våra mest sjungna psalmstrofer har bevarats intakt.

(15)

1819:3

Musiken

Den melodiform av Nicolais Wachet auf som Haeffner anvisade Hedborn var givetvis den rytmiskt utjämnade form som återfinns i koralboken 1820 och som obetydligt förändrad bevarades i 1939 års koralbok.

Vid utarbetandet av koralbokstillägget 1964 ansågs det självklart att återge Wachet auf-texten (1937:587) dess ursprungliga rytmiska melodiform. Eftersom man inte gärna ville meddela samma melodi i två skiljaktiga versioner infördes då den rytmiska formen även till Hedborns psalm, trots att rytmen inte alltid passade så bra till texten – allra minst till inledningsraden "Höga ma - - jestät...".

Då den nu gjorda textbearbetningen endast obetydligt förändrar Hedborns text – och bl a behåller inledningsradens lydelse – menar vi att psalmen bör sjungas till den rytmiskt utjämnade formen, som den ju också är skriven till. Dock har vi genomfört en lätt rytmisk bearbetning som skapar välbehövliga andningspauser, varjämte melodin har sänkts ett helt tonsteg. Den rytmiska formen föreslås däremot till 317 och 634.

1820:3 1921:3 1939:3 EKG 121 NK 66 Z 8405

333 Dig vare lov och pris, o Krist

Musiken

Denna senmedeltida Hosanna-trop – textlig och musikalisk interpolation i mässans Sanctus – lever alltsedan 1529 vidare som självständig psalm. NK återger en äldre melodisk form i 2:a och 3:e fraserna. Vi föreslår dock den nuvarande melodiformen med rytm som i NK.

1697:191 1820:139 1921:139 1939:199 NK 6 Z 1622

335 Vi tror på Gud

Psalmen har inte blivit mycket använd. Bruket att sjunga trosbekännelsen i gudstjänsten har ju numera så gott som helt upphört – 1976 års gudstjänstordning nämner inte ens möjligheten. Vi menar emellertid att en specifik trospsalmbok bör finnas i psalmboken (de båda trospsalterna i 1937 års psalmbok, nr 26 och 27, föreslås utgå). Olov Hartman har här formulerat den kristna tron på ett personligt nutidsspråk, som bevarar trosbekännelsens centrala innehåll.

Med sin medryckande melodi bör psalmen bli användbar vid vuxendop, förnyelsegudstjänst och liknande tillfällen.

337 Vår Gud, till dig du skapat oss (O Herre Gud, oändelig)

Texten

Denna trinitariska lovpsalm av okänd svensk författare uppträder redan i Hög-handskriften omkring 1541, i dess avdelning Sångur tidegården. Där har den också en medeltida hymnmelodi, med vars originaltext av Thomas av Aquino, "Verbum supernum prodiens", den dock synes ha föga gemensamt. Efter att ha bearbetats på olika sätt under 1700-talet återfördes texten av Wallin i psalmbokförslaget 1816 till så gott som identiskt samma form som den hade i Hög-handskriften. 1937 gjordes en ändring i vers 1:2 av rytmiska skäl.

Psalmen har haft en stark ställning under de drygt 400 år den existerat – i kyrkohandboken 1693 upptogs den till och med som Laudamus-alternativ vid sidan av Allena Gud, en anvisning som upphävdes först 1811. I sin ålderdomliga språkdräkt torde psalmen dock inte längre vara brukbar i samma utsträckning som förr. Därför har Britt G Hallqvist på psalmskommitténs uppdrag gjort en fri bearbetning, som utformats med tanke på att psalmen åter skulle kunna brukas på Laudamus plats i högmässan, närmast som ersättning för den (melodiskt) något problematiska 1937:269, vers 4, (553).

Musiken

I Hög-handskriften, liksom i Olaus Erici's sångbok omkring 1600, har texten den ovan nämnda gregorianska hymnmelodin. Men fr o m Loimijoki-handskriften (före 1624) och ända t o m 1939 har den en melodi som vanligen betraktas som en svensk variant av koralbokstilläggets melodi ur Genèvepsaltaren 1551 men som – enligt vad T I Haapalainen visat – måste ha uppstått genom påverkan från en engelsk psaltarutgåva, tryckt i Genève 1558. Vår melodi har emellertid en textligt omotiverad slutfras som framtingar en upprepning av textens sista ord i varje vers.

Med Koralmusik III föreslogs därför i koralbokstillägget Genève-melodin från 1551 som alternativmelodi. I den formen är den välkänd världen över, i engelskspråkiga länder under titeln "Old 100th". Ibland är rytmen i sista frasen utjämnad, men vi föredrar med EKG och NK den rytmiska originalformen som med sin större tyngd passar utmärkt väl till det återkommande omkvädet "Vi tackar och välsignar dig" i Britt G Hallqvists text.

1695/97:190 1819/20:23 1921:23 1937/39:23 EKG 196 NK 56 Z 368

348 O Gud, du av barmhärtighet (Gud har av sin barmhärtighet)

Texten

Denna läro- och bekännelsepsalm, som hör till reformationstidens kärnpsalmer, lär ha tillkommit under dramatiska omständigheter. Församlingsprästen Paul Speratus skrev den som läro- och tröstpsalm för sin församling, då han fördrivits från denna och senare fängslats på grund av sin protestantiska förkunnelse. Psalmerna "Es ist das Heil uns kommen her" trycktes först i *Achtliederbuch* 1523/24. Strofformen är densamma som i Luthers dramatisk-episka reformationspsalm "Nun freut euch lieben Christen g'mein" (1937:37). Psalmens tema, lag och evangelium, utvecklas i nära anslutning till Romarbrevet, men det är tydligt att Luthers skrift Om en kristen människas frihet också inspirerat författaren. I hur hög grad psalmen uppfattades som en protestantisk bekännelse framgår av den motdiktning och parodi den blev föremål för från katolskt håll.

Den svenska tolkningen, "Gud aff sin barmhärtighet", förhåller sig ganska fri till den tyska texten. Den svenske översättaren, ev Olaus Petri, har förenklat och dragit samman den långa utläggningen om lagen och i stället infört tre nya avslutningsstrofer om tron som är verksam i gärning, om kärleken till nästan och om Guds oförskyllda nåd. Utan motsvarighet i tyskan är det uttryck för predestinationstanken som finns i sista strofen men som tagits bort i 1695 års psalmbok. I övrigt är texten så gott som oförändrad fram till bearbetningen för 1819 års psalmbok, vilken emellertid utfördes relativt varsamt.

Frostensons bearbetning innebär en språklig förenkling jämfört med Wallins retoriska, bildrika stil. Delvis har han gått tillbaka till den tyska och den äldre svenska texten. I v 2 och 3 införde Wallin bilden av (arv)synden som en smitta. Verserna 2 till 7 hörde enligt SCB-undersökningen till de minst användbara. Verserna 2 till 4, utläggningen av Guds lag och hans straffande vrede, har av Frostenson dragits samman till en enda strof (v 2).

I den här presenterade versionen har psalmens karaktär av lovprisning över Guds oförskyllda nåd än mer understrukits. (IS)

1695:220 1819:144

Musiken

Denna klassiska koralmelodi av förreformatoriskt ursprung, i Sverige belagd från och med Olaus Erici's sångbok omkring 1600, bör återfå sin ursprungliga rytm och den allmänkyrkliga melodiformen enligt koralbokstillägget 1964. Samma form har de norska och finlandssvenska psalmbokförslagen.

1697:220 1820:144 1921:144 1939:38 EKG 242 NK 13 Z 4430

349 En blomma uti öknen stod (När världens hopp förtvinat stod)

Texten

S J Hedborn publicerade psalmen "En blomma uti öknen stod" i sitt häfte *Psalmer* 1813. Liksom i Te deum-psalmen, "Höga majestät vi alla", är bibelanknytningen mycket stark, men denna psalm om Jesu människoblivande har ett mer lågmälat stilläge. Den är också ett gott exempel på det kristocentriska draget i Hedborns psalmdiktning. Han uppger själv att psalmen är en omarbetning av gamla psalmbokens nr 227, "Jag wet et blomster, skönt och fint". Denna psalm "om Gudz Son och hans wälgerninger emoot Menniskien" översattes från tyskan av Peder Däleman, anställd vid konungens kansli, och finns tryckt 1583, "Iagh weth ett Blomster är lustigt och fijnt". Författaren till den tyska förlagan, "Ich weiss ein Blumlein hübsch und fein", är okänd. Via Forsius psalmbok och i den där givna formen kom psalmen in i psalmboken 1695. Hedborns omarbetning är mycket fri i förhållande till förlagorna och är så personligt utformad att den bör anses som en originalpsalm. Hans ursprungliga version, som ingick i psalmhäftet 1813, ligger emellertid närmare förlagorna än den bearbetning vi har i 1819 års psalmbok under rubriken Ordet. Troligen har Hedborn själv utfört den genomgripande bearbetningen av v 1 och 2 och uteslutit v 7 för psalmförslaget 1814, eftersom det är samma version av psalmen som ingår i den av honom själv utgivna självbiografiska skriften *Minne och poesi* 1835, likaså i Atterboms utgåva av Hedborns samlade skrifter. Men det hindrar inte att ändringarna kan ha skett efter påtryckning eller förslag från Wallin.

Psalmkommittén presenterar här psalmen i en bearbetning av Augustin Mannerheim, som har gjort psalmen språkligt mer lättillgänglig. Den första strofen har lagts närmare Hedborns originaltext, likaså inledningsorden till andra strofen, som i övrigt är en bearbetning av den fjärde strofen i 1937. Vers 2 i vår nuvarande psalmbok har utgått. Vers 3 motsvarar v 5 i 1937 och v 4 motsvarar v 3 och v 5-8 motsvarar v 6-9.

För Mannerheim har det varit viktigt att ta tillvara Hedborns ursprungliga symbol i v 1, blommans doft, "hos Hedborn symbolen för Kristi obeskrivbara personlighet, hans kärleks utstrålning." Citatet är hämtat från Mannerheims kommentar till bearbetningen. Ur hans personliga kommentar är också följande taget:

Hedborns version 1813 börjar: "En blomma uti öknen stod Wid klippan uti sanden; Dess doftning, lik en helsoflod, Gaf kraft och mod Åt qwalda menskoanden." Och fortsätter: "Det war Guds son, som kom här ned, En salig klippa worden; Det månet hjerta war som led, Men Ordet spred Sin balsam rundt kring jorden."

I förlagorna är blomman Guds ord. Den är "lustig" (nusvenska: angenäm, vacker) och fin och behaglig. 1813 är blomman en symbol för inkarnationen, den är Guds son. Dess utseende beskrivs inte, men doften ger likt en hälsoflod kraft och mod åt den kvalda mänskoanden. Men fyra rader längre ner är Kristus vorden en klippa. I Wallins psalmboksförslag 1814 är den bildkollisionsen redan avlägsnad, men inte nog med det, blomman har nu detroniserats till

en sinnebild för världens förtvinade hopp. Och så är den ännu i 1937 års psalmbok: "När världens hopp förtvinat stod Likt blomman uti sanden, Rann upp så klar en hälsoflod /.../ Det Jesus var, som huld och god Blev oss en livets källa."

Men ursprungsversionen 1813 – där blomman är den inkarnerade Kristus och doften är hans ord och allt som utgår från honom – har stöd i ett så centralt bibelrum som Jes 53:2: "Han sköt upp såsom en ringa telning inför honom, såsom ett rotskott ur förtorkad jord."

Och jag väljer trots allt att återföra psalmen dit. Läsaren glömmer inte doften fram genom psalmen utan den genomsyrar ända till slutet, medan man lämnar källan i version 1814 efter sig redan vid tredje strofen och snart mister den för andra bilder. (IS)

1819:146

Musiken

Vår melodi är ursprungligen tenorstämman i en flerstämmig sats av J Rhaus 1589 (Z 1678), vars sopranstämman också har blivit använd som koralmelodi (EKG 315, 1820:195, det finlandssvenska psalmboksförslaget 1983:253, Z 1679).

Koralbokstilläggets alternativa melodi har samma melodiska form som 1939 men har Rhaus originalrytm. Det har dock i praktiken visat sig att fjärde frasens upptakt bereder vissa svårigheter; vi föreslår den därför förkortad.

Den rytmiska formen föreslås som a-melodi, medan den utjämnade behålls som b-melodi.

1820:146 1921:146a 1939:33 Z 1680

351 Huru länge skall mitt hjärta

Texten

Denna Wallinpsalm om den fallna människans upprättelse genom Jesus publicerades första gången i *StockholmsPosten* 11 april 1816. Här finns liksom i flera av Wallins psalmer ett platoniserande drag, en föreställning om en motsättning mellan jordiskt och himmelskt, som egentligen är främmande för biblisk skapelsetro. Platonskt inspirerad är textpsalmen "Var är den Vän", där vi möter tanken att den jordiska skönheten är av avglans av den himmelska. Men ingen psalm utvecklar de platonisk-romantiska idéerna i så hög grad som denna psalm om inkarnationen "Huru länge skall mitt hjärta". I verserna 3 och 4 gestaltas den nyplatoniska idén om andens bundenhet vid stoftet, materien och återerineringsläran, dvs själens minne av och längtan till

sitt ursprung, fadersbönen eller Eden. Nyplatonskt idégods smälts samman med Bibelns lära om syndafallet. Hemlängtansmotivet som vi också finner här hör till de vanligaste motiven i de wallinska psalmerna och ofta förenas det liksom här med nyplatonisk-romantiska föreställningar. Den högstämda poetiska stilen svarar väl mot innehållet. Enkel och centralt evangelisk är den sista versen med dess anknytning till Joh 14:6 "Jag är vägen, sanningen och livet."

Psalmerna infördes utan ändring i 1937 års psalmbok.

Detta är den psalm som tydligast ger uttryck för Wallins teologisk-filosofiska tankar. Den är så arctegen för honom att kommittén vill ge den möjlighet att leva vidare, trots att den är så lång att den inte alltid kommer att användas i sin helhet. Britt G Hallqvist har fått uppdraget att göra en lätt språklig retuschering och hon har bytt ut några ålderdomliga ord och löst upp de mest invecklade satskonstruktionerna. Denna version (A) har placerats i psalmbokförslaget.

1819:45

Länge, länge har mitt hjärta

Psalmkommittén vill också presentera en annan typ av bearbetning av Wallinspsalmen, som gjorts av Anders Frostenson. Han har utgått från de mest använda verserna av psalmen, enl SCB-undersökningen v 1, 6-8. I huvudsak är det samma version som presenterades i SOU 1981:50, men v 3 har lagts mycket närmare Wallins text. Frostenson har tagit vara på psalmens bibliska huvudtanke: människans oroliga sökande, Kristi försoningsverk, människans saliga upplevelse av detta. Han har däremot avstått från det nyplatonska idégodset. Praktiskt och liturgiskt är Frostensons psalm troligen mer användbar än versionen i nr 351. (IS)

1937:45 (bearbetning 1983)

- 1 Länge, länge har mitt hjärta
sökt och längtat efter friden,
sökt i oro och i smärta,
aldrig funnit den i tiden.
Du, o Gud, dess rop besvarar.
Vanmakt du i visshet vänder.
Du din vilja uppenbarar,
när din Son till oss du sänder.

- 2 Ner till oss som ängslas stiger
han med kärlek och försoning,
och hans Ande hjärtat viger
till sitt tempel och sin boning.
Sig med människonaturen
Herrens härlighet förenar,
och Guds Son, av kvinna buren,
blir det offer som oss renar.
- 3 I Guds helgedom ingången
han ock min förlossning funnit.
Han åt mig i synder fången
frid och frihet återvunnit.
I hans fotspår skall jag sträva,
en gång bli för himlen mogen,
dö från världen för att leva,
Gud, för dig, din vilja trogen.
- 4 Salig, salig den som kände,
den som trodde dig allena,
du all sannings Gud som sände
den som oss med dig förenar.
Jesus Kristus, du är ordet,
vägen, sanningen och livet,
och i himlen och på jorden
finns ej annat namn oss givet.

J O Wallin 1816 A Frostenson 1983

Musiken

J Crügers melodi – publicerad i Geistliche Kirchenmelodien 1649 till texten "Schmücke dich, o liebe Seele" (i vårt förslag nr 397) – upptogs hos oss först av Haeffner till denna Wallintext. Här är melodin rytmiskt utjämnad och även melodiskt förvanskad. I 1921 och 1939 tillkommer endast de små genomgångstonerna i andra och sista frasen.

I Koralmusik I, 1957, återfördes den svårt söndersjungna melodin till närmaste överensstämmelse med originalet och upptogs i den formen i 1964 års koralbokstillägg.

Vi föreslår här denna allmänkyrkliga version, som också återfinns i EKG, NK samt i de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen.

1840:45 1921:45 1939:45 EKG 157 NK 82 Z 6923

352 Vår Herre Krist var Sonen (Förlossningen är vunnen)

Texten

Psalmkommittén föreslår att Elisabet Kreuzigers psalm "Herr Christ, der einig Gotts Sohn" (Herren Kristus, Guds ende Son), som i vår nuvarande psalmbok har ingressen "Förlossningen är vunnen", får ingå i den nya psalmboken i två olika versioner. Den ena versionen är en nytolkning av Olov Hartman, som kommenterat den tyska psalmen och sin tolkning sålunda:

Denna psalm går tillbaka på en text av Elisabet Kreuziger, maka till teologen Caspar Kreuziger, en av Luthers lärjungar. Den trycktes i Erfurt 1524. En svensk översättning, traditionellt tillskriven Olaus Petri, förelåg redan 1536 i *Svenske songer eller wjsor*. Den bearbetades sedan för 1819 års psalmbok av J Åström.

Originaltexten utmärkes av att reformatoriska trostankar här förenas med ett drag av Kristus-mystik som man ofta fränkánt Luthers egna skrifter. Det är av särskilt intresse att denna syntes mellan luthersk tro och mystisk innerlighet springer fram ur hans närmaste vänkrets.

Betecknande är vers 3, i vilken bön om att få förbliva i tron förenas med längtan efter Kristi ljuvlighet. Den tyska texten lyder i prosaöversättning:

'Låt oss tillväxa i den kärlek och kunskap, så att vi förblir vid tron, tjänar så i Anden, och att vi (redan) här smakar din ljuvhet i hjärtat och alltid törstar efter dig.'

I översättningarna till svenska har denna innerlighet inte kommit till sin rätt. Den här föreliggande tolkningen är ett försök att i detta stycke komma originaltexten närmare.

Ett annat påfallande drag i den tyska texten är en tolkning av Treenighetsläran som tillerkänner Sonen del i Faderns skapargärning (*communicatio idiomatum*): 'Du som är alltings skapare, du som är i Faderns kraft' (v 4).

Den svenske översättaren löser upp denna syntes av första och andra trosartikeln och skiljer mellan Faderns uppdrag och Sonens utövning av den anförtrodda makten:

All mact haffuer tin fader,
I händer giffuit tich,
Tes är nw hwar man gladher,
At tu then macten fick,
Ty tu skalt alltjijd hielpa...

Åström har följt detta exempel men i det sammanhanget infört Guds-folkets enhet som en frukt av Kristi konungamakt.

I den nya tolkningen av denna psalm föreligger ett försök att komma närmare den ursprungliga texten. Kristi delaktighet i skapelsen apostroferas med en anknytning till Joh 1: 'O skaparord...' (v 4), och tanken fullföljs med en bön om att få återvända från all vilshenhet till Kristus, 'vårt sanna hem' (v 4). en bön som inte saknar anknytning till mystikens bildvärld.

En annan version utgöres av verserna 3–5 i vår nuvarande psalmbok, "O Kriste, oss benåda". Se nr 36 (O Kristus, oss benåda). (IS)

Musiken

Denna klassiska melodi av förreformatoriskt ursprung till andlig text 1524, i Sverige först i Olaus Erics sångbok omkring 1600, bör sjungas enligt formen i koralbokstillägget 1964 (som är en rytmisk förenkling av EKG). Till denna rytm har texten anpassats på ett mycket övertygande sätt i båda versionerna. Samma form har PoS och ST.

1697:119 1820:50 1921:50 1939:50 EKG 46 NK 12 Z 4297a

353 Guds Lamm, dig hälsar skaran (Du går, Guds Lamm, du milda)

Texten

J O Wallin har skrivit "Du går, Guds Lamm, du milda" med utgångspunkt från en passionspsalm av C C Sturm, "Sieh Gotteslamm wir fallen" (1780?). Men han har förhållit sig fri till sin förlaga. Jesus är hos Wallin mild, bedrövad, rörd av vårt elände. Stora delar av Sturms psalm har en annan ton. I första strofen skallar jublet över segern över döden mot himlen. I psalmens fortsättning möter vi den lidande Jesus, men han är starkare, inte så passivt lidande som hos Wallin.

Psalmen presenteras här i två versioner. Den ena utgöres av 1937 års text med lätt justering av Frostenson. Se nr 136, "Du går, Guds Lamm, du rena".

Den andra versionen är en nytolkning av Olov Hartman utifrån Sturms text. Hartman har gett en kommentar till sin bearbetning. Han säger att psalmen inte som hos Wallin börjar:

"vid vandrigen till Getsemane och sedan stannar där, utan liksom kommer Jesus till mötes när han efter slutad strid hälsas av alla återlösta som segrare. Denna utgångspunkt ger hela psalmen en prägel inte bara av lidande, utan av triumf och seger.

I sin wallinska version slutar psalmen i den enskildes tacksamhet – han ger sitt hjärta till Jesus. I föreliggande version slutar den, såsom den börjat, i världens segerjubel som brusar emot Jesus Kristus. Noteras bör även att den avgörande segern inte vinnes bara genom undergivenhet och lydnad, utan enom tro, vilket har sin motsvarighet i Sturms text. (IS)

1819:86

Musiken

Se 143.

354 En vanlig dag

En bidragande orsak till den återhållsamma bedömningen i 1982 års undersökning kan ha varit de 6-radiga strofernas – och därmed även melodins – längd. För att göra psalmen mera sångbar har Anders Frostenson omarbetat stroforna till 4-radingar, och till dem föreslår vi en melodi som har slagit synnerligen väl ut i den anglosaxiska världen, nämligen H Parry's "Intercessor", som förekommer i inte mindre än 19 engelska psalmböcker och även i åtskilliga amerikanska, bl a i de lutherska kyrkornas nya psalmbok 1978.

356 Jesus, du min glädje (Jesus är min hägnad)

Texten

Johann Francks psalm "Jesu, meine Freude" har som förebild till strofform och stil en kärleksvisa i herdediktningens manér. Förebilden har för länge sedan förklingat, men psalmen med Johann Crügers finstämda melodi är alltjämt levande. Psalmen publicerades tillsammans med melodin i Crügers *Praxis pietatis melica* 1653. – Det bibliska underlaget är Ps 73:28b, "Men jag har min glädje i att hålla mig intill min Gud" (1917 års övers) jämte v 25–26. Dessa bibelställen tolkas kristologiskt. Psalmen är också färgad av Höga visans vän-mystik. Som en underton finns också orden i Rom 8:38–39 om att inget skall kunna skilja oss från Guds kärlek i Kristus. Psalmens jag ger här i mycket starka ordalag uttryck för sin glädje över och kärlek till Jesus och sitt avståndstagande från världen. Till innehåll och hållning finns likhet med en del av sångerna från 1800-talets väckelserörelse.

Till svenska överfördes psalmen på ett mycket självständigt sätt av Johan Schmedeman, som stod den begynnande pietismen nära. Översättningen är präglad av innerlighet men är jämfört med det tyska originalet mer återhållsam i uttrycken för Jesus-kärlek. Framför allt balanseras detta tema av temat kamp mot synden. Psalmen blev i denna gestalt accepterad av de biskopar som vakade över den lutherska renlärigheten i 1695 års psalmbok. För 1819 års psalmbok bearbetades psalmen med lätt hand av Wallin.

Frostenson har i föreliggande bearbetning utgått från v 1, 5, 6 och 7 i Schmedemans fria översättning. Genom ändringen av v 1 till "Jesus, du min glädje" blir anknytningen till Francks psalm starkare och genom uteslutningen av de verser som handlar om kampen mot synden blir psalmen mer koncentrerad tematiskt. (IS)

Musiken

J Crügers melodi från 1653 har traderats i ganska många varianter. Den musikintresserade erinrar sig säkert flera versioner hos J S Bach, varav somliga påminner om 1939 års form. Den formen gavs melodin redan av Haeffner 1820, tydligen efter samtida tyska förebilder.

Den crügerska originalformen, som ännu bevaras i 1697, har emellertid efterhand accepterats runt om i världen. Den återfinns, förutom i EKG, i den holländska Liedboek voor de kerken 1973, i den katolska Gotteslob 1975, i den amerikanska Lutheran Book of Worship 1978, i Danmark (praktiskt taget intakt) och Finland (Norge har den inte) samt i PoS och ST.

Vi har därför inte tvekat att med NK och koralbokstillägget 1964 föreslå en återgång till Crügers originalmelodi, dock sänkt ett halvt tonsteg.

1697:266 1820:216 1921:216 1939:123 EKG 293 NK 86 Z 8032

357 Jesus, du som själen mättar

Texten

Till de Jesus-psalmer som Arrhenius överförde från tyskan och som införlivades med 1695 års psalmbok hör Johann Flittners (1618–1676) psalm "Jesu meiner Seele weide", som emellertid är ganska ovanlig i tyska psalmböcker. Psalmerna hör hemma i den av augustinsk-bernhardisk mystik präglade fromhet som lever vidare efter reformationen, framför allt i andaktslitteraturen. Formellt är psalmen en bön till Jesus, som är själens högsta glädje. Kärnan i denna psalm är bönen om Jesu närvaro, en bön som upprepas som ett omkväde i varje vers. Här finns ett kvietistiskt drag, som är vanligt i Jesus-fromheten: Jesu närvaro är nog och ger själen vila och ro under allt som hotar; såväl den onda makten som frestelsen att anpassa sig efter världen.

Arrhenius har noga följt den tyska förlagan, men denna ger i några fall innerligare uttryck för Jesus-kärleken. Psalmerna upptogs i 1695 års psalmbok efter någon överarbetning. Wallins bearbetning skedde med lätt hand, men även i denna psalm kan man notera, hur det konkretare, i vissa fall bibelgrundade, uttrycket ersatts av ett abstraktare, allmännare.

Jan Arvid Hellström som nu bearbetat psalmen har förhållit sig fritt till sin förlaga som närmast är Flittners tyska text. Han har dragit samman de nio verserna till fem och därvid tagit vara på det han anser vara psalmens väsentligaste innehåll för att få en psalm som är användbar i nutiden och därför har ett enkelt och naturligt språk.

Han kommenterar sin bearbetning sålunda:

Det finns två principer bakom bearbetningen. För det första upprepningen i strofsluten, den lilla refrängen. Det är i svensk luthersk psalmtradition ganska ovanligt och väl värt att ta vara på – givetvis i förenklad form. Refrängen i slutstrofen kan diskuteras. Ska den förändras från bön till konstaterande i imperfektum, "du som alltid var hos mig"? Eller ska man behålla den tidigare versionen? Med andra ord: ser man framåt eller framåt-bakåt?

För det andra: viktigt är i den här psalmen att försöka "täcka upp" människans otillräcklighet med Jesu nåd och godhet, att ta vara på anslaget i strof 1. Det sker i v 2–3 genom att man direkt spelar ut "människan" mot Jesus: lär mig se till din "förtjänst" i stället för till mina brister. Jag är svag i mig själv – gör mig stark i dig! Kanske kan psalmen också fungera som nattvardspsal. Flera av de tunga motiven i nattvardsteologin återkommer här. (IS)

1695:246 1819:205

358 Nämn mig Jesus, han är livet

Musiken

Melodin trycktes först i en herrnhutisk sångbok omkring 1740 och därefter 1786 i en förenklad form, som sedan dess har blivit allmänt vedertagen. I Sverige upptogs melodin först i 1939 i en rytmiskt utjämnad form. I Kyrkovisor för barn 1960 (nr 753), i NK samt i Psalmer och visor 82 (nr 817b) återgavs melodin dess originalrytm från 1786, som endast avviker från 1939 års version genom tonförlängningar i slutet av fraserna 1 och 3. Den formen har slagit väl ut och föreslås här.

1939:286 EKG: i vissa tillägg, t ex Hannover nr 448 NK 98 Z 1304

363 O helge Ande, dig vi ber (Dig, Helge Ande, bedja vi)

Musiken

Psalmen är en av de äldsta medeltida skaiserna, säkert sjungen redan under svensk medeltid, fast den musikaliskt inte är belagd hos oss förrän i

Kangasala-handskriften 1624. Den svenska texten har en annan meter än den tyska och de övriga nordiska översättningarna, varför en återgång för vår del till den allmänkyrkliga formen i EKG inte är möjlig. De viktigaste dragen i denna togs dock tillvara i en melodisk bearbetning av H Göransson i Koralmusik 1957. Denna version slog väl ut i praktiken och upptogs sedan i koralbokstillägget 1964. Vi föreslår här denna melodiform, vartill textbearbetningen är anpassad.

1697:182 1820:135 1921:135 1939:135 EKG 99 NK 16A Z 2029a

364 Ande ifrån ovan (Ande full av nåde)

Texten

Flera av Johann Francks psalmer ger uttryck för själens kärlek till Jesus med ett bildrikt språk, färgat av brudmystik, däribland "Brunnquell aller güter" (1653). Petrus Brasks översättning "Kiälla af all Nåde" har ett annat tonläge, ett mindre erotiserande språk, men är ändå präglad av barockens stil. De hopade beteckningarna på den helige Ande har emellertid även bibliska förebilder (Psaltaren). Efter en överarbetning accepterades psalmen för 1695 års psalmbok. Bland annat har man ersatt den i klassisk mystik vanliga bilden av källan i inledningen med "Ande full av nåde". Bevarad är däremot den från Psaltaren (42:1) hämtade bilden av den törstiga hjorten, en vanlig bild i mystiken och senare i pietismen för själens törst efter Gud. Man brukar säga att Franck med sin subjektiva, innerliga Jesus-kärlek förebådar Johann Scheffler och pietismen, men riktigare är nog att framhålla att hans diktning hör till den strömfåra av Jesus-fromhet, som alltid funnits.

Wallins bearbetning innebar endast smärre ändringar, i huvudsak av språklig, stilhöjande art. I vår nuvarande psalmbok är endast ett par ord ändrade i vers 8.

En bearbetning av denna psalm har ansetts nödvändig huvudsakligen av språkliga skäl. Kommittén har velat bevara huvudinnehållet men i en form som ligger närmare vår samtids språk. I samband med bearbetningen har Britt G Hallqvist reducerat psalmens åtta strofer till fem, och stroferna 2, 4 och 6 har sålunda utgått. För uteslutningen av de båda sistnämnda finns också teologiska skäl. (IS)

1695:186 1819:137

Musiken

Denna Crüger-melodi från 1653 uppträder hos oss först 1697, helt enligt originalet frånsett en obetydlig rytmisk förändring. Hos Haeffner 1820 är den rytmiskt utjämnad och även melodiskt annorlunda.

Vi menar att den självfallet bör återfå sin tillgängliga och sångbara originalform enligt Koralmusik II, 1960, och koralbokstillägget 1964.

1697:186 1820:137 1921:137 1939:137 Z 6252

365 Kom, helge Ande, till mig in

Texten

Pingstpsalmen "O, Helge And, kom till mig in", som är skriven av okänd, troligen svensk författare, är tidigast känd från Svedbergs psalmbok. Psalmens tema är bön om ljus och ledning att efterfölja Kristus och om hjälp att omsätta tron i levnaden. För 1819 års psalmbok gav Wallin den en ganska lätt retuscherad i huvudsak av språklig art. Den första raden ändrades till "Kom, Helge Ande, till mig in". Denna version överfördes till 1937 års psalmbok.

Olov Hartman har i sin bearbetning behållit alla nio verserna. De har ett centralt kristet innehåll och används mycket. I stort sett är bearbetningen språkligt motiverad men undantag finns. Som i många äldre psalmer står "världen" för det Gud motsatta och är en sfär eller makt som Guds barn skall akta sig för. Detta ord eller begrepp har här som oftast bytts ut för att inte vålla missförstånd (se v 4). På flera punkter har bibelanknytningen blivit tydligare eller mer i linje med psalmens huvudtema. I stället för de ålderdomliga fraserna som också kan uppfattas moraliskt, "Hjälp mig att nyttja tiden rätt/ och skaffa nytta på allt sätt/ och mitt pund ej nedergrava", har Hartman tydligare framhävt efterföljelsemotivet: "Hjälp mig att nyttja tiden rätt/ som Jesus själv till andras tjänst/ och, Gud, till deras glädje." (v 8). I psalmens sista rad tillför Hartman ett rikare associationsfält genom allusionen på Ps 23:1 "och mig skall intet fattas". (IS)

1695:215 1819:138 EKG 245

Musiken

Den tyska folkvisan "Lindenschmid-Ton" från 1400-talet har med olika andliga texter fortlevat i en ganska ostabil tradering med många varianter både i Tyskland och i Norden (hos oss först i Kangasala-handskriften 1624). NK sökte åstadkomma en kompromiss mellan olika nordiska versioner, men vi föreslår den svenska formen med den rytmiseringen den har i 1939:508.

1697:215 1820:138 1921:138 1939:138 EKG 245 NK 39 Z 2496

367 O Gud, ditt rike ingen ser

Texten

Wallins psalm om den nya födelsen skrevs 1816 för att ingå i det samma år utgivna psalmboksförslaget. Anknytningen till Bibeln är mycket stor. I den första versen utgår Wallin från Matt 18:3 med parallellställen, men han anknyter också till 1 Kor 2:9. De starka uttrycket för syndamedvetande i v 2 för tankarna till Rom 7. Den fjärde versen (v 3 i bearb) alluderar på 1 Kor 15–50, medan den femte versen (v 4 i bearb) ansluter sig till Romarbrevets utläggning om barnskapet. Överhuvudtaget genljuder Romarbrevets kap 7 och 8 i psalmens v 2–6; det jordiska, köttsliga hos människan kontrasteras mot det andeingivna. Men i v 6 finns också uttryck för neologisk teologi: "Naturen skall, av nåden stödd./ sig för allt gott bemöda." De båda avslutande verserna handlar om döden och evighetshoppet, något som är vanligt i Wallinpsalmer.

Psalmen har i sin bearbetade form starkt förkortats, men det centrala temat har bevarats. Vers 2 och de ganska litet använda v 6–8 har fått utgå. I de återstående verserna har ålderdomliga och i sammanhanget svårförståeliga ord och uttryck bytts ut. Det gäller bla ordet "kött". I den nya översättningen av Nya testamentet har "kött" och "köttslig" ersatts med en rad olika ord och uttryck. (Se "kött" i ordförklaringarna till Bibeln.) I de båda första verserna har Britt G Hallqvist i sin bearbetning funnit olika ersättningsord och omskrivningar som är mer förståeliga för nutida, med Bibeln mindre förtrogna kyrkobesökare. Men i v 3 har uttrycket "kött och blod" fått stå kvar. Sammanhanget gör uttrycket lättförståeligt här.

(15)

1819:199

Musiken

Denna Waldis-melodi från 1553 har varit flitigt använd hos oss, den förekommer redan i Olaus Erici's sångbok omkring 1600 och sedan i de flesta av 1600-talets koralhandskrifter. Från början följer dessa troget Waldis originalform, men fr o m Roslagskulla-handskriften 1693 möter vi den melodiska form som vi har haft alltsedan Haeffner 1820 (1697 avviker något melodiskt och har genomgående korta upptakter – ett sällsamt mellanspel i melodins historia). Från 1921 är melodin rytmiskt utjämnad.

1964 års koralbokstillägg återgick till Waldis originalrytm men behöll den specifikt svenska melodiska formen. Vi föreslår denna form. Dock vill vi – liksom i nr 22 m fl – avlägsna den i så många äldre melodier stereotypa förlängningen av den allra första tonen (melodin kommer på så sätt att bli exakt lika med Haeffners version från 1820!).

1697:94 1820:199 1921:199 1939:292 Z 8097

376 O Fader vår, barmhärtig, god

Texten

"O Fader vår barmhertig och god" stod som inledningspsalm i vårt äldsta bevarade psalmböcker, *Någre gudhelige wijsor*, 1530. Troligen fanns psalmen med redan i psalmböcker från 1526. Psalmerna har länge ansetts vara en originalpsalm av Olaus Petri, men huruvida denne haft något med psalmen att göra är osäkert. (Se J Feuk, "Var Olaus Petri psalmförfattare?" i *Vetenskaps societeten i Lund. Årsbok* 1971.) Enligt somliga forskare har psalmen sitt ursprung i en medeltida trefaldig Kyrie-sång, som omformats till en treeninghetspsalm med återklang av reformationens huvudtankar. Temat är Guds ord. Psalmerna är formade som en bön, och de två första stroforna är riktade till Fadern, att han må sända sitt ord. Som vanligt i äldre psalmer är det onda manifesterat som en personlig makt; djävulen vill ta ifrån oss ordet, han lägger ut sin snara. Psalmerna tar också upp försoningstemat (v 1 och 3), i v 1 i anslutning till Hebreerbrevets nionde och tionde kapitel. Psalmerna bearbetades av Wallin för psalmbokförlaget 1816.

Knittelversens ojämna stavelseantal och fritt fördelade betoningar ersattes av regelbunden jambisk vers. Språket blev högstämt poetiskt. I v 1 talar Wallin om ordet som är en ledare "i mörkret på vår jord" i stället för om det ord som skapade himmel och jord. I v 2 har införts en ny bibelallusion: ovännen som sår ogräs i åkern (Matt 13:39). Motivet ordets ledning upprepas i slutstrofen.

Den bearbetning som psalmskommittén här presenterar griper tillbaka på den äldsta bevarade versionen (v 1 och 4), som i det närmaste överensstämmer med 1695 års psalmbok. Ord och uttryck som i dag är svårförståeliga har bytts ut, samtidigt som bearbetaren har försökt bevara det för denna psalm utmärkande. (IS)

1695:188

- 1 O! Fader vår, barmhertig och god,
Som oss wille til tig kalla,
Och stänka oss med Christi blod,
Som borttager synder alla,
Låt komma til oss titt helga ord,
Tin wilja kan thet förklara,
Som skapat hafwer himmel och jord;
Thet må vår ledare wara,
At wi icke wilse fara.

- 4 O! tu Helge Ande kom,
Slit sönder diefwulens snara:
Låt Guds ord få i vårt hierta rum,
At thet måtte när oss wara;
Så warde wi alle rene giord
Och prise vår Gud med gamman,
Af Jesu Christi helga ord,
Then wi tacke allesamman,
Nu siungande ther til Amen.

Musiken

Med sin avsevärda längd och rytmiskt utjämnade form bereder 1939 års melodi betydande andhämtningssvårigheter, vilket säkert har varit ett hinder för användningen av denna evangeliska kärnpsalm. Vi föreslår NK:s version, som är en något förenklad form av EKG och som avsevärt torde underlätta sången.

1697:188 1921:21 1939:25 EKG 182 NK 17 Z 1247

377 Behåll oss vid ditt rena ord (Ack, bliv hos oss, o Jesu Krist)

Musiken

Denna kraftfulla ord-psalm, som har nära anknytning till Luthers "Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort" (vars första vers är lika med vers 4 i den svenska psalmen), passar knappast att sjungas till den veka moll-melodin i 1939. Vi föreslår i stället den melodi som alltsedan reformationen har hört till den nämnda Lutherpsalmen liksom till dess svenska översättning i 1695, "Bewara oss Gudh i tin ord". Melodin lanserades först i Koralmusik II, 1960, och togs därifrån upp i koralbokstillägget 1964.

1697:295 1820:450 (till annan text) EKG 142 NK 53 Z 350a

378 Se Herrens ord är rent och klart (Hjälp, Gud, de trogna äro få)

Texten

Till de psalmer av okänd författare som vi finner först i 1695 års psalmbok hör "Hielp Herre, de helige äro nu få", en trogen parafras över Ps 12. Men temat ordet och läran renodlas mer i psalmen, vars innehåll är böner om att de ogudaktigas lögnaktiga tal må straffas, att de rättfärdigas suckar må bli hörda och att de "frimodigt må lära". Så följer en lovprisning av Herrens tal eller

ord. Psalmen avslutas med bön om beskydd för dem "som titt ord förfähta". I den bearbetning – troligen av Wallin – som ingår i 1819 års psalmbok är det gammaltestamentliga hämndmotivet nerotonat. Slutraderna ger uttryck för en starkare förtröstan och segervisshet. Stilen är mer omskrivande.

I den här presenterade bearbetningen har stroforna 1–4 om ondskans utbredning och Herrens hämnd uteslutits. De har sällan använts. (SCB). De båda sista stroforna (v 5–6) som kan utgöra en självständig psalm har omarbetats. Inledningsraderna i båda stroforna har förts närmare 1695 års psalmbok. Den första strofen har kompletterats med stoff från Jak 1:23 f, bilden av ordet som en spegel. Senare delen av sista strofen förhåller sig mycket fri till förlagorna. Vi har nu fått en psalm om Guds ord med en mer evangelisk ton. (IS)

1695:32 1819:121

379 Upp, Sion, att prisa (Framfaren är natten)

Texten

Prosten Svante Alins reformationspsalm publicerades först i Evers *Tillägg till 1819 års psalmbok* år 1906. För psalmboksförslaget 1911 reviderades den och i denna form togs den in i vår nuvarande psalmbok. Den första strofen ger indirekt en mycket mörk skildring av katolska kyrkan. I den andra strofen framställs reformationens budskap, rättfärdiggörelsen genom tron, mycket klart.

I psalmkommitténs förslag har v 1 fått utgå. Det finns i dag ett större ekumeniskt samförstånd än 1906 och 1936. I stället har den sista strofen lyfts fram som inledningsstrof och upptakten får härigenom lovsångston.

I övrigt har endast några ålderdomliga ord ersatts. (IS)

390 Jesus Kristus är vår hälsa

Texten

Som förlaga till Luthers nattvardpsalm "Jesus Christus, unser Heiland" brukar anges en latinsk nattvardshymn "De coena Domini" (Om Herrens

nattvard), en betraktelse över och tillbedjan av altarets sakrament. Denna hymn har tillskrivits Johann Hus, eftersom ett av de första trycken av Luthers psalm (Erfurt 1524) har överskriften "Das Lied Sanct Johannis Hus gebessert", men huruvida Hus verkligen skrivit den är omstritt. Med denna latinska hymn har emellertid Lutherpsalmen egentligen endast inledningen gemensam. Luthers psalm är en versifierad motsvarighet till en av hans nattvardspredikningar från 1522. "Gebessert" (förbättrad) kan här betyda: utlagd enligt evangelisk nattvardsuppfattning. Psalmens tema är värdiga och ovärdiga nattvardsgäster och dess kärna är en utläggning av 1 Kor 11:23–29. Svaret på frågan vilka som är värdiga ges utifrån Matt 9:12 och 11:28.

En svensk översättning, som eventuellt kan ha utförts av Olaus Petri, ingår i *Svenske songer eller wisor* 1536. Endast de båda första stroforna följer den tyska texten, medan de övriga förhåller sig mycket fritt till förlagan. Den svenska psalmen slutar med tacksägelse och lovprisning, medan Luthers psalm avslutas med en strof om trons frukt, vilket också har sin motsvarighet i hans samtida nattvardspredikningar. 1695 års psalmbok har endast få avvikelser från den första översättningen.

Wallins bearbetning för 1819 års psalmbok innebär flera innehållsliga förändringar. Hans version ingår även i vår nuvarande psalmbok.

Föreliggande version som delvis är en nyöversättning kommer i den förra hälften närmare den äldre svenska översättningen med dess mer direkta, sakliga stil. Verserna 5–6 följer närmare Luthertexten. Motsvarande strofer lyder i prosaöversättning:

- 9 Tror du detta av hela ditt hjärta/och bekänner (det) med munnen./så är du mycket väl beredd/och måltiden ger din själ åter liv.
- 10 Frukten får inte heller utebli:/din nästa är du skyldig att älska./så att han kan njuta av dig./såsom Gud har handlat mot dig.

Bearbetaren, Anders Frostenson, har också tagit hänsyn till rytmen i den koral som föreslås (nuvarande alternativmelodin). (IS)

1695:14 1819:152 EKG 154

Musiken

Den klassiska melodi som ända från början har hört till denna nattvardspsalm, och som ännu används i de utländska psalmböcker som har texten, har varit egendomligt kallsinnigt behandlad i vår officiella tradition. Melodin dyker upp i Haeffners koralbok 1820 (i en svårt misshandlad form, se betänkandet s 163), men försvinner åter för att först via Koralmusik 1957 upptas i koralbokstillägget 1964. Den har dock sjungits hos oss tidigare, eftersom den förekommer redan i Piae cantiones 1582 och i en rad koralhandskrifter under 1600-talet. 1697 m fl har dock en annan melodi, som tycks ha varit förbunden med den förra i en tvåstämmig sats – detta förhållande kan vara en förklaring till förvirringen i melodifrågan.

Vi föreslår att den allmänkyrkliga melodin, vartill textbearbetningen har anpassats, åter införs hos oss. EKG har en något avvikande melodisk-rytmisk

form, men vi föredrar den specifikt nordiska version som förekommer redan i Piae cantiones och som upptogs i Koralmusik 1957 och i koralbokstillägget. Exakt samma form har NK samt de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen (Danmark har inte texten).

1939 års melodi, som upptogs först i 1921, har snarast karaktären av en nödlösning, eftersom melodin inte passar metriskt till texten och man därför tvingats göra våld på frasindelningen. Då denna melodi numera har upptagits till sin originaltext ("Quem pastores laudavere", "Prisad högt av herdars skara" – nr 439) och blivit gärna sjungen i metriskt korrekt skick, kan den knappast kvarstå till nattvardspsalmen utan föreslås utgå till denna text.

1820:152b EKG 154 NK 5 Z 1576

391 Vår Herres, Jesu Kristi, död

Texten

Nattvardspsalmen "Jesu Christi oskyldiga död" tillkom liksom de flesta av Spegels psalmer under hans tid som superintendent på Gotland. Det första bevarade trycket av psalmen finns i en nattvardsbok från 1684. (Se Esbjörn Belfrage, *1600-talspsalm*, 1968.) Psalmen ingår i Spegels Til-ökning till Keyzers Manuale (1686) med melodihänvisning till "Jesu dulcis memoria" (Jesu ljuva minne). Belfrage har visat att Spegel inte i första hand är beroende av denna medeltida Jesuspsalm utan i formuleringar, tankegångar och komposition kommer mycket nära en dansk psalm, vilken i sin tur är beroende av Jesu dulcis memoria.

Svedberg upptog psalmen i det närmaste oförändrad i sin psalmbok 1694, medan v 10 med de stränga men dunkla orden om de ovärdiga nattvardsgästerna uteslöts då man införlivade psalmen med 1695 års psalmbok.

Wallin företog en varsam bearbetning för att få en ledigare rytm med naturligare betoningar och för att avlägsna ålderdomliga ord. I 1819 års psalmbok är inledningen ändrad till "Vår Herres, Jesu Kristi, död". Denna version överfördes oförändrad till 1937 års psalmbok.

Denna psalm används inte mycket i dag, enligt SCB-undersökningen. För att göra den mera lämpad för gudstjänstbruk har Frostenson förkortat den och gett den en modernare språkdräkt. Texten har också omrytmiserats för att bättre passa till melodins äldre, rytmiska gestalt, som psalmkommittén föreslår till användning. (I 1964 års koralbokstillägg som alternativmelodi.) Hänsyn till melodins rytm är huvudorsaken till bearbetningen av v 5 (här 4). Ett annat exempel på bearbetning av rytmiska skäl finns i v 9:4 (här 6:4). Enligt texten i 1937 års psalmbok kommer betoningen att falla på "och", dvs "En sargad *och* bedrövad själ." Här är raden ändrad sålunda: "en plågad, trött och sorgsen själ". (IS)

1695:16 1819:154

Musiken

Melodin av B Gesius från 1603 bevaras tämligen intakt i 1697, men i det tidiga 1800-talets släpiga församlingssång kunde dess plastiska rytm inte fortleva. Även den melodiska gestalten förändrades, och Haeffners version 1820 ter sig snarast som en vrångbild av originalet. Detta senare lanserades i Koralmusik II, 1960, togs sedan upp i koralbokstillägget 1964 och föreslås nu här. Samma form har EKG, NK, danska koralboken 1954, de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen 1981, resp 1983.

1697:16 1820:154 1921:154 1939:190 EKG 200 NK 69 Z 467

393 Vad röst, vad ljuvlig röst

Musiken

Denna Wallins nattvardpsalm fick hos Haeffner en melodi som tidigare varit oerhört spridd och omtyckt men vars text "Mit hierta hwi grämer tu tigh" uteslöts i den wallinska psalmboken. Melodin är ursprungligen en tysk folkvisa med texten "Warum betrübst du dich, mein Herz", som i den svenska översättningen förekom i praktiskt taget alla koralhandskrifter under 1600-talet alltsedan Kangasala 1624 samt i 1697.

Under 1800-talets lopp började man dock alltmer begagna en annan melodi, av krigsrådet O Åhlström, vilken säkert var bättre anpassad till tidens långsamma församlingssång och som även upptogs i 1921 och 1939.

Vi menar att den sköna äldre melodin, som ursprungligen förbands med denna text, är värd att tas upp igen. Samma form har NK samt (i det allra närmaste) den danska koralboken 1954 (i Norge och Finland förekommer varken text eller melodi). Dock föreslås även Åhlström som b-melodi.

A-melodin: 1697:282 1820:153 NK 59 Z 1689

B-melodin: 1921:153 1939:189

394 Mitt hjärta slår så underbart (Av helig längtan hjärtat slår)

Texten

Samuel Hedborn publicerade sin nattvardspsalms "Mitt hjerta slår så underbart" och elva andra psalmer i september-oktoberhäftet 1811 av Uppsalaromantikernas tidskrift *Phosphoros*. Emil Liedgren (i sin *Vox angelica*, 1917, s 175) finner hur den allmogefromhet av milt herrnhutisk färg som Hedborn mött i sin barndom och ungdom i denna psalm har förenats med vad han ytterligare lärt sig av 1695 års psalmbok, *Mose och Lamsens Wisor*, Olov Kolmodins *Andelig Duworöst*, Tomas a Kempis *Kristi efterföljelse* – och den tyske nyromantiske diktaren Novalis (F L von Hardenberg) andliga visor. I det psalmhäfte som Hedborn gav ut 1812 trycks psalmen på nytt, med mycket få ändringar.

Wallin hade en ambivalent hållning till Hedborn. I psalmboksförslaget 1814 tog han med tjugo av Hedborns original och bearbetningar, men inte denna psalm. En recensent förvånade sig över att psalmen förbigåtts eftersom det enligt recensenten var den skönaste nattvardspsalms som publicerats på svenska. I förslaget 1816 tog Wallin också in den i bearbetad form. I 1819 års psalmbok ingår den likaså, men har bearbetats ytterligare. Liedgren frågar sig om inte Wallin förbigick psalmen 1814 eftersom denne i sin "Vad röst, vad ljuvlig röst jag hör" (nr 393) låtit sig påverka av den och menade att denna hans psalm kunde ersätta Hedborns. För att visa beroendet anför Liedgren (*Vox angelica*, s 194) sex ställen från "Mitt hjerta slår så underbart" i *Phosphoros* och jämför dem med liknande ställen i "Vad röst, vad ljuvlig röst jag hör". Man kan här gå ett steg längre än Liedgren och undersöka hur dessa ställen behandlas i bearbetningarna 1816 och 1819 av "Mitt hjerta slår så underbart". Det visar sig då att av sex anförda ställen från *Phosphoros* har fyra ändrats så att likheten mellan Wallins och Hedborns psalmer blivit mindre tydlig. Detta tyder på att det är Wallin och inte Hedborn som utfört bearbetningen. Det behöver å andra sidan inte betyda att Wallin velat dölja sitt beroende av Hedborn, endast att han ville göra psalmerna mindre lika varandra när de skulle stå sida vid sida i samma psalmbok. Ett ytterligare tecken på att det är Wallin som gjort bearbetningen är att Hedborn tar in den obearbetade versionen av psalmen i sin *Minne och poesi* 1835, detta i olikhet med vad han gör i fråga om "När världens hopp förtvinat stod" / "En blomma uti öknen stod" (nr 349).

Augustin Mannerheim har bearbetat Hedborns psalm utifrån uppfattningen att Wallins bearbetning påtvingats Hedborn. På många ställen har han sökt sig tillbaka till Hedborns ursprungliga formuleringar i *Phosphoros*. Det gäller textstroforna 1 och 4. Motsvarande strofer i *Phosphoros* lyder:

- 1 Mitt hjerta slår så underbart:
Jag vet ej hvad som stundar snart –
Skall jag Dig, Jesu, skåda här,
Och smaka huru ljuf Du är?

- 4 Du hafver mitt Ditt budskap sändt,
Och jag min släckta lampa tändt;
Och bäfvande med sorg och qual
Jag klappar på Din brölloppsal.

I kommentaren till bearbetningen i *Gamla psalmisters röst* 1982 (s 61) konstaterar Mannerheim att psalmen i *Phosphoros* hade 28 strofer, i wallinska psalmboken 18, medan den i 1937 års psalmbok är förkortad till 12. Mannerheim fortsätter: "Det utmärkande för originalpsalmen: försmältandet i Jesu ljuvhet, syndaruelsen, lustgårdsdrömmen, de plötsliga scenväxlingarna, det labila och oroliga som visar Hedborns av dem som kände honom omvittnade manodepressiva natur eller, som deras term var, hypokondri – har fallit för trädgårdsmästarns såg".

Det stod alldeles klart, skriver Mannerheim, "att psalmen måste restaureras och de nämnda inslagen vara med i den nya väven men att det exalterade och det överdrivna borde tagas ner till det i sammanhanget nödvändiga. Den kristna 'objektiviteten' skulle höjas och psalmen bli mer slitbar. Efter flera olika försök med en 18 strofers nattvardpsalm gick det till slut upp för mig – under diskussioner med psalmkommittén – att genom att klyva psalmen i en nattvardpsalm och en psalm av annan karaktär kunde mesta möjliga av den egenartade grundtexten räddas. Redan genom fördelningen av de 'svåra' avsnitten på två psalmer vann man en nödvändig reduktion".

Resultatet blev en nattvardpsalm och en bot- och bönepsalm. Bot- och bönepsalmen, *Att söka ett förlorat får*, överensstämmer endast i en strof med den version av Hedborns psalm som står i 1937 års psalmbok (194:10). Kommittén har inte funnit skäl att ta med den i sitt urval. Däremot föreslås den reviderade nattvardpsalmen som i mycket större utsträckning ansluter till 1937 års psalmbok och därutöver på ett värdefullt sätt breddar hela psalmbokens register både vad gäller fromhetsuttryck och litterär stil.

(EB)

395 Det helga bröd på altarbordet vilar

Texten

Psalmen bedömdes negativt vid 1982 års utvärdering. I synnerhet gav melodin anledning till "stora betänkligheter". Vi menar dock att psalmen, som uppenbart hör till den kategori som behöver en längre tid för att assimileras, är alltför värdefull för att utmönstras. Texten ger ett ovanligt perspektiv på nattvarden genom anknytningen till inkarnationens mysterium.

Musiken

Lars Edlunds kongeniala melodi kan synas svår med sin seriella uppbyggnad (som bl a innebär att den senare hälften är en melodisk omvändning av den första). Men den har, kanske just härigenom, stora möjligheter att fastna i minnet efter en tids umgänge, till en början gärna förmedlat av kyrkokören. För att möjliggöra en direkt användning i församlingssången föreslår vi dock som alternativmelodi sv koralen 453, vars text till art och innehåll är besläktad med Erlandssons psalm.

397 Kläd dig, själ, i högtidskläder

Musiken

Melodin av J Crüger, som i Tyskland är knuten till J Francks klassiska nattvardspsalms "Schmücke dich, o liebe Seele" (EKG:157), har självfallet i sin originalform varit utgångspunkten för Frostensons psalm med dess textligt snarlika anslag, "Kläd dig, själ, i högtidskläder".

Denna melodiform, som lanserades till sv ps 45 (här 351) redan i Koralmusik 1957 och därefter i koralbokstillägget 1964, har slagit mycket väl ut och föreslås också till övriga därtill knutna psalmtexter, 102, 351, 578 och 591, med 397 som huvudtext.

1820:45 1921:45 1939:45 EKG 157 NK 82 Z 6923

404 Gud vare lovad

Psalmen, diktad av Martin Luther efter en äldre förebild, är en av den lutherska kyrkans allra äldsta och mest sjungna nattvardspsalmer; den nämns redan i de tidigaste evangeliska gudstjänstordningarna i Tyskland och Sverige. Hos oss har den följt psalmböckerna ända fram till 1937 då den uteslöts, sannolikt på grund av tveksamhet inför Wallins genomgripande omdiktning i hög retorisk stil, fjärran från realismen och konkretionen hos Luther och den äldre svenska översättningen. Psalmen lanserades på nytt i Koralmusik I, 1957, i en nyöversättning och med en restaurerad melodiform. 1975 års kyrkomöte uppdrog, efter hänvändelse från remissinstanser, åt

psalmskommittén att införa den i Psalmer och visor 76, dock efter revision av översättningen. En sådan utfördes av Anders Frostenson i närmaste anslutning till Luthers text.

Av 1982 års undersökning framgår att bland dem som ofta har sjungit psalmen en mycket stor majoritet vill bevara den. Vi tyder detta så, att denna klassiska nattvardspsalms i längden kommer att vinna allt fler anhängare och sålunda väl försvara en plats i den kommande psalmboken.

1695/97:15 1819/20:159 1921:129 EKG 163 NK 21 Z 8078

407 O Gud, det är en hjärtans tröst

Musiken

En melodi som denna är i 1939 års rytmiska utformning nära nog omöjlig att utföra rytmiskt: efter varje fras görs i praktiken en rytmisk tänjning, kanske upp till en fjärdedels paus. Detta åstadkommer en ledlöshet hos hela melodin som gör sången osäker och oinspirerad. Från 1697 upptar vi därför punkteringarna, som nästan automatiskt medför ett rytmiskt utförande (jfr Kungssången, som har likadana punkteringar och som alltid sjungs rytmiskt!). Dessutom förlängs sista tonen före repricecknet. Liksom i 68 sänks melodin ett helt tonsteg.

1697:108 1820:140 1921:140 1939:206

408 Så skön och ljuvlig är (O huru ljuvlig är)

Texten

Haqvin Spegels gudstjänstpsalm "O huru ljuvlig är" utgör en parafras på psaltarpsalmen 84. Spegels målsättning var att införliva psaltarpsalmerna med den nationella hymnskatten och det i en rättroget luthersk utformning och till populära, livliga melodier, som kunde tränga ut de kalvinistiskt präglade psalmerna som nått oss via Lobwassers tyska översättning. De

franska psaltarpsalmernas popularitet kunde nog till stor del tillskrivas melodierna. Att överföra Psaltaren till sångbara hymner för församlingsbruk var en strävan som låg i tiden.

Spegel har ganska noga följt texten i den samtida bibelöversättningen; från denna avviker 1917 års översättning på flera punkter och än mer bibelkommissionens nyöversättning.

Spegels parafrasering innebär givetvis en tolkning av psalmen utifrån ett nytestamentligt perspektiv och i centrum för gudstjänsten står Ordet. Psalmerna har också präglats av luthersk ortodoxi genom det starka betonandet av att det är människans plikt att lära och hålla Guds bud. Man ärar Gud genom att lyda hans ord. Det särskilda framhållandet av lärarna i v 8, "Ja, deras lärare Med hjertats hugnad se Att deras ord bli åtlydda", kan återföras på den äldre bibelöversättningen, men det harmonierar även med den lutherska ståndindelningen. Det är överhuvudtaget kännetecknande för Spegel att betona vikten av kunskap för att leva rätt som kristen, och i detta avseende kan man säga att han föregriper upplysningstiden.

Psalmerna togs först in i Svedbergs psalmbok och därefter i 1695 års psalmbok. För 1819 års psalmbok gjorde Wallin en lätt språklig retuschering. Innehållsligt bör psalmen ha tilltalat honom, som gärna framhöll människans plikter och Guds bud och i vars psalmbok ståndindelningen återspeglas. I 1937 års psalmbok intogs psalmen utan överarbetning eller förkortning (11 verser).

Britt G Hallqvist, som utfört föreliggande bearbetning, har valt ut de för nutida gudstjänstbruk mest användbara stroforna (v 1-3, 10, 11) och gett dem en modernare språkdräkt. Samtidigt har hon närmat sin text till Spegels och psaltarpsalmens texter och därigenom har konkretionen ökat på vissa punkter. I v 3 har Spegel-Wallins allmänna beteckning "fåglar" bytts ut mot artangivelserna "sparv" och "svala" i enlighet med psaltartexten. I v 4 har Spegels allusion på psaltarpsalmens elfte vers, som försvagades av Wallin, fått tillbaka sin åskådlighet.

Jfr 1695:76 v 10

Ty tjena dig en dag,
 Är sällare behag,
 Än hela werldsens glädje:
 Ja, om tu wilt tilstädja,
 At jag tin husdörr waktar,
 Jag all ting tå föraktar.

De uteslutna verserna handlar om att lyssna till och lyda Guds ord. Detta tema lyfts i stället in i den andra strofen "Där ordet blir oss givet/till ledning genom livet." (IS)

410 Käre Jesus, vi är här (Hit, o Jesu, samloms vi)

Texten

Gudstjänstpsalmen "Liebster Jesu wir sind hier" (Käre Jesus, vi är här) skrevs av Tobias Clausnitzer (1618–1684), som bl a var fältpräst i den svenska armén under 30-åriga kriget, sedermera pastor och konsistorialråd i Weiden i Övre Pfalz. Psalmen publicerades först i *Aldorffisches Bet- und Gesang-Büchlein* 1663. Den svenska översättningen för 1694 års psalmbok utfördes av Uppsalaprofessorn Petrus Lagerlöf, som följsamt tillämpade den nya metrikens lagar. Psalmen intogs i 1695 års och senare i 1819 års psalmbok. Wallin ändrade endast någon enstaka ålderdomlig ordform.

Psalmkommittén presenterar här psalmen i en modernare språkdräkt. Ingressen är som synes ovan en ordagrann översättning av den tyska texten.

(IS)

1695:232 1819:328

Musiken

J R Ahles melodi från 1664 som av ålder hör till denna text föreslås enligt koralbokstilläggets form som har slagit väl ut. Samma melodiform och text har EKG, NK samt de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen 1981, resp 1983. 1939 års melodi, som med sin litet dystra ton inte alls passar till texten, föreslås utgå.

1697:235 1820:126 1921:341 1939:212 EKG 127 NK 89 Z 3498

423 För hela världen vida (För hednavärlden vida)

Musiken

G Lindbergs melodi från 1917 som först infördes i 1939 (250) har inte slagit igenom. Vi föreslår därför att texten återfår den melodi som den hade i 1921 (546), nämligen 1939:279.

427 När vintermörkret kring oss står

Musiken

1939 års melodi representerar ett dessvärre inte ovanligt fenomen i vår koralbok, nämligen att melodier till vanliga versmått anvisas till texter av olikartad karaktär och kyrkoårstillhörighet. En melodi bör om möjligt omedelbart associera till en viss text eller användning, så som 103 till Advent, 119 till Jul, 70 till nattvardsgång osv. I detta fall är Crüger-melodin från 1640 av ålder starkt knuten till påsktiden (nr 470 och 471) och bör inte användas till en adventstext. Vi föreslår därför att till denna text används koralbokstilläggets melodi, dock sänkt ett helt tonsteg. Vi gör vidare en hänvisning till melodi 125, som även – till texten 106 – brukas under adventstiden. Se vidare 41.

EKG 338 Z 376

428 O du som himlens stjärnor tänt

En speciell stilistisk genre bildar de medeltida *hymner* med gregorianska melodier som upptagits i Psalmer och visor 76 och 82. De förtjänar måhända påpekas att denna art av sånger, som först introducerades i Västerlandet av biskop Ambrosius på 300-talet och så småningom tillvann sig en fast ställning i tidegården, på sin tid innebar en påtaglig förenkling av kyrkosången och ett "förfolkligande", som på sätt och vis har en parallell i framväxten av nutidens andliga visa.

Dessa hymner, som alla utgör en mycket homogen grupp, textligt och musikaliskt, har emellertid i enkäterna 1982 och 83 sinsemellan fått en ganska olikartad bedömning, tydligen mest beroende på graden av tidigare bekantskap. Kanske kan man också utläsa en viss tveksamhet inför genren som sådan, vilken knappast har förekommit i nutida praxis annat än i tidegården. Att en hymn som 509 blivit mycket positivt bedömd ger oss emellertid anledning att hoppas på hymnens framtid i församlingssången. Vi har därför valt att fästa något mindre avseende än annars vid särbedömningarna av olika hymner och i stället se till de behov som de kan fylla.

Den klassiska adventshymnen 428 är sålunda enligt vår mening högst användbar på andra och tredje söndagen i Advent, särskilt på den andra (v 4), och bör därför bevaras i den kommande psalmboken.

430 Jag höja vill till Gud min sång

Texten

M B Landstads adventspsalm "Jeg løfter op til Gud min sang" publicerades först i hans *Kirke-Salmebog. Et Udkast*, 1861, och togs sedan in i den psalmbok som bär hans namn. De bibelställen psalmen utgår ifrån är för de första tre verserna Luk 21:27 ff och för de senare verserna i huvudsak Upp 3:11, 22:1 och 7:9 ff. Den ganska svaga v 9 uteslöts vid revisionen 1924. E Evers översatte psalmen relativt fritt till svenska och införde den i sitt *Förslag till reviderad psalmbok*, 1902. Denna femstrofiga version ingår i något överarbetad form i vår nuvarande psalmbok.

J A Hellströms tolkning innebär ett närmande till det norska originalet i andra hälften av v 1 och i verserna 3 och 5. Verserna 2 och 3 har fått byta plats för att ge en bättre ordningsföljd. Också i det norska psalmboksförslaget NOU 1981:40 är psalmen förkortad. Här har man uteslutit v 5-6. (IS)

Musiken

Denna sköna melodi från 1533, med rötter i världslig viskonst, medför i sin rytmiskt utjämnade form betydande andhämtningssvårigheter – en egenskap som den delar med två andra melodier som brukats till texten: den norska melodin av F Vogel och den svenska av P Nodermann i dennes koralbok 1911. Medan dessa senare knappast låter sig omrytmiseras till större andningsvänlighet, är det däremot naturligt att förändra den nuvarande melodins rytmik i nära anslutning till äldre källor (Klugs sångbok 1533, Mönsterås 1646 m fl).

I den form som här har valts, enligt Koralmusik II, 1960, och koralbokstillsägget 1964, dock med förkortad upptakt i första frasen, bör melodin vara väl sångbar till denna psalm, som ofta används som gradual på 2 sönd i Advent.

1697:280 1921:234 1939:49 Z 8113

431 Tidens mått har fyllts till randen

Psalmen och i synnerhet dess melodi har fått en markant negativ bedömning 1982. Vi menar dock att andra adventssöndagens budskap här har fått ett fulltonigt uttryck och att denna psalm bör ha en självklar plats i psalmboken vid sidan av den hundra år äldre 430, särskilt som dess senare del även är användbar vid nattvardsgång.

Melodin, som vi i och för sig finner finstämd och kongenial, uppfattas

emellertid som mycket svårsjungen. Eftersom man rimligen bör vara varsam med svårighetsgraden ifråga om en psalm som knappast förekommer på mer än en enda – och inte särskilt välbesökt – söndag under kyrkoåret, föreslår vi en ny och mera tillgänglig melodi av Daniel Helldén.

432 Hör du rösten

Psalmen, med melodi av Ingmar Milveden, publicerades först i försökshäftet 71 psalmer och visor och upptogs sedan i 1975 års förslag till psalmbokstilllägg. Kyrkomötet 1975 krävde emellertid att melodin såsom "svårsjungen" skulle bytas ut. Vi var dock inte tillfreds med någon av de melodier som togs fram för att ersätta Milvedens och införde därför psalmen i *Psalmer och visor* 76 som läsepsalm utan melodi.

Vi upptog åter psalmen i vårt betänkande till 1982 års kyrkomöte, nu med två melodier, Milvedens och en ny av Karl-Olof Robertson. Kyrkomötet ansåg då att "det är värdefullt med en psalm om Johannesgestalten. Texten bör dock bearbetas. 'Bättring' har i nya bibelöversättningen ersatts av 'omvändelse'. Detta bör också ändras i psalmen, som i övrigt även innehåller oklarheter vilka borde justeras".

Ordet "bättring" kan dock, redan av metriska skäl, inte ändras, och även i övrigt har textförfattaren motsatt sig bearbetning med motiveringen att "psalmen är en helhet nu". Psalmens föreslås därför textligt oförändrad.

Beträffande musiken ansåg kyrkomötet 1982 att Milvedens melodi var "svårtillgänglig" och att Robertsons vore "att föredra".

En ny hänvändelse till tonsättarna våren 1984 medförde inga resultat som ändrade vår inställning: vi anser fortfarande att Milvedens melodi med sina kärva och uppfordrande tonfall är helt kongenial med texten om den stränge vägröjaren Johannes. Dock tillfogar vi även Robertsons melodi som alternativ.

Texten har enligt 1982 års undersökning fått ett något tveksamt mottagande. Den är emellertid såsom enda Johannespsalm oumbärlig på 3 söndagen i Advent, och psalmen bör därför bevaras i den kommande psalmboken.

437_ Var kristtrogen fröjde sig

Texten

Genom sin egenartade uppbyggnad med det långa omkvädet skiljer sig denna psalm från de övriga i vår psalmbok. Till grund för psalmen ligger en enkel latinsk julsång från 1300-talet, "Resonet in laudibus". I Tyskland förekom den stundom i en blandspråkig version som började "Joseph, lieber Joseph mein, hilf mir wiegen mein Kindelein". I den formen sjöngs den vid kyrkans julkrubbspel. Det berättas att den framfördes som växelsång mellan ett par personer som föreställde Josef och Maria och att en kör föll in i omkvädet. Maria vaggade ett barn i famnen, och melodin leder verkligen tanken till vagsång. (Ett liknande textarrangemang återfinnes i *Kyrkovisor för barn* nr 711, "Josef, käre Josef min".) "Resonet in laudibus" förekom i flera olika latinska versioner och den ingår bl a i *Piae Cantiones* från 1582.

I två olika svenska översättningar jämte den latinska texten återfinnes den i en psalmbok från 1586, "Hwar Christtrogen frögde sigh" och "All then ganske Christenhet"; den senare under rubriken "Then samme Lofsång (Resonet in laudibus) annorlunda". De svenska översättningarna synes inte efter vanligheten ha skett via tyskan. Den senare svenska versionen är beroende av en dansk översättning i Malmöpsalmboken från 1529. Båda försvenskningarna men inte den latinska texten upptogs i 1695 års psalmbok (nr 128, 129). För 1819 års psalmbok gjorde Wallin en bearbetning av den förstnämnda texten, "Var kristtrogen fröjde sig", medan den senare fick utgå. Den wallinska bearbetningen togs in i vår nuvarande psalmbok oförändrad, så när som på ett par rader i omkvädet.

Bearbetaren, Anders Frostenson, har fört texten närmare den latinska psalmen och den äldre svenska. Eftersom kommittén anser att psalmen bör kunna sjungas inte bara på juldagen har tidsbestämningen "i dag", som finns i psalmen i 1695 års psalmbok och tidigare, tagits bort. I psalmen besjunges i stället det som händer "nu".

För jämförelsens skull återges v 1 från 1695 års psalmbok:

Hwar Christtrogen frögde sig,/ Utaf hjertat innerlig,/ Gud Hwar oss misskundelig:/ Han är oss när,/ född af Jungfru Maria./ Här fullbordas thet kungjorde Gabriel./ Eja! Eja! Guds Ord är nu wordet kött,/ Af en jungfru är thet födt,/ Wardt Människa./ I dag föddes Jesus Christus./ Jesus Christus, Israel./ Gud wardt här Man, En Konung sann Wardt här en träl./ Stort är hans namn,/ en trygger hamn, Immanuel./ Som jungfrun förkunnat wardt af Gabriel. (IS)

1695:128 1819:61

Musiken

Melodin, som företer en tydlig släktskap med en Sanctus-melodi från 1000-talet (1942 års mässbok, 1:a serien, 1976 års gudstjänstordning, Allmänna serien), förekommer ursprungligen i två versioner, den ena till

texten "Resonet in laudibus", den andra till en annan medeltida julsång, "Magnum nomen Domini". De båda versionerna är delvis mycket lika varandra och man har tydligen inte alltid kunnat skilja dem åt: ofta sker melodiska utbyten dem emellan. Detta torde vara förklaringen till att traderingen i de svenska källorna är ganska oenhetlig. Den form vi här har valt går tillbaka på den i Ålem- och Mönsteråshandskrifterna 1545, resp 1546, där man klart skilde på de båda melodierna. Samma form har NK, Kyrkovisor för barn och det norska psalmboksförslaget 1981 (samt i något förkortad form den danska koralboken).

1697:128 1820:61 1921:61 1939:61 NK 24A Z 8573

¹⁾ *Leis* är en enstrofig andlig sång på folkspråket som fått sitt namn efter Kyrie-eleison-ropet (Herre, förbarma dig). Den tycks ha utvecklats ur Kyrie-ropet under tidig medeltid och fungerade ofta i anslutning till de latinska sekvenserna i mässan såsom inskottsvers. Så har t ex leisen Christ ist erstanden (Kristus är uppstånden) fogats till sekvensen Victimae paschali laudes, se 469. Luther vidareutvecklade en rad leiser till kyrkosånger.

²⁾ *Skottvers* eller inskottsvers är en kyrkovisa på folkspråk som infogades i de latinska sekvenserna. Församlingen sjöng skottversen mellan de latinska stroforna som sjöngs av kören.

³⁾ *Sekvens* är en medeltida liturgisk sångform som brukade sjungas efter mässans Alleluja. Den bestod som regel av ett antal dubbelstrofer, troligen ursprungligen framförda antifonalt som växelsång mellan två körer. Mellan dubbelstroforna kunde församlingen sjunga en leis på folkspråket.

438 Dig vare lov, o Jesus Krist (Lov vare dig, o Jesu Krist)

Texten

Luthers psalm "Gelobet seist du, Jesus Christ" (tryckt 1524) är en vidarediktning av en julleis¹⁾, som sjöngs på folkspråket redan under medeltiden, så även i vårt land, "Loffuat vare tu Jesu Christ". Lutherpsalmen möter vi första gången i svensk översättning i en psalmbok från 1567 och den gamla leisen har fått bli första vers av psalmen. Men leisen har i varje fall en tid framåt fortsatt att sjungas som skottvers²⁾ under juldagens mässa. I 1571 års kyrkoordning heter det: "Juledag må man bruka then Sequentien Grates nunc omnes, med then Swenska Loffsongen, Loffuat ware tu Jesu Christ, emellan hwar vers"³⁾.

Reformationstidens psalm var läropsalm: evangeliet skulle sjungas in i människors medvetande. Detta är förhållandevis tydligt både i Luthers text till denna psalm och i den gamla svenska översättningen, som är en trogen återgivning och som överförts till 1695 års psalmbok. Luther vill här visa på tillsynes motsägelsefyllda drag i evangeliet. Gud utväljer det ringa och svaga för att utföra det stora och bära det tunga (jfr 1 Kor 1:28), och han gör sig fattig för att vi, som är fattiga, skall bli rika (jfr 2 Kor 8:9). Luthers text liksom den äldre svenska texten får sin karaktär av leizens Kyrie-rop, som återkommer som omkväde i varje vers. "Kyrie eleison" (Herre, förbarma dig) är inte här i första hand ett klagorop utan ett hälsnings- och hyllningsrop till honom som kommer. Luther anknöt till en gammal sångtradition med djupa folkliga rötter. Wallin bytte emellertid i sin bearbetning ut Kyrie-ropet mot "Ära vare Gud", ett Gloria som anknyter till julevangeliet och änglarnas lovsång.

Psalmen överfördes oförändrad till 1937 års psalmbok.

Frostensons bearbetning innebär i ett par strofer ett närmande till 1695 års

version och därmed till den tyska texten. Det gäller v 4 och 6, i vilka han finner att Wallins bearbetning innebär innehållsliga förskjutningar. I v 4 kommer den nya formuleringen också närmare vår nuvarande bibelöversättning. (Se Joh 1:5, 9, 12.)

1695:4

"Thet ewiga ljus går nu här in/ Och gifwer werlden et nytt sken. "Thet lyser oss i thenna mörka natt,/ At blifwa Guds barn gifwer thet oss makt." (tysk text i övers:"Det ewiga ljuset kommer in där./ skänker världen en ny glans./ det lyser mitt i natten/ och gör oss till Guds barn.") Hos Wallin har denna strof starkt förändrats: "En gudomsstråle mild och ren,/ han giver världen ett nytt sken/ och lyser i den mörka natt/ dem som till honom hoppet satt".

I v 5 har däremot avlägsnats ett ålderdomligt bildligt uttryck för jordelivet, "jämrens dal", som har hävd i den tyska texten. Det kan lätt uppfattas som en ensidigt negativ syn på jordelivet. Här har Frostenson i stället valt ett uttryck som refererar till Upp 7:14, "Han tar oss ur bedrövelsen/ och leder oss till himmelen". (IS)

1695:125 1819:62 EKG 15

Musiken

Melodin är tryckt först i Wittenberg 1524 men har förekommit redan under medeltiden som "skottvers" i julsekvensen "Grates nunc omnes". Hos oss är den äldsta källan Kangasala-handskriften 1624.

Här föreslås den allmänkyrkliga melodiformen enligt koralbokstillägget 1964, till vilken textbearbetningen är anpassad. Samma form (så när som på att somliga versioner saknar upptakten i andra frasen) har EKG, NK samt de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen.

1697:125 1820:62 1921:62 1939:62 EKG 15 NK 8A Z 1947

439 Prasad högt av herdars skara

Här har endast den förändringen skett att texten, som först lanserades i Koralmusik i 1957, fått pluralverben utbyta mot singularformer. Angående melodin se kommentaren till 390.

440 In dulci jubilo

Texten

Blandsången "In dulci jubilo / nun singet und seid froh" har varit mycket populär alltsedan 1300-talet och förekommer i en rad varianter. Hos oss trycktes sången först i skolsångboken *Piae Cantiones* 1582; därefter i *Andelige Psalmer och Wijisor* 1614 och i 1695 års psalmbok. Texten uteslöts i den wallinska psalmboken, som till samma melodi upptog Wallins "Statt upp, o Zion, och lofsjung", vilken ännu kvarstår i 1937 års psalmbok som nr 68. I 1937 återupptogs även den gamla blandsången "In dulci jubilo / sjunger på jorden bo". I vårt förslag har texten och textunderläggningen i vissa avseenden anpassats. För att underlätta förståelsen av de latinska versraderna återges dessa även i svensk översättning.

Musiken

Melodin antas vara samtidig med texten men trycktes först i Klugs sångbok, Wittenberg 1533, och hos oss i *Piae Cantiones* 1582. I 1600-talets koralhandskrifter förekommer melodin närmast i Klugs form, men fr o m Roslagskulla-handskriften 1693 uppträder de melodiska utsirningar som sedermera skulle följa Wallins text "Statt upp, o Sion" fram t o m 1939. Då den ursprungliga latinsk-svenska texten återupptogs i 1937 års psalmbok återgavs melodin 1939 i Klugs "rena" form, utan utsirningar, vilken föreslås kvarstå oförändrad. Dock sänks melodin ett helt tonsteg. Se även under 131.

1695/97:130 (1820:68 1921:68) 1937/39:606 NK 15b Z 4947

441 Lagd på strå i ett stall

Texten

Psalmen tillhör den rika repertoar av latinska kyrko-och skolsånger som med titeln *Piae Cantiones* utgavs i Greifswald 1582 av den finländska studenten Theodoricus Petri till tjänst för skolorna i det svenska riket. Flera av våra klassiska psalmer och koraler kom här f f g till Norden, bland dem *Resonet in laudibus* (Var kristtrogen fröjde sig), *Puer natus in Bethlehem* (En stjärna gick på himlen fram), *Jesus Christus, nostra salus* (Jesus Kristus är vår hälsa), *In dulci jubilo* m fl.

Julsången *Personent hodie* översattes av Anders Frostenson för *Kyrkovisor för barn* 1960 och upptas här oförändrad.

443 Guds rådslut från begynnelsen

Texten

Psalmen fick övervägande negativ bedömning i 1982 års utvärdering. Vi menar dock att den fyller en lucka såsom varande den enda psalm som handlar om bröllopet i Kana (tema på 2 söndagen efter Trettondagen), och att den därför bör bevaras.

Musiken

Melodin bedömdes ännu mera negativt än texten. Eftersom en psalm med så begränsad användning bör ha en lättillgänglig melodi föreslår vi att Henry Lindroths i och för sig bra tonsättning byts ut mot den välkända melodin 79.

446 Det går ett tyst och tåligt lamm

Texten

Paul Gerhardt (1617–1676) räknas som den lutherska kyrkans främste psalmdiktare. Han förenar i sina psalmer en objektiv och en subjektiv hållning; han tar sin utgångspunkt i Guds gärningar men ger uttryck för personlig upplevelse och innerlighet i känslan. Hans diktning hör till den tyska nationallitteraturen.

Passionspsalmen "Ein Lämmlein geht und trägt die Schuld" publicerades i Crügers *Praxis pietatis melica* 1647. Strofform och melodi har Gerhardt övertagit från W Dachsteins omdiktning av psaltarpsalmen 137, "An Wasserflüssen Babylon" (tr 1525). Kompositionen i den ursprungligen tiostrofiga psalmen är en modifierad tillämpning av passionspsalmernas traditionella schema. Inledningen består av en beskrivning av passionslidandet (urspr v 1–4). Jesus ses under bilden av Guds Lamm och det bibliska underlaget är Joh 1:29, "Se Guds Lamm, som borttager världens synder", och de kända orden hos Deuterojesaja (Jes 53:4-7) liksom 1 Pet 1:18f. Psalmens mittparti (urspr v 5–6) skildrar "jagets" tacksägelse och överlåtelse. Här finns en innerlighet som för tanken till Höga Visan. Det avslutande partiet består av lovprisning av försoningen, av den skatt som Jesu blod är.

Bildspråket, som är nytestamentligt förankrat, är vanligt i samtiden men knyter också an till medeltida blods- och sårmystik. Den försoningsteologi som närmast kommer till uttryck är den objektiva: Sonen tog på sig Faderns vrede och straff och offrade sig för människornas synd.

I den översättning vi har i 1937 års psalmbok framhålles på ett annat sätt Guds kärlek än i den tyska texten som också talar om Faderns vrede. Vidare är, Jesu, Guds Lamms, lidande inte så utförligt beskrivet, och själens kärlek till Jesus har fått mildare uttryck. Psalmen har inte tidigare ingått i någon officiell psalmbok. Wirséns översättning för psalmboksförslaget 1889 trycks emellertid inte vara den första försvenskningen. Troligen har psalmen ingått i ett förkommet psalmhäfte av L Norenus (tr 1676).

Psalmen hör till de mycket använda enligt SCB-undersökningen, och psalmkommittén anser därför att man inte bör göra en helt ny tolkning utifrån Gerhardts text utan hellre behålla Wirsén-Eklunds version oförändrad. (IS)

Musiken

Melodin, tryckt i Strassburg 1525, förekommer i Sverige först i Ålemhandskriften 1645. Med sin betydande längd medför den i 1939 års utjämnade form avsevärda andningssvårigheter. Vi föreslår därför den rytmiska formen i koralbokstillägget 1964, som helt överensstämmer med den allmänkyrkliga versionen i EKG och NK, liksom med det finlandssvenska psalmboksförslaget 1983.

1697:102 1820:242 1921:242 1939:79 EKG 62 NK 35 Z 7663

447 Min själ, du måste nu glömma

Texten

Spegels passionspsalm, "Min siäl tu måste nu glömma", tillkom 1684/85 och trycktes först i Til-Ökning till Keyzers Manuale 1686. För melodin hänvisar Spegel till den svenska psalmen "Hielp Gudh at iagh nu kunde", som finns med dansk text i Thomissøns psalmbok. Som E Belfrage visat är psalmen mycket konstmässigt uppbyggd och utgör en förening av retorik och meditation. (1600-talspsalm. *Litteraturhistoriska studier*, 1968). Förebilder har Spegel funnit i engelska passionsdikter. Vid beskådandet i minnet av de olika händelserna i passionen upplever sig psalmens jag som närvarande och samtida med de första lärjungarna. Då människan betraktar och begrundar Jesu lidande förstår hon försoningens innebörd.

Den 33 verser långa psalmen intogs obetydligt förändrad i Svedbergs psalmbok men utsattes för de granskande biskoparnas kritik och kom aldrig in i 1695 års psalmbok. Den var för svår för att förstås av "de fåkunnige". Pedagogisk klarhet var ett allmänt krav vid granskningen av Svedbergs psalmbok.

För J O Wallin trycks den aldrig ha varit aktuell. J A Eklund tog med en förkortad och bearbetad form i sitt psalmboksförslag 1934, men det blev i

Emil Liedgrens tolkning psalmen kom att införas i 1937 års psalmbok. Liedgren har gjort ett strängt urval och han har inte övertagit någon strof oförändrad. Psalmen har blivit en blandning av 1600-tal och tidigt 1900-tal, men bearbetningen är gjord med inlevelse.

Psalmkommittén har ställts inför valet att antingen låta göra en nytolkning direkt från Spegels original eller behålla Liedgrens tolkning tämligen oförändrad. Man har stannat inför det senare alternativet. Det är i den av Liedgren givna formen som psalmen blivit använd och insjungen i våra församlingar. Den bearbetning som här gjorts av K-G Hildebrand är mycket varsam. Några ålderdomliga ord i v 2 har arbetats bort och v 3 har uteslutits. Denna vers har föga motsvarighet hos Spegel, den är dessutom svårförståelig och faller litet utanför ramen för psalmen i övrigt. De växlande tilltalen i de tre första stroforna kan göra ett oklart intryck. ("Du" syftar i v 1 på själen, i v 2 på Fadern och i v 3 på Jesus.) (IS)

Musiken

Den melodi som Spegel valde till denna psalm var tydligen aldrig aktuell vid utarbetandet av 1939 års koralbok (förmodligen skulle den också ha gett anledning till vissa bekymmer med textunderläggningen). I stället valde man att på ett lyckat sätt bearbeta den svenska folkvisan "Som liljorna på marken" (se N Svanfeldt, Sång- och visbok, 1936, s 95). Vi föreslår att den behålls oförändrad.

1939:71

448 Jesus, djupa sårerna dina

Texten

Johann Heermann (1585–1647) räknas som Tysklands störste psalmdiktare under perioden från Luther till Gerhardt. Han var också i övrigt en erkänd författare i sin samtid. Ofta har hans psalmer en utgångspunkt i äldre uppbyggelse-litteratur, och särskilt hämtade han stoff från M Mollers *Meditationes sanctorum patrum*. För passionspsalmen "Jesu, deine tiefe Wunder" anvisar han själv "Augustinus' manuale", vilket ingår i nämnda verk. Psalmen trycktes först i 3e uppl av *Devotis Musica Cordis*, 1644. Tonvikten ligger vid begründandet av försoningslidandets betydelse för människan, och som överskriften säger, Jesu sår ger tröst i allehanda anfäktelser. Förutom som passionspsalm har psalmen också använts vid dödsberedelse. Några bilder och uttryck i psalmen visar Heermanns beroende av medeltida mystik, men psalmen har ändå en objektiv hållning och svarar väl mot Luthers program för en passionspsalm, att det är försoninges

betydelse man skall stanna inför, inte den marterade människan Jesus.

E L Norenus' svenska översättning följer troget den tyska texten och med få ändringar har den införts i 1695 års psalmbok. Wallins bearbetning 1816 är skonsam, men några ändringar är påfallande. I den tredje strofen har "wällusts barn" ersatts med en allmännare formulering om livsvägen. Mest ändrad är den sista strofen, där den i mystiken hemmahörande bilden "Then i thin sår rum har funnit" har ersatts med "Den sitt allt i dig har funnit".

Psalmen infördes i 1937 års psalmbok endast med justering av ett par böjningsformer.

I föreliggande bearbetning har de sällan använda verserna 2-4 fått utgå. I de återstående verserna, 1, 5 och 6, som fungerar väl som självständig psalm, har innehållet bevarats. Endast språket har bearbetats. (IS)

1695:151 1819:77 EKG 413

Musiken

Se 241.

453 Se, kärlet brast, och oljan är utgjuten

Musiken

Den nuvarande melodin av P Vretblad från 1938 föreslås här något rytmiskt bearbetad till större andningsvänlighet, samtidigt som den sänks ett helt tonsteg.

1939:72

454 Dig, min Jesus, nu jag skådar (Vilken kärlek oss bevisad)

Texten

Psalmen "O, vad djuphet mig nu möter" ingår i 1765 års provpsalmbok under rubriken "Begynnelsen av Jesu sista lidande". Författaren är okänd men var troligen svensk och tycks ha stått under inflytande av pietistiska kretsar.

Psalmens jag erinrar sig Jesu lidande, stannar inför olika scener i passionshistorien och betänker vad detta innebär för honom själv. Men någon åskådlig beskrivning är det inte fråga om. Flera bilder och uttryck liksom framställningen av Kristus som "vänlig, ödmjuk, mild och god" bär pietistisk prägel. En liknande humaniserad Kristusbild finns emellertid också i samtidens akademiska teologi, neologien.

För 1793 års provpsalmbok bearbetades psalmen kraftigt av Christoffer Dahl. Stilen höjdes, och de pietistiska inslagen försvann. I stället för den äldre psalmens framställning av den ödmjuka profeten som vandrar in i staden med sina "lärosvenner", mästaren som två lärjungarnas fötter, får man en bild av Jesu intåg i Jerusalem under folkets hosiannarop. J O Wallins bearbetning innebar främst en språklig lyftning. Från 1819 års psalmbok intogs psalmen nästan oförändrad i 1937 års psalmbok.

I den föreliggande bearbetningen har de mest använda och användbara stroforna tagits tillvara. Frostenson har gett psalmen en enkel språkdräkt som svarar mot den äldsta versionen. Till enkelheten och direktheten bidrar att psalmen nu börjar med den tidigare vers 2. Vi förs därmed direkt in i evangeliernas berättelse. I de sista raderna av slutstrofen har Frostenson gått tillbaka till 1765 års version "Led mig wid din högra hand/ In uti ditt fröjdeland". I övrigt följer innehållet ganska nära 1937 års version med ett väsentligt undantag. Av Wallins formulering av v 4 har ett missförstånd kunnat uppstå, nämligen att det var samma människor som hyllade Jesus som konung som senare ropade "Korsfäst!" För detta finns inget stöd i evangelierna. Strofen har därför formulerats om (v 3 i här föreliggande version). (IS)

1819:80

459 O Jesu kär, vad har väl du förbrutit

Musiken

J Crügers underbara melodi från 1640, som hos oss först upptogs av Haeffner 1808, föreslogs återfå sin allmänkyrkliga originalform redan i Koralmusik 1957 och sedermera i koralbokstillägget 1964. Samma form har EKG, NK, den katolska Gotteslob 1975, den danska koralboken samt de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen. Se även 305.

1820:481 1921:481 1939:81 EKG 60 NK 76 Z 983

462 Höga kors

Melodin, som i utjämnad form upptogs i Den svenska mässboken, del II, har här restaurerats i riktning mot det rytmiskt och melodiskt mera levande originalet. I texten har i v 4 ordet "naglar" ersatts av "spikar".

464 Vi tackar dig, o Jesus god

Musiken

Här föreslår vi dubbla melodier, dels den i Tyskland brukade till denna text (enligt koralbokstillägget 1964, samma form i EKG), dels 1939 års melodi som dock ges en mera andningsvänlig rytm i anslutning till 1697 års form. Den föreslagna rytmen är exakt densamma som i sv koralen 294 och torde lätt kunna sjungas in; samma form har också 445.

A-melodin: EKG 59 Z 366

B-melodin: 1697:153 1820:96 1921:96 1939:96

465 Så är fullkomnat, Jesus kär

Musiken

Den troligen svenska melodin, först tryckt i 1697, föreslås melodiskt oförändrad, dock med korta upptakter till alla fraser utom den första.

1697:160 1820:99 1921:120 1939:99

466 Den tunga dagen går mot natt

Texten

Som alltid då det gäller en psalm med begränsad användning är kännedomen låg enligt 1982 års undersökning. Omdömena om texten är motsägande: den uppfattas dels som "tunn", dels som "tung". I fråga om melodin är bedömningen klarare: den är "svårsjungen". Vi anser att detta är en värdefull modern text för Långfredagens afton, som bör bevaras i den kommande psalmboken, i synnerhet som två av de fyra psalmerna under rubriken "Jesu begravning" i 1937 års psalmbok föreslås utgå.

Musiken

För att underlätta användningen byter vi Ingmar Milvedens i och för sig kongeniala melodi mot en skön melodi av Karl-Olof Robertson, som inte står Milvedens efter i konstnärlig kvalitet men som torde uppfattas som betydligt mer tillgänglig. Texten kan också anpassas till melodin 189, förutsatt att sista raden i varje vers upprepas. Därmed tillgodoses önskemålet i motion nr 35 till kyrkomötet 1982 som av kyrkomötet hänvisats till psalmkommittén.

468 O natt av ljus som ej kan dö

Kyrkomötet 1982 hänvisade till psalmkommittén en motion (nr 35) som yrkade att denna psalm skulle förses med en alternativ melodi. Det finns emellertid knappast stöd för en sådan åtgärd i 1982 års utvärdering. Vi menar att den valda melodin, som är väl känd till den ofta sjungna 409, är lämplig till denna text.

469 Lovets offer – Krist är uppstånden

Denna s k *sekvens* från 1000-talet, Lovets offer, torde vara den mest sjungna och älskade i denna en gång så rika genre. Svårighetsgraden gör den givetvis endast utförbar av kyrkokören, medan församlingen alltsedan 1100-talet har interfolierat sekvensens parstrofer med *skottversen* Krist är uppstånden (så ännu i 1695 års psalmbok; de båda styckena aktualiserades åter i Koralmusik I, 1957).

Trots den relativt återhållsamma bedömningen i 1982 års undersökning anser vi att åtminstone ett exempel på denna genre bör finnas med i den kommande psalmboken (julsekvensen PoV 654 föreslås utgå). För att underlätta överblicken utesluts i församlingsutgåvan melodin till körpartierna och överförs till körutgåvan. Denna anordning gör det också lättare att – som i Tyskland, Danmark m fl länder – sjunga den livfulla och medryckande skottversen som självständig psalm.

Texterna nyöversattes 1971 av A Frostenson. På mångas önskan har vi bytt ut Frostensons översättning av skottversen mot den äldre, som utan angivande av upphovsman återges i Hymnarium för Svenska kyrkan 1914 och som även upptogs i Koralmusik 1957.

Sekvensen med skottvers: 1695/97:164

Skottversen: EKG 75 NK 9a Z 8584

470 Nu kommen är vår påskafröjd

Texten

Den gamla latinska påskhymnen, "Ad coenam agni", ingår försvenskad i 1536 års psalmbok bland de elva översättningarna av latinska hymner för den gamla tidegården, som behölls till in på 1550-talet. Översättningen "Nu kommen är vår påskafröjd", som inte ordagrant följer den latinska texten, gjordes troligen av Olaus Petri. Den ingår därefter i de flesta psalmböcker och psalmboksförslag. I stort sett oförändrad infördes den i 1695 års psalmbok. För 1819 års psalmbok gjorde Wallin en ganska fri bearbetning såväl i förhållande till Olaus Petris version som till den latinska. Han har delvis fört in nya accenter, vilket tydligt märks i v 5–7, där det hos Olaus Petri är en Kristushymn, medan det hos Wallin mer handlar om människan.

Psalmmkommittén har här inte önskat någon nytolkning utifrån den latinska texten utan en bearbetning som utgår från psalmens insjungna wallinska identitet men ändå ligger närmare den äldre svenska texten på vissa punkter. Denna bearbetning har utförts av Göran Bexell. Verserna 3:1, 4:4, v 5, 6 och 7 har förts närmare Olaus Petris översättning och därigenom framträder psalmens typologi tydligare. Uttåget ur Egypten och den första judiska påsken ses som förebild (figura) för Kristi försoningsgärning och den första kristna påsken. (Jfr 2 Mos 12:, 1 Kor 5:7, 10.) (IS)

Musiken

Försvenskningen av denna latinska påskhymn sjöngs från början självfallet till den därtill knutna gregorianska hymnmelodin (se Det svenska antifonalet II, s 266). Denna melodi följer texten genom vårt äldre handskriftsmaterial

alltifrån mitten av 1500-talet och fram till 1600-talets slut. Från 1675 får den emellertid konkurrens från den nuvarande Crüger-melodin (i Leimontinus-handskriften), och i fortsättningen följs båda melodierna åt, tills 1697 års koralpsalmbok definitivt överger den för församlingssång alltför melismatiska hymnmelodin till förmån för den behändigare Crüger-melodin.

Denna i sin tur har fortlevat i en synnerligen stabil tradering alltifrån sin tillkomst 1640. Först Haeffner ändrar litet på slutfrasen: sluttonerna *fiss e d*, med dubbla notvärden på *fiss* och *e*, blir till *e e d* i utjämnad rytm. Vi föreslår en återgång till den svenska 1600-talstraditionen, som helt överensstämmer med Crügers original. Dock vill vi avstå från den i äldre melodier ofta stereotypa förlängningen av melodins allra första ton.

Om denna melodi ger P Nodermann i sina Studier i svensk hymnologi (Lund 1911) den barska anvisningen: "melodien har hos oss efter hand fått karaktären af ett speciale för påsken och bör ej till andra texter användas". Som nämnts under nr 427 är vi av samma mening och har velat reservera Crüger-melodin för påskpsalmerna 470 och 471 samt för himmelsfärdspsalmen 478, som ju också hör till påsktiden.

1697:162 1820:104 1921:104 1939:104 Z 313

472 I dödens bojor Kristus låg (I dödens band låg Herren Krist)

Texten

Luthers påskpsalm "Christ lag in Todesbanden" (Kristus låg i dödens bojor, tr 1524), är en sammansmältning och vidareutveckling av påskleisen "Christ ist erstanden" (Kristus har uppstått) och påsksekvensen "Victimae paschali laudes", se 469. (Termerna leis och sekvens förklaras i anslutning till textkommentaren till nr 438, Dig vare lov, o Jesus Krist.) I sju strofer utlägger Luther påskens budskap och vad detta betyder för oss. Anknytningen till Bibeln är rik och flerskiktad. Den nytestamentliga påsken är förebådad i det gamla förbundets påskfirande. Gamla förbundets påskmåltid syftar fram mot nattvarden. Psalmen är inte rent teologiskt reflekterande, utan det finns en antydning till berättande, och kampen mellan liv och död gestaltas dramatiskt (urspr v 4). Glädje är den dominerande känslan, och varje strof avslutas med det gamla påskropet, "Halleluja".

Den första kända svenska översättningen "Christ lågh i dödzens bandom" finns i en psalmbok från 1562. Omedelbart efter denna psalm följer den latinska sekvensen "Victimae paschali laudes" samt leisen "Christus är upstånden aff dödha". Ungefär samma svenska text, en ganska trogen

överföring, möter i 1695 års psalmbok. I 1819 års psalmbok bereddes psalmen ej rum, men i 1911 års psalmboksförslag togs den med, starkt bearbetad. Efter ytterligare överarbetning, som förde den långt från det tyska originalet, intogs den, nu femstrofig, i 1937 års psalmbok. De många sammanknytningarna mellan Gamla och Nya testamentet, vilka förutsatte typologisk bibeltolkning och god förtrogenhet med Gamla testamentet, är nu borta.

I den bearbetning av Frostenson som kommittén här presenterar har psalmen förts närmare den äldre svenska versionen och den tyska texten. Slutraden i v 1 har tagits upp från 1695 års psalmbok: "Och sjunga: Halleluja, Halleluja." Särskilt v 2 och 4 har lagts mycket närmare Luthers text, där de motsvarar v 4 och 6. Jämför prosaöversättning av den tyska texten:

- 4 Det var en sällsam strid,/ när liv och död brottades;/ Livet vann och behöll segern,/ det har uppslukat döden./ Skriften har förkunnat detta,/ hur en död förintade (åt upp) den andra./ Döden har blivit något som man/ inte behöver bry sig om (ein Spott)./ Halleluja.
- 6 Så firar vi denna höga fest/ med hjärtans lust och glädje./ högtiden som Herren låter oss vara med om,/ Han själv är solen,/ som genom sin nåds glans/ helt lyser upp våra hjärtan./ Syndens natt är förbi./ Halleluja. (IS)

1695:163 EKG 76

Musiken

Melodin är, troligen av Luther själv, komponerad i anslutning till den medeltida påsksekvensen "Victimae paschali laudes" och den däri sjungna skottversen "Christ ist erstanden" (båda i Psalmer och visor nr 673, här 469). Den trycktes 1524 och förekommer hos oss först i Kangasala-handskriften 1624.

Medan EKG bevarar originalets rytm, som särskilt i andra frasen står i strid med textrytmen, har i nutida nordisk tradition utbildats en consensus om den form som återfinns i NK, vårt koralbokstillägg 1964 och i det norska psalmboksförslaget 1981 (i Danmark och Finland har texten en avvikande meter och följaktligen också något annorlunda melodisk form).

Vi föreslår här koralbokstilläggets form. Dock vill vi avstå från den i så många äldre melodier stereotypa förlängningen av den allra första tonen, som i melodins klara C-takt, dvs med taktslaget på fjärdedelsnoten, ger denna ton en alldeles ovanlig längd och därmed ett alltför starkt tryck på inledningsradens första ord: "I dödens bojar Kristus låg" (till den tyska texten, som börjar "Christ lag in Todesbanden" är det lättare att acceptera förlängningen). – Jämför i detta avseende nr 547.

1697:163 1820:103 1921:113 1939:113 EKG 76 NK 31 Z 7912

474 Han lever! O min ande, känn

Musiken

Melodin är troligen svensk, uppträder först i Leimontinus-handskriften 1675. I rytmiskt utjämnad form bereder denna långa melodi påtagliga andnings-svårigheter. Hos Leimontinus och i 1697 har den genomgående tretakt, vilket givetvis underlättade andhämtningen. Vi menar dock att denna rytm blir allför enformig i en så pass lång melodi. I stället föreslår vi att melodin – utan direkta källförslagor – anpassas till ett annat, i äldre koraler inte ovanligt rytmmönster, som erfarenhetsmässigt har visat sig vara till stor fördel för sångbarheten (se tex sv koralen 536, som i original har just denna rytm!).

1697:169 1820:108 1921:108 1939:108

476 Om Kristus döljes nu för dig

Musiken

Melodin av B Waldis från 1553 har hos oss varit flitigt använd till texten "Hwad kan migh ståå til trång och nödh", den förekommer i de flesta av 1600-talets handskrifter alltifrån Olaus Erics sångbok omkring 1600 och med samma text också i 1697. Då texten uteslöts av Wallin 1819 överfördes melodin till Franzéns "Den korta stund jag vandrar här", som dock 1921 fick sin nuvarande melodi (157). 1939 togs Waldis klassiska melodi åter till heders, nu till den nuvarande texten. Arbmans psalm har visserligen en unik meter som inte passar till någon existerande melodi, men den övertaliga näst sista raden ("din sorg han bär") har på ett lyckligt sätt kunnat anpassas till en melism i slutet av föregående melodifras.

Den rytmiskt utjämnade formen i 1939 med dess besvärliga andningsproblem har säkert bidragit till att psalmen hittills inte blivit använd efter förtjänst. Melodin bör emellertid bli väl sångbar genom några enkla rytmiska förändringar i anslutning till originalet och 1697: varje fras slutar med halvnot + fjärdedelspaus. Dessutom binds den näst sista raden samman med den sista till en enda melodisk fras, vilket stämmer bra med textens struktur – ofta förekommer en överklivning just där! Vidare införs efter originalet punkteringar vid orden "vår, det" samt vid "sorg han" – i senare fallet för att ge fart åt den sista långa dubbelfrasen.

1697:40 1820:119 1939:115 Z 4463

479 Nu stunden är kommen, o saliga fröjd

Efter uttrycklig önskan från kyrkomötet 1982 inför kommittén i förslaget denna pingstpsalm, "som direkt skildrar händelserna i pingstdagens epistel". Svenska psalmer från 1930-talet har i allmänhet lämnats obearbetade, så även denna.

480 Kom, helge Ande, Herre Gud

Texten

Liksom flera andra Lutherpsalmer har även "Komm, Heiliger Geist" (tr 1524) sin utgångspunkt i en medeltida sång, nämligen antifonen "Veni sancte Spiritus accende", vilken redan under senmedeltiden fanns i flera tyska översättningar. – Den latinska antifonen förekommer jämte svensk översättning i psalmböcker alltifrån 1543. (1937:132). – Första versen hos Luther är närmast beroende av en tysk översättning från Basel (tr 1514), medan de båda andra verserna är nydiktning. Innehållsligt ligger denna psalm ganska nära Luthers andra pingstpsalmer.

En svensk översättning av psalmen ingick i en psalmbok från 1562 (fullständigt bevarad text i en psalmbok från 1567). Samma text, som troget återger den tyska förlagan, finner vi i 1695 års psalmbok. Wallin gjorde en bearbetning för sitt psalmboksförslag 1816, vilken togs in i 1819 års psalmbok och kvarstår oförändrad i vår nuvarande. Särskilt den första versen är omarbetad av Wallin och anknytningen till den gamla latinska antifonen saknas, kanske med avsikten att undvika upprepning, eftersom antifonen jämte svensk översättning återfinnes strax intill i psalmboken.

I föreliggande psalmboksförslag presenteras psalmen i två versioner, en varsam bearbetning av Britt G Hallqvist (se nr 51) och en nytolkning av Anders Frostenson.

Frostensons nyåtergivning är ett försök att följa den Luthertext så nära som möjligt, vilken den äldre svenska versionen följde troget. I vers 1 framhävs på nytt den reformatoriska huvudtanken om tron och Guds ord. I vers 3 talas nu liksom hos Luther om vår tjänst i stället för om vårt korsbärande. (IS)

1695:181 1819:134 EKG 98

Musiken

Se 51.

481 Gud, när du andas över vår jord

Visan fick ganska svala omdömen i 1982 års undersökning. Särskilt negativ ställde man sig till melodin, som ansågs "svårsjungen". Vi anser emellertid att visan – en av de få med anknytning till nutida fransk andlig vistradition och med melodi av en av de främsta företrädarna för denna genre – är värdefull och bör ha en plats i den kommande psalmboken. Vad melodin beträffar tycks man ha förbisett anvisningen "Refräng", vilken antyder att endast det mycket lättsjunga omkvädet bör tilldelas församlingen, medan det inledande partiet med sina delvis höga tonlägen bör utföras av försångare eller kör. Här har anvisningarna förtydligats genom beteckningarna "Försångare/kör" och "Alla".

482 Vårt fäste i all nöd är Gud

Texten

Olov Hartmans psalm "Vårt fäste i all nöd är Gud" är en mycket fri omdiktning av den välkända Lutherpsalmen "Vår Gud är oss en väldig borg", från vilken melodin övertagits. Jämför textkommentaren till denna psalm (nr 237). Hartman har liksom Luther hämtat inspiration från Ps 46, men i ännu högre grad bygger hans psalm på nytestamentliga texter om de yttersta tiderna. Hur nära Hartman följer bibeltexterna framgår av de citerade verserna 1 och 4 nedan, men psalmen består inte av en rad lösryckta allusioner utan utgör en väl sammanhållen helhet.

Kampmotivet har getts ny utformning och psalmen har fått högsta grad av aktualitet. I Guds bilden framhävs andra accenter än hos Luther och bilden av människan är också annorlunda. Gud framställs inte som en gammaltestamentlig segerhjärte utan som Guds Lamm, som genom lidande och död vinner seger. På samma sätt förverkligas den troendes seger genom lidande och död. Luthers psalm slutar med påminnelsen om att Guds ord består, medan Hartmans talar om "den seger som övervinner världen: vår tro". Man kan säga att människan tilldelas en mer aktiv roll hos Hartman, och att det finns en större medvetenhet om det lidande som för till seger. Man kan också notera att här finns en större världstillvändhet, ett starkt engagemang för världen. (IS)

482

- 1 Vårt fäste i all nöd är Gud
och skulle bergen rämma
och vackla ner i havets djup –
Guds rike skall ej bäva.
Den Laglöse snart
står fram uppenbart.
Han är redan här
ty makt går före rätt
och mångas kärlek kallnar.

- 4 Guds vittnen fångslas nu som förr,
det går dem liksom Herren.
Men efter pina, fångsel, död,
o hör, de talar ännu
tills morgonen gryr
och helvetet flyr.
Ty tron på hans kors
skall överleva oss.
Den övervinner världen.

Bibeltexter

Gud är vår tillflykt och vår
starkhet/.../Därför skulle vi icke
frukta om än jorden omvälvedes och
bergen vacklade ner i havsdjupet
(Ps 46) då vi nu skola undfå ett
rike som icke kan bäva. (Heb 12:28)
Då skall den Laglöse uppenbaras
(2 Thess 2:8) genom att laglösheten
tilltar kommer kärleken hos de
flesta att kallna. (Matt 24:12)

Ni kommer att ställas inför
ståthållare och konungar för min
skull och stå som vittnen inför dem.
(Matt 10:18) ...tack vare tron
talar han ännu fastän han blev
dräpt (Heb 11:4) profetorden /.../
bör ni låta lysa för er/.../ tills
dagen gryr och morgonstjärnan går
upp (2 Pet 1:19)... detta är en
seger som har besegrat världen:
vår tro (1 Joh 5:4)

Musiken

Melodin som Hartman har använt har samma form som Luthers och avviker
metriskt något från den i 1939 års koralbok. Då originalmelodin – en
mästerlig omformning av äldre melodistoff, sannolikt utförd av Luther själv –
är rytmiskt ganska komplicerad, har vi valt den melodi som i den tyska
psalmboken betecknas som "spätere Form".

1697:56 1820:124 1921:124 1939:124 EKG 201 NK 38 Z 7377

483 Du morgonstjärna, mild och ren (Hell morgonstjärna, mild och ren)

Musiken

Ph Nicolais underbara melodi från 1599 (kallad "koralernas drottning" – "koralernas konung" är samme tonsättares *Wachet auf*, nr 317) bör sjungas enligt melodiformen i koralbokstillägget 1964 som står ytterst nära originalet. Samma rytmiska form har såväl det norska som det finlandssvenska psalmboksförslaget; PoS som saknar texten har samma melodiform till den närbesläktade "Så skön går morgonstjärnan fram" (671). Melodin föreslås sänkt ett helt tonsteg. Jämför 119.

1697:131 1820:55 1921:55 1939:32 EKG 48 NK 67 Z 8359

489 Guds änglar är hans sändebud (Gud låter sina trogna här)

Texten

Psalmkommittén föreslår att psalmen "Gud låter sina trogna här" får ingå i den nya psalmboken i två versioner. Den ena är en bearbetning av Frostenson, som har bevarat psalmens ingress. Se nr 167. Under detta nummer finns den historiska delen av textkommentaren.

Den andra versionen är en nytolkning av Olov Hartman, som har förhållit sig mycket fri till de äldre versionerna. Hartman har velat ge en modern änglalsalm som anknyter till de erfarenheter av änglar människor kan ha i nutiden. Mittraden från det gamla omkvädet har återinförts om än i annan språklig form och karaktären av änglalsalm accentueras därigenom mera ("Det är Guds änglars dag i dag"). Hartman har delvis utnyttjat andra bibelställen, för v 1 Heb 1:4 ("eld och vind") för den andra versen berättelsen om Elisa och kriget med araméerna i 2 Kon 6:16. "I motgången är det gott att komma ihåg att de som är med är flera än de som är emot", säger Hartman (brevkommentar till psalmkommittén). Men änglarnas beskydd är inte begränsat till "Guds trogna" utan omfattar alla som kämpar för rättfärdighet. I v 3 finns en själavårdande aspekt. Erfarenheten motsäger att änglarna skulle finnas till hands för att avvärja alla olyckor, men ändå finns ledning från himlen. Hartman hänvisar till 4 Mos 22:5, berättelsen om Bileam och åsnan, och till Ps 139:4. I v 4 talas i den gamla psalmen om hjälp mot demonmakter och i den wallinska om hjälp mot skräck för döden. Hartman anspelar här på berättelsen om profeten Elia (1 Kon 19:5). En ängel uppmanar honom att resa sig ur sin depression.

I den femte versen är innehållet helt nytt. Den handlar nu inte om dödskampen utan om den prövning det kan vara med en glest besatt kyrka. Församlingen erinras om att änglar deltar i gudstjänsten. (Jfr Jes 6.) Detta är ett motiv som är ganska vanligt i anglosaxisk hymn. (IS)

1695:195 1819:35

Musiken

Se 35.

490 Inför Guds himlatron

Musiken

Psalmen, först upptagen i Kyrkovisor för barn 1960, fick relativt positiva omdömen i 1982 års undersökning; dock gav melodin anledning till tveksamhet. Vi anser emellertid att melodin är värdefull och bör bevaras. Dock föreslår vi en alternativmelodi av Bedrich Janacek.

495 Ljus av ljus, o morgonstjärna

Texten

Psalmen är en fri översättning av en morgonpsalm av Martin Opitz. Översättare är sannolikt en finländare, Johannes Christierni Melartopaeus. Martin Opitz ville på 1620-talet skapa en ny tysk diktning efter mönster av renässansdiktningen i andra länder. Sina psalmer skrev han som förebilder för en ny konstmässig psalmdiktning. I morgonpsalmen, som trycktes 1634, har Opitz vidareutvecklat de traditionella kyrkliga ljusmetaforerna och låtit de poetiska adjektiven spela en ny roll. Han har en regelbunden meter och har utformat rimmen med omsorg.

Den svenska översättningen, känd från ett tryck från 1664, har en liknande rangställning som Opitz tyska psalmer. Det är en av de första svenska psalmerna med en genomförd konstmässig stil. Rimmen är väklingande. Versaccenten överensstämmer med ordens naturliga accent. (Betoningen

”upptäcker” rekommenderades av den dåtida poetiken i Sverige.) Vad gäller språket har Melartopaeus till och med höjt den poetiska stilen, med t ex sammansättningen ”rosenstrålar” och sammanställningen ”dårhets dimma” i Georg Stiernhielms efterföljd.

Först Svedberg och sedan Wallin bearbetade psalmen lätt. I SOU 1981:50 har kommittén föreslagit en mycket genomgripande bearbetning med stora teologiska förtjänster, gjord av Olov Hartman. Rimmen är inte korrekta i 1600-talspoetikens mening, och den ursprungliga poetiska stilen har uppblandats med modernt prediko- och bönespråk. Bearbetningen strider på ett djupgående sätt mot Martin Optitz och hans svenskspråkige översättares poetiska inriktning.

Kommittén har därför vänt sig till Karl-Gustaf Hildebrand som gjort en mera varsam bearbetning av psalmen, med helrim, utan assonanser. Liksom i det tidigare förslaget har den andra strofen fått utgå. I övrigt har endast begränsade ändringar gjorts i psalmens text så som den lyder i 1937 års psalmbok. Ändringarna har genomgående gjorts med nära anknytning till den tidigare lydelsen. (EB)

1695:356 1819:426

498 Vi tackar dig (Vi tacke dig)

Texten

Förebild för Spegels morgonpsalm har, som E Belfrage påpekat, varit den danska psalmen ”Jeg tacker dig./ Ret hiertelig” (tr 1632), som i sin tur är en återgivning av den anonyma tyska psalmen ”Ich danck dir schon durch deinen Sohn” (tr 1586). Denna tyska psalm står som melodiangivelse såväl i Spegels handskrift (1682) som i det första trycket (Kaysers Manuale 1686), dock i en textvariant med pluralform, ”Wir dancken dir”.

”Wi tacke dig” hör till Spegels gotländska psalmdiktning. (Jfr kommentaren till psalm 243.) Ovanligt för Spegels psalmer är de rytmiska oregelbundenheterna och det växlande stavelseantalet. Spegel följde vanligen den opitz-lagerlöfska metriken, och många av hans psalmer är i motsats till denna mycket konstmässigt uppbyggda. I 1695 års psalmbok upptogs psalmen utan metrisk bearbetning, men för 1819 års psalmbok bearbetades psalmen metriskt och stilistiskt av Wallin. Denna version har behållits i vår nuvarande psalmbok.

Frostensons bearbetning innebär en språklig förenkling, som närmar psalmen till dess äldre avfattning. Men psalmen har också starkt förkortats.

De minst använda verserna, v 5–8, har uteslutits för att man skall kunna sjunga psalmen som helhet. Om man skulle behålla dessa verser skulle det krävas en mer genomgripande bearbetning än för de övriga. (IS)

1695:362 1819:431

Musiken

Se 554.

499 Nu stiger solen fram ur österns portar

Thomas Kingos i Danmark högt älskade morgonpsalm betecknas i 1982 års undersökning som "en inte särskilt känd psalm, som dock samlar relativt stora andelar positiva omdömen". Vi sluter oss härav till att den kommer att vinna i längden. Melodin anses av somliga bedömare som svårsjungen, vilket kan bero på den i original utjämnade formen på Zincks melodi: vi har därför rytmiskt bearbetat den till större andningsvänlighet. Samma rytmiska form har melodin i det norska psalmboksförslaget 1981.

500 Morgonrodnaden skall väcka (Morgonrodnan mig skall väcka)

Texten

Wallin inleder sin morgonpsalm på traditionellt sätt; den nya dagen börjar med bön och lovsång till Gud. Men anslaget är romantiskt färgat: "Morgonrodnan mig skall väcka" (1814: "Morgonrodnan vill jag väcka"). Gudsbeteckningen "Allsvåldige" däremot hör närmast till vokabulären från upplysningstid och neologi. I tidens stil lovsjunger Wallin solen (v 2). Samma sol som en gång lyste i skapelsens morgon och i Eden, "lika härligt brinner". Naturens skönhet består även efter syndafallet, eftersom Gud uppehåller sitt verk. Tanken på Guds försyn vidareutvecklas i följande strof, som emellertid inte känns helt nödvändig. I den tredje strofen möter vi den hos Wallin så vanliga tanken om plikttröhet i kallet. De sista raderna om tryggheten under

Herrens skugga anknyter till Ps 91:1, och någon rädsla för nattens mörker finns inte såsom i psalmerna i 1695 års psalmbok. Inte heller talas det om grav, död och mörker i den sista strofen, där parallellen dras mellan dagens och livets afton. Psalmerna mynnar ut i evighetslängtan och ljus förväntan.

Bearbetningen innebär en språklig förenkling, som känns särskilt nödvändig för den första och sista versen. Den tredje strofen har utelämnats. Satskonstruktionen är här mycket invecklad, och strofen är därför mycket svår att bearbeta. Det kan också vara en fördel om en morgonpsalm inte är för lång. (IS)

1819:423

502 Morgonens rodnad över bergen brinner

Psalmerna upptogs i Psalmer och visor 76 på uppdrag av kyrkomötet 1975 på grundval av remissyttranden och motion nr 39. Melodin har 1982 samlat något färre positiva omdömen än texten. För att tydligare klargöra textens anpassning till den melismatiska melodin har vi placerat alla verser i omedelbar anslutning till melodin, vilket avgjort bör underlätta sången.

504 En jordisk dag, en dag från dig

Med hänvisning till det allmänna resonemanget om denna kategori av psalmer under nr 428 vill vi, trots det negativa utfallet av 1982 års utvärdering, föreslå att denna psalm bevaras. Vi menar att den fyller ett behov vid de middagsgudstjänster som numera blir allt vanligare i städernas kyrkor. Därför ändras också rubriceringen "Morgon" till "Under dagen".

506 Genom gatans trängsel

Psalmen, först publicerad i försökshäftet *Psalmer och visor 71* med begynnelseorden *Du som genom gatans trängsel bar ditt kors*, intogs i 1975 års förslag till psalmbokstillägg men överfördes av kyrkomötet samma år till avdelningen *Läsepsalmer i Psalmer och visor 76*. Som sjungen psalm upptogs den åter i *Psalmer och visor 82*. Under hela denna tid har den åtföljts av en melodi av Roland Forsberg, som efter dess tillkomst 1970 har omarbetat den två gånger.

Psalmen fick i enkäten 1983 mycket negativa omdömen. Vi menar emellertid att den har ett värdefullt innehåll och att den fyller en lucka under den numera allt viktigare men sparsamt företrädda rubriken "Under dagen". En anledning till att psalmen haft svårt att bli accepterad kan vara de långa versraderna, som avgjort försvårar en tonsättning. Anders Frostenson har därför omarbetat de 2-radiga stroforna till 4-radingar, och till dessa föreslår vi en i England mycket spridd och gärna sjungen melodi av den tyske tonsättaren F Filitz.

508 Den ljusa dag framgången är

Texten

Denna aftonpsalm är skriven av den förste danske psalmdiktaren av betydelse, Hans Christensen Sthen, och publicerades i hans omkring år 1589 utgivna "En liden Vandrebog", en bönbok för enskild andakt. Sthen, som var kyrkoherde och prost i Malmö, tillhörde sin tids lärda män och publicerade en rad skrifter på vers och prosa. Som förlaga till denna aftonpsalm har han haft den latinska "Christe, qui lux es et dies", men inte i den latinska formen utan i en dansk översättning. Inledning och avslutning är emellertid hans egen diktning och överhuvudtaget förhåller han sig mycket fritt till den äldre hymnen.

Ofta hämtade Sthen inspiration till sina psalmer från samtida världsliga visor och utnyttjade deras bilder och tekniska uppbyggnad. För denna psalm har han övertagit melodi och meter från en folkvisa, "Jeg tiende mig udi Greffuens Gaard". Denna visa har omkvädet "Glaede hon sig, da fryder ieg mig", vilket har likhet med psalmens omkväde "Glaede os Gud i Himmerig".

En svensk översättning finns i ett vistryck från omkring 1640. Denna försvenskning som följer den danska texten nästan ordagrant, intogs i 1695 års psalmbok. En mycket fri omarbetning gjordes av Wallin för 1819 års psalmbok. Det blev inte mycket kvar av den gamla psalmens innehåll och stil. De åtta verserna är reducerade till fem och omkvädet förändrat till

traditionellt psalmspråk "Bliv oss när, o Herre Jesu". I denna gestalt överfördes psalmen till vår nuvarande psalmbok.

Frostenson har i sin bearbetning utgått från v 1, 2, 3, 4 och 8 i den gamla versionen som ligger mycket nära Sthens danska text. Frostenson har sökt återge psalmen dess folkvisekaraktär och därför tagit upp det gamla omkvädet. Därigenom kommer också den svenska versionen närmare den danska och norska.

För jämförelsens skull återges här 1695 års version:

- 1 Then ljuse dag framgången är, /Och natten hänger oss på:/O Jesu Christ, vår Here kär, /Tu alltid hos oss blifwa må!/Glädje oss Gud i himmelrike!
- 2 Tu äst thet ewiga Gudoms ljus, /Thet må wi ju bekänna;/Kom til oss i vår hjertans hus, /Med tine nåd oss uptända./Glädje oss Gud...
- 3 Tu äst vår wäktare trygg och tro, /Tu wilt oss aldrig undfalla; På tig så wilje wi bygga och bo, /I all nöd tig påkalla. /Glädje oss Gud...
- 4 Dagen är skapad till arbet och omak, /Thet kan hwar med sig wäl märka; /Men natten är skapad till ro och mak, /The trött lemmar att stärka./ Glädje oss Gud...
- 5 Så wele wi i morgon lofwa tig, /Tin godhet gerna bekänna, /Och sedan alltid i himmelrik /Tig prisa förutan ända./Glädje oss Gud i himmelrike.

1695:367 1819:438 Dps 701

Av Hans Christensen Sthen har ytterligare en psalm tagits med i psalmboksförslaget, aftonpsalmen "Den mørke nat forgangen er". Se nr 503. (IS)

510 Så har nu denna dag (Nu haver denna dag)

Musiken

G Dübens melodi återges i 1697 helt enligt originalet i *Odae sveiticae* 1674. Hos Haeffner är den rytmiskt utjämnad och melodiskt starkt förändrad. Ytterligare förändringar gjordes i 1939.

Vi menar att denna psalm, som i Frostensons varsamma bearbetning

bevarar många stildrag från barockens tid, också bör ha sin originalmusik från samma tid. Vi föreslår alltså 1697 års form oförändrad (= koralboks-tillägget 1964).

1697:370 1820:440 (ej med i 1921) 1939:440

511 Nu i tysta skuggan fången (Jag i tysta skuggors timmar)

Texten

Genom sin stämningsfulla naturlyrik och hänfödda, innerliga lovsång till Kristus såsom Lammet skiljer sig Erik Lindschölds psalm "Nu i skuggans tid den tysta" från äldre och samtida svenska morgon- och aftonpsalmer. Ämbetsmannen och diktaren Lindschöld var vän och litterär rådgivare till Haqvin Spegel och denna psalm ingår under rubriken En andächtig Siäls Nattero i en nyttgåva av Spegels *Barna Bibel*, 1886. Psalmen är verstekniskt välgjord och konstmässigt komponerad. Det sinnrika bildspråket tyder på inflytande från fransk barockdiktning, men den innerliga Kristusgemenskapen och föreningen av naturlyrik och Jesus-kärlek påminner om pietistisk tysk psalm.

Psalmen intogs i Svedbergs psalmbok, men i 1695 års psalmbok fick den inte komma med under motiveringen att den var mera konstmässig och "bildrik än andächtig och för then enfaldelige begriplig". (Citerat efter E Belfrage, *1600-talspsalm*, s 181.) Wallins bearbetning av psalmen är närmast en nydiktning. Det centrala, lovsången till Kristus och glädjen över gemenskapen med honom, togs bort, och den bildrika stilen förenklades. Denna fria omdiktning med ämnet naturens lovsång till Gud, "Jag i tysta skuggors timmar", publicerades först i psalmbokförslaget 1814 och intogs sedan i 1819 års psalmbok, varifrån den oförändrad överfördes till vår nuvarande psalmbok.

Psalmkommittén har velat ta vara på denna originella psalm, som här presenteras i en bearbetning av Augustin Mannerheim. Man tänker sig att psalmen mest kommer att användas som läsepsalm och i den privata andakten. Mannerheim, som har utgått från Lindschölds originalpsalm, kommenterar sin bearbetning sålunda:

Jag har försökt överföra det graciösa och underfundiga hos Lindschöld, men det barockt överlastade och sammanpackade har jag för att psalmen skall bli användbar eliminerat. Naturligtvis har jag också överfört hans kosmiska fascination, det 'kallvarma', och hans friska naturkänsla. Bilder har fallit bort och bilder har tillförts, som alltid vid överföring, beroende på vad språket har att bjuda.

(IS)

513 Din sol går bort, men du blir när

Franzéns aftonpsalm från 1814 betraktas som original, men faktiskt föreligger vissa likheter med en psalm i 1695 års psalmbok, "Solen hafwer sigh från oss wändt" (nr 366). I alla händelser upptogs den äldre psalmens melodi till Franzéns text i Haeffners koralbok. Först i 1921 tilldelades texten melodin 1939:66.

Då emellertid denna melodi har ganska många texter – i vårt förslag fem stycken – av helt annan karaktär, har vi sökt finna en ny melodi till Franzéns psalm. Vi har stannat för en folkmelodi från Leksand som har sjungits till den med Franzén närbesläktade sv ps 1937:585 vers 6. Den föreslås här i en bearbetning av H Göransson. Dock hänvisas även till 42.

514 Till natt det åter lider

Musiken

N Selnecker brukar anges som upphovsman till denna melodi, som dock har vissa likheter med äldre melodier till samma originaltext (Z 156–158). Till oss kom den redan 1608 i ett litet tryckt häfte av S A Forsius. Den ganska tafatta melodin fick emellertid i J Crügers förfarna händer 1649 den form som återfinns i EKG och som även oförändrad återges i Roslagskulla- och Ridrarholms-handskrifterna 1693/94. I 1697 är den omarbetad i riktning mot den form den fick hos Haeffner 1820, vilken sedan dess har behållits i Sverige. 1921 återupptog visserligen något av Crügers originalrytm, men i 1939 gavs den åter utjämnad form.

Vi föreslår melodin i Crügers melodiska form och rytmiskt regelbundna och lättlärd rytm (= koralbokstillägget, EKG); även det finlandssvenska psalmboksförslaget har samma form, utan alternativ. Vi vill dock behålla den haeffnerska formen som b-melodi.

1697:342 1820:429 1921:429 1939:429 EKG 227 Z 159

516 Av goda makter underbart bevarad

Texten

Den tyska texten, Von guten Mächten wunderbar geborgen, är spridd över stora delar av den kristna världen. Den ingår, på originalspråket eller i översättning, i många nya psalm- och sångböcker, varibland kan nämnas både de norska och finlandssvenska psalmbokförslagen, Kyrkornas världsråds Cantate Domino (1974) och Lutherska världsförbundets just reviderade Laudamus (1984). Texten är skriven av den tyske teologen och motståndsmannen Dietrich Bonhoeffer och är i original utformad som en nyårshälsning till hans familj. Den svenska översättningen innebär en förkortning av dikten, bl a med hänsyn till originalets karaktär av familjehälsning.

Musiken

Skälet till sångens låga poängtal i 1982 års undersökning är kanske främst att söka i melodin och dess harmonisering. Harmoniseringen har nu förenklats, med tonsättarens medgivande, och melodin behållits eftersom den är den internationellt mest brukade.

517 Trötta av dagen vi kommer dig nära

Musiken

Texten har en unik meter med sin korta fjärde versrad. En melodi av H J Gauntlett från 1854 passar dock efter H Göransson's bearbetning bra till texten – märk t ex hur den melodiska lyftningen i näst sista frasen bär upp orden i 3:3 "då skall vi samlas i salig gemenskap"!

519 Det ringer till vila och veckan går ut

Texten

Wallin skrev sin psalm för helgmålsringningen 1838, då han som biskop skulle inviga den nya kyrkan, orgeln och kyrkogården i Järvsö, "Bön när det

ringer till Heligsmål. Tillegnad Jervö församling den 22 juli 1838." Evers, som gärna ville utnyttja de av Wallins andliga dikter som kommit till efter utformandet av 1819 års psalmbok, tog med psalmen i bearbetad form i sitt psalmboksförslag 1911. Biskop Keijser som svarade för omarbetningen hade emellertid ändrat psalmen till en psalm för årsskiftet, "Det ringer till afton och året går ut". I Nya psalmer 1921 ingår den i sin ursprungliga form men med någon omarbetning av tredje versen. I denna gestalt överfördes psalmen till 1937 års psalmbok men med uteslutande av den andra versen, "Du varit mitt stöd i mitt anletes svett". Denna strof har nu återinförts av psalmskommittén. I v 7 har några ålderdomliga ord bytts ut: i rad 1 "Ty" med betydelsen "därför" och i rad 3 "Mitt salighetsverk". I övrigt är psalmen oförändrad i förhållande till vår nuvarande psalmbok. (IS)

523 Jag är det trädet i din gård (Ack, jordens barn, vår tid är kort)

Texten

Denna psalm av Wallin trycktes först i psalmboksförslaget 1816. Den bygger på liknelsen i Luk 13:6-9 om vinträdet. Liknelsen berörs dock inte förrän fr o m fjärde strofen. I de tre inledande stroforna tecknas jordelivets korthet och förgänglighet i mörka färger. Dessa strofer har enligt SCB-undersökningen blivit mycket litet använda; vad som i allmänhet sjungs är de tre senare stroforna.

Vi har därför valt att utesluta v 1-3 och endast behålla v 4-6 som en psalm för Nyårsdagen.

Musiken

Haeffner upptog till denna text en melodi av B Waldis 1553, som under hela 1600-talet var mycket spridd hos oss till texten i 1695 "Min Gudh, min Gudh, sade Christus tå". Den byttes i 1921 mot en melodi av G A Ericsson från 1915, där i en rytmisk version som utjämnades i 1939.

Vi tror att Ericssons melodi har utgjort ett hinder för användningen av denna psalm. Därför föreslås 1939 års melodi 329 (257), som passar bra till den nu bevarade delen av psalmen. Se 257.

532 Kom nära, Gud. Kom vila

Texten

Ur en längre dikt har författaren Arne H Lindgren tagit ut dessa fem strofer till en psalm för stillhet och meditation. Dikten grundar sig på personliga upplevelser. Den är komponerad så att den första hälften av varje strof består av böner och den andra hälften av svar.

I andaktens stillhet kommer Gud oss nära och då tystnar våra ängsliga böner. I stillheten hör vi också andras rop om hjälp och kan få förmedla hopp och framtidstro. Tid och evighet smälter samman i Guds eviga nu. Genom tron har vi redan nu del i det eviga livet. Därför kan man säga att "Kristus möter oss / till framtid utan bördor", "utan dunkel", "utan oro", "utan mörker". (IS)

533 Släck de tusen bildernas skärm

Musiken

Psalmen upptogs i 1975 års förslag till psalmbokstillägg med melodi av Karl-Olof Robertson. Vid kyrkomötet samma år överfördes den, utan närmare motivering, till avdelningen Läsepsalmer i Psalmer och visor 76.

I 1982 års undersökning noteras en ganska stor tveksamhet inför denna psalm, vars originella utläggning av 1 Mos 18 uppmanar oss att stänga av TV-n och i stället begrunda Abrahams upplevelse vid Mamres terebintlund. Vi menar att psalmen är värdefull och bör bevaras med Robertsons fina melodi.

534 Jag känner den

Liksom 533 upptogs denna psalm i 1975 års förslag till psalmbokstillägg men överfördes av kyrkomötet samma år till avdelningen Läsepsalmer i Psalmer och visor 76. I vårt förslag till Psalmer och visor del 2, SOU 1981:51, togs den åter upp, även nu med den ursprungliga melodin av Lars-Erik Rosell. Kyrkomötet 1982 nämnde ingenting om musiken men ansåg, med hänvisning

till ett remissyttrande, att texten inte gjorde rättvisa åt Johannes' av Korset dikt. Med ledning av detta remissvar har Anders Frostenson nu bearbetat texten på några punkter till närmare trohet mot originalet.

Vi menar fortfarande att Johannes' av Korset suggestiva text – en av de ytterligt få mystikpsalmer vi har, kanske den enda av denna dignitet – kommer bäst till sin rätt med musik och föreslår därför att den bevaras med Lars-Erik Rosells finstämda och helt kongeniala melodi.

538 Jag till din måltid bjudits in (Hjälp mig, min Gud)

Texten

Både till innehåll och stil griper denna psalm tillbaka till äldre bot- och bättringspsalmer genom de mycket starka uttrycken för syndakänsla och intighet. Särskilt frapperande är detta i första versen, ”jag usle syndaträl”, ”mig ångerns låga tär./mig samvetsmasken gnager”. Denna originalpsalm av Wallin publicerades först i psalmboksförslaget 1814. Något bearbetad ingick den i 1819 års psalmbok, varifrån den överfördes till vår nuvarande. Det bibliska underlaget för v 2–3 är liknelsen om kungasonens bröllop i Matt 22:3–14. I anslutning till äldre bibelöversättningar talar Wallin om nattvard i stället för måltid, vilket i dag leder tanken till nattvard i speciell mening, den sakramentala måltiden. Det huvudsakliga innehållet i v 1–4 rör själens bävan och ångslan inför salighetssaken. De många frågorna framhäver osäkerheten, och först i v 5 finns svaret och erbjudandet om nåden.

I Frostensons bearbetning har den långa, tunga upptakten i v 1–4 koncentrerats till en enda strof, för vilken utgångspunkten tagits i v 2:1–2 (i 1937), inbjudan till konungens måltid. Psalmen blir härigenom mer positiv och evangeliet kommer mer i centrum.

Några ändringar har gjorts av musikalisk-rytmiska skäl. (IS)

1819:184

Musiken

Melodin tillhör den stora grupp av Waldis-melodier ur hans psaltare 1553, som redan tidigt upptogs i svensk tradition. Den påträffas först i Olaus Erics sångbok omkring 1600 och förs vidare i en mycket stabil tradering ända till 1600-talets slut, då den förändras melodiskt och rytmiskt till (i stort sett) den form den har i 1939. I en så pass lång melodi medför 1939 års rytmiskt

utjämnade form avsevärda andningsproblem. Vidare har de båda fraserna närmast efter repristecknet fått identiskt samma form, varigenom melodin blir egendomligt stillastående där; i Waldis original ligger den andra av dessa fraser en ton högre.

I anslutning till originalet gjordes i 1964 års koralbokstillägg en varsam bearbetning av melodin, vilken här föreslås.

1697:68 1820:39 1921:184 1939:280 Z 7737

539 En dunkel örtagård jag vet

Musiken

Melodin, av B Berglund från 1937, föreslås lätt rytmiskt bearbetad till större andningsvänlighet.

1939:267

541 En syndig man låg sänkt i syndens dvala (En syndig man som låg i syndens dvala)

Texten

Det äldsta bevarade trycket av denna psalm ingår i ett odaterat tillägg till 1572 års psalmbok. Enligt somliga forskare, bl a Emil Liedgren, är det en originalpsalm av den lärde Laurentius Petri Gothus (omkr 1530–1579), som var hovpredikant hos Erik XIV, professor i Uppsala och sedermera ärkebiskop. Ämnet, synd och nåd, är typiskt för reformationstiden. Kanske har emellertid Laurentius Petri haft en medeltida dagvisa som utgångspunkt. Vissa ålderdomliga drag i diktning och struktur tyder på detta, såsom ansatsen till dramatisk iscensättning i inledningen med tilltal av en ängel varpå följer syndarens svar. Vidare är bilden av Maria som morgonstjärna vanlig katolsk symbolik. Den sjunde strofen lyder enligt det äldsta trycket:

All werldzens ljus, upran aff en morgonstierna,
Som sannerligh är Gudz modher och een ödmiuk terna,
Aff hierta och mun iagh prisa Gudh så gerna,
Han wille min fiende ifrå migh spierna.

I denna psalm som i övrigt är så präglad av reformationsteologin finns Mariahyllningen kvar, men under 1600-talet bearbetades den i enlighet med luthersk renlärighet. I 1695 års psalmbok har ett par ord i andra raden av den sjunde strofen bytts ut, vilket löser upp symbolen Maria-morgonstjärna: "Och sannerlig' war Guds moder en ödmjuk tärna."

För 1819 års psalmbok gjorde Wallin flera bearbetningar. Den som kom att ingå i psalmboken är mycket varsam, och mycket av det ålderdomliga kvarstår. Men raden om Maria har helt försvunnit. I denna form överfördes psalmen till 1937 års psalmbok.

Enligt SCB-undersökningen är psalmen föga använd, men den hör till våra äldsta svenska psalmer och har ett så stort litterärt och religiöst värde att den bör bevaras. Psalmkommittén har därför låtit bearbeta psalmen som här presenteras i en nytolkning av Olov Hartman.

Hartman kommenterar sin tolkning sålunda:

I sin ursprungliga fattning är denna psalm ett stycke mystik. Schemat uppväckelse – upplysning – tro är tydligt. Och det yttre landskapet med soluppgång och morgonsång bryts igenom av ett inre, där det ännu är natt när solen lyser i det yttre. Men natten har en morgonstjärna – Guds moder – och morgonen kommer när solen går upp som är Kristus.

Sol invictus-motivet hör samman med två olika liturgiska huvudtankar, julens och påskens. Jag har här givit företräde åt jultraditionen. Ursprungstextens ängel har jag tagit med bara i strof 5. Hans roll i psalmen är helt densamma som vi brukar tillmäta Ordet.

(IS)

1695:251 1819:167

Musiken

Melodin har länge ansetts vara svensk; den uppträder hos oss först i Kangasala-handskriften 1624 men har tydliga paralleller på olika håll i Mellaneuropa alltifrån 1525 (se härtill T I Haapalainen, Die Choralhandschrift von Kangasala, 1976, s 146). I svensk 1600-talstradition har den haft genomgående tretakt men gavs i 1697 den egendomliga blandning av tretakt och jämn takt som också – efter den oundvikliga utjämningen hos Haeffner – upptogs i 1921 och 1939.

Psalmen har numera en ganska låg användning, säkert beroende både på melodins egenartade rytm och på textens ålderdomlighet. Vi tror att texten efter Hartmans genomgripande bearbetning har utsikter att åter bli levande. Samtidigt med textbearbetningen föreslår vi en av H Göransson utförd bearbetning av melodin till en mera naturlig, regelbunden rytm och taktart, i viss anslutning till de mellaneuropeiska källorna – en rytm som går utmärkt väl ihop med den nya textversionen.

1697:251 1820:167 1921:167 1939:254

545 Sackeus var en publikan

En majoritet av de tillfrågade i 1982 års undersökning vill bevara både text och melodi, även om melodin uppskattas något mindre än texten. Då melodin ligger väl högt, föreslår vi att den sänks en halvton, vilket bör underlätta sången.

547 Ur djupen ropar jag till dig

Texten

Lutherpsalmen "Aus tiefer Not schrei ich zu dir" utgår från psaltarpsalm 130, De profundis, "Ur djupen ropar jag till dig". Men det är inte fråga om någon parafra, utan Luther har behandlat psaltarpsalmen mycket fritt och tolkat den utifrån Nya testamentet, särskilt Romarbrevet. Han har utvidgat det han funnit vara centralt: syndaförlåtelsen av nåd. Psalmen förekommer i flera tryck från 1524. Den har tidigt använts som begravningspsalm och ingick i hans år 1542 utgivna samling med begravningspsalmer.

Den svenska översättningen har fått fram det evangeliska budskapet, men översättningen är ganska otymplig. Man har länge ansett att överföringen till svenska gjorts av Olaus Petri, men detta är ovisst. Psalmerna användes tidigt som begynnelsepsalm till den svenska mässan och föreskrivs i kyrkoordningen från 1571 som alternativ, då introitus inte sjunges på latin. Översättningen från 1536 års psalmbok infördes oförändrad i 1695 års psalmbok. För 1819 års psalmbok svarade Wallin för bearbetningen, som innebar rytmiska förbättringar men också teologiskt-innehållsliga förskjutningar. Denna version står kvar oförändrad i vår nuvarande psalmbok.

Frostenson har i sin bearbetning gått tillbaka till Luthers psalm och till den första svenska versionen. Ändringen av ingressen har dock skett i anslutning till nuvarande bibelöversättning. Frostenson är särskilt kritisk mot Wallins bearbetning som han menar förvanskar trosinnehållet. Verserna 2–4 har nu i första hand förts närmare Luthers text. "I den svenska översättningen betonas mer självprövning och rannsakan", medan den tyska texten framställer botten som något som "kommer ur förtröstan på den gudomliga godheten", framhåller Frostenson.

Vers 2–4 av Lutherpsalmen lyder i prosaöversättning:

- 2 Inför dig räknas inget annat än (din) nåd och godhet./ för att synden skall bli förlåten;/ vad vi gör, är förgäves/ även i det bästa (människo-)liv./ Inför dig kan ingen berömma sig./ därför måste alla frukta dig/ och leva av din nåd.

- 3 Därför vill jag hoppas på Gud,/ inte bygga på min förtjänst;/ på honom skall mitt hjärta förlita sig/ och ha förtroende för hans godhet/ som tillsäges mig av hans dyrbara ord;/ det är min tillförsikt och pålitliga skatt,/ den vill jag alltid vänta på.
- 4 Och om det än dröjer ända till natten/ och åter till morgonen,/ skall mitt hjärta inte förtvivla på Guds makt/ eller bekymra sig./ Så skall det rätta Israel göra,/ som är fött av Anden,/ och vänta på sin Gud.

Vers 2 var mer adekvat återgiven i Olaus Petris version än i Wallins. Den förre "betonar rättfärdiggörelsen som ett Guds verk, inte bara som en mänsklig tillflykt".

I vers 5 har Frostenson inte gått tillbaka till Luther utan föredragit den äldre svenska översättningen. (IS)

1695:99 1819:182 EKG 195

Musiken

Luthers egen melodi till denna text publicerades 1524. Hos oss bör psalmen ha sjungits redan 1536, då texten uppträder i svensk översättning; i notskrift påträffas melodin först i Kangasala-handskriften 1624.

I kontinental tradition fortlevde melodin i en mycket stabil tradering: EKG har alldeles samma form som Luther, fränsett en rytmisk förenkling av frasen närmast efter repristecknet. Samma form har NK, 1964 års koralbokstillägg (efter Koralmusik 1957) samt de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen.

Det kunde följaktligen anses helt oproblemiskt att nu föreslå denna melodiform. Där finns dock en hake: precis som i nr 472 (se kommentaren till denna!) får melodins allra första ton – på grund av C-takten, med taktslag på varje fjärdedelsnot – en alldeles ovanlig längd som inte alls motiveras av textens obetonade första stavelse ("Ur djupen ropar jag till dig"). I svensk 1600-talstradition tycks detta ha upplevts som ett problem: genomgående har man här melodin i alla breve-takt, dvs med taktslaget på (nuvarande) halvnotsvärdet, oftast också med lång upptakt inte bara till första frasen utan även till de övriga.

Problemet kan lösas på två sätt. Man kan gå tillbaka till den svenska 1600-talstraditionen med alla breve-takt och genomgående lång upptakt (eller kanske, i anslutning till flera äldre svenska källor, med frasslut på halvnot + fjärdedelspaus, varefter varje ny fras börjar med fjärdedelsnot). Den andra lösningen består i att förändra koralbokstilläggets form så att första noten förkortas till fjärdedel, andra frasen slutar med halvnot + fjärdedelspaus och frasen närmast efter repristecknet börjar med fjärdedelsnot.

Vi föredrar den senare lösningen, eftersom den bevarar den trosvisst "marscherande" rytmen i Luthers original och även närmare överensstämmer med formerna i Tyskland, Norge och Finland (den danska koralboken 1954 har praktiskt taget identiskt samma lösning som den vi här föreslår). Melodin sänks dessutom ett helt tonsteg.

1697:99 1820:182 1921:182 1939:278 EKG 195a NK 27 Z 4437

548 Till dig ur hjärtegrunden (Till dig av hjärtans grunde)

Texten

Denna psalm går tillbaka på en psaltarparafra av den franske diktaren och hovmannen Clement Marot (1497–1544). Hans psaltarparafra ser blev mycket omtyckta, och till deras popularitet bidrog säkert melodierna, som hämtats från välkända världsliga visor. Parafra sen över Psaltaren 130 "Du (Au) fons de ma pensée" ingick i Calvins 1539 i Strassburg utgivna psalmbok. I motsats till Luthers diktning över samma psaltarpsalm följer Marots psalm mycket noga psaltartexten och har därför en mer gammaltestamentlig prägel. Marots psalm talar om Guds dom, medan Lutherpsalmen mer framhåller Guds nåd och förlåtelse. (Jfr kommentaren till nr 547.)

I svensk översättning ("Til tigh aff Hiertans grunde") möter psalmen i tryck första gången 1625. Lars Wiwallius antas ha gjort denna tolkning. I varje fall står det klart att den utgår från Ambrosius Lobwassers tyska översättning av Marots och Bezas franska psaltare (tr 1573). Den noggrant gjorda svenska översättningen togs in i 1695 års psalmbok i oförändrat skick, men för 1819 års psalmbok gjorde Wallin en språklig bearbetning.

Denna version överfördes till 1937 års psalmbok.

Anders Frostenson, som har utfört föreliggande bearbetning, ger följande kommentar:

Huvudsyftet med bearbetningen har varit att göra psalmen mer språkligt tillgänglig. På en del ställen har den närmare än hittills anslutits till Marots text. Till exempel v 1 där Marot säger "lyssna till mitt rop och min klagan om dagen och om natten". I 1695 står det också närmare den franska texten: "Thet är nu tid och stunde./ Herre Gud! min bön uptag". Det är ett annat trosinnehåll och bibeldjup än i det wallinska: "Ack, att jag finna kunde./ O Gud, för dig behag". I v 2 står det att man botfärdig skall överge synden. Wallin har lagt till "ödmjuk". I v 4 har bearbetningen gått tillbaka till originalets och de äldre texternas ord om Guds Israel och om den Gud som blir bekänd bland folken. Det är en inskränkning när Wallin talar om honom som blir "av trogna hjärtan känd".

(IS)

1695:100 1819:183

Musiken

Melodin är sannolikt, som så ofta är fallet med melodierna till Marots psaltarparafra ser, en fransk folkmelodi. Den publicerades först 1539 i Strassburg, därefter i en något förändrad form i Genève 1542. Det är den senare formen som har fortlevat i reformert tradition och även brukats hos oss enligt 1600-talets koralhandskrifter (först i Ålem-handskriften 1645). 1697 förändras emellertid melodin avsevärt, och den formen har den sedan dess haft hos oss.

I koralbokstillägget 1964 gjordes ett försök att återinföra den äldre formen (efter Koralmusik II, 1960; även den danska koralboken, liksom NK, har denna form), men den yngre traditionen visade sig starkare – den går ju också tillbaka ända till 1697! Vi föreslår därför melodin i 1939 års form, vilken även det finlandssvenska och (i stort sett) det norska psalmboksförslaget har anslutit sig till.

1697:100 1920:183(33) 1921:183(33) 1939:279 NK 46 Z 5352

550 När vi i högsta nöden står

Musiken

Texten bör ha melodi 42, som av ålder hör till denna psalm.

553 I dig, o Herre Jesus kär (Till dig allena, Jesu Krist)

Texten

Författaren till denna psalm, Konrad Hubert (1507–77), blev medhjälpare åt reformatorn Martin Butzer i Strassburg och levde sig in i hans tankevärld. Då Butzer på grund av ändrade kyrkopolitiska förhållanden måste flytta till England, stannade Hubert kvar och fortsatte trots motstånd att förmedla Butzers tankar i sin verksamhet som diakon och predikant. Den mest kända av hans psalmer, "Allein zu dir, Herr Jesu Christ", som hör till den stora diktningen från tiden för reformationens genombrott, kan sägas vara en katekespsalm, eftersom den mycket nära följer Butzers utläggning av försoningen utifrån Rom 4:25. Psalmen publicerades först som separat tryck 1540. I Strassburg-sångböckerna finns den med från 1545 med överskriften "Ein Betlied zu Christo, unserem eigenen Heiland, um Verzeihung der sünden und Mehrung des Glaubens und wahrer Liebe" (En bönepsalm till Kristus, vår Frälsare, med bön om förlåtelse för synden, om förökande av tron och om sann kärlek). Psalmen är på en gång objektiv i sin framställning av försoningen och personlig och innerlig i hållningen. Många fler

bibelställen än det ovan anförda ligger till grund. I den fjärde strofen, en Gloria-strof från Nürnberg, har Hubert tagit upp det gammalkyrkliga bruket att avsluta psalmer, bibliska lovsånger och hymner med "Ära vare Fadern" etc och sålunda låta den treenige guden vara psalmens adressat.

Den första svenska versionen "Allena til tigh Herre Jesu Christ," finns i en andaktsbok översatt av Laurentius Petri Gothus och utgiven i Rostock 1564. Nästan oförändrad intogs denna mycket trogna översättning i 1695 års psalmbok. Språket var bitvis stelt och knaggligt, och för 1819 års psalmbok gjorde Wallin en bearbetning.

I föreliggande bearbetning har innehållet delvis åter förts närmare den äldre versionen och den tyska texten. Jämför med v 1 i prosaöversättning av den tyska texten: "Endast till dig, Herre Jesus Kristus./ står mitt hopp på jorden./ Jag vet att du är min tröstare./ ingen annan tröst kan jag få./ Från begynnelsen är ingenting utvalt./ på jorden har ingen människa blivit född/ som kan hjälpa mig ur nöd./ jag anropar dig./ som jag har satt min lit till."

Frostenson som gjort bearbetningen har sökt sig förbi Wallin till det enklare språk som finns i den äldre versionen och i den tyska texten. Han kommenterar den wallinska bearbetningen sålunda:

Den djupa bibelförankringen har försvagats, därmed också det för alla tider gällande och fullbordade försoningsverket. Det inskränks i v 2 till att gälla ångerns och farans stund. Därmed är också grunden till lovsången i v 4 försvagad. Men ett betydande positivt värde har tillförts i v 4 genom att Jesus blir vår förebedjare.

I den tredje strofen har Frostenson sökt få fram mer av det personliga, den innerliga fromhet och trons glädjeupplevelse som finns i den äldre versionen.

I sista raden av v 4 fångas det dubbla tidsbegreppet upp, evangeliets nu. Frid och salighet ges både här i tiden och i evigheten: "Du är vår frid, Treenighet./ vår salighet/ här nu och i all evighet." Jämför sista raden med den tyska texten i översättning: "här i tiden/ och sedan i evigheten", och 1695: "Här nu timeligh/ Och sedhan ther ewinnerligh".

Det bör också framhållas att anpassningen till melodirytmen har påverkat bearbetningen, särskilt i v 4.

(IS)

1695:240 1819:194 EKG 166

Musiken

Denna klassiska koral uppträder först i ett enkeltryck i Wittenberg 1541 och därefter i något bearbetad form i den av Luther redigerade babstska sångboken 1545. I Sverige bör den ha sjungits redan 1564, eftersom texten i översättning är belagd fr o m detta år: dock påträffas den i notskrift först 1624 i Kangasala-handskriften. Melodin traderas sedan i en ganska stabil form, som nära överensstämmer med den babstska, och utjämnas först hos Haeffner 1820 – en form som behölls i 1921 och 1939.

Den traditionella rytmiska formen återinfördes som alternativ i koralboks-

tillägget 1964 i anslutning till EKG och NK. Den föreslås nu som a-melodi, vartill textbearbetningen har anpassats. Medan såväl det norska som det finlandssvenska psalmboksförslaget upptar den rytmiska versionen som enda alternativ, har vi dock ansett det befogat att som b-melodi bevara den rytmiskt utjämnade formen, främst med hänsyn till psalmens användning med fjärde versen som Laudamus-alternativ i högmässan. (Det är dock i skrivande stund ovisst om detta bruk kommer att föreslås bevarat i den kommande gudstjänstordningen; vi vill här framhålla att ett annat, lämpligt Laudamus-alternativ föreligger i form av Britt G Hallqvists bearbetning av 1939:23 – se nr 337).

1697:240 1820:194 1921:194 1939:269 EKG 166 NK 50 Z 7292a,b

554 Min synd, o Gud, mot dina bud

Musiken

Melodin förekommer ursprungligen i två gestalter, en äldre i moll från 1625 och en yngre ombildning i dur från 1655. I Sverige påträffas melodin först i Roslagskulla-handskriften 1693 i en form som står nära den äldre versionen (speciellt i dess ombildning av Crüger 1640). 1697 har melodin i dur men egendomligt nog med genomgående korta upptakter och med vissa melodiska avvikelser från de båda äldre formerna. Från och med Haeffner 1820 har melodin den nuvarande formen i 1939; dock sörjde Haeffner för andningspauser, vilka försvann 1921.

Mot bakgrunden av denna ganska förvirrade tradering återgick 1964 års koralbokstillägg resolut till 1655 års form (= EKG), vilken också här föreslås och till vilken textbearbetningen är anpassad. Samtidigt sänks melodin ett helt tonsteg.

1697:253 1820:187 1921:187 1939:283 EKG 168 Z (2050) 2051

558 När inför din dom jag stod

Psalmen karaktäriseras i 1982 års undersökning som "en relativt okänd psalm som uppskattas av något fler än dem som säger sig ha hört eller sjungit den".

Vi tolkar detta så att psalmen med stigande kännedom kommer att vinna en uppskattning som motiverar dess införande i den kommande psalmboken. Detta bör även gälla melodin, som visserligen fått en något mera negativ bedömning men som vi anser kongenial med texten.

560 På dig jag hoppas, Herre kär

Texten

Adam Reusners psalm "In dich hab ich gehoffet" (På dig har jag förtröstat) är en parafras över Ps 31. Efter studier i Wittenberg blev Reusner (1496–1575) sekreterare åt fältherren Georg von Frundsberg och följde med honom då han förde den kejslerliga hären mot Rom 1526. Reusner deltog också själv i striderna. Psalmen som beskriver nöd och fara och hot från fiender, kan alltså relateras till författarens personliga erfarenheter. Kanske har den skrivits som tröstpsalm för Frundsbergs soldater. I tryck möter den första gången i den augsburgska psalmboken 1533. På flera sätt erinrar psalmen om reformationens brytningstid. Man märker att författaren är lika hemma i Vulgata som i Lutherbibeln, men på avgörande punkter slår reformationsbudskapet igenom och Reusner föredrar liksom Luther att tala om Guds nåd i stället för om hans rättfärdighet.

En svensk översättning finns i ett tryck före 1601. Något ändrad ingår psalmen i 1695 års psalmbok. För 1819 års psalmbok bearbetades den av Åström och Wallin. I vår nuvarande psalmbok intogs den oförändrad.

Den här presenterade bearbetningen innebär dels en förkortning, dels ett närmande till 1695 års text och till den tyska texten. Vers 1 och 2 har dragits samman, och de båda sällan använda verserna 5 och 6 har uteslutits. Bearbetaren har sökt sig tillbaka till den äldre svenska texten, som också ligger närmare den tyska, t ex i v 2 "Om hårt jag trängs /av fienden/ är du dock vid min sida" i stället för den wallinska formuleringen "Av *mörkrets här* jag kringvärvd är". Jfr EKG "feinde Heer" och 1695 "satans här". Även slutet av sista versen kommer närmare EKG och 1695 års psalmbok: "Din kraft vi har/ och segerns dar" i stället för Wallins lovprisning "Din nåd och makt./ din vård och vakt/ ske pris i allo lande". Jfr EKG "Die göttlich Krafft macht uns sieghaft/ Durch Jesus Krist. Amen." (Din gudomliga makt gör oss segerrika/ genom Jesus Kristus. Amen.) och 1695 "Tins Gudoms magt/ Hafwer öfver oss wakt./ Genom Jesus Christum. Amen."

Ändringen i v 1 rad 2, "Ja, du min säkra" etc, betingas av hänsyn till musiken. Den andra stavelsen är betonad i den föreslagna melodin, varför nuvarande, "Du som min säkra" etc, är olämpligt. (IS)

Musiken

Melodin är en andlig vismelodi från 1400-talet, som fick sin numera i Tyskland vedertagna form i en sångbok i Zürich omkring 1552 och i Strassburg-sångboken 1560. Hos oss uppträder melodin genom 1600-talets koralhandskrifter samt i 1697 i en utsirad version, som tycks ha tillkommit under inflytande av en fyrradig tysk melodivariant. Haeffner 1820 skalar av dessa utsirningar och ändrar fjärde frasens första ton från e till f. Medan Haeffner sörjer för andningspauser, återges melodin i 1921 och 1939 i rytmiskt helt utjämnad form samt med genomgångstoner i första och fjärde fraserna.

Andningspauser behövs i denna melodi, och eftersom det är väl sörjt för sådana i originalversionen (= EKG) föreslår vi med 1964 års koralbokstillägg melodin i denna form.

1697:41 1820:226 1921:145 1939:341 EKG 179 Z 2459

565 På Gud och ej på eget råd

Musiken

Melodin av S Gastorius upptogs av Haeffner i hans koralbok 1808. Med viss ändring i första frasen (Haeffner hade, efter tyska förebilder från 1700-talet, tonerna d g a h e d c h) intogs den sedan i 1921 och 1939. Den något vacklande traderingen har nu allmänt följts av en återgång till Gastorius' originalform (= EKG). Samma form har den danska koralboken 1954 (frånsett åttondelsfiguren i fras 2), NK och det finlandssvenska psalmboksförslaget (Norge har inte melodin).

Vi föreslår melodin i denna form, dock sänkt ett helt tonsteg.

1820:252 1921:252 1939:326 EKG 299 NK 91 Z 5629 (en version från 1690)

568 Famn som bär mig i dag

Psalmen ingick i det förslag till psalmbokstillägg som förelades 1975 års kyrkomöte. Den uteslöts då med motiveringen: "Bildspråket saknar biblisk

anknytning. Ingen direkt kristen profilering. Slutorden alltför negativa”.

Psalmen framlades emellertid oförändrad för 1982 års kyrkomöte, som menade att den efter eventuell bearbetning kunde brukas i den reviderade psalmboken. Melodin ansågs kongenial med texten; dock borde ”förnekar” i v 3 eventuellt utbytas mot ”sviker”, t ex ”också om jag sviker dig”.

Upphovsrättsinnehavaren medger dock ingen ändring, varför psalmen föreslås oförändrad ingå i den kommande psalmboken. Beträffande den omdiskuterade tredje versen finns ju också i verkligheten en högst påtaglig biblisk anknytning.

573 Till dig jag ropar, Herre Krist

Texten

Psalmen ”Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ” vill somliga forskare tillskriva Johann Agricola (1494–1566), elev och vän till Luther. Den ingår emellertid i Klugska sångboken 1529 bland psalmer av anonyma författare. Psalmen som har bödens form har sitt huvudtema från 1 Kor 13:13a, men anknyter till många bibelställen.

Den äldsta bevarade översättningen till svenska har vi i 1567 års psalmbok, men den okände översättaren måste ha utgått från en äldre dansk tolkning (tr 1544), eftersom den svenska och den danska versionen har samma avvikelser från den tyska texten. Psalmen har i sin tyska version starkt präglats av reformationens huvudtankar: vikten av att välja den rätta tron accentueras kraftigare. Likaså betonas att Ordet är själens föda och ger kraft till strid, vidare att Guds nåd, ej gärningarna, räddar oss från döden. Beroendet av Guds nåd är totalt. Dessa tankar framhävs mindre eller inte alls i de danska och svenska översättningarna. I stället har man renodlat psalmens huvudtanke: bönen om tro, hopp och kärlek. Psalmen blir därigenom mer helgjuten.

Psalmen intogs i det närmaste oförändrad i 1695 års psalmbok, medan däremot Wallin bearbetade den ganska kraftigt. Med den språkligt elegantare formen följer ett abstraktare framställningssätt. I den wallinska formen överfördes psalmen till 1937 års psalmbok, men några smärre ändringar gjordes i v 5.

Olov Hartman har gett en nytolkning av psalmens centrala innehåll, som är ganska självständig i förhållande till såväl den tyska texten som de äldre svenska versionerna, även om man känner igen många fraser från den wallinska version som vi nu har i vår psalmbok. Nytolkningsen är mest markant i v 3, som tar upp förhållandet till nästan.

Hartman har kommenterat sin tolkning sålunda:

I föreliggande nytolkning har eftersträvat att ta vara på och kanske förtydliga den själavårdande förkunnelse som psalmen fört fram, i olika tider på olika sätt, och göra det mot bakgrunden av nutida själavårdserfarenhet. Sålunda har tron på nåden i första versen konkretiserats, i den andra har 'världens smädeljud' fått gestalten av personföljelse, i den tredje är ordet 'såra' ett nyckelord – i den rådande vänlighetskonventionen får personangrepp ofta ett slags nålstickskaraktär – och den i nutida själavård vanliga läkedomaspekten har fått träda fram; å andra sidan har icke fördolts att man på skilda håll kan få riskera livet för sin tro, ehuru det i dag inte är så i Sverige än så länge; den sista versens anrop har i huvudsak behållits oförändrat, första raden och den andra har i sin pregnans helt säkert varit till hjälp för många från århundrade till århundrade.

Anmärkas bör att de fyra sista raderna i fjärde versen får sin fulla innebörd som bibelcitat (Fil 3:10, Joh 21:15 ff).

(IS)

1695:281 1819:208 EKG 244

Musiken

Melodin trycktes först i Klugs sångbok, Wittenberg 1533, men går möjligen tillbaka på en förlaga från 1526. Den vedertagna versionen i EKG stämmer helt med originalet, frånsett att man (klokt nog) har infört samma cesur mellan första och andra fraserna som vid de följande frasgränserna.

Hos oss påträffas melodin redan i Olaus Erics sångbok omkring 1600 och därefter i de flesta av 1600-talshandskrifterna. Dessa, liksom 1697, följer originalmelodin troget, så när som på att de flesta har en lustig utsirning i andra frasen. Den svenska texten har också en stavelse mer i den korta frasen nr 7, där en inledande ton måste tillfogas – den vacklar mellan d och e. Haeffner 1820 återger melodin i rytmiskt utjämnad form, dock med inskjutna andningspauser, vilka försvinner i 1921 och 1939.

Med koralbokstillägget 1964 föreslår vi EKG:s melodiska och rytmiska form. Den extra svenska inledningsstavelsen i fras nr 7 har fått tonen d, som bättre än ett e knyter frasen samman med den föregående. Samma form har NK och det finlandssvenska psalmbokförslaget samt den danska koralboken 1954 (som dock saknar den övertaliga stavelsen).

Beträffande textbearbetningen kan tillfogas att medan Wallin gör en stor cesur *före* den korta 7:e frasen, fordrar den restaurerade melodin, där den 7:e frasen hänger intimt samman med den föregående, att en cesur i stället infaller *efter* denna melodifras:

Wallin

Jag sätter all min lit till dig
och till din stora nåde. //

I allan våde

din Ande styrke mig...

Hartman

Jag sätter all min lit till dig
 som syndare benådar
 i deras våda. //
 Må Anden styrka mig...

1697:281 1820:41 1921:208 1939:343 EKG 244 NK 41 Z 7400

575 Vaka, själ, och bed

Texten

Wallins psalm om en kristen människas vaksamhet och kamp mot andliga fiender är enligt Emil Liedgren en av hans mest personligt präglade dikter (*Vox Angelica*). Psalmerna publicerades i Psalmbokförslaget 1816. Någon förlaga tycks Wallin inte ha haft, men det finns vissa överensstämmelser med innehållet i den psalmtext som först blivit känd till melodin i fråga, "Seelen-Bräutigam". Wallin har för sin på bibelallusioner mycket rika psalm tagit utgångspunkt i Jesu ord till lärjungarna i Getsemane: "Vaken och bedjen att I icke mån komma i frestelse" (Mark 14:38). "Vännens röst" i v 2 anspelar på Höga Visan 2:8ff och 5:2 och "Ljusets ängel" kan hänföras till 2 Kor 11:14. Verserna 5–8 är en fåfänglighetspredikan med anknytning till Predikaren. Wallin ger här uttryck för en mycket stark misstro mot det som brukar skattas högt i världen. Jordisk glädje, lycka och ära lämnar oss inte bara otillfredsställda, de kan också vålla oss skada. Här måste tilläggas att orden "lycka" och "ära" hade något annan betydelse vid denna tid.

Frostenson har i sin bearbetning behållit första och sista verserna oförändrade, v 3 och 5–8 har utgått, medan de övriga är lätt bearbetade. Den omfattande förkortningen motiveras med att de verser som är främmande och svårförståeliga för vår tid har uteslutits för att få psalmen mer användbar. En omarbetning av v 5–8 skulle vara mycket svår att göra. Till det som är svårbegripligt i dag hör ett par anspelningar som hänför sig till den äldre bibelöversättningen (1703 års bibelövers): i v 6 "Joabs kyssar" (2 Sam 20:9) och i v 8 "Egyptens resenärer". Det senare uttrycket är liktydigt med "Faraos ryttare". Beträffande uttrycket "köttets träl" i v 4 1937, se kommentaren till psalm nr 367. (IS)

1819:210

Musiken

Melodin ur Darmstadt-sångboken 1698, sannolikt av A Drese (Z 3255a), har i original en livlig tretaaktsrytm (= EKG). Om Wallin nu möjligen hade denna

melodi som förlaga, har han säkert mött den i utjämnad form (= Haeffner 1820, 1921 och 1939). Det förefaller rimligt att melodin får behålla denna form, både till Wallins 575 och Liedgrens 284. Dock vill vi söka motverka den rytmiska monotonin i fraserna 3 och 4 genom att förlänga deras två sista toner till halvnoter. Melodin kommer då att (frånsett vissa tidstypiska förslagtoner) helt överensstämma med den form melodin fick i Freylingshausens mycket spridda sångbok 1704 (Z 3255b).

1820:210 1921:210 1939:345 EKG 274 NK 96 Z 3255a, b

578 Tänk på honom som var frestad (Ho är den för Herren träder)

Texten

I psalmboksförslaget 1814 hade denna wallinska psalm om hjärtats renhet något annorlunda utseende än den fick i 1819 års psalmbok. I de båda första verserna fanns bilderna av själens vita kläder, Christi brud, själens bröllopskläder, men vid sin omarbetning valde Wallin att hämta stoff från Ps 24 till första versen, och i tredje versen anspelar han på Ps 1. Genom dessa gammaltestamentligt präglade verser kom avståndet till världen att markeras mycket starkt. Den fromme måste fly umgänget med världens barn. Dessa verser behölls i 1937 års psalmbok, men Frostenson har nu uteslutit dem vid sin bearbetning. Psalmen avkortades emellertid redan för 1937 års psalmbok, då verserna 2 och 4 enligt 1819 års version uteslöts. Den andra versen hade kritiserats av Norrlandsläsarna för att den gav uttryck för egenrättsfärdighet ("Utan helgelse kan ingen skåda Herren Gud"), trots att Wallin här hade stöd i Heb 12:14. I den fjärde versen beskrevs själens helighet med hjälp av Höga Visans blomsterspråk, i anslutning till äldre andaktslitteratur.

Frostenson har i sin bearbetning förkortat och förenklat psalmen och koncentrerat den till temat att i Kristi efterföljd bestå i frestelsen. (IS)

1819:294

580 Av hjärtat vill jag dig prisa

Texten

Bönepsalmen "Begynna wil iagh at prijsa" är tryckt 1622 i samma likpredikan som Laurentius Laurinus' psalm "I himmelen, i himmelen". Troligen är även bönepsalmen skriven av Laurinus. Det kan vara fråga om en kontrafakt till en visa i vårt äldsta skillingtryck (1583): "En ny Wijse om een ädel och dygdesam Qvinna i Rom widh namn Lucretia", som börjar "Begynne wil jagh at sjunge". (Se Liedgren, *Svensk psalm och andlig visa*. 1926). De sju stroferna har senare utvidgats till nitton och begynnelsebokstäverna bildar då ett akrostikon, Britha Andhersdothor. Huruvida detta är bearbetarens namn eller namnet på den kvinna som psalmen tillägnats är naturligtvis omöjligt att avgöra. Den utökade versionen har en annan stil, vekare och mer omskrivande. Denna version har något förkortad (16 v) tagits in i 1695 års psalmbok. I 1819 års psalmbok kom inte psalmen med.

I 1937 års psalmbok ingår en bearbetning från 1911 av J A Eklund. Eklund har utgått från 1695 års version.

Psalmkommittén presenterar nu en bearbetning av Karl-Gustaf Hildebrand, som har utgått från psalmens äldsta version och den ordning stroferna har där (med undantag för sista strofen). Hildebrand framhåller i sin kommentar att det har varit angeläget för honom att

återge psalmen den utpräglat lyriska ton, med ibland nästan visartad karaktär, som åtminstone till sin verkan blir spontan och personlig. Psalmens ämne är en akut och djupt upplevd personlig förtvivlan och ett intensivt sökande efter tröst. Det spontana och individuella stämde inte alltid överens med det efterwallinska psalmideal som var aktuellt ännu omkring sekelskiftet.

Utbytet av "harpoklangen" (1937 v 7) mot "en lutas klang" (bearb v 2) är i enlighet med originalet. Hildebrand anmärker att "en nutida kyrkobesökare nog skulle ha svårt att förstå harpoklangen som en symbol för världslig tomhet och fröjd. Harpan hör ju traditionellt till de himmelska instrumenten och kan i detta sammanhang ge felaktiga associationer." (IS)

1695:285

581 Fördolde Gud

Musiken

Den tyska originaltexten till denna psalm, "Verborgner Gott" (nu inte längre i bruk), har sjungits till två melodier, en av von Rein 1755 och en av Wöhler 1828 (Z 4777, 4778), men vi har inte ansett någon av dem överlägsen

Wikanders melodi från 1937. I den senare vill vi dock framhäva den återkommande inledningsraden ("Fördolde Gud", "Fördolda råd", "Fördolda tröst" etc) genom en rytmisk förlängning, samtidigt som vi inför vissa välbehövliga andningspauser.

1939:352

586 Min själ, låt Gud i allt få råda (Min själ och sinne, låt Gud råda)

Texten

Denna psalm om tålamod i lidandet och förnöjsamhet i Gud hur än lyckan växlar är en trogen översättning av Gustaf Ållon av Georg Neumarks "Wer nur den lieben Gott lässt walten", 1641 (tr 1657). I 1695 års psalmbok är den införd under rubriken "Psalmer i bedröfwelse, kors och anfächtning" ("Min själ och sinne! låt Gud råda"). För 1819 års psalmbok gav Wallin den en lätt överarbetning. Oförändrad fördes den in i vår nuvarande psalmbok.

Här finns en anstrykning av stoisk förnöjsamhetsfilosofi: att bevara sinnets jämvikt vad som än händer. Denna livshållning pekar fram mot upplysnings-tidens rationalism. Det viktiga temat om gudsförtröstan i lidanden och svårigheter utläggs här på ett sätt som gör psalmen mycket svår att använda i dag.

Psalmskommittén lägger därför fram psalmen i en form som är starkt omarbetad, såväl innehållsligt som språkligt.

Bearbetaren, Olov Hartman, ger följande kommentar:

Psalmen sådan den framträder i 1937 års psalmbok företer två teologiska problem som ter sig annorlunda i dag än på 1600-talet: Är verkligen allt som sker Guds vilja? Skall man finna sig i allt som sker? Därtill kommer ett psykologiskt problem: Skall man inte tillåta sig att sörja? Den bortträngda sorgen är farlig.

I föreliggande version har dessa problem angripits på följande sätt: Guds vilja skildras i det ögonblick då den bryter fram genom mörkret för att mottagas som gåva. Här anslutes till Jak 1:17 att idel goda gåvor kommer ned från himlaljusens Fader.

Församlingen ber att få vara redskap för Guds vilja, inte bara objekt för den. Talet om sorgens onyttighet undvikes. Sorgens uttryck – att ropa – framställs som något vi efter Kristi föredöme inte bör förhindra, något som bland oss alltför ofta sker, till men för den mentala hälsan. I stället för: "Tänk: tiden snart förbyter sig" förkunnar nu psalmen: "Låt ingen hindra dig

att ropa /när sorgen värker i ditt bröst,/ som Herren Kristus själv har ropat./
Ännu i dag finns En som hör.”

I sista versen påminnes om handlingen som ett alternativ till grämseln.
(IS)

1695:288 1819:239 EKG 298

Musiken

1697 års koralpsalmbok hade till denna text (nr 288) en melodi av G Düben ur *Odae sveticae*, men redan 1808 införde Haeffner den melodi som Neumark själv komponerade till sin text år 1641 (tr 1657) och som nu överallt är i bruk. Dock fick den, på grund av Haeffners motvilja mot tretakten, jämn takt, varjämte sista frasen är höjd en ters uppåt, det senare efter tyska förebilder från 1700-talet. 1921 återfördes melodin till den ursprungliga tretakten, vilken också 1939 behöll.

Beträffande slutfrasen har EKG, liksom den danska koralboken 1954, *Koralmusik II*, 1960, NK och det finlandssvenska psalmboksförslaget, originalets lydelse; endast det norska psalmboksförslaget har vår höjda version. Även om starka ekumeniska, historiska och estetiska skäl sålunda talar för en återgång till originalet, har vi – fast med tvekan – följt norrmännen och behållit den hos oss insjungna versionen.

1820:162 1921:239 1939:369 EKG 298 NK 87 Z 2778

588 O min Jesus, dit du gått

Texten

En av de sista psalmer Wallin skrev för 1819 års psalmbok var denna psalm för tiden efter påsk. Temat är Jesu efterföljelse, som Wallin utvecklar i anslutning till äldre bönbokslitteratur av katolsk eller pietistisk färgning. Att följa Kristus innebär att ha en negativ inställning till världen och att korsfästa sitt kött. I sista versen finner man tanken att ju större kors själen bär, desto snarare renas hon och förenas med Kristus. Det hos Wallin så vanliga hemlängtansmotivet är starkt uttalat redan i första versen, men denna längtan är här främst en Kristuslängtan. Man finner emellertid även nyplatoniskt-romantiska drag, t ex i v 6, i vilken föreställningen om själens bundenhet vid "gruset", materien, antyds.

Psalmen överfördes utan bearbetning till 1937 års psalmbok.

Frostenson har här gjort en bearbetning, som innebär en mer positiv framställning av efterföljelsetemat. Uttrycken för syndakänsla, intighet och

avståndstagande från världen är nu svagare, och större tonvikt ligger vid vad Kristus har gjort och gör för oss. Frostenson kommenterar själv psalmen sålunda:

Psalmen har blivit mer kristocentrisk, det negativa, det passiva har tonats ner. Att följa Kristus är att tjäna honom. Kristus bär även vårt kors.

I sista hälften av v 1 har den deklamatoriska stilen ersatts av en mer objektiv återgivning. Så har det blivit möjligt att direkt ansluta den till de bevarade tre sista stroforna. Dessa fyra strofer har störst användning enligt SCB-undersökningen.

(IS)

1819:128

Musiken

Melodin upptogs hos oss först i 1697 (till texten "Then som frisker är och sund") i en form som står mycket nära Crügers original från 1653. Hos Haeffner 1820 är den givetvis rytmiskt helt utjämnad och även något melodiskt förändrad. I fortsättningen har man på olika sätt sökt närma sig originalet, framför allt i rytmiskt avseende. Vanligen har man då renodlat vissa av originalets mångskiftande rytmiska mönster: KSV:s koralbok 1901 använde sålunda två rytmtyper i regelbunden växling (och kom då tämligen långt från originalet); 1921 och 1939 tillämpade genomgående den första frasens rytm i hela visan (vilket ledde till en rytmisk enformighet, också den fjärran från originalet). Koralbokstillägget 1964 gick, efter mönster från EKG och Koralmusik II, resolut tillbaka till Crügers originalform.

Emellertid har det visat sig att den formen bereder församlingssången vissa svårigheter. I frasen närmast efter repristecknet dyker oförmodat upp en sextaktsfigur, och sista frasens form ligger inte väl till för den svenska texten.

Vi har gjort ett nytt försök att förenkla melodin: frasen efter repristecknet ges samma rytm som fras nr 1, och sista frasen får, till den hos oss alltsedan 1820 brukliga melodiformen, samma rytm som fras nr 2. Vi tror oss därmed ha undanröjt svårigheterna utan att för den skull avlägsna oss alltför mycket från den plastiska rytmen i originalet.

1697:319 1820:128 1921:128 EKG 296 Z 6309a

589 Ni mänskobarn som här i världen (I mänskors barn, som alla ägen)

Musiken

1939 års melodi härstammar från Freytingshausens sångbok 1704. Haeffner sörjde i sin version 1820 för andningspauser mellan alla fraser. I 1921 togs somliga av dem bort, i 1939 försvann de alldeles. Vi vill återinföra Haeffners version, som har visst stöd i originalformen.

Vidare föreslår vi att koralbokstilläggets alternativmelodi från Strassburg-sångboken 1545 behålls som b-melodi. I det finlandssvenska psalmboksförslaget upptas denna som enda melodi till psalmen.

A-melodin: 1820:19 1921:285 1939:407 Z 6009 (6010)

B-melodin: EKG 181 Z 6002

592 Pärlor sköna

Musiken

Hj Nilssons melodi tycks inte ha blivit mycket sjungen (ibland hör man 1939 års melodi 106, "Upp min tunga", användas till denna text – ett bruk som bestämt bör avvisas!).

Vi föreslår i stället en folkmelodi från Dalarna som sjungits till denna text i ett flertal varianter, här i en bearbetning av H Göransson som bygger på en variant från Älvdalen. Som b-melodi behålls dock Hj Nilssons melodi.

B-melodin: 1939:529

595 Jesus satt i båten

Denna psalm skrevs av Anders Frostenson för *Kyrkovisor för barn*, utgiven 1960. Den hade där en melodi av Bengt Franzén som emellertid visat sig alltför svår för de mindre barnen. Därför ges den här en ytterst lättillgänglig melodi av Trond Kverno, komponerad 1972, som tillsammans med texten har upptagits i det norska psalmboksförslaget.

596 Gud skapade de klara vattnen

Psalmen som skrevs för en "miljömässa", celebrerad av Olov Hartman vid Allmänna kyrkliga mötet i Jönköping 1970, ger ett ekologiskt perspektiv på skapelsen och återlösningen. Förutom Setterlinds "Guds värld är en skimrande gåva" (287) är det den enda psalm som tar upp detta i vår tid centralt existentiella motiv. Vi anser därför att psalmen, trots den relativt återhållsamma bedömningen 1982, bör bevaras i den kommande psalmboken.

598 Se här bygges Babels torn

Psalmen har hos oss mottagits kallsinnigt – i bjärt kontrast mot den uppskattning den rönt utomlands. Kyrkomötet 1975 uteslöt den ur förslaget med motiveringen att "motstridiga bilder försvårar förståelsen av ett i och för sig viktigt tema". Psalmen hade då, efter den första publiceringen i försökshäftet 71 psalmer och visor, omarbetats något, och efter ytterligare smärre retuscheringar godkändes den av 1982 års kyrkomöte. Men bedömningen i enkäten 1983 är ganska negativ.

Bilderna är emellertid genomgående bibliska. Den gamla liknelsen i 1 Mos 11 om tornbygget såsom den hybris som leder till splittring och fördärv har här på ett typiskt hartmanskt vis byggts ut till en svidande vidräkning med vår egen tids omänsklighet, kapprustning, krig – samtidigt som psalmens senare del ger uttryck åt det kristna hoppet om en bättre värld.

Som redan nämnts har psalmen blivit uppmärksammas utomlands och den har redan upptagits i flera utländska psalmböcker eller psalmbokstillägg. Vi anser att denna psalm är viktig och att den, med Sven-Erik Bäckes kongeniala melodi, bör ha en plats också i den svenska psalmboken.

605 Giv folken fred, giv själen frid (Förlän oss, Gud, din helga frid)

Texten

Första versen av denna psalm är skriven av Luther 1529, "Verleih uns Frieden gnädiglich", och utgör en parafras av den gamla antifonen "Da

pacem, Domine, in diebus nostris". Den andra versen i 1937 års psalmbok är tillfogad av J Walter 1566, "Gieb unserm Fürsten und aller Obrigkeit Fried und gut Regiment".

Den första versen översattes av Olaus Petri i Swenske songer eller wijsor 1536 och avsågs sjungas i mässan närmast efter nattvardspsalmen "O rene gudz lamb". I 1614 års kyrkohandbok föreskrevs att bägge verserna ("Förlän oss Gudh så nådhelig" och den 1602 översatta "Gudh giffue wårom Konung / Första/ och all Offfuerheet") skulle sjungas som utgångspsalms. "Under hela vår stormaktstid, då krigen avlöste eller trängdes med varandra, har söndag efter söndag sjungits och bedits om 'frid i våra daghar', 'frid och godt Regiment' (Liedgren).

I 1695 års psalmbok är de båda verserna skilda åt till två självständiga psalmer (nr 310 och 311), varjämte den första versen tilldiktats med ytterligare fem strofer. Wallin sammanförde åter de båda originalverserna till en enda psalm och bearbetade dem lätt. Wallins text behölls ordagrant i 1937 års psalmbok.

Denna ålderdomliga språkdräkt bör moderniseras om psalmen skall bli brukbar i nutida gudstjänst. 1979 bearbetades psalmen av Olov Hartman, och efter hans bortgång överlämnades psalmen för ytterligare bearbetning till Karl-Gustaf Hildebrand. Denne bevarade Hartmans första vers men övergav tanken att bearbeta den andra enligt den sedan 1566 brukliga melodin. I stället fogade han i 1695 års anda ytterligare en vers till den förstas melodi. Om sin bearbetning säger Hildebrand:

I originalet lever – i och för sig på ett ljuveligt sätt – en gammal tids syn på samhället och vår tillvaro där: plikten att stilla och fridsamt fullgöra sin kallelse, i vördnad för kung och överhet som befinner sig i en helt annan sfär. Det fina i detta är att stat och samhälle och vardagstillvaro ställs fram inför Gud. Felet ur vår synpunkt beror på att vi sen dess har blivit – eller borde ha blivit – medborgare i stället för (eller mera än) undersåtar; vi är här inte bara för att lyda vad som blir påbjudet uppifrån utan för att själva vara med i utformningen av det som sker.

Jag började med att försöka få in 'all överhet' i den nya inramningen /- - -/ men det gick inte att få in den. Att en överhet finns tänkte jag mig därför som någonting självklart i den det gemensamma ansvarets värld som jag ville få fram, med arbete, frihet (också i meningsyttring och information: 'sanning tryggas') och laga ordning (jämligheten är inte så lätt att göra poetisk, men jag föreställde mig att 'rätt' i rad 2 betydde något mera vittomfattande än 'lag' i rad 3 och inneslöt att de gynnade i samhället inte fick härja fritt). På det viset kunde det vara en sorts motstycke till den ursprungliga andra versen.

Musiken

Melodin till den första versen visar släktskap både med antifonen "Da pacem" och med hymnen "Veni redemptor gentium" (den förra hör till tidegårdens completorium – se Hög-handskriften omkring 1541, s 69, Det svenska antifonalet I 1949, s 101; den andra är originalet till melodin 1939:58). Den trycktes först i Nürnberg 1531 och påträffas hos oss i en rad korallhandskrifter under 1600-talet, alltifrån Kangasala 1624.

Melodin till den andra versen tillfogades av J Walter i ett tryck i Wittenberg

1566. Den förekommer mera sparsamt i de äldre svenska källorna. De båda melodierna förekommer sällan sammanförda till ett, trots att båda skulle sjungas som slutpsalm enligt 1614 års mässordning ("Pro pace et principe"). Också i 1697 betraktas de som skilda psalmer med skilda nummer. Först hos Haeffner 1820 bildar de båda en enda psalm med två verser.

Vi föreslår att vers 2 i 1937/39 utgår och ersätts med den av Hildebrand författade till första versens melodi. Denna melodi har restaurerats i anslutning till en mycket enhetlig svensk 1600-talstradition. Den får alltså, liksom i EKG, behålla sin gregorianska karaktär; varken den "koraliserade" formen i NK eller tretaktsversionen i 1939 har övertygat.

1695/97:300 1819/20:303 1921:303 1939:608 EKG 139 NK 7 Z 1945

612 I en värld av död

Som ersättning för den klassiska 153 i 1937 års psalmbok, som föreslås utgå, vill vi bevara denna moderna tolkning av samma tema, "Midden in de dood", som är ett representativt exempel på nutidens livaktiga psalm- och koralskapande i Holland.

Det något höga tonläget i 1982 års version har sänkts med en helton för att underlätta sången.

616 Vi är ett folk på vandring

Musiken

Psalmen ingick i den "Pilgrimsmässa" som f f g framfördes 1982 med text av Britt G Hallqvist och musik av Egil Hovland. Den hade där funktionen av introitussång under den högtidliga ingångsprocessionen.

Som processionssång kan den alltjämt användas. Men den kan också brukas som offertoriepsalm vid vanliga nattvardsgudstjänster, kanske av intim och stilla karaktär. Därvid passar Hovlands ståtliga marschmusik mindre väl, varför vi som b-melodi upptar en koral av J H Knecht (1752–1817) i H Göranssons bearbetning. Denna melodi bevarar något av marschtakten men på ett diskret sätt – den ger, på rastplatsen, liksom en svag påminnelse om den nyss avbrutna pilgrimsvandringen.

620 I levernets bekymmer sänkt

Musiken

Denna stränga dödsberedelsepsalm har – i sin äldre lydelse "Medan man lefwer i werlden säll" – varit mycket sjungen; den finns i inte mindre än tolv koralhandskrifter under 1600-talet, alltifrån Kangasala 1624. Melodin, en gammal folkmelodi till balladen om kämpen Grimborg, bör dock ha sjungits redan från 1572, då texten först påträffas i Sverige. Möjligen går den tillbaka på tyska förebilder.

Meloditraditionen är ganska enhetlig ända till och med 1697. Haeffner gjorde 1808 en i vårt tycke klok förenkling då han lät de dubbla versionerna av avsnittet före repricecknet uppgå i en enda. I den formen vidarefördes melodin i 1921 och 1939.

Vi föreslår att denna melodiform i stort sett behålls. Hartman griper i sin textbearbetning i sista raden tillbaka på en äldre, rytmiskt annorlunda formulering; här följer vi 1600-talets rytmisk-melodiska form, som även har fått färga av sig på den sista frasen före repricecknet.

1697:380 1820:454(173) 1921:173 1939:544

623 Att ta farväl på riktigt sätt (Att säga världen helt farväl)

Texten

Den första versionen av denna dödsberedelsepsalm skrev Grundtvig 1843, men han omarbetade och utvidgade den flera gånger före tryckningen i *Kirkepsalmer* 1845. Det förhållandet att han vägrade gå med på psalmkommitténs ändringsförslag tyder på att psalmen mer var en personlig dikt än en kyrkans bruksdikt.

Dödsproblemet var aktuellt för Grundtvig hela hans liv. Han delade ingalunda nyplatonismens syn på kroppen som själens fängelse, en tanke som återfinns såväl i pietismens världsförnekelse och hinsideslängtan som i romantikens mer filosofiskt underbyggda idéer om motsättningen mellan ande och materia. Han var lika främmande för Brorsons himmelslängtan som för Wallins syn på döden som en befriare. För Grundtvig var kropp och själ en i skapelsen given enhet, och död och liv var oförenliga fiender.

I v 4 ger Grundtvig i bibliska vändningar uttryck åt sin önskan att få slippa dö. I stället hoppas han få uppleva det andra advent, Kristi återkomst i härlighet, då de döda skall uppstå och de som då lever skall förvandlas. (1 Thess 4:16–17). Om han ändå måste dö ber han att Kristus skall komma till

honom i en väns gestalt. Den litterära och hymnologiska forskningen har gjort sig mycken möda med att söka utröna om det låg en personlig sjukdomsupplevelse bakom den bild han tecknar i v 6 och vem den vän i så fall skulle vara som suttit vid hans sida. Men dessa frågor saknar relevans för upplevelsen av psalmen. Det finns starka uttryck för fruktan för döden som det okända i denna vers, som i inledningen anspelar på evangeliernas berättelse om hur lärjungarna, som befann sig i svår nöd, blev ytterligare skrämda, då Jesus kom gående på sjön (Matt 14:22 ff).

”Kom i den sidste Nattevagt./I en af mine Kiæres Dragt./Og sæt dig ved min Side!/Og tal med mig, som Ven med Ven./Om hvor vi snart skal sees igien./Og glemme al vor Kvide!”

Grundtvig ber att Jesus i den svåra stunden måtte komma i en gestalt som han kan känna igen, så att inte hans fruktan ökar.

Psalmen slutar med en bön om att få somna in redan innan dödens kyla sprider sig i kroppen. Han tecknar här den starkast tänkbara bild för trygghet: det lilla barnets insomnande i modersfammen.

Till det karaktäristiska för Grundtvigs teologi hör en speciell uppfattning av Ordet som skapande och förmedlande gudsnärvaro. Detta kommer till synes i v 1. – Psalmdiktaren Grundtvigs främsta inspirationskälla var Bibeln, och anspelningar på skilda bibeltexter har smälts samman i psalmen.

Den första svenska översättningen ingår i Emilia Ahnfelt-Laurins *100 psalmer av N F S Grundtvig*, 1879. För 1937 års psalmbok gjorde Natanael Beskow en nyöversättning, som emellertid inte gjorde rättvisa åt Grundtvigs konkreta språk.

Den version psalmkommittén nu presenterar är en nyöversättning av Sven Christer Swahn. På många punkter kommer han mycket närmare Grundtvig än tidigare översättare. Ingressen ”At sige Værlden ret Farvel” har nu blivit korrekt återgiven. I vår nuvarande psalmbok står ”Att säga världen helt farväl”, vilket inte är samma sak. Det handlar om att få rätt inställning, inte bara om det faktum att döendet innebär ett fullständigt avsked från livet. I v 8 och 9 återger Swahn Grundtvigs konkreta bildspråk mycket troget. Den naivistiska bilden av Gud som sätter fram en stol åt den som anlant från jorden har en folklig realism som påminner om dalmålningar. – Man kan också associera till evangeliernas berättelse om det himmelska gästabudet (Matt 8:11 m fl). I v 9 har Swahn bevarat den ovanliga bilden för dödens kyla. ”Døden, med sin Istap-Haand”. I de officiella danska psalmböckerna ändrades texten här redan från början, mot Grundtvigs önskan. (IS)

Dps 609

Musiken

I psalmens hemland, Danmark, har man två olika melodier att välja mellan. I andra länder har man inte funnit någon av dem lämplig utan provat ytterligare andra. I Sverige har psalmen anvisats nr 138 i 1939, som dock är knuten till en psalm av helt annan karaktär än Grundtvigs.

Vi föreslår en folklig Dalamelodi, sjungen av Land Lars Ersson, lätt bearbetad av H Göransson. Hänvisning görs dock till 365.

624 Låt gråten och klagan få stillna (Nu tystne de klagande ljuden)

Texten

Prudentius' begravningshymn, "Jam moesta quiesce querela" (från omkr 400), har blivit en klassisk begravningssalm i den evangelisk-lutherska kyrkan, mycket beroende på Luthers höga uppskattning av den. Denna hymn om den kristna uppståndelsetron är ett utdrag (12 strofer) ur en längre dikt i vilken kristet och antikt bildgods blandas. Den latinska hymnen ingår i en svensk sångbok från 1536 tillsammans med sånger på svenska. Från reformationstiden härstammar de båda tyska översättningar som ligger till grund för en rad olika versioner och som har varit förlagor för de båda svenska översättningar vilka sedermera kom att ingå i 1695 års psalmbok. Den första svenska översättningen "Låt oss thenna kropp begrafwa" påträffas i en psalmbok från 1543. Det är en återgivning av den M Weisse tillskrivna tolkningen, "Nun lasst uns den Leib begraben" (se EKG 174). Denna översättning hörde till de psalmer som i kyrkohandböckerna från 1614 och 1693 anbefalldes vid jordfästning. Detsamma gäller den andra svenska översättningen, "Hörer till i christtrogne alle", som ingår i en psalmbok från 1567 och är en översättning av den andra tyska huvudversionen, "Hört auff mit Trauen und Klagen" (N Herman, 1500–1561). Båda dessa svenska återgivningar av Prudentius' hymn har jämte den latinska hymnen upptagits i 1695 års psalmbok (nr 400–402). För 1819 års psalmbok gjorde Wallin en nytolkning utifrån den latinska texten och den ingår i vår nuvarande psalmbok.

Bearbetaren, Olov Hartman, har kommenterat omarbetningen sålunda:

Wallin har gjort en psalm i upplysningstidens anda men rotad i kyrkans lära. Han följer sin urtext vers för vers, med för honom och hans samtid betecknande tillägg och avvikelser. Prudentius vill veta hur kroppens uppståndelse egentligen går till, hur kontinuiteten bevaras tvärs genom död och förruttelse. Han uppehåller sig påfallande mycket vid kvarlevorna i jorden: de återförenas vid uppståndelsen med själen eller anden – var den befinner sig säger han ingenting om, ehuru också den företräder kontinuiteten. Wallin är mer angelägen om uppståndelsens faktum än om kontinuitet och igenkännande. Hos honom är läran om stoftet som vilar i jorden och anden som lever i höjden klarare uttalad än hos Prudentius (v 1). Men han ser med tillfredsställelse att kroppen inte känner något efter döden – begär, sorg, glädje betraktas som störningar som man då är av med. Detta drag saknas hos Prudentius – och är knappast urkristet. I v 10 infogar Wallin ett ord om Kristi försoning – för honom är inte döden, utan synden det stora hindret för frälsningen. Men för både Prudentius och Wallin är kvarlevorna i jorden en garanti för kontinuiteten mellan den människa som dör och den som uppstår.

I föreliggande nytolkning finns kontinuiteten hos Gud som har en avsikt med varje människa (v 5) och som nyskapar livet i döden (v 4). Liksom Kristus säger att patriarkerna lever, ty för Gud lever alla. Luk 20:37 f. Parallellen mellan Guds skapelse i människans moderliv och hans skapelse vid uppståndelsen ur graven har hämtats från Ps 139:14 f. Det är också Gud som garanterar att människan som uppstår är igenkännlig: hon är verkligen densamma som en

gång dog. Wallin är angelägen att man skall vara en 'förädlad', men i den här formen mynnar alltsammans ut i hoppet om ett återseende av 'de älskade dragen', vad Prudentius kallar människans 'figura'. Psalmerna är i den här versionen orimma, som hos Prudentius. För modern uppfattning är det naturligt att låta de antika versmåttarna vara vad de är, osmyckade. Man rimmar inte hexameter – varför skulle man försöka utsmycka dessa anapester?

(IS)

1695:401 1819:492

Musiken

Melodin, först tryckt i Klugs sångbok, Wittenberg 1542, har hos oss förts vidare i en tämligen enhetlig tradition alltifrån Kangasala-handskriften 1624. Haeffner har ovanligt nog en tretaktsversion, men 1921 och 1939 återgår till jämn takt, dock med vissa melodiska avvikelser från Klugs form och med en något tröttande förlängning av alla frasers näst sista ton. Klugs version upptas helt oförändrad i NK och i det norska psalmboksförlaget (det finska har en annan melodi).

Vi föreslår den allmänkyrkliga formen enligt SOU 1981:50, s 248.

1697:401 1820:492 1921:492 1939:571 NK 51 Z01454a

625 En dalande dag, en flyktig stund

Musiken

D Wikanders melodi från 1933 föreslås endast rytmiskt förändrad till överensstämmelse med originalmelodin, vilket innebär att andra, fjärde och sista fraserna slutar med två fjärdedelsnoter, följda av fjärdedelspaus (så i Förslag till alternativa koraler 1934, Koralmusik II). Hänvisning görs, liksom i 1939, även till 633.

1939:575

626 Snart bröt du upp

Musiken

Frostensons innerliga psalm vid ett barns begravning tilldelades i 1939 den melodi som numera endast används till långfredagspsalmen "Så är fullkomnat, Jesus kär, vad om din död förkunnat är". Då associationer åt detta håll rimligen borde undvikas föreslogs i koralbokstillägget den ljusa melodin till Luthers klassiska begravningspsalm som dock inte tycks ha blivit mycket använd (man lär väl oftast ha tillgripit den så vanliga utvägen att använda 1939:66 – en melodi som dock inte bör belastas med flera texter: i vårt förslag har den fem stycken!).

Vi föreslår nu att psalmen sjungs till den redan mycket älskade 743 i Psalmer och visor 76, som passar utmärkt väl till texten. De båda texter som då knyts till denna melodi associerar åt samma håll: båda riktar blicken mot himlen, paradiset. Hänvisning görs dock även till 42.

631 Så kort var den fröjd som i världen jag fann

Texten

Vi har länge sökt efter en lämplig text till den underbara Dalamelodi som upptecknats i olika varianter, varav en är den bekanta "Gammal fäbodpsalm från Dalarna", satt för orgel av Oskar Lindberg. På psalmkommitténs begäran om "en tröstens och hoppets psalm" på denna melodi har Eva Norberg skrivit föreliggande text. Hon har själv försett den med överskriften: "Vid Bastbergets (levande) fäbodar i min hembygd, Grangärde, och med Älvdalsmelodin sjungande i sinnet påmindes jag av Jesaja (52:7) om Psaltaren 121, sommaren 1984."

Musiken

Den version av Älvdalsmelodin som vi närmast har följt är mindre utsirad än i Oskar Lindbergs version och torde vara den som bäst lämpar sig för nutida församlingssång.

633 Jag vet mig en sömn i Jesu namn

Musiken

Till denna text är den nordiska meloditraditionen synnerligen splittrad. I det norska psalmboksförslaget har man valt den tidigare som b-melodi upptagna melodin av Fugl. I Danmark sjungs texten till en melodi av Laub och i det finlandssvenska psalmboksförslaget har man upptagit en melodi av Klemetti (sedan man tidigare haft Fugl).

Vår melodi i 1939, av C E F Weyse 1826, är emellertid mycket älskad i Danmark, där den sjungs till texten "Den signede dag med fryd vi ser". Vi föreslår att den behålls. Hänvisningen till Wikanders 575 i 1939 (625) har dock ofta blivit följd (så i Koralmusik I, 1960) och bör kvarstå.

1921:658 1939:574

634 Väktarns rop i natten skallar

Texten

Under inflytande av en svår pestepidemi utgav prästen och diktaren Philipp Nicolai en liten skrift med titeln *Freudenspiegel des ewigen Lebens*, Frankfurt 1599, vari han sökte tröst i tanken på det eviga livets glädje. Till denna fogades fyra psalmer, däribland två som skulle komma att tillhöra de mest spridda av alla psalmer, nämligen "Wie schön leuchtet der Morgenstern" (1937:32, Hell morgonstjärna, mild och ren) samt den här föreliggande "Wachet auf! ruft uns die Stimme". Denna hade rubriken "Om midnattsropet och om de kloka jungfrurna som möter sin himmelske brudgum", Matt 25. Psalmerna utgår alltså från evangelieberättelsen (hos oss på söndagen före Domssöndagen) med liknelsen om de kloka och de oförståndiga jungfrurna. Samtidigt anknyter psalmen till brudmystiken i Höga Visan samt till flera ställen hos Jesaja där det talas om väktarnas rop från muren: "Stå upp, Jerusalem" och "Vakna upp, o Sion" (Jes 51:17, 52:8, 62:6).

Som framgår redan av rubriken berör psalmen inte de oförståndiga jungfrurnas öde – att på grund av sin bristande vaksamhet inte bli insläppta i bröllopsalen – utan handlar enbart om de klokas möte med den himmelske brudgummen. I andra strofen har brudtärnorna blivit bruden själv, dottern Sion, som hör väktarropet och "steht eilend auf". (De lätta, nästan dansande stegen mot mötet med Frälsaren har Bach på ett oförglömligt sätt tolkat i en sats ur kantaten nr 140, vilken han också har transkriberat i orgelkoralen "Wachet auf".) Men Sion symboliserar inte blott den enskilda själen utan oss alla, som jublande träder in i bröllopsalen, det himmelska Jerusalem, Kristi kyrka: "Till festen ilar folket nu./ Jesus Krist, kom till din kyrka!" Eller med Nicolais ord:

- 1 Wachet auf! ruft uns die Stimme
der Wächter sehr hoch auf der Zinne,
wach auf, du Stadt Jerusalem!
Mitternacht heisst diese Stunde;
sie rufen uns mit hellem Munde:
Wo seyd ihr, klugen Jungfrauen?
Wohlauf! Der Bräutigam kommt;
steht auf, die Lampen nehmt!
Halleluja!
Macht euch bereit
zu der Hochzeit;
ihr müsset ihm entgegengehn.

- 2 Zion hört die Wächter singen;
das Herz thut ihr von Freuden springen;
sie wachet und steht eilend auf.
Ihr Freund kommt vom Himmel prächtig,
von Gnaden stark, von Wahrheit mächtig;
ihr Licht wird hell, ihr Stern geht auf.
Nun komm, du werthe Kron,
Herr Jesu, Gottes Sohn!
Hosianna!
Wir folgen all
zum Freudensaal,
und halten mit das Abendmahl.

- 3 Gloria sei dir gesungen
mit Menschen- und englischen Zungen,
mit Harfen und mit Cymbeln schön!
Von zwölf Perlen sind die Pforten
an deiner Stadt; wir sind Consorten
der Engel hoch um deinen Thron.
Kein Aug hat je gespürt,
kein Ohr hat mehr gehört
solche Freude;
des sind wir froh,
Jo! Jo!
Ewig in dulci júbilo!

Psalmen har efterhand bearbetats och omdiktats på många sätt i Tyskland, bl a av Klopstock. Numera har man återgått till Nicolais original, som i EKG endast obetydligt retuscherats i den tredje strofen.

Till Sverige kom texten i en översättning av Kalmar-lektorn P Ungius, publicerad i Uppsala 1640 ("Waaker up Wächtaren siunger"). Bland andra översättningar kan nämnas den i *Mose och Lamsens Wisor* 1717, som mycket troget följer Nicolais original.

Wallins "Vaken upp! en stämman bjuder" (1937:587) utgår däremot från Klopstocks version från omkring 1800. I båda är grundmotivet hos Nicolai – liknelsen om de kloka och de oförståndiga jungfrurna – helt övergivet och

psalmen förvandlad till en domssöndagspsalm (härom se närmare under nr 317).

Vi menar att Nicolais originalpsalm – som förekommer i de flesta psalmböcker världen över och som här översatts av Britt G Hallqvist – bör ingå i vår psalmbok vid sidan av Wallins omdiktning. Den förra får då sin liturgiska plats på söndagen före Domssöndagen (gärna med Bachs orgelkoral "Wachet auf" som postludium!), medan Klopstock-Wallins psalm hör hemma på Domssöndagen.

1819:496 1921:496 1937:587

Musiken

Den ståtliga melodin, som har fått äretiteln "koralernas konung" ("koralernas drottning" är samme tonsättares "Wie schön leuchtet der Morgenstern"), är komponerad av Nicolai själv i viss anslutning till mästarsångaren Hans Sachs "Silberweise" från 1513; den bör dock betraktas som en självständig komposition. Genialt kläder Nicolai väktarropet i de signalliknande treklangfigurerna i första och andra fraserna, varav den andra, i högt läge, bär fram orden "(Die Stimme) der Wächter sehr hoch auf der Zinne" – "från muren han på Sion kallar". Efter de fallande figurerna efter repristecknet nås åter höjdpunkten vid orden "Macht euch bereit / zu der Hochzeit" – "så skynda fort / till bröllopsfest".

I Sverige publicerades melodin tillsammans med den första svenska översättningen av Ungius 1640. I 1695/97 förekommer inte psalmen – man menade kanske att motivet var tillgodosett med nr 214, Himmelriket liknas wid tijo jungfrur. Melodin upptogs 1808 av Haeffner, nu med Hedborns "Höga Majestät, vi alla" (1937:3) som huvudtext. Här är den rytmiskt utjämnad, liksom i 1921 och 1939. Dock hade Haeffner bevarat den andra frasens melodiska originalform, som sedermera skulle tas upp igen i koralbokstillägget 1964 i samband med att melodin rytmiserades i anslutning till Nicolais original. Medan EKG bevarar originalrytmen i tredje och andra frasen från slutet (vilken endast passar till första versens text) har man i Norden vanligen övergått till den här återgivna rytmen – så t ex i NK och i det finlandssvenska psalmboksförslaget, med vilka vår version i sin helhet överensstämmer (i allt väsentligt samma form har också det norska psalmboksförslaget, Gotteslob, Lutheran Book of Worship, Liedboek voor de Kerken och många andra nutida psalmböcker). I SCB-undersökningen 1978 bedömdes denna form visserligen övervägande negativt, men man utgick då från 1937 års text nr 3, som inte alls passar till rytmen och som i vårt förslag också får behålla sin isorytmiska melodi. I bäge fallen har koralen sänkts ett helt tonsteg.

1820:3 1921:3 1939:3 EKG 121 NK 66 Z 8405

635 Med himlen det blir som för tio jungfrur

Texten

Denna psalm har kunnat spåras till Danmark, där den äldsta bekanta källan är Joachim Moltkes *En aandelig Haandbok*, 1639. I svensk översättning publicerades psalmen ffg i samlingen *Tre sköna andhelige historiske Wijsor*, 1642. I något förändrad form – den förekom i flera versioner i Norden – upptogs psalmen i 1695 års psalmbok: "Himmelriket liknas widh tijo jungfrur".

Psalmen uteslöts i 1819 års psalmbok men har ända in i våra dagar sjungits i folklig sångtradition, framför allt i Dalarna. På sätt och vis kan den anses som ett nordiskt motstycke till Nicolais berömda "Wachet auf! ruft uns die Stimme" ("Väktarns rop i natten skallar", i vårt förslag nr 634). Men i motsats till Nicolais psalm, som endast i förbigående berör liknelsen i Matt 25 om de kloka och de oförståndiga jungfrurna och tar den till utgångspunkt för en vision av den himmelska saligheten, är den nordiska psalmen en ren evangeliepsalm som troget återberättar hela liknelsen.

Vi anser det därför befogat att båda dessa psalmer för söndagen före Domssöndagen får ingå i Den svenska psalmboken. En varsam bearbetning av den ålderdomliga texten har på psalmkommitténs uppdrag utförts av Bo Setterlind.

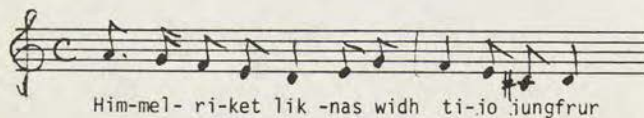
1695:214

Musiken

Psalmen har sjungits till en gammal folkvisa, även den troligen av danskt ursprung och möjligen härstammande från 1500-talet. Äldsta kända källa är Kangasala-handskriften 1624, där melodin dock avviker ganska avsevärt från den form den senare fick i 1697 års koralpsalmbok (= 1939:260). Som Liedgren påpekat försvann i 1819 års psalmbok alla våra gamla liknelsepsalmer. Men att just denna i äldre tid så högt älskade psalm uteslöts kan också ha berott på den första strofens egendomliga metrik – man kan fråga sig hur textens första rad egentligen kunde sjungas till rytmen i 1697:

I svensk folklig sångtradition har visan sjungits till en helt annan melodi. Även här måste första strofens metrik ha vållat svårigheter: oftast anpassas melodin till den första raden

men då passar musiken inte till de följande stroferna! Först i Setterlinds bearbetning har inledningsraden i första strofen fått samma rytm som i övriga strofer: "Med himlen det blir som för tio jungfrur".

Denna melodi har sjungits i många varianter; Jörgen Dicander meddelar i *Folkliga koraler från Dalarna 1975* inte mindre än 16 stycken varav de äldsta är upptecknade 1887 och de yngsta så sent som 1973. Vi har sökt åstadkomma en för nutida församlingssång lämplig syntes av de många varianterna, inte så olik den som Karl Sporr gjort (Dicander, s 81).

Då 1697 års melodi förekommer till två texter i vårt förslag (286 och 557, varjämte ytterligare en text hänvisas till den) och då psalmen i sin naiva charm mycket påminner om en dalmålning, föreslår vi Dalamelodin till denna text men hänvisar också till 1697 års melodi (här 286).

636 En dag skall uppgå för vår syn – Vredens stora dag är nära (Dies irae)

Texten

Sekvensen Dies irae. "Vredens stora dag är nära", är troligen skapad av Tomas av Celano på 1200-talet. Textligt och musikaliskt går den tillbaka på ett avsnitt i responsoriet Libera me ur dödsofficiets matutin (Dies illa, dies irae). Redan på 1200-talet upptogs sekvensen i den katolska dödsmissan, varvid tillfogades de avslutande verserna med förbön för de avlidna. Sekvensen – "denna uppskakande sång, fattig på bilder men idel känsla, /som/ träffar såsom en hammare människobröstat med sina tre hemlighetsfulla rimljud" (Fr v Meyer) – hör till kristenhetens mest kända äldre sånger. Trots detta har den endast sparsamt brukats i Sverige: först 1921 införlivades den med psalmboken, både med den latinska texten och i en översättning av N Beskow. Den upptogs också, lätt bearbetad, i Den svenska tidegården (se Det svenska antifonalet II, 1959, s 363).

Omkring 1565 omdiktades delar av sekvensen i Tyskland till en rimmad, metrisk visa, som i B Ringwaldts bearbetning 1584 ännu ingår i den tyska psalmboken. Till Sverige kom den i en översättning av L Springer 1676, vilken bearbetades av Wallin 1814. Om den här framlagda nytolkningen skriver Olov Hartman själv:

I 1500- och 1600-talsversionerna saknas bön för de hädangångna. Efter skildringen av domen och räkenskaperna följer bön om förbarmanden och Jesu medlarskap, men för diktaren själv och hans värld. Wallin har i ett avseende avvikit från dessa versioner: hans slutbön förstärker väntan på Kristi ankomst med den personligt färgade bekännelsen att han gläder sig åt tidens fart och mödans flydda dagar; han är viss om att tiden för honom allt närmare härligheten. Så mildras den bävan som kännetecknar hela Dies irae-traditionen. Föreliggande version anknyter något närmare till Dies irae, dels i en detalj som omnämmandet av rövaren på korset, dels och framför allt i en förbön som utan att särskilt nämna de döda likväl innesluter alla syndare i sin vädjan om förbarmande.

Tanken att efter klassiskt mönster koppla samman (kör)sekvensen med av församlingen sjungna "skottverser" härrör ursprungligen från Albert Runbäck, som i sin körsamling *Lauda Sion* 1942 sammanförde några verser ur sekvensen med motsvarande parafraseringar ur Wallins psalm (Wallinpsalmen sjöngs då till sv koralen 555, som tonartsmässigt och melodiskt nära ansluter till sekvensens melodi). Idén vidarefördes av H Göransson i ett utförligare arrangemang, som ligger till grund för den här föreslagna versionen. Hartman bearbetade under arbetets gång sin text så att den på ett meningsfullt sätt skulle kunna sjungas i växelsång med motsvarande partier ur sekvensen.

Beskows översättning av *Dies irae* har inte förändrats annat än i så måtto att den har förkortats. Sekvenstextens ålderdomliga språk kontrasterar verkningsfullt mot de moderna, intensiva tonfallen i Hartmans parafras – de båda texterna förstärker på så sätt varandra. Den latinska texten föreslås utgå.

Sekvensens (likaledes förkortade) melodi återges enligt versionen i Det svenska antifonalet, som rytmiskt något skiljer sig från den i 1939 års koralbok och även avlägsnar tryckfelet i den senares slutfras. Parafrasen sjungs, som hos Runbäck, till sv koralen 555 i den nu rytmiskt bearbetade formen. Liksom i påsksekvensen (nr 469) återges i församlingsutgåvan endast texten till sekvensen, medan melodin återfinns i ackompanjemangs- och körutgåvorna. I båda fallen kan "skottverserna" utföras som självständiga psalmer.

Sekvensen: 1921:664 1939:609

Sv psalmen: 1695:404 1819:498 1921:471 1939:555 EKG 120 Z 4441a

639 Det finns ett land av ljus och sång (Det finns ett land, där helgons här)

Texten

Psalmen "There is a land of pure delight" ger exempel på den enkla med bibliska allusioner mättade stil som Isaac Watts utvecklade i sin psalmdiktning. (Jfr kommentaren till nr 195, O Gud, vår hjälp i gångna år.) Av pedagogiska skäl valde han en stil som bröt starkt mot tidens poetiska ideal, som han dock behärskade, vilket framgår av hans övriga diktning. Hans psalmstil kan emellertid sägas vara klassisk i den meningen att den kännetecknas av enkelhet, saklighet och måttfullhet, dygder som också hyllades av puritanismen.

Under rubriken *Perspect of Heaven* ingick denna psalm i Watts år 1707 publicerade *Hymns and Spiritual Songs*. De bilder från Israels historia och

landet Kanan som vi finner här är mycket vanliga i anglosaxisk evangelikal sång och ingår i en mängd av de sånger som upptagits hos oss av den nyevangeliska väckelsen och frikyrkorörelsen. Psalmerna översattes också för dessa kretsar långt innan den fann vägen till psalmboken. J E Nyström gjorde en trogen översättning för Svenska Missionsförbundets sångbok 1893.

Den översättning som ligger till grund för versionen i 1937 års psalmbok utfördes av J A Eklund och publicerades först bland hans bearbetade psalmer, *Under korset och inför döden*, 1922, och sedermera i hans psalmbokförslag 1934. Texten gavs emellertid en språklig överarbetning och fick en poetiskt högtidligare diktning innan den upptogs i 1937 års psalmbok. Denna version används numera även i andra samfundets sångböcker.

Frostenson har presenterat en nyöversättning, som kommer Watts hymn betydligt närmare än vad 1937 års version gör. För Frostenson har det varit angeläget att troget återge uttrycket "the narrow sea", som finns i både v 2 och 4. Döden är att likna vid ett smalt vatten eller en kort överfart. "Det är /.../ det viktigaste denna psalm har att säga: döden är en snabb passage, vår långa och tunga ängslan står inte i någon rimlig proportion till vad den är. År, kanske årtionden av rädsla för det som tar någon timma, minut eller sekund", kommenterar Frostenson. (IS)

HA&M 536

732 Kom Jesus, kom Immanuel

Texten

Denna psalm tillhör standardrepertoaren av adventspsalmer på engelskspråkigt område över hela världen, både bland katoliker, anglikaner och protestanter – enligt hymnologen Erik Routley tillhör den de 20 mest spridda psalmerna i kristenheten. Psalmerna är ursprungligen en latinsk versifiering, som – förmodligen på 1100-talet – gjordes av fem av de sju sk O-antifonerna. Dessa, som fått sin benämning av att alla börjar med "O", har alltsedan 800-talet sjungits till Magnificat i vespren den 17–23 december. De riktar sig till den väntade Messias, ofta med anknytning till Jesajas förutsägelser, t ex Jes 59:20, och alla slutar med en bön. Den metriska versifieringen återfinns i en hymnsamling tryckt i Köln 1710. Den översattes av J M Neale till engelska 1851 med textbörjan "Draw nigh, draw nigh, Immanuel" och upptogs med sin nuvarande text "O come, o come, Emmanuel" i *Hymnal Noted* 1852 samt därefter i *Hymns Ancient and Modern* 1861. Den är översatt av Anders Frostenson.

Psalmerna föreläs placerad i psalmbokens supplement.

Musiken

Melodin är en gregoriansk hymnmelodi som har återfunnits i ett 1400-talsmanuskript i Paris. I sin nuvarande form kan den inte spåras längre tillbaka än till den ovan nämnda Hymnal Noted, där den antagligen bearbetades för att passa till Neale's översättning. Melodin förekommer i nutida psalmböcker i växlande rytmiska noteringar, alltifrån en "gregoriansk" form till en mera rytmiserad. Vi har valt en rytmisk form som torde vara bäst sångbar i församlingssången.

740 Allting vilar i ditt ögas djupa genomskinlighet

Psalmen ingick i det förslag till psalmbokstillägg som förelades 1975 års kyrkomöte. Den utslöts med motiveringen att "risk för missförstånd föreligger på grund av att texten är så kortfattad och delvis oklar".

Psalmen omfattade då endast de båda första stroforna. Den tredje tillfogades i det förslag till nytt psalmbokstillägg som förelades 1982 års kyrkomöte. Där ansågs "melodin lättillgänglig men texten oklar, vilket gör psalmens användning starkt begränsad". Psalmen hänsköts till psalmkommittén för att efter bearbetning eventuellt kunna brukas i den reviderade psalmboken.

Författaren, Anders Frostenson, har emellertid inte velat omarbota texten; han menar att "text-melodi här har en sammansmältning" som omöjliggör vidare ingrepp.

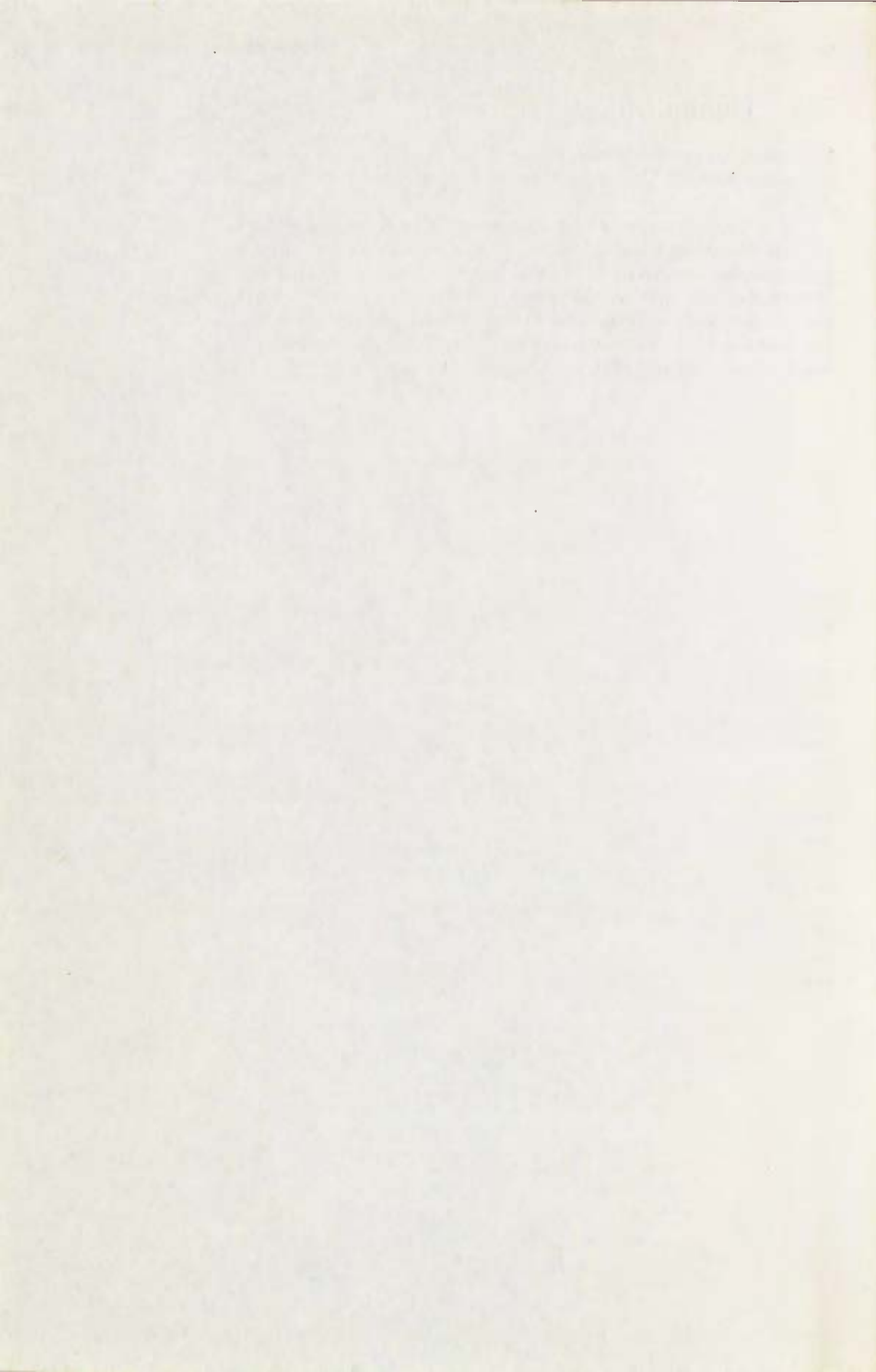
Vi anser att detta är en värdefull psalm och får därvid stöd av det faktum att den rönt uppskattning utomlands och redan upptagits i en engelsk psalmbok. Vi menar oss också ha ett stöd i andra särskilda utskottets betänkande 1982:1, s 8, där det sägs att den kommande psalmboken "också/måste/kunna tala till sådana människor som är hemmastadda i lyrik och är vana att tänka i abstraktioner".

Vi föreslår att psalmen placeras i psalmbokens supplement.

744 Thuma Mina

Denna afrikanska sång medfördes från en studieresa till Sydafrika, anordnad av Svenska Kyrkans Mission 1978, och publicerades året därpå i häftet *Amandla*.

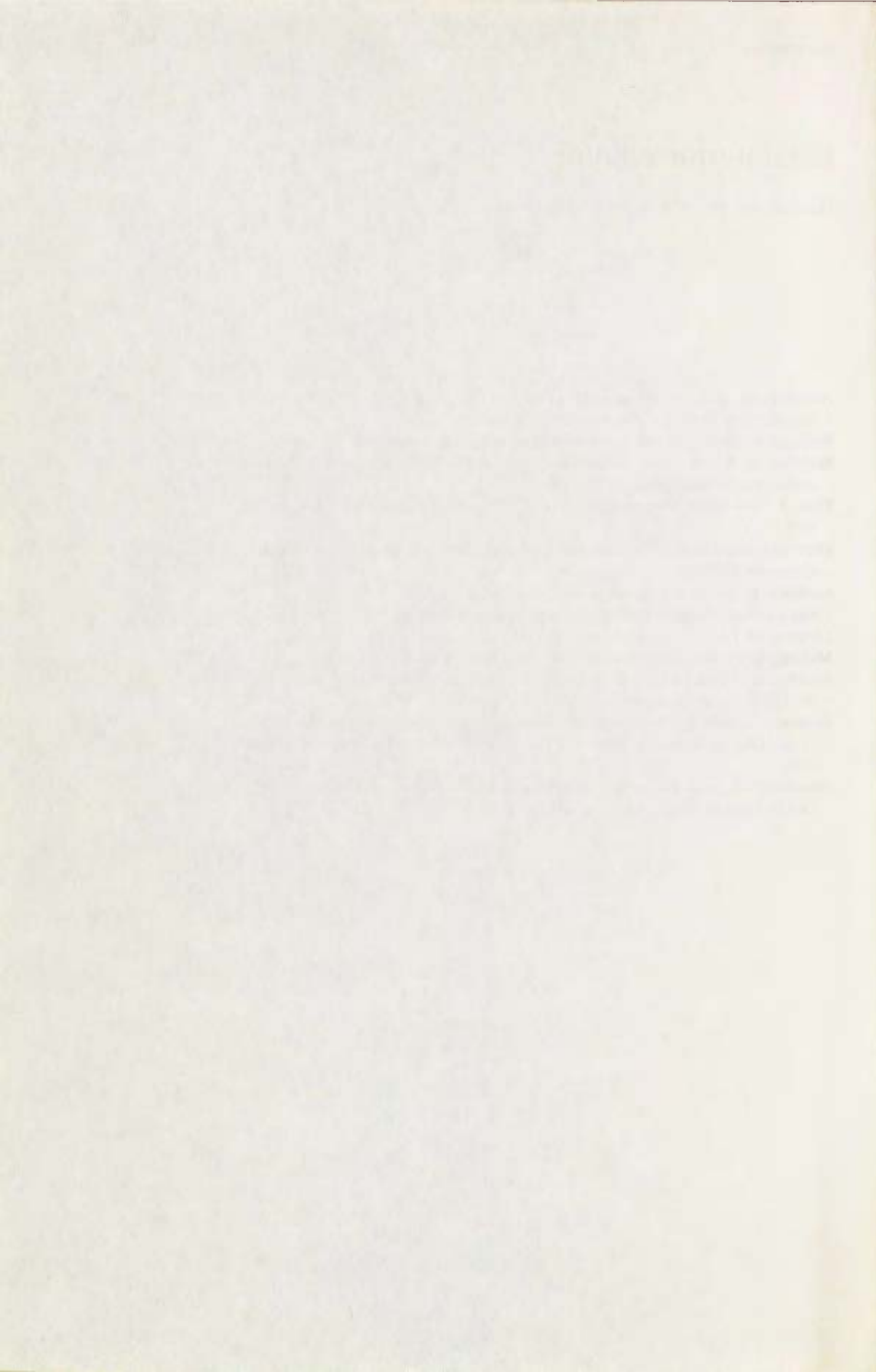
Sången bör sjungas ganska långsamt, antingen till den afrikanska texten eller till den svenska översättningen. I första hand är den avsedd för flerstämmig körsång (SATB eller SSAB), men den kan också sjungas unisont med lämpligt ackompanjemang. Sången sjungs flera gånger i rad. Sjunger man på svenska kan försångaren med lämpliga mellanrum ange nya teman, t ex "Led mig, Gud", "Fyll mig, Gud" etc, varvid kören eller församlingen svarar: "Herre, led mig", "Herre, fyll mig".

Litteraturförteckning

(Endast mer frekvent använd litteratur anges.)

- Arvastson, A. *Den svenska psalmen*. Lund 1963.
– *Imitation och förnyelse. Psalmhistoriska studier*. Lund 1971.
- Belfrage, E. *1600-talspsalm. Litteraturhistoriska studier*. Lund 1968.
- Beckman, J W. *Den nya svenska psalmboken, framställd uti försök till svensk psalmhistoria*. Stockholm 1845–72.
- Feuk, J. "Var Olaus Petri psalmförfattare?" i *Vetenskaps societétén i Lund. Årsbok* 1971.
- Handbuch zum Evangelischen Kirchengesangbuch*. Bd I:1–2, II, III och Sonderband. Göttingen 1953–70.
- Liedgren, E. *Svensk psalm och andlig visa*. Stockholm 1926.
– *Vox angelica. Hymnologiska skisser och studier*. Stockholm 1917.
- Lövgren, O. *Psalm- och sånglexikon*, 2:a uppl. Stockholm 1964.
- Malling, A. *Dansk salmehistorie I–VIII*. Köbenhavn 1962–78.
- Routley, E. *A panorama of Christian Hymnody*. Collegeville, Minn. 1979.
– *An English-speaking hymnal guide*. Collegeville, Minn. 1979.
- Selander, I. *Index över den kristna församlingssången i Sverige*. Stockholm 1979.
– *O, hur saligt att få vandra. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången*. Stockholm 1980.
- Selander, S-Å. *Den nya sången. Den anglosaxiska sångens genombrott i Sverige*. (Bibliotheca theologiae practicae 28) Lund 1973.

De nya psalmnumrens motsvarighet i 1937 års psalmbok och Psalmer och visor 76 resp 82

1 = 751	41 = 619	81 = 217	121 = ny	161 = 129
2 = 13	42 = 66	82 = 234	122 = 651	162 = 139
3 = 4	43 = 120	83 = 235	123 = 657	163 = 150
4 = 8	44 = ny	84 = 738b	124 = 60	164 = 659
5 = 12	45 = 519	85 = 781	125 = 63	165 = 140
6 = 11	46 = 737	86 = 710	126 = ny	166 = 679
7 = 730	47 = ny	87 = 704	127 = 53	167 = 142a
8 = 5	48 = ny	88 = 228	128 = ny	168 = 498
9 = 16	49 = 757	89 = ny	129 = ny	169 = 144
10 = ny	50 = 133	90 = 830	130 = 67	170 = 145
11 = 738	51 = 134a	91 = 237	131 = 68	171 = 147
12 = ny	52 = ny	92 = 238	132 = 69	172 = 837
13 = 732	53 = 130	93 = 239	133 = 518	173 = 794
14 = ny	54 = 624	94 = ny	134 = 517	174 = 796
15 = 733	55 = 162	95 = 411	135 = 70	175 = 424
16 = ny	56 = 163	96 = 766	136 = 86b	176 = 420
17 = 838	57 = 165	97 = 632	137 = 74	177 = 421
18 = 24	58 = 170	98 = 413	138 = 76	178 = 684
19 = 251	59 = 304	99 = 242	139 = ny	179 = 521
20 = 28	60 = 167	100 = 246	140 = 89	180 = ny
21 = ny	61 = 630	101 = ny	141 = 82	181 = 797
22 = 15	62 = 761	102 = 241	142 = 92	182 = 798
23 = 836	63 = 174	103 = 43	143 = 94	183 = 458
24 = 523	64 = 172	104 = 41	144 = 95	184 = 520
25 = 707	65 = ny	105 = 645	145 = 664	185 = 445
26 = 29	66 = 628	106 = 44	146 = 102	186 = 442
27 = 755a	67 = 759	107 = 42	147 = 106	187 = 439
28 = 31	68 = 769	108 = 646	148 = ny	188 = 434
29 = ny	69 = 184	109 = ny	149 = 112	189 = 447
30 = ny	70 = 187	110 = 47	150 = 105	190 = 451
31 = 754b	71 = 196	111 = ny	151 = ny	191 = 449
32 = 37	72 = 197	112 = 58	152 = ny	192 = 800
33 = 40	73 = 636	113 = 51	153 = 670	193 = 512
34 = 35	74 = 644	114 = 52	154 = 676	194 = 461
35 = 118	75 = 641	115 = 656	155 = 674	195 = 470
36 = 50b	76 = 202	116 = ny	156 = 678	196 = ny
37 = 616	77 = 600	117 = 516	157 = 119	197 = 471
38 = 617	78 = 214	118 = ny	158 = 127	198 = 472
39 = 48	79 = 209	119 = 55	159 = 125	199 = 474
40 = ny	80 = 210	120 = 56	160 = ny	200 = 475

201 = 476	254 = 701	307 = 580	360 = ny	413 = 230
202 = 690	255 = 703	308 = 842	361 = 881	414 = ny
203 = 478	256 = 739	309 = 844	362 = 132	415 = 780
204 = 688	257 = 329	310 = 847	363 = 135	416 = ny
205 = 820	258 = 332	311 = 851b	364 = 137	417 = 875
206 = 287	259 = 731	312 = ny	365 = 138	418 = 631
207 = ny	260 = 460	313 = 849	366 = 131	419 = 764a
208 = 806	261 = ny	314 = 593	367 = 292	420 = 634
209 = 336	262 = ny	315 = 591	368 = 758	421 = 245
210 = 515	263 = ny	316 = 597	369 = 626	422 = 248
211 = ny	264 = 723	317 = 587	370 = 886	423 = 250
212 = ny	265 = 265	318 = ny	371 = 164	424 = 252
213 = 340	266 = 711	319 = 586	372 = 169	425 = ny
214 = 692	267 = 382	320 = 594	373 = 171	426 = 767
215 = 259	268 = ny	321 = ny	374 = 310	427 = 46
216 = 532	269 = 365	322 = 579	375 = 882	428 = 647
217 = ny	270 = 378	323 = ny	376 = 25	429 = ny
218 = 694	271 = 377	324 = 592	377 = 175	430 = 49
219 = 812	272 = 380	325 = 599	378 = 176	431 = 648
220 = 255	273 = 396	326 = 1	379 = 161	432 = ny
221 = ny	274 = 392	327 = 10	380 = 177	433 = 885
222 = ny	275 = 354	328 = 3	381 = 627	434 = 54
223 = 301	276 = ny	329 = 2	382 = 186	435 = 655
224 = ny	277 = 331	330 = 736	383 = 185	436 = ny
225 = ny	278 = ny	331 = 840	384 = 698	437 = 61
226 = ny	279 = 528	332 = ny	385 = 771	438 = 62
227 = 527	280 = ny	333 = 199	386 = 772	439 = 653
228 = 696	281 = 356	334 = 879	387 = 773	440 = 606
229 = 813	282 = ny	335 = 613	388 = 775	441 = ny
230 = 302	283 = 416	336 = 22	389 = 776	442 = 785
231 = ny	284 = 414	337 = 23	390 = 188	443 = 724
232 = 695	285 = 729	338 = ny	391 = 190	444 = ny
233 = 305	286 = 510	339 = 614	392 = 193	445 = 787
234 = 709	287 = 834	340 = 808	393 = 189	446 = 79
235 = ny	288 = 712	341 = 366	394 = 194	447 = 71
236 = 815	289 = 713a	342 = 753	395 = 640	448 = 77
237 = 124	290 = 825	343 = ny	396 = 198	449 = ny
238 = 306	291 = 502	344 = ny	397 = 638	450 = ny
239 = 297	292 = 823b	345 = ny	398 = 637	451 = ny
240 = 324	293 = 485	346 = ny	399 = 642	452 = 662
241 = 362	294 = 482	347 = 878	400 = 779	453 = 72
242 = 296	295 = 721	348 = 38	401 = ny	454 = 80
243 = 317	296 = 720	349 = 33	402 = ny	455 = 75
244 = 400	297 = 21	350 = 36	403 = 778	456 = 73
245 = 299	298 = 818	351 = 45	404 = 643	457 = 85
246 = 303	299 = 595	352 = 50a	405 = 204	458 = 789
247 = 298	300 = 727	353 = 86a	406 = 205	459 = 81
248 = 513	301 = ny	354 = 618a	407 = 206	460 = 83
249 = 355	302 = ny	355 = 621	408 = 207	461 = 663
250 = ny	303 = 743	356 = 123	409 = 208	462 = 668
251 = 702	304 = 572	357 = 342	410 = 212	463 = 791
252 = ny	305 = 564	358 = 286	411 = 215	464 = 96
253 = 357	306 = 577	359 = 623	412 = 216	465 = 99

466 = 669	519 = 453	572 = 817	625 = 575
467 = 100	520 = 454	573 = 343	626 = 584
468 = 671	521 = 465	574 = 344	627 = 740
469 = 673	522 = 466	575 = 345	628 = 845
470 = 104	523 = 467	576 = 346	629 = 846
471 = 107	524 = 689	577 = 347	630 = ny
472 = 113	525 = 804	578 = 349	631 = ny
473 = 110	526 = 877	579 = 508	632 = 850
474 = 108	527 = 480	580 = 359	633 = 574
475 = ny	528 = 403	581 = 352	634 = ny
476 = 115	529 = 706	582 = 375	635 = ny
477 = 734	530 = 807	583 = 379	636 = 589/609
478 = 126	531 = ny	584 = 387	637 = 590
479 = 128	532 = 805	585 = 388	638 = 883
480 = 134b	533 = VII/76	586 = 369	639 = 576
481 = 625	534 = VIII/76	587 = 395	640 = 831
482 = 828	535 = 337	588 = 114	641 = 848
483 = 32	536 = 333	589 = 407	642 = 598
484 = 658	537 = 809	590 = 408	643 = 744
485 = 874	538 = 280	591 = 418	644 = 852
486 = 786	539 = 267	592 = 529	645 = ny
487 = ny	540 = 810	593 = 531	646 = ny
488 = ny	541 = 254	594 = 535	647 = 854
489 = 142b	542 = 256	595 = ny	648 = 855
490 = 680	543 = 257	596 = 717	649 = 856
491 = ny	544 = 266	597 = 402	650 = 857
492 = 148	545 = 708	598 = 829	651 = 858
493 = 793	546 = 880	599 = 629	652 = ny
494 = 843	547 = 278	600 = ny	653 = 859
495 = 426	548 = 279	601 = ny	654 = 860
496 = ny	549 = 154	602 = ny	655 = 861
497 = 425	550 = 155	603 = ny	656 = 862
498 = 431	551 = 156	604 = 492	657 = 863
499 = 683	552 = 158	605 = 608	658 = ny
500 = 423	553 = 269	606 = 500	659 = ny
501 = 432	554 = 283	607 = 501	660 = ny
502 = 682	555 = 275	608 = 505	661 = ny
503 = 876	556 = 273	609 = 483	662 = 864
504 = 685	557 = 260	610 = 318	663 = ny
505 = 459	558 = 697	611 = 484	664 = ny
506 = 799	559 = ny	612 = 833	665 = ny
507 = 686	560 = 341	613 = 835	666 = ny
508 = 438	561 = 315	614 = 353	667 = ny
509 = 801	562 = 288	615 = 567	668 = ny
510 = 440	563 = 323	616 = ny	669 = 867
511 = 437	564 = 319	617 = 827	670 = ny
512 = 433	565 = 326	618 = ny	671 = ny
513 = 436	566 = 363	619 = 549	672 = ny
514 = 448	567 = 307	620 = 544	673 = 868
515 = 469	568 = ny	621 = 547	674 = ny
516 = 687	569 = 313	622 = 555	675 = ny
517 = ny	570 = 320	623 = 573	676 = 871
518 = ny	571 = 381	624 = 571	677 = ny

678 = ny	750 = 728
679 = ny	751 = 741
680 = ny	752 = ny
681 = ny	753 = 895
682 = ny	754 = 896
683 = ny	755 = ny
684 = ny	756 = ny
685 = 873	757 = ny
686 = ny	758 = 747
	759 = 897
(687 - 710 nummer reserverade för Liturgiska sånger till slutpsalmboken efter kyrkomötet)	760 = ny
	761 = ny
	762 = 746
	763 = 899
	764 = 900
711 = Lps 37/XVII	765 = ny
712 = 76/IX	766 = ny
713 = 76/X	767 = 902
714 = 76/XIII	768 = 901
715 = 37/XIII	769 = ny
716 = 82/V	770 = 748
717 = 37/XVIII	771 = 903
718 = 82/VII	772 = 904
719 = 82/II	773 = ny
720 = 82/III	774 = 905
721 = 76/XI	775 = 906
722 = 76/XII	776 = ny
723 = 832	777 = ny
724 = ny	778 = ny
725 = 615	779 = ny
726 = 620	780 = ny
727 = ny	781 = ny
728 = 763	782 = ny
729 = 777	783 = ny
730 = 768	784 = ny
731 = ny	785 = ny
732 = ny	786 = 889
733 = 650	787 = 890
734 = 667	788 = 891
735 = 672	789 = 892
736 = 675	790 = 893
737 = 677	791 = 894
738 = 802	
739 = 803	
740 = ny	
741 = 811	
742 = 816	
743 = 705	
744 = ny	
745 = 714	
746 = 826	
747 = ny	
748 = ny	
749 = 725	

Statens offentliga utredningar 1985

Kronologisk förteckning

1. Församlingar i samverkan. C.
 2. Livsmedelsforskning II. Jo.
 3. Leva som äldre. S.
 4. Rättshjälp. J.
 5. Barn genom befruktning utanför kroppen m. m. J.
 6. Förköp av bostadsrätter. B.
 7. Arbetsmarknadsverkets ansvarsområde. A.
 8. Beredskapsarbete i AMS-regi. A.
 9. Kulturarbetsförmedling. A.
 10. Pantsättning av patent. J.
 11. Ny räntelag. J.
 12. Skolbarnsomsorgen. S.
 13. Fornlämningar om exploatering. V.
 14. Den barn- och ungdomspsykiatriska verksamheten. S.
 15. Handel med alkoholdrycker. S.
 16. Den svenska psalmboken. Texter och melodier. Volym 1. C.
 17. Den svenska psalmboken. Historik, principer, motiveringar. Volym 2. C.
 18. Den svenska psalmboken. Text- och musikkommentarer. Volym 3. C.
 19. Den svenska psalmboken. Ackompanjemang. Volym 4. C.
-

Statens offentliga utredningar 1985

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Rättshjälp. [4]
- Barn genom befruktning utanför kroppen m. m. [5]
- Pantsättning av patent. [10]
- Ny räntelag. [11]

Socialdepartementet

- Leva som äldre. [3]
- Skolbarnsomsorgen. [12]
- Den barn- och ungdomspsykiatriska verksamheten. [14]
- Handel med alkoholdrycker. [15]

Utbildningsdepartementet

- Fornlämningar och exploatering. [13]

Jordbruksdepartementet

- Livsmedelsforskning II. [2]

Civildepartementet

- Församlingar i samverkan. [1]
- Den svenska psalmboken. Texter och melodier. Volym 1. [16]
- Den svenska psalmboken. Historik, principer, motiveringar. Volym 2. [17]
- Den svenska psalmboken. Text- och musikkommentarer. Volym 3. [18]
- Den svenska psalmboken. Ackompanjemang. Volym 4. [19]

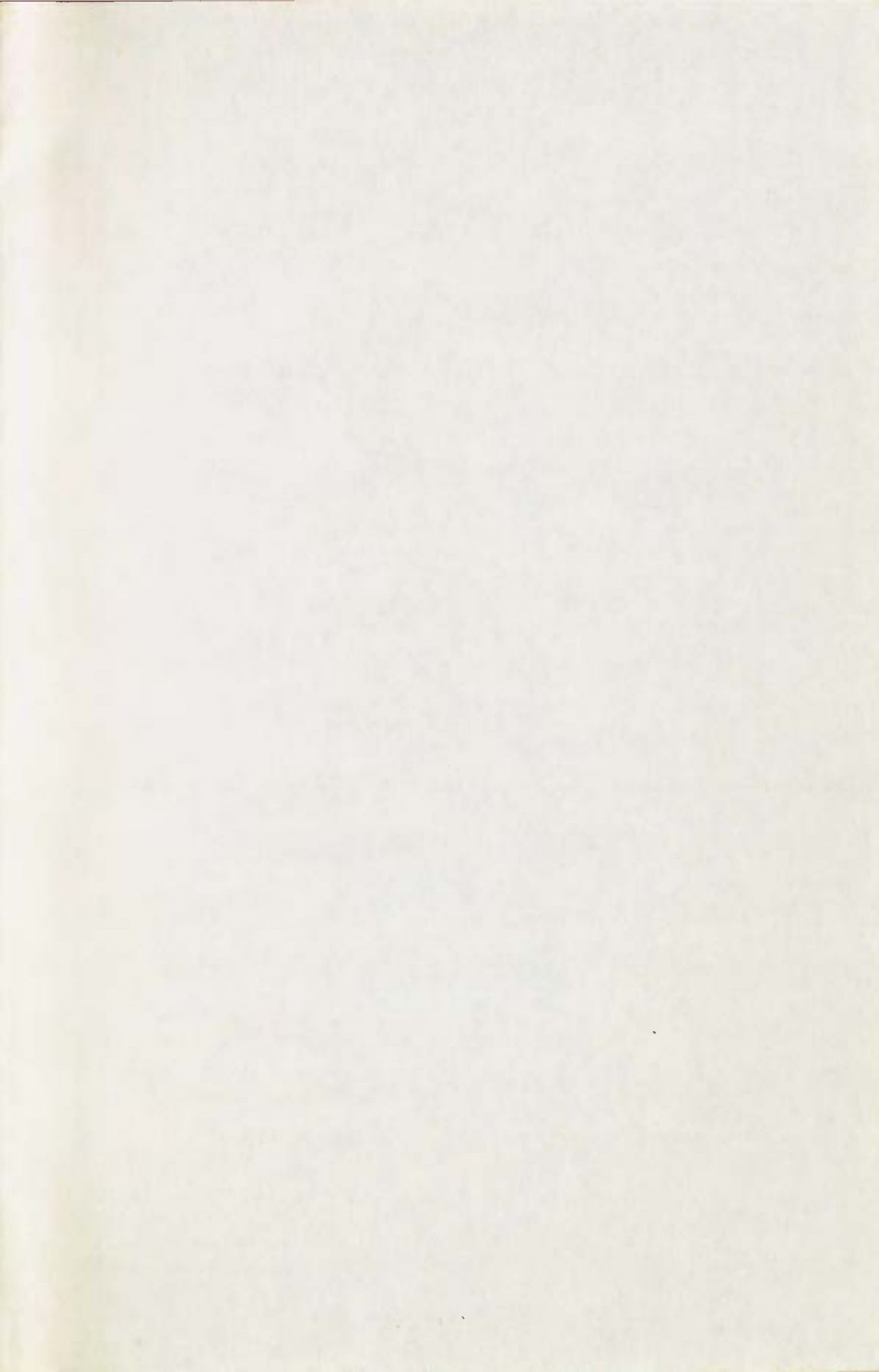
Arbetsmarknadsdepartementet

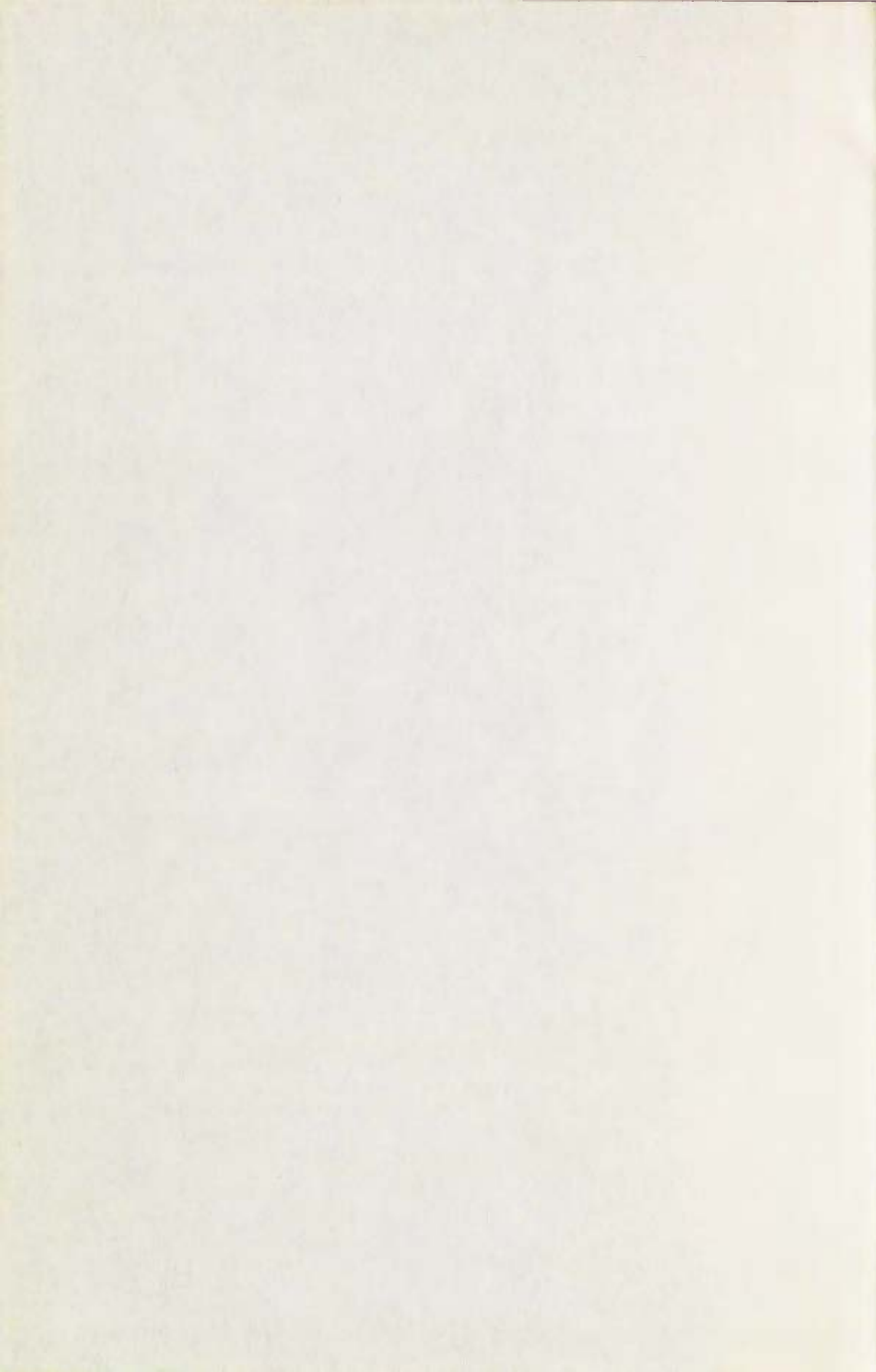
- Arbetsmarknadsverkets ansvarsområde. [7]
- Beredskapsarbete i AMS-regi. [8]
- Kulturarbetsförmedling. [9]

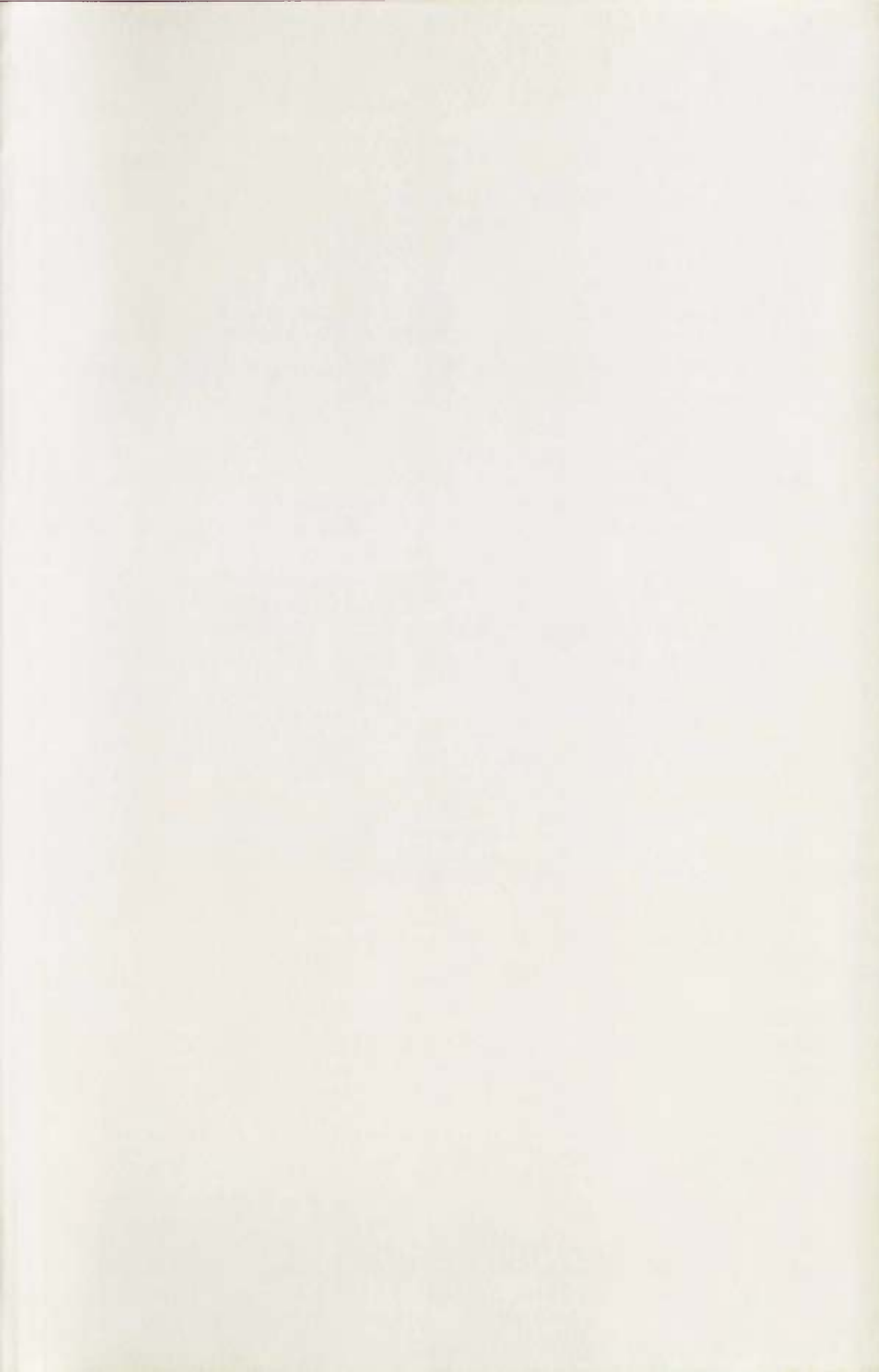
Bostadsdepartementet

- Förköp av bostadsrätter. [6]

1969 ÅRS PSALMKOMMITTÉ HAR TIDIGARE PUBLICERAT

- 71 psalmer och visor. Verbum 1971. 1971
- Psalmer och visor. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1:1 (Principdel) SOU 1975:2
- Psalmer och visor. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1:2 (Texter och melodier) SOU 1975:3
- Psalmer och visor. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1:3 (Ackompanjemangsdelen) SOU 1975:4
- Psalmer och visor 76. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1. (Antaget av kyrkomötet 1975 och sedermera utgivet under samma namn.) DsU 1976:111
- 1937 års revision. Information. Arbetsmaterial. Lägesrapport november 1977. (Stencil med 17 psalmer) 1977
- 1937 års revision. Information. Arbetsmaterial. Lägesrapport november 1978. (Stencil med 13 psalmer) 1978
- Den signade dag. Försökshäfte. Del 1: Text och musik. Del 2: Psalmstudium. Stegelands 1980. 1980
- Den svenska psalmboken. Psalmbooksrevisionen. Inledande redovisning. Provsamling för Advent, Jul och Dagens tider. SOU 1981:49
- Den svenska psalmboken. Förslag ang bearbetning m.m. av psalmerna i 1937 års psalmbok/1939 års koralbok. SOU 1981:50
- Den svenska psalmboken. Förslag till Psalmer och visor, del 2. SOU 1981:51
- Den svenska psalmboken. Psalmer från andra sångböcker än Den svenska psalmboken med tillägg. Urval för en gemensam psalmbok, sammanställt av Sampsalm. SOU 1981:52
- Psalmer och visor 82. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 2. (Antaget av kyrkomötet 1982 och sedermera utgivet under samma namn.) 1982
- Lägesrapport. Ekumenisk psalmboksdelen. Mars 1984. (stencil) 1984
- Förslag till redigering av samlingsvolymen Den svenska psalmboken. (Delbetänkande avgivet tillsammans med 1968 års kyrkohandbokskommitté.) September 1984. 1984